

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย สงวนลิขสิทธิ์

นายรัตน์ชัย อิมสุทธิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

โดย
นายรัตน์ชัย อิมสุทธิ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE IMPACT OF TOURISM ON AMPHAWA COMMUNITY SAMUTSONGKRAM
PROVINCE**

**By
Naratchai Imsuth**

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ” เสนอโดย นาย นรตน์ชัย อิ่มสุทธิ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาพัฒนศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย
2. ดร. นรินทร์ สังข์รักษา
3. นายภาณุโชติ ทองยัง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ลွ่ง วีระนาวิน)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ อุ๋อัน)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย)
...../...../.....

..... กรรมการ
(นายภาณุโชติ ทองยัง)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ดร. นรินทร์ สังข์รักษา)
...../...../.....

47260205 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ : ท่องเที่ยว

นรินทร์ชัย อิมสุทธิ : ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.คณิต เขียววิชัย , ดร. นรินทร์
สังข์รักษา และ นายภาณุโชติ ทองยัง. 284 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา และเพื่อศึกษาการ
เปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา อันเป็นผลมาจาก
การพัฒนาการท่องเที่ยว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนอัมพวาในอดีตเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ และเป็นจุดพักระหว่าง
ทาง ชุมชนอัมพวามีการตั้งถิ่นฐานตามแนวสองฝั่งคลอง ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 จึงเกิด
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานริมถนน โดยภาพรวมชุมชนริมน้ำยังคงรักษาสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิต
ของชาวชุมชนอัมพวา มีความเรียบง่าย มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ เศรษฐกิจระดับชุมชนดีขึ้น เกิดการขยายตัวของธุรกิจ
การท่องเที่ยว เกิดการพัฒนาอาชีพ การหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชน พืชผลทางการเกษตร สินค้า
ท้องถิ่นมีราคาดี ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ ได้แก่ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ราคาสินค้าแพงขึ้น
ค่าครองชีพสูง ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การพัฒนาความเจริญต่าง ๆ สามารถสร้างงานสร้าง
อาชีพ และลดอัตราการอพยพประชากรไปทำงานทำที่อื่น การสร้างความสามัคคีแก่ชุมชน การให้ความรู้
แก่ชุมชน ผลกระทบทางสังคมด้านลบ ได้แก่ จากการศึกษาไม่พบปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวใน
ลักษณะที่รุนแรงมากนัก แต่สิ่งที่พบคือ การโจรกรรมในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน และ
ความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ปัญหาความแออัด กำลังพลในการดูแลการจัดการด้าน
การจราจรไม่เพียงพอ ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านบวก ได้แก่ สุขภาพจิตที่ดีขึ้น การท่องเที่ยวทำให้
เกิดการเปลี่ยนแปลงวันทำงาน ทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ทำให้มีวันหยุดพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความ
พยายามในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านลบ ได้แก่
วิถีชีวิตที่เรียบง่ายหายไป ความเอื้ออาทรน้อยลงชาวบ้านได้รับความรำคาญจากเสียงต่าง ๆ การแย่งชิง
เพื่อผลประโยชน์ ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านบวก ได้แก่ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน ชาวบ้าน
มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาบ้านเรือนให้มีความสวยงาม สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ
สิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านลบ ได้แก่ มลพิษจากรถยนต์และเรือ ขยะ สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ
ก็มากขึ้น สัตว์ต่าง ๆ ถูกรบกวน จากกิจกรรมการท่องเที่ยว

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2551
ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2. 3.

47260202 : MAJOR : DEVELOPMENT EDUCATION
KEY WORD : TOUR

NARATCHAI IMSUTH : THE IMPACT OF TOURISM ON AMPHAWA COMMUNITY
SAMUTSONGKRAM PROVINCE. THESIS ADVISORS : ASSOC.PROF. KHANIT
KHEAWWICHAI, NARIN SUNKRUKSA Ed.D. AND PHANUCHODE THONGYOUNG. 284 pp.

The research aimed at analyzing impacts of tourism on changes in economical, social, way of life and environmental conditions in the Amphawa community Samut Songkram Province. This is Qualitative Research and Descriptive Analysis.

The results of this research were as follows : Amphawa community were edge of the brilliant water community and were the center of trade water route. The population to earn a living agriculture dwelling place. Amphawa community have been building them in the canal bank. The later had many roads in 2516 years. The river was important diminish. Amphawa community have two sections gardeners and edge of the water community. The brink water community still, treat environment, a simple way of them life and were related the river.

The findings revealed that the positive economic impacts were the economic structural changes, job creation living standard and unemployed reduction. However , the negative economic impacts were high cost of living, conflict of interest. Beside the positive social impact were the pattern of occupation change, social creation, social structural changes, community unity, migration prevention and better education. While the negative social impacts were way of life changes, the working day have three days (Friday, Saturday and Sunday) , crime and conflict between the tourist and the community. However, the positive environment impacts were environmental consciousness, environmental value and environmental development. The negative environmental impacts were biological destruction and geographic scenic destruction.

Department of Foundation of Education Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2008
Student's signature
ThesisAdvisors'signature 1.....2.....3.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ เพราะได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้คือ

อาจารย์ ดร. ลุยง วีระนาวิน ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ และการตรวจแก้วิทยานิพนธ์ อีกทั้งความรู้ในด้านวิชาการต่าง ๆ

รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย อาจารย์ที่ปรึกษาและควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่เป็นผู้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และแนวทางการดำเนินงานวิจัย รวมทั้งเป็นผู้ให้ความรู้และให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ มาโดยตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยเข้ามาศึกษาในสาขาวิชาพัฒนศึกษา

อาจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา ที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และมุมมองในประเด็นต่าง ๆ และการตรวจแก้วิทยานิพนธ์ อีกทั้งความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะความรู้ทางด้านการเขียนวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจ และแนะแนวทางในการสำรวจพื้นที่ มาโดยตลอด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมชาติ อุ๋อัน ที่ให้คำแนะนำสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และการตรวจแก้วิทยานิพนธ์

คุณภาณุโชติ ทองยัง ที่ให้คำแนะนำสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และการตรวจแก้วิทยานิพนธ์

คุณสุรจิต ชีรเวท ประธานหอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย การตรวจแก้วิทยานิพนธ์ ตลอดจนได้ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลภาคสนามตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์

ด้านการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน ชาวชุมชนอัททวา ซึ่งได้ให้ข้อมูล และความเป็นกันเอง รวมทั้งช่วยเหลือ แนะนำผู้รู้ในพื้นที่ แก่ผู้วิจัย ตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่เคยอบรมสั่งสอนวิชาแขนงต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการที่ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางวิชาการ ที่เป็นประโยชน์ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและอ้างอิง

สุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ประสงค์ คุณพ่อสงคราม อิ่มสุทธิ และนายหน่อ อิ่มสุทธิ ที่ได้ให้การสนับสนุนผู้วิจัย ให้ความรัก ความห่วงใย รวมทั้งเป็นกำลังใจที่สำคัญตลอดมานางสาวจุฑามาศ คงสวัสดิ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และคุณค่าอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาแด่พระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ทั้งหลายแก่ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฒ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
ขอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	8
ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	8
ขอบเขตด้านประชากร.....	8
ระยะเวลาในการศึกษา.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	11
ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว	22
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	32
ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนอัมพวา	48
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	58
กรอบแนวคิดในงานวิจัย.....	64
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	65
แหล่งข้อมูล	65
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	69
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	71
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	73

บทที่	หน้า
ตารางสรุปการดำเนินการวิจัย.....	74
4 ชุมชนอัมพวาในอดีต.....	75
ประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวา.....	80
สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในอดีต	99
สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในอดีต.....	110
สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีต.....	119
สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีต	133
สถานที่ท่องเที่ยวและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา.....	141
5 ชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน.....	155
ถนนกับการย้ายศูนย์กลางความเจริญ	156
การพลิกฟื้นชีวิตตลาดน้ำอัมพวา : การฟื้นฟูและการอนุรักษ์.....	158
อัมพวาชุมชนเล็กที่ยิ่งใหญ่	162
สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน	164
สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน	168
สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน	171
สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน	173
6 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา	176
ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา ด้านเศรษฐกิจ	176
ผลกระทบด้านบวก.....	182
ผลกระทบด้านลบ.....	191
ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจ.....	196
ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา ด้านสังคม.....	198
ผลกระทบด้านบวก.....	208
ผลกระทบด้านลบ.....	216
ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวด้านสังคม	219
ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา ด้านความเป็นอยู่.....	221
ผลกระทบด้านบวก.....	226
ผลกระทบด้านลบ.....	229
ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวด้านความเป็นอยู่.....	231

บทที่	หน้า
6 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา	233
ผลกระทบด้านบวก.....	235
ผลกระทบด้านลบ.....	242
ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม.....	245
สรุปผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา.....	243
7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	246
สรุปผลการวิจัย.....	246
อภิปรายผลการวิจัย.....	253
ข้อเสนอแนะ.....	257
บรรณานุกรม.....	263
ภาคผนวก	267
ภาคผนวก ก บุคคลสำคัญในอดีต.....	268
ภาคผนวก ข หนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย.....	279
ประวัติผู้วิจัย.....	284

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพถ่ายดาวเทียม Quick Bird พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลองและคลองอัมพวา.....	49
2	แผนที่แสดงโครงข่ายลำน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม	51
3	แผนที่แสดงพื้นที่การประกอบอาชีพ จังหวัดสมุทรสงคราม	54
4	ตราประจำจังหวัดสมุทรสงคราม.....	76
5	ภาพต้นสนทะเล เป็นต้นไม้ประจำจังหวัดสมุทรสงคราม	76
6	แสดงบรรยากาศของคลองอัมพวาและชุมชนริมน้ำ ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีต	82
7	แสดงตราประจำเทศบาลตำบลอัมพวา	84
8	แสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา ปีพ.ศ. 2518	90
9	แสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา ปีพ.ศ. 2543	91
10	แสดงบริเวณ “อัมพวาสวนนอก” ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม....	94
11	แสดงลายพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	95
12	แสดงแผนที่เส้นทางและสถานที่ต่าง ๆ ในการเสด็จประพาสต้นของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	95
13	แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. 2447.....	97
14	พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนอัมพวา	102
15	แสดงป้ายชื่อร้านแบบโบราณ	106
16	แสดงการเปรียบเทียบแม่กลอง กับการเป็นเวนิสตะวันออกแห่งสุดท้าย ของประเทศไทย	108
17	แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาปั้นหยา	114
18	แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาจั่วเดี่ยว.....	114
19	แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาจั่วแฝด	115
20	แสดงเรือนแพเดิม บริเวณชุมชนบ้านหัวแหลม	116
21	แสดงเรือนไทยประเพณี	117

ภาพที่		หน้า
22	แสดงเรือนพื้นดิน	117
23	แสดงเรือนแบบอาณานิคม	118
24	แสดงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง	121
25	แสดงการใช้เรือในการสัญจรทางน้ำในปัจจุบัน	122
26	จันทะพร้าว เป็นส่วนของช่อดอกมะพร้าว	123
27	แสดงการป็นพะองขึ้นป่าดวงตาล การล้างกระบอกตาล และเตาดาล	124
28	แสดงการทำน้ำตาลมะพร้าวที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน	125
29	แสดงการปลูกข้าวในร่องสวนในอดีตของชุมชนชาวสวน	126
30	แสดงการใช้ขื่อในการจับสัตว์น้ำ มักทำในฤดูน้ำหลาก	128
31	แสดงอาชีพการตกกุ้ง เป็นอาชีพดั้งเดิม	129
32	แสดงการบิณฑบาตทางน้ำของพระภิกษุ	130
33	แสดงเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดอัมพวา พ.ศ. 2494 ในยุคที่ตลาดน้ำอัมพวาเฟื่องฟู....	130
34	แสดงให้เห็นถึงงานเทศกาลในคลองอัมพวา	131
35	แสดงการแต่งกายของผู้หญิงภายในชุมชนอัมพวา.....	131
36	แสดงสภาพแวดล้อมบริเวณคลองอัมพวา	134
37	แสดงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศของชุมชนอัมพวา.....	136
38	แสดงภาพหึ่งห้อย ซึ่งเป็นสัตว์ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่	138
39	แสดงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนอัมพวา	140
40	แสดงแผนที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงคราม.....	143
41	แสดงบ้านเรือนไทยภายในบริเวณอุทยาน ร. 2	145
42	แสดงพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2	146
43	แสดงอาณาบริเวณภายในบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม.....	147
44	แสดงกุฎิทองเป็นเรือนไม้สักขนาดใหญ่ อยู่ในวัดกุฎิทอง	147
45	แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์จัดแสดงหุ่นปั้นจากดินสอพอง ภายในวัดประดู่	148
46	แสดงโบสถ์วัดบางกุ้ง ภายในประดิษฐานหลวงพ่อนิลมณี	149
47	แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดจุฬามณี	150
48	แสดงรอยพระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมฝาผนังนูนภายในอุโบสถวัดบางกะพ้อม.....	150
49	แสดง โบสถ์วัดเขาชีสาร	151
50	แสดง โบสถ์วัดเจริญสุขาราม	151

ภาพที่		หน้า
51	แสดงอาสนวิหารแม่พระบังเกิด.....	152
52	แสดงบรรยากาศเรือขายของตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา	153
53	แสดงสภาพชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน บริเวณสองฝั่งคลองอัมพวา	159
54	แสดงสภาพชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน บริเวณตลาดอัมพวา.....	159
55	แสดงเสน่ห์ของตลาดอัมพวา.....	161
56	แสดงบรรยากาศกิจกรรมการท่องเที่ยวของตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา	163
57	แสดงกิจกรรมการท่องเที่ยว “กิน – เที่ยว – ช้อป”	163
58	แสดงเครื่องบดยา และบริเวณภายในร้านสวรรค์โอสถ 2	164
59	แสดงร้านแต่คิบเฮง.....	165
60	แสดงร้านขนมเฮงกี้	165
61	แสดงร้านจินตนาภัณฑ์.....	166
62	แสดงร้านคั่วกาแฟอั้งเซ่งฮวด	166
63	แสดงร้านสมานการค้า.....	167
64	แสดงบริเวณมูลนิธิชัยพัฒนา.....	169
65	แสดงการสัญจรทางน้ำ.....	171
66	แสดงการล่องเรือชมหิ่งห้อยในเวลาากลางคืน	174
67	แสดงเรือตามท่าเรือต่าง ๆ ในคลองอัมพวา	174
68	แสดงบริเวณบ้านเรือนริมคลองที่เปลี่ยนมาเป็นโฮมสเตย์	180
69	แสดงธุรกิจโฮมสเตย์ ที่มีการจัดการโดยชาวบ้านในชุมชนอัมพวา	180
70	แสดงธุรกิจที่พักริมคลองอัมพวา มีบริการในด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ	181
71	แสดงธุรกิจที่พักริมคลองอัมพวา มีการปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนใหม่	181
72	แสดงร้านขายของที่ระลึกริมคลองอัมพวา.....	183
73	แสดงร้านนกกะลามะพร้าว	184
74	แสดงกิจการที่พักและร้านอาหาร	184
75	แสดงธุรกิจร้านอาหารริมคลองอัมพวา.....	185
76	แสดงอาคารที่ประกอบธุรกิจร้านอาหารและที่พักโฮมสเตย์ริมคลองอัมพวา	186
77	แสดงสภาพร้านขายของชำที่แบ่งห้องเพื่อทำเป็นโฮมสเตย์ริมคลองอัมพวา.....	186
78	แสดงการค้าขายสินค้าอาหารและของที่ระลึกต่าง ๆ	188
79	แสดงร้านขายของทำมือ หัตถกรรมต่าง ๆ	188

ภาพที่		หน้า
80	แสดงผลิตภัณฑ์แปรรูปต่าง ๆ ที่ทำจากน้ำตาลมะพร้าว.....	190
81	แสดงขนมหวานต่าง ๆ	190
82	แสดงให้เห็นการค้าขายกระจุกตัว	191
83	แสดงการขยายกิจกรรมการค้าขายกระจายไปบริเวณรอบคลองอัมพวา	192
84	แสดงตลิ่งที่พัง	195
85	แสดงบ้านที่ได้รับปัญหาตลิ่งพัง	195
86	แสดงสถานที่จอดรถภายในโรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย	196
87	แสดงบริเวณถนนภายในตลาดอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา	205
88	แสดงบริเวณถนนภายในตลาดอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำ	205
89	แสดงบริเวณถนนเลียบริมที่ ริมหาดอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา.....	206
90	แสดงบริเวณถนนเลียบริมที่ ริมหาดอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวา	206
91	แสดงให้เห็นภายในบริเวณตลาดอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา.....	207
92	แสดงให้เห็นภายในบริเวณตลาดอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวา	207
93	แสดงถึงการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค	209
94	แสดงถึงการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมการร้องเพลง	210
95	แสดงถึงกลุ่มผู้ให้บริการการค้าขายทางเรือ	210
96	แสดงถึงกลุ่มผู้ให้บริการทางเรือบริการนักท่องเที่ยว.....	211
97	แสดงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกะลามะพร้าว	212
98	แสดงเครื่องเบญจรงค์	213
99	แสดงสินค้าทำจากวัสดุเหลือใช้	213
100	แสดงการจัดทำโครงการสร้างความตื่นตัวและ มีความรู้ความเข้าใจ	214
101	แสดงการอบรมเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์.....	214
102	แสดงกิจกรรมภายในโครงการสร้างความตื่นตัวและเข้าใจเรื่องอาหารปลอดภัย ...	215
103	แสดงสภาพบ้านเรือนริมหาดที่ประสบปัญหาตลิ่งพัง	217
104	แสดงความแออัดของผู้คนภายในบริเวณตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา	218
105	แสดงความแออัดของเรือที่จอดริมสองฝั่งคลอง	219
106	แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับสายน้ำ	223
107	แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่พบได้ทั่วไปในชุมชนอัมพวา.....	224
108	แสดงรอยยิ้มของชาวบ้านอันเป็นเสน่ห์	226

ภาพที่		หน้า
109	แสดงเรือนไทยบริเวณมูลนิธิชัยพัฒนาที่ได้รับการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรม.....	228
110	แสดงป้ายประกาศที่มอบให้กับอาคารบ้านเรือนที่ได้รับการดูแลและอนุรักษ์.....	228
111	แสดงการอนุรักษ์เรือพาย.....	229
112	แสดงกิจกรรมการร้องคาราโอเกะ	230
113	แสดงบริเวณทางเดินเท้าที่ได้รับการปรับปรุง.....	236
114	แสดงที่นั่งที่นำมาจัดวางเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน	236
115	แสดงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศที่ดี	237
116	แสดงถึงขยะที่จัดวางให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชุมชนอัมพวา.....	238
117	แสดงถึงขยะที่จัดวางเพื่อบริการนักท่องเที่ยว.....	238
118	แสดงการรณรงค์ให้ช่วยกันรักษาความสะอาด.....	239
119	แสดงรถยนต์จำนวนมากที่เข้ามาจอดรอ.....	240
120	แสดงขยะที่ลอยอยู่ผิวน้ำ.....	241
121	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2.....	269
122	เจ้าเมืองสมุทรสงคราม	272
123	หลวงประดิษฐไพเราะ	273
124	ครูเอื้อ สุนทรสนาน	274
125	ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์.....	275
126	อนุสรณ์สถาน อิน-จัน แผลดสยาม	276
127	อภิเดช ศิษย์หิรัญ.....	277
128	ทูล ทองใจ	278

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	พัฒนาการของแนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	34
2	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในประเด็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	37
3	องค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	39
4	กรอบแนวความคิดวิจัย	64
5	แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านเศรษฐกิจ	197
6	แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว	199
7	แสดงความขัดแย้งของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว	200
8	แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสังคม	220
9	แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านความเป็นอยู่	232
10	แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสิ่งแวดล้อม	243
11	แสดงสรุปผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวา	245

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยดั้งเดิมวิถีชีวิตมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นกรอบที่ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในสังคม ให้เป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ วัดจึงมีความสำคัญเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของผู้คนในสังคม เป็นสถานที่ที่คนในสังคมใช้ทำกิจกรรมร่วมกัน พบปะสังสรรค์ ซึ่งมีความหมายต่อการสร้างสำนึกสังคม เป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์ต่าง ๆ เช่น การขยายครอบครัว การแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำงาน การใช้ทรัพยากรในที่สาธารณะร่วมกัน เป็นต้น

โครงสร้างดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นสายใยสัมพันธ์หลักของสังคม ฐานดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นสังคมเครือญาติ มีครอบครัวและวงศ์ตระกูลเป็นรากฐานอ้างอิง วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นวัฒนธรรมแบบชนชั้น ความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นความคิดที่จำกัดกรอบอยู่ในกฎแห่งกรรม แบบพรหมลิขิต เป็นกระแสหลักการเปลี่ยนแปลงในบั้นปลายของสังคมไทย เปลี่ยนจากสังคมปิดเป็นสังคมเปิดแบบจำกัด (เชาวนะ ไตรมาส 2543 : 13) จึงกล่าวได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาตั้งแต่สมัยอดีตด้วยความเหมาะสมของทรัพยากรและสภาพแวดล้อม การพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมทำให้ชาวชนบทมีความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นส่วนช่วยผลักดันในการเปลี่ยนแปลงไปในทางทันสมัยมากขึ้น

กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจเกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ เช่น ในระดับกลุ่ม สถาบันทางสังคม ชุมชนและประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันอย่างไม่มีการสิ้นสุด ในยุคปัจจุบัน กระบวนการพัฒนาของโลกได้ถูกกำหนดโดยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โลกถูกย่อให้เล็กลงด้วยเทคโนโลยีทางการคมนาคม การสื่อสาร การค้า การลงทุนข้ามชาติ การรับรูปแบบวัฒนธรรมภายนอก เช่น การแต่งกาย การบริโภคอาหาร ฯลฯ ล้วนดูเหมือนจะเป็นพฤติกรรมที่ไร้พรมแดนทั้งสิ้น โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระบวนการที่ไร้ความเสมอภาคภายในตัวเอง และไม่ได้สร้างความมั่นคงแน่นอนให้แก่สังคมอย่างแท้จริง (วีรนุช ไม้ไทย ม.ป.ป. : 3) ดังนั้น การที่วิถีชีวิตความเป็นอยู่

ในสังคมมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปก็ดี หรือความสัมพันธ์ทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็ดี เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตามแบบแผนพฤติกรรมของสังคม แนวโน้มในปัจจุบันที่สังคมและวัฒนธรรมกำลังเปลี่ยนไปนั้น เราสามารถวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่าง ๆ ได้หลายกระบวนการ คือ การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง (Urbanization) การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (Modernization) การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการเปลี่ยนรูปแบบไปสู่ความเป็นระบบราชการ (Bureaucratization) (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2536 : 112) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง และหน้าที่ที่เกิดขึ้นภายในระบบสังคม

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง เพราะมีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความงดงาม และมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอยู่มากมาย กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ การท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้งสังคมชนบทและสังคมเมือง ในอดีต “วัด” จัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญยิ่ง เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เมื่อมีการทำบุญและกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาจึงจัดขึ้นที่วัด (ศิริ ฮามสุโพธิ์ 2543 : 38) ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งส่วนมากเป็นการเดินทางเพื่อกิจธุระ เพื่อการค้าขาย การราชการ และการเดินทางเพื่อการพบปะสังสรรค์ซึ่งผู้เดินทางจะได้พบกับสิ่งแวดล้อมที่แปลกใหม่ต่างจากท้องถิ่นของตน เช่น ผู้คนต่างถิ่น ทรัพยากร ภูเขา ทะเล รวมไปถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างจากที่ตนพบเห็นเป็นประจำ

การท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมบริการอย่างหนึ่งที่มีอัตราการขยายตัวเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อทางบวกอย่างเห็นได้ชัดต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ทำให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน เป็นปัจจัยพื้นฐานทางสังคมของท้องถิ่นที่มีผลต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีผลต่อการนำความเจริญไปสู่ภูมิภาคในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การจัดสร้างระบบบริการพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ดี การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งผลกระทบด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหาด้านมลภาวะ ปัญหาความเสื่อมโทรม ฯลฯ ผลกระทบด้านสังคมและความเป็นอยู่ เช่น ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงคตินิยม ฯลฯ และผลกระทบด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น ปัญหาการต่อต้านวัฒนธรรม ปัญหาการซื้อขายวัฒนธรรม ฯลฯ โดยในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาก่อให้เกิดผลกระทบในทุก ๆ ด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม ทุก ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐบาล

เอกชน และประชาชน จึงต้องช่วยกันศึกษาหาข้อมูล สำรวจ วางแผน เพื่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบน้อยที่สุด เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย แผนพัฒนาการท่องเที่ยวได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2519 โดยเป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติซึ่งเป็นแผนร่วมกันทั้งประเทศ และได้กำหนดนโยบายการวางแผนการท่องเที่ยว ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเน้นการวางแผนพัฒนาทางกายภาพ เพื่อสร้างสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภค (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2536 : 3) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคในสังคม โดยเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การบริการการท่องเที่ยวจึงเป็นสาขาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทั้งในด้านการบริการการขนส่ง การโรงแรม ร้านอาหารและแหล่งบันเทิง การนำเที่ยว การบริการด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ได้กล่าวว่า การบริการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในส่วนของพัฒนาคนที่เป็นหัวใจของการบริการ การพัฒนาสังคมด้านความปลอดภัย การพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดธรรมาภิบาล แนวทางการพัฒนาการบริการ การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาที่กำหนดไว้ในปัจจุบันและอนาคต

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2544 - 2553) ซึ่งจะเป็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ เสนอนโยบายเชิงรุกในการบริหารอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ และเสนอแนวทางในการสร้างเอกภาพส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวโดยระดมความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดพื้นฐานมั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ม.ป.ป. : 2 - 6)

จังหวัดสมุทรสงคราม หรือมีชื่อเรียกเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “แม่กลอง” เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดในประเทศไทยคือ มีพื้นที่เพียง 416.7 ตารางกิโลเมตร หรือ 260,422 ไร่ ประมาณร้อยละ 0.08 ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศ ตั้งอยู่ทางตอนล่างของภาคกลาง โดยตั้งอยู่ริมทะเลฝั่งอ่าวไทย บริเวณปากแม่น้ำแม่กลอง ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นหลักสำคัญที่สุดคือ แม่น้ำแม่กลอง ซึ่งมีต้นกำเนิดจากแม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำแควใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรี ไหลผ่านจังหวัดราชบุรี และไหลลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสงคราม มีความยาวทั้งสิ้น 520 กิโลเมตร และช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดสมุทรสงครามมีความยาวทั้งสิ้น 22 กิโลเมตร โดยไหลผ่านทุกอำเภอของจังหวัดสมุทรสงคราม ประชาชนจึงได้อาศัยแม่น้ำแม่กลองสำหรับการอุปโภคบริโภค

เป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง และใช้ในการเพาะปลูกด้วย (สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม 2549 : 6 - 12) จังหวัดสมุทรสงครามมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติ เช่น ดอนหอยหลอด อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร. 2) ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เป็นต้น

ปัจจุบันจังหวัดสมุทรสงครามได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากการเดินทางมีความสะดวกสบายมากขึ้น และกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กำลังเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว จากสถิติของสำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ทำการสำรวจจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือน เดือนมีนาคม 2549 และเดือนเมษายน 2549 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมากที่สุด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามเดือนตุลาคม 2548 - เมษายน 2549

เดือน	รวมยอดทั้งสิ้น	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว
รวมยอด	1,412,890	1,385,774	27,116
ตุลาคม 2548	104,983	101,653	3,330
พฤศจิกายน 2548	105,020	101,213	3,807
ธันวาคม 2548	181,552	176,940	4,612
มกราคม 2549	168,072	164,319	3,753
กุมภาพันธ์ 2549	170,535	167,141	3,394
มีนาคม 2549	348,456	344,850	3,606
เมษายน 2549	334,272	329,658	4,614

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม, รายงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม (สมุทรสงคราม : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549), 5.

จังหวัดสมุทรสงครามจึงได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย โดยมีการพัฒนาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดที่มีอยู่แล้ว และเตรียมแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ให้มีความพร้อม ตลอดจนพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาธุรกิจที่พัก โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น เพื่อที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว

ให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เน้นรายได้เป็นเป้าหมายหลัก จังหวัดสมุทรสงครามจึงมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ที่ติดอันดับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมที่มีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ ทำให้ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวามีจำนวนนักท่องเที่ยวมากกว่าที่อื่น ๆ ซึ่งเป็นเพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังเป็นกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอย่างมาก

ชุมชนอัมพวาเป็นชุมชนหนึ่งในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่ยังคงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำในอดีต คือตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณสองฝั่งคลองอัมพวามีพื้นที่ของชุมชน ตั้งแต่ตอนบนของจังหวัดสมุทรสงครามในเขตอำเภออัมพวา และบางส่วนของอำเภอบางคนที่ ชุมชนอัมพวามีวิวัฒนาการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมการทำสวนผสม จนมีคำกล่าวว่า อัมพวาเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของกรุงศรีอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวาในอดีตนั้น การสร้างบ้านเรือนจะหันหน้าเข้าหาคลอง เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภค และใช้ในการคมนาคมขนส่งสินค้าทางการเกษตรในชีวิตประจำวัน ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนในปี.ศ. 2516 การคมนาคมทางน้ำได้ลดบทบาทลง การสร้างบ้านเรือนในยุคหลัง ๆ จึงมักหันหน้าเข้าหาถนน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางบกที่เข้ามาแทนที่ แต่ถึงกระนั้นพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลำคลองก็มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก สามารถดำรงเอกลักษณ์ การตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้จากองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำที่ยังคงเหลืออยู่ (เทศบาลตำบลอัมพวา 2549 : 66) ในปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนอัมพวายังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รองลงมาได้แก่ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ราชการ ฯลฯ จึงทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และรายได้ของประชากรเป็นไปตามลักษณะการประกอบอาชีพ และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญคือ การทำสวนผลไม้โดยผลผลิตจากผลไม้หลัก ได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น

ชุมชนอัมพวาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับมหาจักรีบรมราชวงศ์ โดยเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายในพื้นที่ชุมชนอัมพวาจึงมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่หลายแห่ง ได้แก่ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร. 2) วัดอัมพวันเจติยาราม

วัดบางกะพ้อม ตลาดน้ำยามเย็น และ ชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประชาชนได้ใช้ชีวิตร่วมกับสายน้ำมาเป็นเวลายาวนาน แม้ในปัจจุบันจะมีถนนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่พื้นที่บริเวณริมน้ำยังสามารถดำรงเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2549 ชุมชนอัมพวายังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก มีเพียงอุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร. 2) เท่านั้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยเป็นจุดแวะพักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังตลาดน้ำดำเนินสะดวก ต่อมาสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานโยธาและแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในการจัดทำโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอัมพวาขึ้น โดยมีการจัดทำแนวทางพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ริมคลองอัมพวา กระตุ้นให้ชุมชนมีความต้องการในการจัดการดำเนินการท่องเที่ยว โดยทางเทศบาลตำบลอัมพวาได้ฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาขึ้นอีกครั้ง ประกอบกับกิจกรรมการท่องเที่ยวล่องเรือชมหิ่งห้อย ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก ที่ทำให้ชุมชนอัมพวาเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในตอนเย็นของวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ การท่องเที่ยวดังกล่าว ถือเป็นจุดสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวามากขึ้น เกิดการพัฒนาการบริการการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงคราม ในปัจจุบัน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 1 – 2)

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อัมพวา มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้น ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และรูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อัมพวา สามารถสรุปและจัดหมวดหมู่ตามองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco Tourism) ได้แก่ การนั่งเรือเข้าไปตามลำคลองเพื่อชมหิ่งห้อยและนกต่าง ๆ เป็นต้น การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational Tourism) ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงการเกษตร ที่มีการเรียนรู้ถึงวิธีการทำเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเพื่อชมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และกระบวนการผลิต การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย (Health and sport Tourism) ได้แก่ การขี่จักรยานชมสวน การเดินเพื่อสุขภาพ การนวดสมุนไพร เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ได้แก่ การเที่ยวชมวัดและอาคารบ้านเรือนที่มีสถาปัตยกรรมที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic Tourism) ได้แก่ การเข้ามาพักในบ้านริมคลอง ซึ่งมีการจัดการโดยชาวบ้าน เป็นต้น

ชุมชนอัมพวามีศักยภาพและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ในพื้นที่ริมคลองอัมพวา ได้แก่ พื้นที่บริเวณตลาดน้ำยามเย็นเป็นพื้นที่ที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการ

การท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อุทยาน ร.2 และวัดอัมพวันเจติยาราม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมหลัก เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน และเป็นศูนย์กลางการกระจายการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่โดยรอบพื้นที่บริเวณมูลนิธิชัยพัฒนา ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นสวนสาธิตทางการเกษตรที่รวบรวมพันธุ์ไม้และการทำสวนยกทรงแบบไทย ส่วนบริเวณเรือนแถวไม้ริมคลองได้ซ่อมแซมและปรับปรุงให้เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนริมคลองอัมพวา พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองด้านหน้าว่าการอำเภออัมพวาเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีท่าเรือข้ามฟากแม่น้ำแม่กลองไปยังบริเวณต่าง ๆ ได้แก่ วัดบางนางลี่ใหญ่ วัดกุฎีรัตนกรฐิ์ทอง ท่าเรืออาคารเอนกประสงค์ และทำเทียบเรือนักท่องเที่ยวที่เหมาลำ ทำให้พื้นที่บริเวณโดยรอบมีศักยภาพในการเชื่อมโยงการคมนาคมสองฝั่งแม่น้ำ และกระจายกิจกรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

จากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสทุนนิยม การปรับโครงสร้าง และการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอัมพวา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านบวก เช่น การสร้างงาน การเกิดอาชีพ สร้างรายได้เสริม ส่งผลรวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ และในทางตรงกันข้ามก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านลบ เช่น การเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม การถูกครอบงำหรือบิดเบือนคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรม ความขัดแย้งภายในชุมชน การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นต้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ย่อมมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้าน เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ของชาวบ้านในชุมชนอัมพวา

ดังนั้นจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนอัมพวาได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของนักท่องเที่ยว และเนื่องด้วยสาขาวิชาพัฒนศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในหลายแง่มุม โดยนำความรู้ของสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ มาบูรณาการ การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้าน เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ของชาวบ้านในชุมชนอัมพวา ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านบวกและด้านลบ รวมถึงข้อเสนอแนะของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการแก้ไขปรับปรุง และพัฒนาการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา
- 2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา ที่มีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ชุมชนอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้าน เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม การศึกษาในครั้งนี้ แม้จะทำการศึกษาในระดับชุมชน แต่การศึกษาวิจัยอาจมีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวข้องกันในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะพิจารณาศึกษา เนื้อหาที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันกับชุมชนอัมพวา เพื่อให้ได้เนื้อหาในแง่มุมที่กว้างขึ้นและให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของชุมชนกับระดับต่างๆ เช่น นโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด นโยบายพัฒนาภูมิภาคตะวันตก เป็นต้น

3.3 ขอบเขตด้านประชากร แบ่งเป็นกลุ่มดังนี้

- 3.3.1 ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ (Key Informants) ได้แก่ นายอำเภออัมพวา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ผู้อาวุโส และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
- 3.3.2 ผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ในพื้นที่ศึกษา
- 3.3.3 ชาวบ้านที่ไม่ได้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว ในพื้นที่การศึกษา

3.4 ระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2550

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านบวกและด้านลบที่เกิดขึ้น หลังจากเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการบริการการท่องเที่ยว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ฯลฯ

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้มาเที่ยวหรือบุคคลใด ๆ ก็ตามที่ได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว บริเวณชุมชนอัมพวา โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ทั้งนี้ หมายความว่าผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน และนักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน

ชุมชนอัมพวา หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ร่วมกันในอาณาบริเวณชุมชนบ้านอัมพวา ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมของชุมชนอัมพวาที่มีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจชุมชนอัมพวา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการผลิต การอุปโภค บริโภค และการค้าขายแลกเปลี่ยน การประกอบอาชีพ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างสรรค้อาชีพ การสร้างงาน การกระจายรายได้ การออม การยกมาตรฐานการครองชีพ และการลดภาวะการว่างงาน

สังคมชุมชนอัมพวา หมายถึง ลักษณะทางสังคมชุมชนอัมพวา โครงสร้างสังคมของชุมชนอัมพวา ความสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน การรวมกลุ่มของชาวบ้าน โครงสร้างของครอบครัว ทั้งนี้หมายความว่ารวมถึง ระบบสาธารณูปโภค การศึกษา ด้านความปลอดภัยของชุมชน

ความเป็นอยู่ชุมชนอัมพวา หมายถึง วิถีชีวิตและ วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอัมพวา โดยในที่นี้จะประกอบด้วย สุขภาพ อาหารการกิน การใช้เวลาในการทำงาน และกิจวัตรประจำวัน การประกอบอาชีพ

สิ่งแวดล้อมชุมชนอัมพวา หมายถึง ระบบนิเวศน์ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ทรัพยากรทางชีวภาพ และภูมิทัศน์โดยรอบของชุมชนอัมพวา ซึ่งหมายความว่ารวมถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่ก่อสร้างต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ต่าง ๆ

วัฒนธรรมชุมชนอัมพวา หมายถึง วิถีหรือทางดำเนินแห่งชีวิต และการพัฒนาความเจริญงอกงามของชุมชนอัมพวา รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้สึกไปยังผู้อื่นได้ด้วยการใช้ภาษา

ให้รับรู้ถึงศิลปะอันเป็นแบบอย่าง ขนบประเพณีของสังคม ทั้งที่ปรากฏให้เห็นได้ทั้งภายนอก และที่อยู่ภายในใจเกี่ยวกับความเชื่อถือของคนในชุมชนบ้านอัมพวา

ตลาดน้ำ หมายถึง ที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายของต่าง ๆ ทางน้ำ มีเรือเป็นพาหนะ บรรทุกสิ่งของ เป็นตลาดที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับท้องน้ำและลำเรือ จัดขึ้นตามช่วงเวลาของตลาดน้ำแห่งนั้น ๆ

ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา หมายถึง ย่านการค้าขายของชุมชนริมน้ำ ภายในบริเวณคลองอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว

การจัดการด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดการในส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบของการท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งองค์ประกอบหลัก ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยว องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ข้อมูลข่าวสาร การบริการด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน นักท่องเที่ยว ธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งความมีน้ำใจจากคนในแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และประเพณี รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่นั้น ๆ

5. ประโยชน์ที่จะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมของชุมชน อัมพวา ก่อนที่จะเกิดการพัฒนารท่องเที่ยว

5.2 ทำให้ทราบถึง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวาในด้านต่าง ๆ ภายหลังจากเกิดการพัฒนารท่องเที่ยว ตลอดจนข้อเสนอแนะ ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

5.3 สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาและวางแผนการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เหมาะสมของชุมชนอัมพวา และพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกันกับ ชุมชนอัมพวา

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตดั้งเดิม และการเปลี่ยนแปลง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนอัมพวา ที่มีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้วิจัยศึกษาจากแนวความคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ทฤษฎีทางสังคมวิทยา
2. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
3. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนอัมพวา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง- กรอบแนวคิดการวิจัย
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. ทฤษฎีทางสังคมวิทยา

การทบทวนเอกสารเพื่อให้ได้ผลทางการวิจัยที่สมบูรณ์ชัดเจน และมุ่มมอง ด้านการวิเคราะห์ที่มีมิติหลากหลายขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีทางสังคมวิทยาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องมีดังนี้คือ

1.1 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) แหล่งกำเนิดของทฤษฎีนี้อาจกล่าวได้ว่ามาจาก 3 แหล่งด้วยกันคือ มาจากเศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian economics) มาจากมานุษยวิทยาเชิงหน้าที่ (Functional anthropology) และมาจากจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม (Behavioral psychology) โดยมี ความเชื่อว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้นมนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนจึงมีสาระสำคัญดังนี้คือ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2545 : 165 - 167)

เมื่อมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆ จากผู้อื่นจึงต้องเข้าหาพบปะสัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนจากผู้อื่น จึงจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดี มีความยุติธรรมขึ้น ความต้องการกันและกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้น จะควบคุมพฤติกรรมของกันและกัน กฎระเบียบที่อำนวยความสะดวกสูงสุดจะช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพ ให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง

สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวปลาอาหาร ของใช้ เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องประดับ หรือเครื่องกีฬาบันเทิงนาการ หรือสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความห่วงใย ความปรารถนาดี มิตรภาพ ความสุขทางกายใจ มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อสัมพันธ์และดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ ธรรมชาติที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกมากที่สุด ความสัมพันธ์ทางสังคมมิได้ตั้งแต่ระหว่างมนุษย์สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์มีความเชื่อและศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้

ความสำคัญของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนสรุปได้ดังนี้

1. เพราะมนุษย์มีความต้องการมากมาย แต่ไม่สามารถตอบสนองเองได้หมด มนุษย์จึงต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น
2. ความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์ และกฎระเบียบ อันยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน
3. คนที่มีสิ่งของที่ผู้อื่นต้องการมากอยู่ จำนวนมากเป็นคนชั้นสูงของสังคม
4. สิ่งที่ผู้อื่นยอมต้องการมากเท่าใด ยิ่งมีราคาค่างวดมากขึ้นเท่านั้น
5. คนยังมีของหายากมากเท่าใด ยิ่งมีอำนาจ มีเกียรติและอิทธิพลมากเท่านั้น
6. อำนาจของ ก. เหนือ ข. เท่ากับระดับความต้องการสิ่งของจาก ก. ของ ข. ในเมื่อ ข. ไม่สามารถสนองความต้องการของตนจากแหล่งอื่น
7. ปัญหาสังคมเกิดจากโครงสร้างสังคม ไม่อำนวยความสะดวกต่อสมาชิกสังคมอย่างทั่วถึงยุติธรรม

ดังนั้นจะเห็นว่า การแลกเปลี่ยนเกิดจากการมีสัมพันธ์กันทางสังคมในตัวของตัวเอง และหลักการแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือ ประการแรก ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างย่อมต้องมี

ค่าใช้จ่าย (ทุน) สำหรับระดับบุคคล แต่ค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นเรื่องของสังคม คือ ค่าใช้จ่ายเชิงประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย และค่านิยม ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกับคำอธิบายทางเศรษฐกิจ หรือจิตวิทยา ประการต่อมา สิ่งที่มีค่า และหายากที่สุดในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของหรือทรัพยากรที่เป็นสัญลักษณ์ จะต้องอยู่ในกรอบของบรรทัดฐานและค่านิยม และประการสุดท้าย ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่าง ต้องขึ้นอยู่กับกฎหรือบรรทัดฐานของการรับและการให้ คือ ผู้รับจะต้องมีข้อผูกพันในการให้ตอบ

จากทฤษฎีแลกเปลี่ยนที่กล่าวมาข้างต้น กระบวนการแลกเปลี่ยน เป็นการตอบสนองความต้องการของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม ตั้งแต่ระดับบุคคลถึงระดับองค์กรขนาดใหญ่ ซึ่งสิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนจะเป็นทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ในเรื่องของทุน ค่าใช้จ่าย การใช้ทรัพยากร และกฎของการให้และการรับ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

1.2 ทฤษฎีสังคมวิทยาเชิงพฤติกรรม (Behavioral sociology) หรือที่เรียกว่า

“วิทยาศาสตร์ทางพฤติกรรม” (Behavioral science) เป็นตัวแทนของความเพียรพยายามที่จะประยุกต์ใช้หลักการทางด้านทฤษฎีจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม กับปัญหาทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาเชิงพฤติกรรมให้ความสนใจเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างผลกระทบต่าง ๆ ของพฤติกรรมของผู้กระทำที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบที่มีต่อพฤติกรรมของผู้กระทำเองในภายหลัง ปัญหาความสนใจดังกล่าวถือว่า เป็นพื้นฐานของ “การกำหนดเงื่อนไขการดำเนินการ” (Operant conditioning) หรือกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ “พฤติกรรมถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยผลที่เกิดตามมาของพฤติกรรม” หรือถ้ากล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้กระทำจะแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่งออกมา เราอาจจะคิดถึงเรื่องดังกล่าว อย่างน้อยในตอนเริ่มต้นว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาโดยมิได้ตั้งใจ (random behavior) สิ่งแวดล้อมที่พฤติกรรมนั้น ๆ ขึ้นมา ไม่ว่าจะมัลักษณะทางสังคมหรือกายภาพ จะได้รับผลกระทบจากพฤติกรรม และขณะเดียวกันก็จะตอบได้ในวิถีทางต่าง ๆ การตอบได้ ไม่ว่าจะมัลักษณะทางบวกหรือทางลบ หรือเป็นกลาง ๆ จะมีผลกระทบ หรืออิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้กระทำในระยะต่อมา ถ้าการตอบได้ให้ประโยชน์แก่ตัวผู้กระทำ ก็จะมีการกระทำหรือพฤติกรรมอย่างเดียวกันเกิดขึ้นในอนาคต ในสถานการณ์อย่างเดียวกัน แต่ถ้าการตอบได้สร้างความเจ็บปวดหรือเป็นการลงโทษต่อผู้กระทำ พฤติกรรมอย่างนั้นก็จะไม่เกิดในอนาคต (สุเทพสุนทรเกษม 2540 : 243 - 244)

จากที่กล่าวมา ทฤษฎีสังคมวิทยาเชิงพฤติกรรมให้ความสนใจต่อสิ่งแวดล้อม หรือผลที่เกิดตามมาต่าง ๆ และลักษณะของพฤติกรรมในปัจจุบัน เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เป็นบริบทของสังคม บุคคลระดับใดหรือองค์กรจะต้องมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป และ ไม่ว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมาจะเป็นในทางบวกทางลบ หรืออยู่กลาง ๆ จะสามารถสะท้อนสังคมนั้น ๆ ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านความเป็นอยู่และสังคมในชีวิตประจำวัน ที่มีผลมาจากการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

1.3 ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม ให้ความสำคัญว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างความหมายต่าง ๆ ในสังคม สร้างความแท้จริงในสังคม นั่นคือกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในสังคม แล้วทำความเข้าใจร่วมกัน และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการกระทำระหว่างกัน หรือดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน ตามแนวความคิดนี้มนุษย์จึงตัวสำคัญ เป็นตัวการให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าโครงสร้างสังคม แต่โครงสร้างสังคมที่มนุษย์เองเป็นคนสร้างขึ้นนั้นภายหลังที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว ก็อาจมีผลเป็นตัวบังคับเป็นตัวแบบให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตามได้ โครงสร้างสังคมจึงไม่ใช่เป็นสิ่งสมมติขึ้นมาก่อนอย่างทฤษฎีอื่น แต่สิ่งที่ตามมาทีหลังมนุษย์ เป็นผลผลิตของมนุษย์ ทฤษฎีนี้มีจุดที่น่าสนใจคือ การดำเนินชีวิตช่วงใดช่วงหนึ่งหรือชีวิตประจำวัน ศึกษาคำพูด เรื่องราว ระเบียบแบบแผน การกระทำสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ในช่วงนั้น ว่าเหตุใดเขาจึงทำเช่นนั้น นักสังคมวิทยาเป็นผู้ไปศึกษาหาความจริงในทัศนะของคนในชุมชน กลุ่มคน ชุมชน ที่เป็นเป้าหมายของตน ไม่ใช่ให้นำเอาทฤษฎีของตนเป็นกรอบความคิด แล้วไปหาข้อมูลจากชาวบ้านมาสนับสนุนกรอบความคิด (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2545 : 169 - 170) หรืออาจกล่าวได้ว่า

1. ระเบียบแบบแผนของสังคมขึ้นอยู่กับความนึกคิดของคนในสังคมนั้น
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนนั้น
3. ผู้นำหรือชุมชนชั้นสูงเกิดจากประเพณีที่ปฏิบัติมาหรือการยอมรับของสมาชิกในชุมชน
4. อำนาจของคนหรือกลุ่มคนขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำให้ผู้อื่นยอมรับตน
5. ปัญหาสังคมเกิดจากการยอมรับของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เรียกว่าปัญหานั้น
6. พฤติกรรมทางสังคมขึ้นอยู่กับประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

7. เมื่อมีสิ่งอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น สมาชิกผู้ได้รับผลกระทบอาจร่วมกันพิจารณาหาทางแก้ไข และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนได้

จากที่กล่าวมา ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม ให้ความสนใจต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนหรือในกลุ่ม ในขณะใดขณะหนึ่ง หรือช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แนวการใช้ประโยชน์คือรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านหรือชุมชนที่มีต่อปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดที่อยู่ในความสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาวะทางจิตใจ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และความเป็นอยู่ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

1.4 ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) เป็นทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่คล้ายทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ให้ความสำคัญของความทันสมัยในเชิงการผลิต การลงทุนโดยกรรมวิธีที่มีเครื่องมือประสิทธิภาพสูง เช่น เครื่องจักรกลขนาดใหญ่ โรงงานใหญ่ ๆ จำนวนมาก อัตราการขยายตัวของตึกหรืออาคารทันสมัยเพิ่มปริมาณในอัตราสูง ประชาชนมีเครื่องมืออำนวยความสะดวกสบายมาก และในชีวิตประจำวันจะมีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมาก (เกษมา ประจง 2546 : 16-17)

การพัฒนาที่นำไปสู่ความทันสมัยนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการอันก่อให้เกิดอุตสาหกรรม การขยายความเป็นเมือง การยกระดับความมีเหตุผลของประชาชน โดยเน้นการพัฒนาทางวัตถุเป็นสำคัญ มีการกำหนดเป้าหมายหลักไว้ล่วงหน้าในเชิงปริมาณที่ชัดเจน เช่น ในอีก 3 ปีข้างหน้า จะมีถนนเพิ่มขึ้นกี่สาย มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นกี่โรงงาน มีอาคารศูนย์การค้าพาณิชย์กี่แห่ง เป็นต้น

รูปแบบการพัฒนาแบบทันสมัยนี้ ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเห็นผลอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะโดยสภาพทางจิตวิทยาสังคมแล้ว ความหรรษา ความสะดวกสบายเป็นแรงจูงใจที่สำคัญและทำให้เกิดความเคลื่อนไหวใน 3 รูปแบบ คือ

1. การเคลื่อนไหวทางกายภาพ หมายถึง การนำเอาสิ่งใหม่ ๆ หรือของใช้ทันสมัยเข้ามาในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าในการประกอบอาหาร ใช้เครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงาน หากวันใดไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ก็จะรู้สึกเดือดร้อนมาก เพราะให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้มากเป็นพิเศษ

2. การเคลื่อนไหวทางจิตใจ หมายถึง การเคลื่อนไหวทางค่านิยม ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดที่ก้าวไกลออกไปจากสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น เช่น คนยากจนฝันที่จะใช้ชีวิตแบบหรูหราฟุ่มเฟือย เมื่อมีเงินนิดหน่อยก็ไปนั่งร้านอาหารราคาแพง เพื่อสนองความรู้สึกตนเองว่า

เป็นคนมั่งคั่ง ทั้งนี้เพราะจิตใจได้เคลื่อนไหวก้าวออกไปแล้ว การเคลื่อนไหวทางจิตใจเป็นการเคลื่อนไหวที่รวดเร็วมาก โดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งจะนำไปสู่ระบบโฆษณาชวนเชื่อให้ซื้อสิ่งของที่ไม่มีราคา ให้มีราคาแพง ๆ อยู่เสมอ

3. การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม หรือเศรษฐกิจ เช่น บุคคลที่มีการศึกษาสูงขึ้น ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานมากขึ้น มีความรู้ความสามารถมากขึ้นก็จะได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น จึงมีการเคลื่อนไหวทางสถานภาพทางสังคม หรือเมื่อมีรายได้มากขึ้น ฐานะความเป็นอยู่ก็จะดีขึ้น เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

จากที่กล่าวมา ทฤษฎีความทันสมัย ให้ความสนใจต่อความเคลื่อนไหวในสังคม ค่านิยม รสนิยม ซึ่งมีการเคลื่อนไหวใน 3 รูปแบบคือ การเคลื่อนไหวทางกายภาพ การเคลื่อนไหวทางจิตใจ และการเคลื่อนไหวทางสังคม การเคลื่อนไหวของคนในชุมชนหรือในกลุ่ม ในขณะใดขณะหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประกอบในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้าน สถานะทางจิตใจ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และวิถีชีวิตของชาวชุมชนอัมพวา ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

1.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม (Social Change) หมายถึง

การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และสถาบันของสังคม อาจเปลี่ยนแปลงไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย อาจเปลี่ยนเพียงชั่วคราวหรือถาวร อาจเปลี่ยนไปตามแผนที่วางไว้หรือเปลี่ยนแปลงไปเองก็ได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเกิดจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น ประชากร วัฒนธรรม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ อุดมการณ์ ศาสนา จิตวิทยา ภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ ชีววิทยา การเมือง และการทหาร เป็นต้น

พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 327) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบอบการปกครองเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเปลี่ยนด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์ หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

การแบ่งประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถแบ่งออกได้หลายวิธีดังนี้ (บันเทิง พาพิจิตร 2547 : 179 - 191)

1. **คอร์นบลิ้ม** (Kornblum 1988 : 566 - 569) ได้แบ่งประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ 2 ระดับ คือ

1.1 การเปลี่ยนแปลงในระดับตัวบุคคลหรือระดับจุลภาค ซึ่งได้แก่ ทักษะส่วนตัวบุคคล พฤติกรรมส่วนบุคคล และรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เป็นต้น

1.2 การเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบันหรือระดับมหภาค ซึ่งประกอบด้วย เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา การศึกษา ครอบครัว ชนชั้น ลักษณะประชากรในชุมชน ลักษณะประชากรในสังคมระดับกว้าง และระดับการเมือง เป็นต้น

2. **การแบ่งประเภท** โดยอาศัยแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การเปลี่ยนแปลงจากภายใน เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการใหม่ขึ้นในสังคมนั่นเอง จากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคม จากการริเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ หรือจากกระบวนการปฏิวัติโดยประชาชน เป็นต้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เช่น การรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอก การล่าอาณานิคมของจักรวรรดิ การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกบางครั้งก็เกิดขึ้นโดยความสมัครใจ และเลือกสรรโดยสังคมผู้เปลี่ยนแปลง บางครั้งก็เป็นการใช้กำลัง

การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกและภายใน ในบางครั้งไม่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากในโลกยุคปัจจุบันมีการติดต่อระหว่างสังคมมากขึ้น และเกี่ยวข้องกับบทบาทขององค์การระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติมากขึ้น

สำหรับการเปลี่ยนแปลงจากภายในระบบสังคมนั้นส่วนใหญ่มักเกิดจากความขัดแย้งภายในระบบสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งในสังคมจะมีลักษณะ ดังนี้

การใช้สิทธิอำนาจในสังคมทั้งทางลับ และเปิดเผยของผู้มีอำนาจในสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความต่อต้านทั้งทางลับและเปิดเผยเช่นกัน อันนำไปสู่ความแตกแยก ความขัดแย้งมากขึ้น และมีผลให้ประชาชนกลุ่มใหญ่เกิดความรู้สึกแบ่งแยกอาจนำไปสู่ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในสังคมนั้น ซึ่งไม่อาจมีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกันได้อย่างสมบูรณ์ ทุกสังคมมีวัฒนธรรมย่อย ๆ ของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ แม้แต่ต่างกันจึงมีการกีดกันในทางปฏิบัติ โอกาสความขัดแย้งจึงมีมากขึ้น

ทุกสังคมมีกระบวนการแข่งขัน และขัดแย้งภายในระหว่างกลุ่มสมาชิกในสังคม

ความเหลื่อมล้ำในสังคมในด้าน โอกาสชีวิตและทรัพย์สิน ระหว่างฐานันดร ระหว่างชนชั้นระหว่างกลุ่ม ถ้าหากมีความแตกต่างชัดเจนมากอาจก่อความรู้สึกไม่เป็นธรรม และอาจเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลง

กลุ่มบุคคลที่ครอบครองผลประโยชน์อยู่แล้วอาจขัดขวางการเปลี่ยนแปลง อันทำให้กลุ่มของตนเสียเปรียบ มีฐานะต่ำลง และมีการกระจายผลประโยชน์ ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

3. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเอง และเป็นไปตามแบบแผน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท

3.1 การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง(Spontaneous Change)การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัยโบราณมักเป็นแบบนี้ เพราะไม่มีการวางแผน แต่อาจไม่เป็นเช่นนี้เสมอไป

3.2 การเปลี่ยนแปลงตามแผน (Planned Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยชนชั้นนำในสังคมซึ่งอาจเป็นสมาชิกที่ครองฐานะ และอำนาจ พยายามเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางอัตรา และขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงแบบนี้เป็นที่นิยมของคนในยุคปัจจุบัน แต่การเปลี่ยนแปลงตามแผนนั้น จะต้องพิจารณาถึงผลที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นตามมาอย่างไม่คาดหมายด้วย

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การที่สังคมจะเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ไม่ใช่ปัจจัยเพียงอย่างเดียวก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เหตุปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

1. **ปัจจัยทางประชากร** ได้แก่ การโยกย้ายถิ่นฐานของประชากร เช่น ประชากรจากภาคเกษตรกรรมในชนบทอพยพเข้ามาสู่เมืองหลวงเพราะไม่มีงานทำ ผลที่เกิดขึ้นคือขาดแรงงานเกษตรในระยะยาว และการให้สวัสดิการทางสังคมแก่ผู้โยกย้ายเข้ามาทำได้ไม่ทั่วถึง

2. **ปัจจัยทางวัฒนธรรม** ได้แก่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การค้าขายติดต่อกัน การรุกรานโดยสงคราม การแสวงหาอาณานิคม และการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทำให้ผู้คนรับรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน เมื่อมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา

3. **ปัจจัยทางเทคโนโลยีและวิทยาการ** การค้นพบและการประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องจักรต่าง ๆ เครื่องพิมพ์ เป็นต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

4. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ** การผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ในสังคมเกษตรกรรมและสังคมอุตสาหกรรม สภาพความแตกต่างเกิดขึ้นจากวิธีการผลิตที่ต่างกัน และความสัมพันธ์ทางสังคมในกระบวนการผลิตที่ต่างกัน

5. **ปัจจัยด้านอุดมการณ์และศาสนา** ความเชื่อด้านอุดมการณ์และศาสนาจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยตรงคือ การยอมรับนับถืออุดมการณ์และศาสนาใหม่ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างทางสังคม โดยอ้อมคือ การที่อุดมการณ์และศาสนาได้ส่งผลกระทบไปยังปัจจัยด้านอื่น ๆ แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกทอดหนึ่ง

6. **ปัจจัยทางจิตวิทยา** จิตใจและค่าของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย และแต่ละชนชั้นไม่เหมือนกันอาจถ่ายทอดไปสู่กันและกัน หรือไม่ถ่ายทอดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด เช่น คนรุ่นพ่อมีความคิดแบบอนุรักษนิยม คนรุ่นลูกคิดแบบก้าวหน้า ถ้าถ่ายทอดค่านิยมของกันและกันได้ ก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนาการ แต่ถ้าถ่ายทอดไม่ได้ก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ

7. **ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์** เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่น เป็นปัจจัยที่พัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักดาราศาสตร์บางคนเชื่อว่า การโคจรของดวงดาวมีผลต่อชีวิตมนุษย์ในสังคม เป็นต้น

8. **ปัจจัยทางชีววิทยา** เช่น การถ่ายทอดทางพันธุกรรมในเรื่องของความสามารถ ความถนัดและสติปัญญา บทบาทของกลุ่มเชื้อชาติในการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ ความเหนือกว่าและด้อยกว่าทางพันธุกรรม เป็นต้น

9. **ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร** ในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะเน้นถึงบทบาทของสงครามและการพิชิต บางทีเน้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่าเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษและผู้นำ

ปัจจัยเหล่านี้อาจมีบทบาทมากหรือน้อยแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จะอาศัยปัจจัยใดโดยลำพังไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ตามสภาพและเงื่อนไขความเป็นจริงมากกว่าจะกำหนดเป็นกรอบตายตัว

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) เป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาการ เทคนิค วิธีการ หรือความคิดที่มีอยู่ก่อนมาทำให้เกิดสิ่งใหม่ การประดิษฐ์อาจเป็นการประดิษฐ์โดยวัตถุ เช่น

การสร้างเครื่องจักรไอน้ำ การสร้างเครื่องปรับอากาศ ฯลฯ การประดิษฐ์อาจเป็นการประดิษฐ์โดยไม่ใช่วัตถุ เช่น พิธีกรรมใหม่ ลัทธิใหม่ ๆ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้

การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง การที่วัฒนธรรมสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมหนึ่ง การกระจายเกิดขึ้นเสมอเมื่อสังคมมีการติดต่อกันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการรับและการให้ การกระจายนี้จะเป็นโดยไม่เท่าเทียมกัน สังคมที่รับไปน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับสภาพของสังคมนั้น ๆ

การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ จะเกิดขึ้นในสถานะแห่งการสอดคล้อง ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกันเมื่อวัฒนธรรมหนึ่งประสบกับวัฒนธรรมหนึ่ง เช่น การขยายตัวทางการศึกษา และเทคนิคการผลิตแบบตะวันตก ที่คนไทยรับมาเอาเป็นแบบในการดำเนินชีวิต

ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งในสังคมที่เจริญแล้ว และสังคมที่ด้อยพัฒนา ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปได้ในทางที่เป็นบวกและเป็นลบ ดังนี้

1. ผลของการค้นพบและประดิษฐ์ต่อสังคม วิลเลียม เอฟ เออร์เบิร์ต (William

F. Ogburn) ได้จำแนกผลของ การประดิษฐ์ต่อสังคมไว้ดังนี้ การประดิษฐ์สิ่งหนึ่งมีผลต่อไปถึงสิ่งอื่นด้วย เช่น การประดิษฐ์วิทยุหรือรถยนต์ ทำให้ระยะเวลาในการติดต่อเร็วขึ้น การขนย้ายสินค้าและการบริการต่าง ๆ รวดเร็วขึ้น พิจารณาในแง่ของความสำเร็จ การประดิษฐ์มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อไปอีก เช่น เครื่องปั้นฟ้ายผลต่อไปทำให้มีการปลูกฝ้ายมากขึ้น

2. อัตราการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยไม่เท่ากัน เนื่องจากวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันเมื่อมีส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแปรไปก็จะมีผลถึงวัฒนธรรมส่วนอื่นด้วย โดยทั่วไปก็จะมี การปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง แต่บางครั้ง การปรับปรุงหรือการรับเอาวัฒนธรรมมาผลทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความตึงเครียดอันมีอยู่ร่วมกันในระหว่างวัฒนธรรมสองส่วน ที่เกี่ยวพันกันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ในอัตราความเร็วไม่เท่าเทียมกัน เช่น การอุตสาหกรรมและการศึกษามีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลง ในอุตสาหกรรมย่อมทำให้มีความจำเป็นในการปรับตัว ในระบบการศึกษา เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงและปัญหาสังคม ปัญหาสังคมเกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่ว่า มนุษย์ไม่สมปรารถนาและได้สิ่งที่ต้องการอย่างถูกต้อง โดยปกติที่สังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น เพราะสถาบันและพฤติกรรมของสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ยอมรับในคุณค่าของสังคมแต่ที่เปลี่ยนแปลงย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นในการที่เกิดปัญหา เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นพิษ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการจราจร เป็นต้น

4. **ความไม่เป็นระเบียบของสังคมและบุคคล** เมื่อวัฒนธรรมเกิดความไม่เป็นระเบียบ ความรู้สึกของคนในสังคมเกี่ยวกับความมั่นคง สวัสดิธรรมจรรยา เป้าหมายในชีวิตจะถูกทำลายลง เมื่อเกิดความสับสน ไม่แน่นอน พฤติกรรมของเขาจะเกิดความไม่มั่นคงลงได้ ถ้าเป็นมากอาจเรียกว่า “จิตเสื่อม” ในสังคมปัจจุบันภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ง่าย ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงในสังคม มีหลายด้านด้วยกัน ถ้าสมาชิกของสังคมนั้น ไม่รู้จักหรือไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากันได้ ก็จะเกิดความสับสนขึ้น

5. **วัฏจักรแห่งความเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบของสังคม** หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบของสังคม สังคมก็จะพยายามจัดระเบียบสังคมวัฒนธรรมให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เพื่อจะไม่เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม

6. **การเปลี่ยนแปลงสังคมกับการวางแผน** ได้แก่ การที่สมาชิก มีโครงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้ดีขึ้น เจริญขึ้น นั่นคือ การก่อให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ฉะนั้นผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้ สมาชิกย่อมจะคาดการณ์ได้ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์และได้รับการยอมรับจากสมาชิกของสังคมนั้น

ดังนั้น แนวโน้มกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ การทำให้เป็นอุตสาหกรรม การทำให้เป็นเมือง การทำให้เป็นประชาธิปไตย การแพร่ของการจัดองค์การสมัยใหม่ กระบวนการสร้างคนชายขอบ กระบวนการทำให้ทันสมัย กระบวนการทางวัฒนธรรมซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลจากการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

2. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่จำเป็นที่สุดกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่ควรได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมจากทุกคน และรัฐบาล (Tourism is a basic and most desirable human activity deserving the praise and encouragement of all people and all government) ข้อความดังกล่าวเป็นข้อตกลงจากการประชุมของคณะกรรมการทั่วไปขององค์การสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) ครั้งที่ 11 ในปี ค.ศ. 1967 ซึ่งจัดให้เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวระหว่างชาติ (International Tourist Year) ที่ให้การสนับสนุน และ ส่งเสริมให้มวลมนุษยในโลกได้เดินทางติดต่อกันในชุมชนในประเทศและระหว่างประเทศตามอัธยาศัย ก่อให้เกิดมิตรไมตรี เกิดสัมพันธภาพที่ดี มีการแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมระหว่างกัน เพื่อนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (ศรีญา วรากุลวิทย์ 2546 : 1)

โดยทั่วไปการท่องเที่ยวจะหมายถึง ผู้คนหรือประชาชนได้ไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติและเยี่ยมเพื่อน เป็นการพักผ่อนวันหยุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว และอาจหมายรวมไปถึง บุคคลไปเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ ทางการเมือง ตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือไปทำวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย โดยที่มาเหล่านี้สามารถใช้ในการคมนาคมขนส่งเพื่อการเดินทางได้ทุกรูปแบบ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังหมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ

นักวิชาการให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจ รัฐบาลผู้เป็นเจ้าของบ้าน และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้าน ในกระบวนการดึงดูดใจและการต้อนรับขับสู้ นักท่องเที่ยว และผู้มาเยือนอื่น ๆ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548 : 48)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการผลิตและการจำหน่าย ที่มีลักษณะคล้ายกันกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ ทั่วไปที่มีการใช้วัตถุดิบ ซึ่งวัตถุดิบทางการท่องเที่ยวคือ สภาพแวดล้อม ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในเชิงบวก และเชิงลบต่อเจ้าของประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึง ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นไว้ว่าเมื่อชุมชนท้องถิ่นใดมีแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวขึ้นก็จะทำการกระจายข่าวสารทางการท่องเที่ยวไปยังกลุ่มบุคคลเป้าหมาย เพื่อกระตุ้นให้บุคคลเหล่านี้ตัดสินใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น แต่การที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามา

ท่องเที่ยวในแหล่งนั้น ๆ จำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวสำหรับบริการให้นักท่องเที่ยว ได้รับความสะดวกสบายและปลอดภัย ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมี 2 ประเภทคือ นักท่องเที่ยวชาวไทย และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ การท่องเที่ยวจึงเป็นการสังสรรค์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ ย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งด้านผลดีและผลเสีย อันเกิดจากการท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ม.ป.ป. : 1 - 33)

ดังนั้นในการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน จะทำการศึกษาถึงผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผลกระทบไม่ว่าด้านใดก็ตามใดที่เกิดจากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นทางด้านบวกหรือด้านลบ ย่อมมีผลต่อชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว นั้น อันหมายถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ซึ่งผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นมีดังนี้

1. ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น

1.1 ผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่

1.1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น เมื่อการท่องเที่ยวมีการขยายตัวมากขึ้น ก็จะมีการลงทุนผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นจากเศรษฐกิจการเกษตรไปสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1.1.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นอย่างเพียงพอ

1.1.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค้อาชีพและการจ้างงานแก่ชุมชนท้องถิ่น เพราะธุรกิจท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ต้องใช้แรงงานมาก (Labor Intensive) และแรงงานส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะที่ต้องการความชำนาญปานกลางและต่ำ จึงเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินหรือไร้ค่ามาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว

1.1.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวได้นำเงินมาใช้จ่ายใช้สอย ซื้อสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวจากชุมชนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้ อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง

1.1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปถึง ย่อมก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างมากแก่ชุมชนท้องถิ่น

1.1.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มรายได้ต่อหัวของชุมชนท้องถิ่น เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวมาก ทำให้รายได้ต่อหัวของประชากรในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นว่ามีความกินดีอยู่ดีขึ้น

1.1.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการกระตุ้นการผลิตของชุมชนท้องถิ่น เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีรายได้ต่อหัวของประชากรสูงขึ้น ย่อมสามารถนำรายได้มาใช้จ่ายมากขึ้น ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

1.1.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยลดปัญหาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ เมื่อชุมชนได้รับรายได้ต่อหัวจากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ย่อมก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิตแก่ชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ถ้านำรายได้จากการท่องเที่ยวของทุกชุมชนมารวมเข้าเป็นรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ ก็จะได้รายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งนับว่ามีความสำคัญมากในการช่วยลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศให้น้อยลง หรืออาจทำให้เกิดการเกินดุลได้ อันเป็นการส่งผลให้ประเทศเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

1.2 ผลกระทบด้านลบ ได้แก่

1.2.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหารายได้เป็นฤดูกาลแก่ชุมชนท้องถิ่นการท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ไม่สามารถมีรายได้สม่ำเสมอตลอดปี เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เน้นฤดูกาล เป็นเหตุให้ชุมชนไม่สามารถวางใจพึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักได้ เพราะจะมีความเสี่ยงสูงมาก นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวอาจประสบภาวะเสื่อมโทรม จนฟื้นความนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย หรือมีคู่แข่งมาแย่งตลาดไป หรืออาจประสบปัญหาจากธรรมชาติที่แปรผันจนทำให้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไม่มีความดึงดูดใจอีกต่อไป

1.2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาภาวะว่างงานนอกฤดูกาลแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งธุรกิจการท่องเที่ยวช่วงนั้นจะซบเซามาก ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวจึงต้องแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้อุตสาหกรรมของตัวเองอยู่รอด เช่น ใช้วิธีการลดราคาสินค้าและบริการในช่วงนอกฤดูกาล เป็นต้น

1.2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพของแรงงานแก่ชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวทำให้เกิดการถ่ายเทแรงงานจากชุมชนท้องถิ่นอื่นเข้ามาทำงานในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดแรงงานที่มีคุณภาพต่ำส่วนหนึ่งเข้ามาขายบริการในธุรกิจท่องเที่ยว

ก่อให้เกิดผลเสียต่อธุรกิจการท่องเที่ยวโดยรวม จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายในการพัฒนาคุณภาพแรงงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.2.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาหาค่าและค่าครองชีพสูงแก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ย่อมต้องมีสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเกิดขึ้น เป็นเหตุให้ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ถือโอกาสโก่งราคาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ทำให้ราคาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวถีบตัวสูงขึ้น ค่าครองชีพของชุมชนท้องถิ่นก็สูงขึ้นด้วย

1.2.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศแก่ชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวในการผลิตสินค้าและบริการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้มหาศาลมาสู่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการสั่งซื้อสินค้าเข้าที่เป็นวัตถุดิบจากต่างประเทศมาบริการนักท่องเที่ยว จึงก่อให้เกิดปัญหาการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ และก่อให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้ามากยิ่งขึ้น

1.2.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์กันแก่ชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยว มีผลนำไปสู่การแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งผลประโยชน์กันขึ้นในหมู่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

1.2.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาส่วนแบ่งผลประโยชน์อันควรได้ของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกชุมชนท้องถิ่นเข้ามาดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งบางธุรกิจอาจมีบริษัทต่างชาติเข้ามาผูกขาดการดำเนินการ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในอัตราส่วนค่อนข้างน้อย ซึ่งในความถูกต้องผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ควรตกอยู่กับคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น

1.2.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาราคาที่ดินแก่ชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งธุรกิจเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ที่ดิน จึงทำให้ราคาที่ดินปรับตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินที่มีทำเลดี

1.2.9 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวและแรงงานจากชุมชนท้องถิ่นอื่นหลั่งไหลเข้ามามากมาย ย่อมสร้างปัญหาให้กับชุมชนท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยววนั้นที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อคงไว้ซึ่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

2. ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อสังคมของชุมชนท้องถิ่น

2.1 ผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่

2.1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ย่อมเกิดธุรกิจการท่องเที่ยวต่าง ๆ สนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในธุรกิจการท่องเที่ยวทั้งในลักษณะผู้ประกอบการและผู้รับจ้างในธุรกิจท่องเที่ยว โดยธุรกิจท่องเที่ยวจะมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

2.1.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมแก่ชุมชนท้องถิ่น เช่น มีการปลูกสร้างที่พักแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เป็นต้น

2.1.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความสะอาดสบายแก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวย่อมต้องมีกิจการสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

2.1.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม อันจะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นดีขึ้นกว่าเดิม

2.1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวของชุมชนท้องถิ่น เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดการสร้างงานและจ้างงานในชุมชนท้องถิ่น ทำให้มีผู้ประกอบการอาชีพในธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการเหล่านี้ต้องการความมั่นคงของครอบครัว จึงมีแนวโน้มที่จะให้ขนาดของครอบครัวเล็กลง อันเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัวของชุมชนท้องถิ่น

2.1.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น นับเป็นโอกาสได้มีโอกาสไปมาหาสู่และคบค้าสมาคมกันขึ้น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสิ่งอื่น ๆ ต่อกัน ยังผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี และความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

2.1.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความสามัคคีแก่ชุมชนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ตระหนักในคุณค่า ความรักและความห่วงใยกัน การท่องเที่ยวของตนเอง ยังผลให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนท้องถิ่น

ในการร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงอยู่สืบไปชั่วกาลนาน อันจะส่งผลประโยชน์ให้การท่องเที่ยวพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการป้องกันการอพยพย้ายถิ่น ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวช่วยสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนท้องถิ่นทั้งด้านบริการท่องเที่ยวโดยตรง และกิจกรรมในครัวเรือน

2.1.9 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างการศึกษาแก่ชุมชนท้องถิ่นทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีโลกทัศน์กว้างยิ่งขึ้น สามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมเพื่อการดำเนินชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.1.10 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างความปลอดภัยแก่ชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวมาก นักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นที่มั่นใจว่ามีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นใดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงต้องเสริมสร้างให้มีความปลอดภัยอย่างเพียงพอ

2.2 ผลกระทบทางด้านลบ ได้แก่

2.2.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และค่านิยม ของสังคมชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมชนบทที่เรียบง่าย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวเป็นเหตุให้ชุมชนในท้องถิ่น เกิดความชื่นชมและเลียนแบบเอาอย่างนักท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาตั้งแต่ครั้งเดิม

2.2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งคนในชุมชนท้องถิ่นบางกลุ่มอาจไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว หรือ ได้รับน้อย เนื่องจากมีฐานะยากจน ไม่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจพอ ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึก ถูกเอารัดเอาเปรียบ และมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อต้านการท่องเที่ยว

2.2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่นอื่น และสร้างปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาการจัดเก็บขยะมูลฝอย เป็นต้น

2.2.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยอันดีของชุมชนท้องถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนบางส่วนของคนในชุมชนท้องถิ่นมองเห็นความแตกต่างในการดำรงชีวิตของตนเมื่อเปรียบเทียบกับนักท่องเที่ยว โดยเห็นว่านักท่องเที่ยวเป็นผู้มีฐานะดี จึงมุ่งหวังหากำไรจากนักท่องเที่ยวมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม และคุณค่าแห่งความเป็นมิตร ที่ควรมีความเอื้ออารีต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นอุปนิสัยพื้นฐานอันดีของคนไทย

2.2.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาเพศพาณิชย์ในชุมชนท้องถิ่น ความจริงปัญหาเพศพาณิชย์มีพื้นฐานมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วในชุมชนสังคมไทย แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นปัญหาเพศพาณิชย์จึงมีอัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และยังก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการเกิดกามโรค ปัญหาการแพร่กระจายของโรคเอดส์ ปัญหาการล่อลวงผู้หญิงและเด็ก ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

2.2.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น

2.2.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้นในชุมชนท้องถิ่น บางครั้งอาจเป็นการฉ้อโกงเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่บางครั้งก็รุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายและฆ่า

2.2.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น สถานที่บางแห่งอาจสงวนไว้ให้สำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นรู้สึกไม่พอใจที่ถูกกีดกัน นอกจากนี้พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น การเปลือยกายอาบแดด การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปยังศาสนสถาน หรือ การกอดจูบกินในที่สาธารณะ เป็นต้น แม้ว่าจะเป็น การกระทำที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวก็ตาม แต่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนท้องถิ่นได้

3. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

3.1 ผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่

3.1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ซึ่งวัฒนธรรมนับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมได้

3.1.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปของแต่ละชุมชนท้องถิ่นดีขึ้น

3.1.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยฟื้นฟูสืบต่อวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวจะเป็นตัวเร่งในการชักจูงประชาชนท้องถิ่นต่าง ๆ ฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ที่จะดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปดูวัฒนธรรมประเพณีนั้น และสืบต่อต่อ ๆ กันไป

3.1.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจของวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

3.1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการร่วมมือร่วมใจช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น เช่น มีการร่วมมือก่อตั้งชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

3.1.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีระหว่างชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม

3.1.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายงานศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนท้องถิ่น เช่น เสื้อผ้าพื้นเมือง เครื่องเงิน เครื่องแกะสลัก เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

3.2 ผลกระทบทางด้านลบ ได้แก่

3.2.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น เช่น การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

3.2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น เช่น การเปลี่ยนแปลงการแต่งกายพื้นเมืองมาเป็นสมัยใหม่ การละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เป็นต้น

3.2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในชุมชนท้องถิ่น โดยมีการนำวัฒนธรรมมาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวโดยพยายามมุ่งเน้นที่ความสวยงาม จัดขบวนแห่และต้อนรับเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้สนใจกับพิธีกรรมและความเชื่อและความร่วมมือร่วมใจจากชุมชนท้องถิ่นเจ้าของวัฒนธรรมประเพณี

3.2.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการลดคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากการรับวัฒนธรรมจากภายนอก ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมลดคุณค่าลง

3.2.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการลดคุณค่างานศิลปหัตถกรรมของชุมชนท้องถิ่น การผลิตที่เน้นในด้านปริมาณมากกว่าคุณภาพของชิ้นงาน ทำให้งานด้านศิลปหัตถกรรมขาดคุณค่าทางศิลปะอันละเอียดละอ่อนประณีตบรรจง

3.2.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น หากนักท่องเที่ยวไม่รู้คุณค่าของศิลปวัตถุชุมชนท้องถิ่น เช่น การขีดเขียนบนศิลปวัตถุ การขีดเขียนทำลายในแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ การทิ้งขยะทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

4.1 ผลกระทบด้านบวก ได้แก่

4.1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันเป็นทรัพยากรที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

4.1.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยรักษาสีเขียวของสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมอันเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้ช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีมากขึ้น

4.1.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยฟื้นฟูและเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

4.1.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น เช่น ช่วยกันรักษาความสะอาด ช่วยกันปลูกดอกไม้ต้นไม้ให้ร่มรื่น และสวยงาม เป็นต้น

4.1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางรักษาสีเขียวของสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งออกกฎหมายคอยควบคุมป้องกันสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นไม่ให้เสื่อมโทรมด้วย

4.2 ผลกระทบด้านลบ ได้แก่

4.2.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ปัญหาไฟป่าอันเป็นผลมาจากความประมาทและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว ยังเป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนท้องถิ่นให้ลดน้อยลงอีก

4.2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำของชุมชน และอาจส่งผลกระทบต่อพืชพันธุ์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้

4.2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำเสียในชุมชนท้องถิ่น

4.2.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรทางชีวภาพของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวบางกิจกรรมอาจก่อให้เกิดการรบกวน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินอันส่งผลต่อพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ๆ

4.2.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาระบบนิเวศน์ของพืชและสัตว์สูญหายไปจากชุมชนท้องถิ่น มีผลทำให้สภาพแวดล้อมโดยรวมเสื่อมโทรมลง

4.2.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทรุดตัวของทรัพยากรดินในชุมชน

4.2.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบแก่สิ่งแวดล้อม

4.2.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาภาวะทางเสียงในชุมชนท้องถิ่น เช่น เสียงดังที่เกิดจากยานพาหนะต่าง ๆ เสียงดังที่เกิดจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เสียงดังที่เกิดจากสถานเริงรมย์ต่าง ๆ เป็นต้น

4.2.9 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น ปัญหาจากความไม่เป็นระเบียบในการก่อสร้างอาคาร ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม จึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลกระทบเหล่านี้มีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนท้องถิ่น แต่ถ้าชุมชนท้องถิ่นไม่มีการวางแผนการพัฒนา และการจัดการที่ดีก็จะก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบ อันเป็นปัญหาที่ชุมชนท้องถิ่นต้องหาแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขต่อไป การท่องเที่ยวจะเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความเข้าใจ อันดี มิตรภาพ และการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ด้วยความภาคภูมิใจและความต้องการให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน และสืบทอดความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่ออนุชนในอนาคตจะได้ใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม โดยดำเนินการในลักษณะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ รวมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศธรรมชาติไว้ได้

การดำเนินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการท่องเที่ยว 7 ส่วน คือ แหล่งท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ธุรกิจในการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และยังสามารถขยายขอบเขตการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมถึง เรื่องการกำหนดรูปแบบทางการท่องเที่ยว และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ควรให้ความสำคัญกับทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในกิจกรรมดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งประเภทแหล่งวัฒนธรรม และแหล่งธรรมชาติ (วสิน อิงคพัฒนากุล 2548 : 57 - 58)

คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสะท้อนให้เห็นถึงมิติต่าง ๆ ถึง 7 มิติ ดังนี้คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2541 : 7 , อ้างถึงใน สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล 2545 : 30 - 31)

มิติแรก คือ การจัดการทรัพยากร (Resource management) เนื่องจากทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด จึงจำเป็นต้องมีการจัดการที่ดี และตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ได้

มิติที่สอง คือ ความต้องการทางเศรษฐกิจ โดยคำนึงว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ที่จำเป็นต้องมีความสามารถในการสร้างกำไร เพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ของชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การกำหนดระเบียบหรือกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่เข้มงวดจนเกินไป จนทำให้การท่องเที่ยวไม่อาจดำรงอยู่ได้

มิติที่สาม คือ การตอบสนองความต้องการ หรือ พันธะทางสังคม หมายถึง การให้ความเคารพต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ความหลากหลายและมรดกเชิงวัฒนธรรม คือ ทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวในยามที่โลกปัจจุบันกำลังก้าวสู่ภาวะไร้พรมแดน

มิตีที่สี่ คือ **สุนทรียภาพ** ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าสถานที่แห่งนั้นจะมีชื่อเสียงหรือไม่ การชำระไว้ซึ่งสุนทรียภาพของสถานที่เหล่านั้นคือ ภารกิจที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว

มิตีที่ห้า คือ **การคำนึงถึงกระบวนการและขอบเขตทางนิเวศวิทยา** เพื่อให้การพัฒนาสามารถดำรงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพ เช่น การท่องเที่ยวในเขตที่อ่อนไหวต่อผลกระทบทางลบ เช่น ภูเขา ป่าดงดิบ หรือชายหาด เป็นต้น

มิตีที่หก คือ **การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ** (Biological diversity) ของพืชพรรณและสัตว์ต่าง ๆ เพราะเป็นทรัพยากรที่สำคัญของการท่องเที่ยว

มิตีที่เจ็ด คือ **การดำรงไว้ซึ่งระบบสนับสนุนชีวิต** (Life supporting systems) ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกมีความอยู่รอดได้ต่อไป

จึงกล่าวได้ว่า แนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมีการริเริ่มมาจากแนวความคิดการท่องเที่ยว ที่พยายามหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ในระยะหลังมีการประยุกต์หลักการอื่น ๆ เพื่อให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยจะเห็นได้จาก วาระแห่งชาติที่ 21 (Agenda 21) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของ Agenda 21 (United Nations, 1992) ซึ่ง United Nations (1992) และ คาเตอร์ โลว์แมน (Cater Lowman 1994) กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น เกิดขึ้นจากแรงผลักดัน ในลักษณะกระแสดังกล่าวที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการท่องเที่ยวใน 4 ลักษณะ ดังนี้ (วศิน อิงคพัฒนกุล 2548 : 58 - 60)

1. กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

กระแสนี้ได้มีการขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปทั่วโลก ทั้งในส่วนของอนุรักษ์ระดับท้องถิ่นจนถึงในระดับโลก โดยมุ่งหวังให้มีพัฒนาการไปสู่การป้องกัน แก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวใช้เวลาว่างของตนเองเพื่อการท่องเที่ยว และพักผ่อนหย่อนใจเป็นด้านหลักในการเปลี่ยนแปลงความต้องการพื้นฐาน โดยเริ่มให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นตลาดการท่องเที่ยวจึงได้ปรับตนเองเพื่อให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

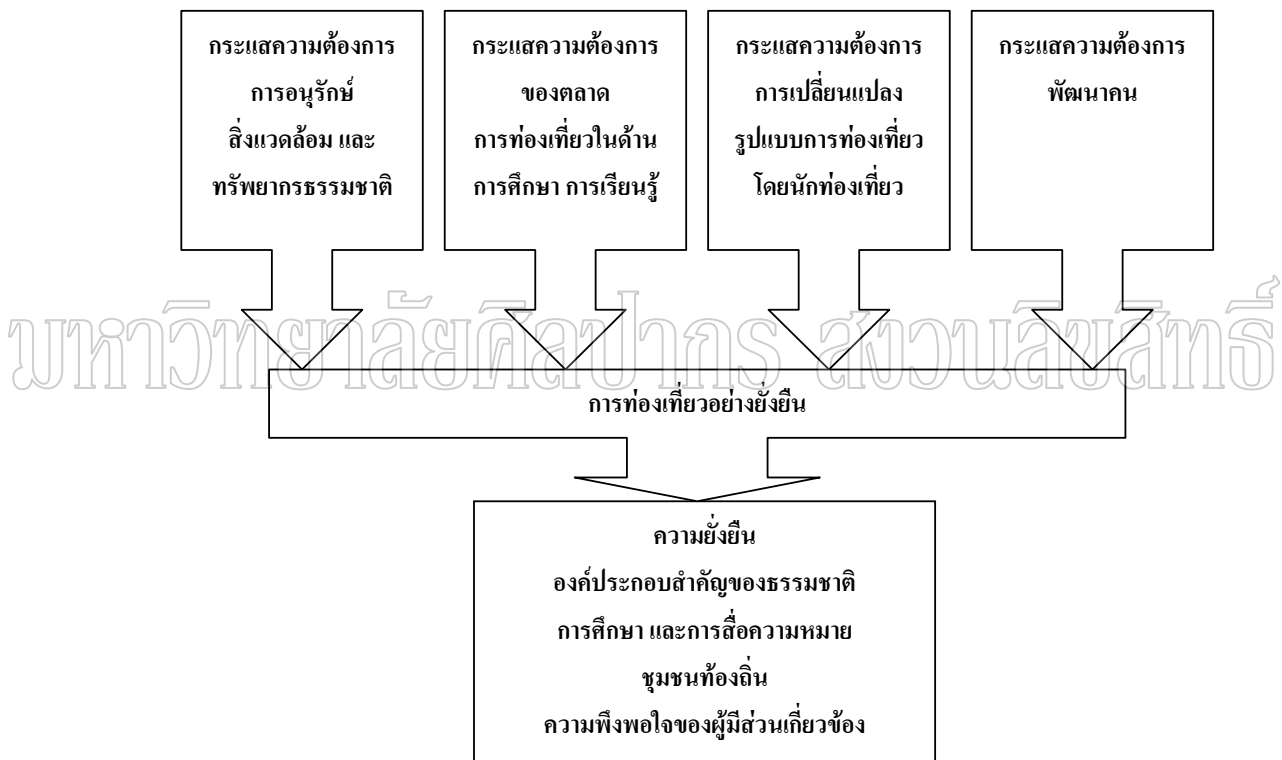
3. กระแสความต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเกิดความไม่พึงพอใจกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในลักษณะซ้ำซากจำเจ และต้องการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

โดยเปรียบเทียบความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวในอดีต กับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

4. กระแสความต้องการพัฒนาคน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความคิดการกระจายอำนาจ ผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นกระแสความต้องการพัฒนาคนในระดับท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันท้องถิ่น จึงได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ

แผนภูมิที่ 1 พัฒนาการของแนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : วสิน อิงคพัฒนากุล, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 59.

การดำเนินการตามแนวความคิดพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรมีการจัดการอย่างเป็นระบบภายใต้แนวทางที่ชัดเจน เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศ และทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ควรคำนึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขต

ความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นโดยรวม

วัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กระแสความต้องการดังกล่าวที่เกิดขึ้นเป็นแรงผลักดันให้มีการพัฒนาแนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม และจริงจังมากขึ้น โดยวัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วย (วคิน อิงคพัฒนากุล 2548 : 60 - 61)

1. **ความยั่งยืน** เป็นแรงผลักดันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้นหลักการที่สำคัญคือ ความยั่งยืนของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมความยั่งยืนขององค์ประกอบทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. **องค์ประกอบสำคัญของธรรมชาติ** เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากองค์ประกอบสำคัญของธรรมชาตินี้จะครอบคลุมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในทุกลักษณะ เช่น มรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งในระดับชาติและระดับโลก แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. **การศึกษาและการสื่อความหมาย** ในระหว่างการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ในบางโอกาสผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถให้ข้อมูลความรู้แก่นักท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ กัน โดยอยู่บนพื้นฐานแนวทางการสื่อความหมายทางธรรมชาติ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้และประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปแบบทางการ และไม่เป็นทางการ และการสอดแทรกความรู้ดังกล่าว ต้องไม่เป็นการขัดเคืองโดยที่นักท่องเที่ยวไม่ต้องการ

4. **ชุมชนท้องถิ่น** เป็นกลุ่มของบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด ดังนั้นเมื่อพิจารณาแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวแล้ว การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะเป็นการดำเนินงานที่มุ่งเป้าหมายให้มีการกระจายผลประโยชน์ไปสู่สาธารณชนในรุ่นอายุปัจจุบัน และหากชุมชนท้องถิ่นตระหนัก

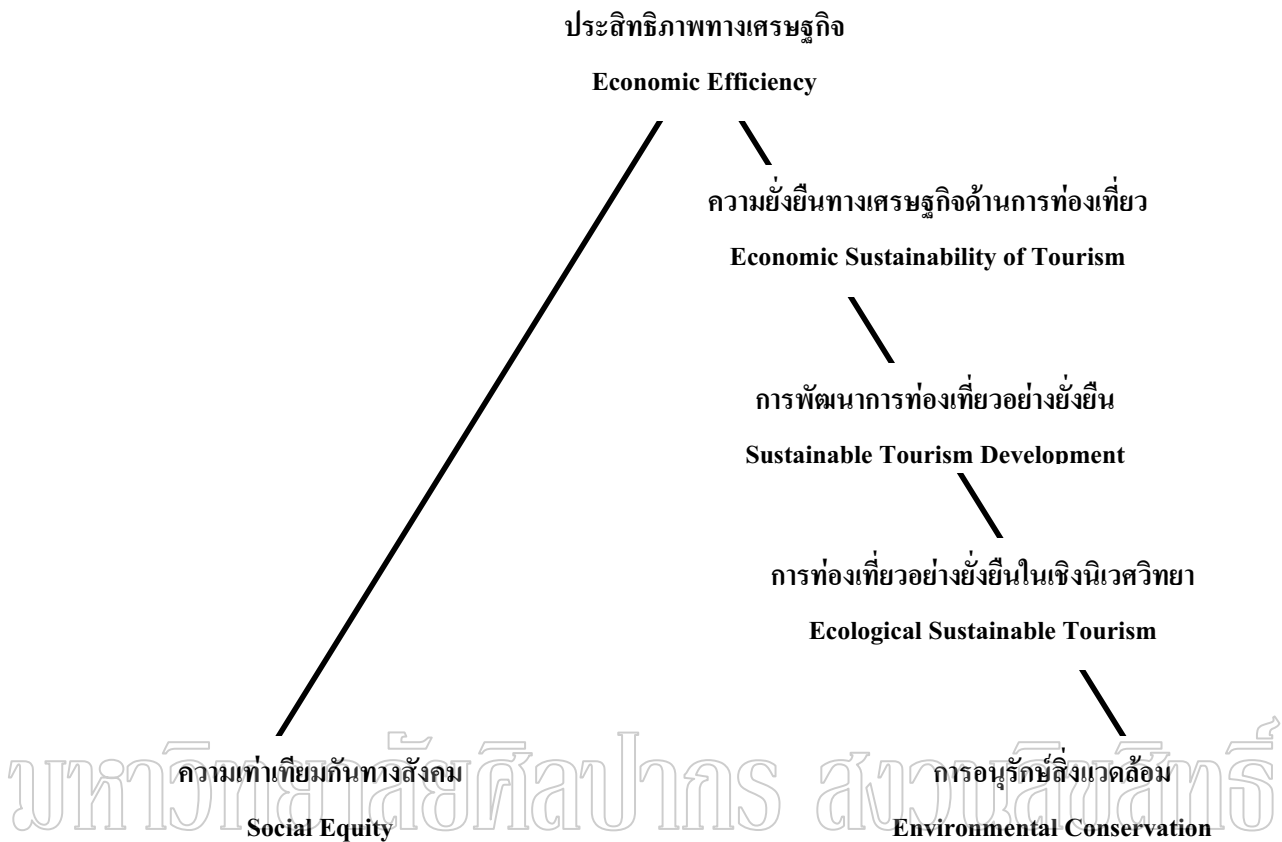
และเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบพัฒนาแล้ว ชุมชนท้องถิ่นจะเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสืบทอดต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังต่อไป

5. ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำแนกได้ตามความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ชุมชนและสมาชิกในชุมชนจะมีความพึงพอใจในการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชน นักท่องเที่ยวจะพึงพอใจในความรู้ และประสบการณ์จริงที่ได้รับจากการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐจะมีความพึงพอใจในผลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

เมื่อพิจารณาความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแล้วพบว่า การกำหนดนิยามนั้น ได้มีพื้นฐาน และประยุกต์มาจากหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยหลักการจัดกิจกรรมการพัฒนาโดยคำนึงถึง “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพคน เพิ่มโอกาสการพัฒนา และการกระจายโอกาส และความเสมอภาคของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างบุคคลในรุ่นเดียวกัน และระหว่างบุคคลในรุ่นปัจจุบัน กับอนุชนรุ่นหลัง โดยให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรณรงค์ให้ความรู้ สร้างทัศนคติ จิตสำนึก และการสนับสนุนให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องเกิดความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ในเรื่องของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กับประเด็นในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลัก คือทุกฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงจะเป็นการช่วยจัดข้อขัดแย้ง และทำให้การท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต่างจากรูปแบบเดิมที่ทุกฝ่ายไม่ได้มีความร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม เพียงแต่รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (John Swarbrooke 2000 : 150 , อ้างถึงใน สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล 2545 : 32 - 33)

การท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ถือเป็นการเพิ่มผลกระทบทางบวกให้เกิดขึ้นมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ลดผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด (Maximizing the impacts which are positive and minimizing the negative ones) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังนั้นสรุปได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา: สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัด นนทบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนและเมืองมหาดัชนีติ สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 32.

องค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ซึ่งสรุปเป็นองค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ 6 องค์ประกอบ คือ (สาขาวิชานโยบายและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกริก 2546 : 5 - 6)

1. องค์ประกอบด้านการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม โดยมีการประเมินศักยภาพขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกำหนดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วย

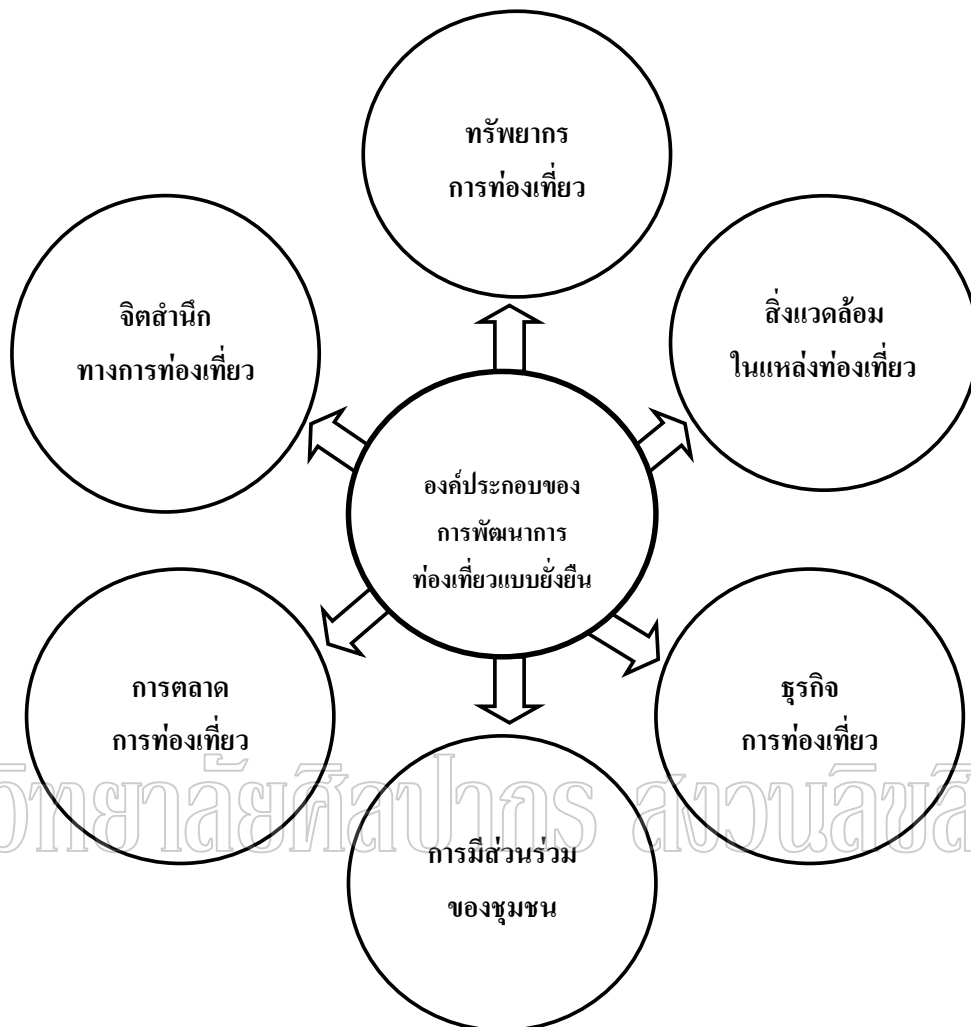
2. องค์ประกอบด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพคงเดิม หรือในสภาพที่ดีกว่าเดิม และป้องกันผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว โดยต้องมีการติดตามและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

3. องค์ประกอบด้านการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนารูปร่างด้านบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยตรงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด โดยมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย

4. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวตามที่เขามีความพึงพอใจ

5. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการสร้างโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการการท่องเที่ยวของตนเองได้ และให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะทำให้เกิดความหวงแหนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

6. องค์ประกอบการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ให้ทุกฝ่ายเกิดความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

แผนภูมิที่ 3 องค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : สาขาวิชานโยบายและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเกริก, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง เสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ท., 2546), 6.

แนวทางการดำเนินการเพื่อก้าวไปสู่ทิศทางท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

แนวทางการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีแนวทาง ดังนี้ (ส่วนอุทยานแห่งชาติ สำนักทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ 2545 : 67)

1. การจัดสรรการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสมและชาญฉลาด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนของพื้นที่ การกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง แนวทาง นโยบาย และแผนการดำเนินการจัดการอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรม

2. การจัดสรรและดำเนินการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และส่งเสริมความรู้ สร้างความเข้าใจ ก่อให้เกิดความสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม และวัฒนธรรมอันดีของชุมชนนั้น ๆ

3. การจัดสรรและดำเนินการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ต่อกลุ่มท่องเที่ยวในระดับ และปริมาณต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว นั้น ๆ

4. การส่งเสริม และพัฒนาความสัมพันธ์อันดีในเชิงสร้างสรรค์ และแสวงหาความร่วมมือในทุกด้าน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ

5. การจัดสรรผลประโยชน์อย่างชัดเจนเป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ ภายใต้กรอบกติกา คุณธรรมจริยธรรมที่ยอมรับร่วมกัน

โดยแนวทางที่ควรจะเป็นเกี่ยวกับพื้นที่ต่าง ๆ เช่น รวบรวมและเสริมสร้างองค์ความรู้ ในพื้นที่นั้น ๆ พร้อมนำเสนอเป็นเรื่องราวอย่างมีสีสัน กระตุ้นการมีส่วนร่วมของบุคคล ดำเนินการ พัฒนาอย่างจริงจัง มีการวางแผนอย่างรอบด้าน และดำเนินการจัดการอย่างมีระบบ เพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย โดยมีผลกระทบในเชิงลบต่อธรรมชาติแวดล้อมน้อยที่สุด หรือไม่มีเลย เป็นต้น ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาด โดยที่ผู้ใช้จะต้อง ทราบว่าจะสามารถใช้ทรัพยากรได้ในระดับใด จึงจะไม่ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวถูกทำลาย การใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในระดับต่ำ และมีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด

การดำเนินแนวทางในการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

มี 2 ประการ คือ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548 : 174 - 178)

1. การผลักดันและสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใด แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

หลักการสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีองค์ประกอบ สำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การกระจายรายได้ การที่ จะผลักดันและสนับสนุนการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ ต้องพิจารณาสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การดำรงไว้ซึ่งระบบสนับสนุนชีวิต (Life - supporting System) จะช่วยใ้มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตบนโลกใบนี้สามารถมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้

กระบวนการและขอบเขตทางนิเวศวิทยา เป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง เพื่อให้การพัฒนา และการจัดการสามารถดำรงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพที่เปราะบางไว้ได้

การตอบสนองความต้องการหรือพันธะทาสังคม การให้ความเคารพต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ รวมถึงความหลากหลายและมรดกเชิงวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญ

การรักษาไว้ซึ่งสุนทรียภาพของสถานที่เหล่านั้น คือ ภารกิจที่สำคัญ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง จึงจำเป็นต้องมีความสามารถในการสร้างกำไรเพื่อความอยู่รอด และผลประโยชน์ของชุมชน

มาตรการในการผลักดัน และ สนับสนุนการท่องเที่ยว ในการจัดทรัพยากร การท่องเที่ยว อาจใช้มาตรการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ในการผลักดัน และสนับสนุนการท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1. มาตรการทางการจัดการ เป็นการจักระบบการจัดการในการใช้ทรัพยากร การท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่สมดุล โดยมีการวางแผนอย่างรอบคอบ เช่น การแบ่งเขตพื้นที่ใช้ประโยชน์ การจัดทำป้ายบอกทาง การจัดทำคู่มือการท่องเที่ยว ฯลฯ การควบคุม เช่น การจัดรถรับ – ส่งตามตารางเวลา การจัดให้มีผู้นำชม การจัดระบบการจราจร ฯลฯ ตลอดจน การฝึกอบรมบุคลากร และการติดตั้งระบบการบำบัดน้ำเสีย

2. มาตรการทางการเมือง รัฐบาลต้องเล็งเห็นความสำคัญในการกำหนดนโยบาย และ การวางแผนที่ชัดเจนในการป้องกันและปราบปราม การออกกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รวมทั้ง การบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด ทั้งยังช่วยส่งเสริมมาตรการอื่น ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลด้วย

3. มาตรการทางสังคม เช่น จังหวัดเชียงใหม่ มีการทำพิธีทางศาสนาขอขมาสิ่งมีชีวิตทั้งสองข้างของถนนสาย เชียงใหม่ – ลำพูน เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านตัดต้นไม้ หรือหมู่เกาะตระกูล จังหวัดสตูล มีความเชื่อว่าหากเก็บหินที่หาดหินงามแล้วอาจจะประสบเคราะห์ หรืออาจอับปางกลางทะเล เป็นต้น

4. มาตรการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ มาตรการจัดเก็บภาษีเพื่อนำไปใช้ในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อาจแบ่งเป็นมาตรการทางภาษีทางตรง เป็นภาษีรายหัวที่เรียกเก็บ โดยบวกเข้ากับการใช้บริการ เช่น การเก็บภาษีสนามบิน ฯลฯ หรือการจัดเก็บภาษีทางอ้อม เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมการออกไปอนุญาตการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว ค่าเก็บขยะ ฯลฯ

5. มาตรการทางธรรมชาติ ธรรมชาติมีความสมดุลในตัวเองอยู่แล้ว หากใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้องเหมาะสม ทรัพยากรจะสามารถฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันควร เช่น การรักษาป่าให้มีสภาพสมบูรณ์ สัตว์ป่าจะมีอาหาร พืชพรรณเจริญงอกงาม ฯลฯ

2. การสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกับความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการใช้งานในอนาคต โดยพยายามควบคุมผลกระทบทางลบให้มากที่สุด การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้ประกอบการ เจ้าของทรัพยากรในท้องถิ่น รัฐ นักวิชาการ นักอนุรักษ์ รวมถึงนักท่องเที่ยว จะต้องร่วมมือกันในการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดด้วยความรอบคอบ เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต การดำเนินกิจการและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถในการรองรับ 3 ด้านคือ

2.1 การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดการต้องพยายามไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ เพราะหากเกินขีดความสามารถแล้ว ชุมชนในบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น

2.2 การจัดการขีดความสามารถในการรองรับ ทางการตลาด หมายถึง การจัดการโดยไม่ยอมให้มี “จำนวนคน” เพิ่มขึ้น จนถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของทรัพยากรการท่องเที่ยว ในการที่จะให้ประสบการณ์คุณภาพแก่นักท่องเที่ยว เพราะหากเกินขีดความสามารถแล้วตลาดการท่องเที่ยวจะเกิดจุดวิกฤตได้

2.3 การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการโดยยอมให้มี “จำนวนคนมากที่สุด” สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้โดยไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับมีคุณภาพลดลงจนไม่อาจจะยอมรับได้

โดยในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การการท่องเที่ยวแห่งรัฐ (Organization of American States 1997) กล่าวถึง ความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำให้เกิดความยั่งยืนใน 4 ลักษณะ คือ ความยั่งยืนของระบบนิเวศ (Ecological Sustainability) ความยั่งยืนของวัฒนธรรม (Cultural Sustainability) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) และความยั่งยืนของท้องถิ่น (Local Sustainability) โดยมีหลักปฏิบัติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้คือ (วสิน อิงคพัฒนากุล 2548 : 61 - 65)

1. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Using Resource Sustainable) ในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นบรรทัดฐาน ดังนั้นแนวทางปฏิบัติจึงต้องให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

2. ละเว้นการบริโภคเกินจำเป็น (Reducing Over – consumption and Waste) เป็นมาตรการสำคัญประการหนึ่ง ในการลดค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปกับการแก้ไขปัญหาเนื่องจากเศษเหลือ และการสูญเสียไปจากการบริโภคในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งหากปราศจากการควบคุมที่มีประสิทธิภาพแล้ว เศษเหลือ และการสูญเสียไปจากการบริโภคอาจก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว และทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง

3. ดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว (Maintaining Diversity) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญในการรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความงามตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ หากมีความหลากหลายสูง จะสามารถตอบสนองความต้องการความรู้และประสบการณ์ตรงของนักท่องเที่ยวได้มาก

4. ประสานแผนพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ในการดำเนินงาน เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะมีหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวนมาก โดยแต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องจะมีขอบเขตของบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้มีอำนาจผลักดันให้หน่วยงานต่าง ๆ เล็งเห็นและตระหนักในความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้มีการประสานแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันในแผนการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย

5. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Supporting Local Economics) ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนเป็นอันดับแรก ๆ ซึ่งการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการขายสินค้าและบริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว หากชุมชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแล้ว ชุมชนจะเป็นกำลังสำคัญที่จะรักษาความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ

6. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involving Local Communities) เป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ชุมชนมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ กับทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหลักการท่องเที่ยวแบบพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง และทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

7. การยอมรับความคิดเห็นจากสาธารณชน (Consulting Stakeholders and the Public) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เปิดโอกาสให้สาธารณชนโดยทั่วไปได้เสนอแนวความคิดเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นไปได้อย่างมากที่สาธารณชนจะมีแง่คิดและมุมมองที่แตกต่างกันออกไป ความคิดเห็นจากสาธารณชนจึงมีความสำคัญ และจำเป็นในการพัฒนากระบวนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

8. การเพิ่มพูนทักษะ (Training Staff) บุคลากร และเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมดูแล และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวควรได้รับการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และทักษะ ในการคิดและปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งนอกเหนือจากประโยชน์โดยตรงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาพรวม

9. ความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) ที่อยู่ในรูปแบบของผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก มัคคุเทศก์ เป็นต้น หากผู้ประกอบการไม่มีความรับผิดชอบต่อผู้ซื้อแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อตนเองและกระบวนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10. ส่งเสริมการวิจัย (Undertaking Research) การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะ สถานภาพและความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอก

อย่างไรก็ตาม หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน และกระบวนการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคม และการท่องเที่ยวต้องมีคุณสมบัติ คือ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ (Availability) โดยต้องก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการกระจายโอกาสในการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องสามารถปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์ (Adaptability) เพื่อให้เกิดความทันสมัยและเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความยืดหยุ่นสูง เพื่อสามารถประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับตนเอง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องเป็นที่ยอมรับ (Acceptability) เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ จะได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องมีการนำไปปฏิบัติ (Accessibility) ให้เป็นรูปธรรม ซึ่งการยอมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ต้องได้รับการยอมรับในการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง สามารถทำให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประสบผลสำเร็จได้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องสามารถติดตามตรวจสอบได้ (Accountability) โดยต้องสามารถกำหนดระบบและกลไกในการประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการดำเนินงาน ในลักษณะโปร่งใส ยุติธรรม

ในปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความสนใจอยู่ในปัจจุบันคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว

หมายความว่า เป็นการป้องกัน การปรับปรุงแก้ไข การบำรุงรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดในทางการท่องเที่ยวอันมีค่า และนำห่วงห่วงให้อยู่ในสภาพดี คงความสวยงาม และคงความมีคุณค่าต่อท้องถิ่นและประเทศชาติตลอดไป โดยมีรายละเอียดดังนี้ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548 : 179 - 182)

1. **สิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ** ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเด่นที่สวยงาม มีคุณค่าในการเข้าไปท่องเที่ยว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อศึกษาหาความรู้ เช่น ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ เกาะ ชายหาด ฯลฯ แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประกอบด้วย

1.1 **การดูแลรักษาความสะอาด** แหล่งท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล ซึ่งเกิดจากการขาดการดูแลเอาใจใส่เรื่องการรักษาความสะอาด ยังจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรม หรือเกิดความเสียหายเร็วขึ้นอีกด้วย

1.2 **การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ** ที่สถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ ได้กำหนดไว้ เช่น ห้ามเด็ดดอกไม้ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามทิ้งขยะ ห้ามขีดเขียนผนังถ้ำ ฯลฯ เมื่อทุกคนร่วมมือกัน จะมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ ให้คงความงามตามธรรมชาติได้ตลอดไป

1.3 การจัดทำคู่มือเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ควรมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ กฎระเบียบของสถานที่ สถานที่ที่น่าสนใจ ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง ไม่ทำลายสถานที่ด้วยความไม่ตั้งใจ

1.4 การป้องกันความเสียหายหรือการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว เช่น การตัดไม้ทำลายป่า หรือการล่าสัตว์ การเกิดไฟไหม้ป่า การเหยียบย่ำพรรณไม้และดอกไม้ ฯลฯ ซึ่งการอนุรักษ์ตามแนวทางนี้อาจทำได้โดยการออกกฎหมายลงโทษผู้กระทำผิด และการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความเสียหายขึ้นดังกล่าว

1.5 ความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่เฉพาะคนใดคนหนึ่งเท่านั้นแต่มีคุณค่าสำหรับทุก ๆ คน เมื่อถูกทำลายไป เท่ากับว่าทุกคนได้สูญเสียประโยชน์ด้วยกัน จึงควรต้องรักและหวงแหนสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น

1.6 การจัดเจ้าหน้าที่ให้เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวและควบคุมดูแลให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ เจ้าหน้าที่ต้องเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ เป็นอย่างดี และปฏิบัติหน้าที่ดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และความเรียบร้อยของสถานที่ท่องเที่ยวด้วย

1.7 การไม่สร้างสิ่งก่อสร้างในสถานที่ท่องเที่ยวโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่าง ๆ ไว้ได้ ไม่ขาดความสมดุลทางธรรมชาติและความงดงามจะยังคงไม่ถูกทำลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องสร้างจริง ๆ ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ไม่บดบังทิวทัศน์ที่สวยงาม และก่อสร้างเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

2. สิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น ปราสาทราชวัง โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม เป็นต้น สถานที่ท่องเที่ยวชนิดนี้มักเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ยังมีส่วนช่วยทำลายอายุการใช้งานของทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้อีกด้วย แนวทางการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่

2.1 การให้การศึกษาและความรู้ที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป เกี่ยวกับความสำคัญและความจำเป็นในด้านการอนุรักษ์ โดยที่ทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือ และมีจิตสำนึกในคุณค่าและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว ให้ช่วยดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลาย

2.2 การจัดหาเงินทุนหรืองบประมาณเพื่อการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซม เพราะการดูแลบูรณะ ปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์นั้น จะต้องใช้งบประมาณสูงมาก

2.3 การจัดเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาประจำสถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดการลักลอบทำลายสถานที่ท่องเที่ยว

2.4 การจัดเก็บโบราณวัตถุและสิ่งมีค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไว้ในที่ที่ปลอดภัย เช่น การจัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการนำเอาสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มารวมกันไว้ในที่เดียวกัน นอกจากจะสะดวกในการดูแลรักษาแล้ว ยังสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม เพื่อการศึกษาหาความรู้ได้อีกด้วย

2.5 การบูรณะและซ่อมแซมโดยผู้เชี่ยวชาญโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น มักจะเป็นสิ่งที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และอาจถูกมนุษย์ทำลายอีกด้วย จึงจำเป็นต้องมีการบูรณะซ่อมแซมโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีโดยเฉพาะ

2.6 การออกกฎหมายควบคุมรักษาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุต่าง ๆ ฯลฯ กำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎหมายอย่างรุนแรง เพื่อให้คนที่กระทำความผิดเกิดความหวาดกลัว จึงมีส่วนช่วยในการป้องกันไม่ให้มีคนเข้ามาทำลายสถานที่ท่องเที่ยวประเภทนี้

สรุปได้ว่า แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วย กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายกำลังให้ความสนใจ คนไทยและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีความตื่นตัวมากขึ้น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ตัวอย่างแนวทางในการดำเนินงาน เช่น การกำหนดให้ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” เป็นวาระแห่งชาติ การตั้งหน่วยงานประสานงานการปฏิบัติการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม และเป็นระบบ ตั้งเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว จัดงบประมาณการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ปรับปรุงโครงสร้างต่าง ๆ ที่จะอุปสรรคต่อการพัฒนา เป็นต้น ดังนั้นจึงพบว่า การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทาง การท่องเที่ยว มีความสำคัญและทวีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นตามลำดับ เพื่อตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในทุกระดับ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เปรียบเสมือนหัวใจในการดำเนินงานทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องที่ต้องสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศโดยองค์รวม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4. ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนอัมพวา

ชุมชนอัมพวา ส่วนใหญ่เป็นชุมชนริมคลองอัมพวา ตั้งอยู่ในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่น้อยที่สุดในประเทศไทยคือ มีพื้นที่เพียง 416.7 ตารางกิโลเมตร หรือ 260,422 ไร่ ประมาณร้อยละ 0.08 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่ทางตอนล่างของภาคกลาง โดยตั้งอยู่ริมทะเลฝั่งอ่าวไทย บริเวณปากแม่น้ำแม่กลอง ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางตะวันตกเฉียงใต้ ตามระยะทางหลวงแผ่นดินสายที่ 35 (ชนบุรี - ปากท่อ) เป็นระยะทาง 65 กิโลเมตร โดยรายละเอียดของข้อมูลชุมชนอัมพวามีดังต่อไปนี้

อัมพวา หมายถึง ป่ามะม่วง หรือสวนมะม่วง ในพุทธประวัติ และสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลอัมพวาก็เป็นรูป *ข้างอยู่ในป่ามะม่วง* ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อัมพวามีชื่อว่า *บางช้าง* แต่ในปัจจุบันไม่มีช้างเหลืออยู่แล้ว แต่ยังคงมีสวนผสมยกทรง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของไทย ส่วนที่อยู่อาศัยเป็นโครงสร้าง ไม้สูง 1 - 2 ชั้น หันหน้าเข้าหาคลองมีทางเดินริมน้ำต่อเนื่องกัน และมีบันไดทอดลงน้ำเป็นระยะ ๆ ชาวบ้านยังมีวิถีของชุมชนริมน้ำ ภายในบริเวณชุมชนอัมพวามีวัดอยู่ริมคลองหลายแห่ง ชุมชนอัมพวาจึงได้ชื่อว่าเป็น “เวนิสตะวันออก” ของประเทศไทย (วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 1)

ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศนี้ แขวงบางช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงคราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น “หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี” ได้ทรงสมรสกับ “ท่านนาก” (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) ธิดาของท่าน “ทอง” และท่าน “สั้น” มหาเศรษฐีแห่งแขวงบางช้าง เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ทั้ง สองพระองค์ได้ทรงหลบพม่าอยู่ที่บ้านอัมพวา ระหว่างนั้น สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ได้ทรงประสูติพระราชโอรส ทรงพระนามว่า “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อวันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4 ปี กุน ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310

ในปี พ.ศ. 2437 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนล่างของแขวงบางช้างได้ยกฐานะเป็นอำเภออัมพวา ขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม มลฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศรวมท้องที่ของตำบลอัมพวา และตำบลบางกระพ้อมเข้าด้วยกัน เป็นตำบลอัมพวา และทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าตำบลอัมพวามีจำนวนประชากร ความเจริญ และรายได้ท้องถิ่นถึงเกณฑ์ ที่จะจัดตั้งเป็นเทศบาลได้จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะตำบลอัมพวา ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวา ในปีพ.ศ. 2483 (เทศบาลตำบลอัมพวา 2549 : 22) ดังนั้น ชุมชนอัมพวาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับมหากับริบรมราชวงศ์ โดยเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายดาวเทียม Quick Bird พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลองและคลองอัมพวา
ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา
เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549), 2.

จากภาพแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ของชุมชนอัมพวา มีแม่น้ำแม่กลอง และลำคลองใหญ่น้อย มากมาย แยกจากแม่น้ำแม่กลองกว่า 300 คลอง กระจายอยู่ทั่วทุกพื้นที่ จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความสะดวกในด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพด้านการเกษตร ซึ่งชุมชนอัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำที่วิถีชีวิตมีความผูกพันกับแม่น้ำและลำคลองมาเป็นระยะเวลานาน

ชุมชนอัมพวาตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 71 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดสมุทรสงคราม ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบลบางช้าง	อำเภออัมพวา
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลบ้านปรก	อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลบางขันแตก	อำเภออัมพวา
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลสวนหลวง	อำเภออัมพวา

ชุมชนอัมพวาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับมหาจักรีบรมราชวงศ์ โดยเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายในพื้นที่ชุมชนอัมพวาจึงมีแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่หลายแห่ง ได้แก่ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร. 2) วัดอัมพวันเจติยาราม วัดบางกระพ้อม ตลาดน้ำยามเย็น และชุมชนริมน้ำซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประชาชนใช้ชีวิตร่วมกับสายน้ำมาเป็นเวลายาวนาน แม้ในปัจจุบันจะมีถนนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่พื้นที่บริเวณริมน้ำยังสามารถดำรงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 1) ดังภาพต่อไปนี้ แสดงให้เห็น แม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่าน คือแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านบริเวณพื้นที่อำเภอบางคนที อำเภออัมพวาไปออกทะเลอ่าวไทย ที่บริเวณปากแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงโครงข่ายลำน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม

ที่มา : สุรจิต ชีรเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม , 2549), 14.

การคมนาคมขนส่ง

การคมนาคมขนส่งภายในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา และพื้นที่โดยรอบมีทั้งการคมนาคมทางบกและทางน้ำ โดยการคมนาคมทางบกที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ชุมชนมีหลายรูปแบบ ดังนี้

การเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ถึง 1 ชั่วโมงครึ่ง โดยมาตามเส้นทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม2) พอถึงประมาณหลักกิโลเมตรที่ 63 จะพบทางแยกต่างระดับเข้าเมืองสมุทรสงคราม ขับรถตรงไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม – บางแพ) ประมาณ 6 กิโลเมตร (กิโลเมตรที่ 36 – 37) จะพบทางแยกด้านซ้ายเข้าไปยังเทศบาลตำบลอัมพวา

การเดินทางโดยรถโดยสารระหว่างจังหวัด

สามารถเดินทางไปขึ้นรถโดยสารได้ที่สถานีขนส่งหมอชิต และสถานีขนส่งสายใต้ ซึ่งรถโดยสารที่ออกจากสถานีขนส่งหมอชิตนั้น จะเป็นเส้นทาง กรุงเทพฯ- สมุทรสงคราม เปิดให้บริการตั้งแต่ ช่วงเวลา 04.00 – 19.00 น. โดยรถออกทุก ๆ 20 นาที สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่สถานีขนส่งหมอชิต โทร.0 – 2936 – 2852 – 66 สำหรับรถโดยสารที่ออกจากสถานีขนส่งสายใต้นั้น จะเป็นเส้นทางกรุงเทพฯ – ดำเนินสะดวก เปิดให้บริการตั้งแต่ ช่วงเวลา 05.00 – 21.00 น. มีรถออก ทุก ๆ 20 นาทีเช่นกัน โดยจะหยุดพักรับส่งผู้โดยสารที่ แม่กลองและอัมพวา(ตลาดน้ำ) จากนั้นจึงเดินทางต่อไปยังอำเภอดำเนินสะดวกเป็นสถานีปลายทาง

การเดินทางโดยรถตู้

การเดินทางโดยรถตู้เส้นทางกรุงเทพฯ – สมุทรสงคราม (แม่กลอง) สามารถขึ้นรถได้ 2 บริเวณคือ บริเวณห้างโลตัส สาขาปิ่นเกล้า และบริเวณใต้ทางด่วนแจ้งวัฒนะ เปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 07.00 – 20.00 น. โดยรถจะออกทุก ๆ 30 นาที

การเดินทางโดยรถไฟ

การเดินทางโดยรถไฟแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกจากสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ - มหาชัย มีทั้งรถธรรมดาและรถปรับอากาศ วันละ 17 เที่ยว เวลา 05.30 – 20.10 น. ช่วงที่สอง จากสถานีบ้านแหลม – แม่กลอง มีเฉพาะรถธรรมดา วันละ 4 เที่ยว เวลา 07.30 – 16.40 น. สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม สถานีวงเวียนใหญ่ โทร.0 – 2465 – 2017 สถานีมหาชัยโทร.0 – 3441 – 1003 สถานีบ้านแหลมโทร. 0 – 3442 – 1311 สถานีแม่กลองโทร.0 – 3471 – 1906

การเดินทางโดยรถโดยสารภายในจังหวัด รถโดยสารจากตัวเมืองสมุทรสงครามที่ยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเทศบาลตำบลอัมพวา และพื้นที่ใกล้เคียง มีดังนี้

สาย 333 ปลายทางจังหวัดราชบุรี (บางนกแขวก) เวลา 06.00 – 17.50 น. รถออกทุกๆ 30 นาที ผ่านวัดบางกระพ้อม – ชุมชนริมน้ำคลองอัมพวา – วัดอัมพวันเจติยาราม – อุทยานร. 2 – บ้านพญาซอ – อาสนวิหารแม่พระบังเกิด – วัดเจริญสุขาราม

สาย 415 ปลายทางจังหวัดราชบุรี เวลา 16.30 – 18.00 น. รถออกทุกๆ 15 นาที ผ่านบ้านทรงไทย ปลายทาง

สาย 467 ปลายทางดำเนินสะดวก เวลา 06.00 – 19.30 น. รถออกทุกๆ 30 นาที ผ่านวัดบางกระพ้อม เตาตาล ออร์คิดฟาร์ม และร้านกะลาบรแดง

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายสายที่ผ่านพื้นที่ชุมชน โดยสามารถไปขึ้นรถได้ตามสถานที่ต่างๆ ได้ดังนี้

คิวรถหน้าตลาดธนวัฑ ปลายทางวัดจุฬามณี เวลา 06.00 – 19.20 น. รถออกทุกๆ 1 ชั่วโมง

คิวรถหน้าธนาคารทหารไทย ปลายทางตลาดน้ำท่าคา เวลา 06.00 – 16.30 น. รถออกทุกๆ 1 ชั่วโมง และมีปลายทางวัดดาวโด่ง เวลา 06.30 – 16.30 น. รถออกทุกๆ 30 นาที

คิวรถตรงข้ามร้านเม็ดยา ติดทางรถไฟ ปลายทางวัดปราโมทย์ เวลา 06.10 – 18.10 น. ออกทุกๆ 1 ชั่วโมง ผ่านวัดบางแคใหญ่ และบ้านแม่วไทย

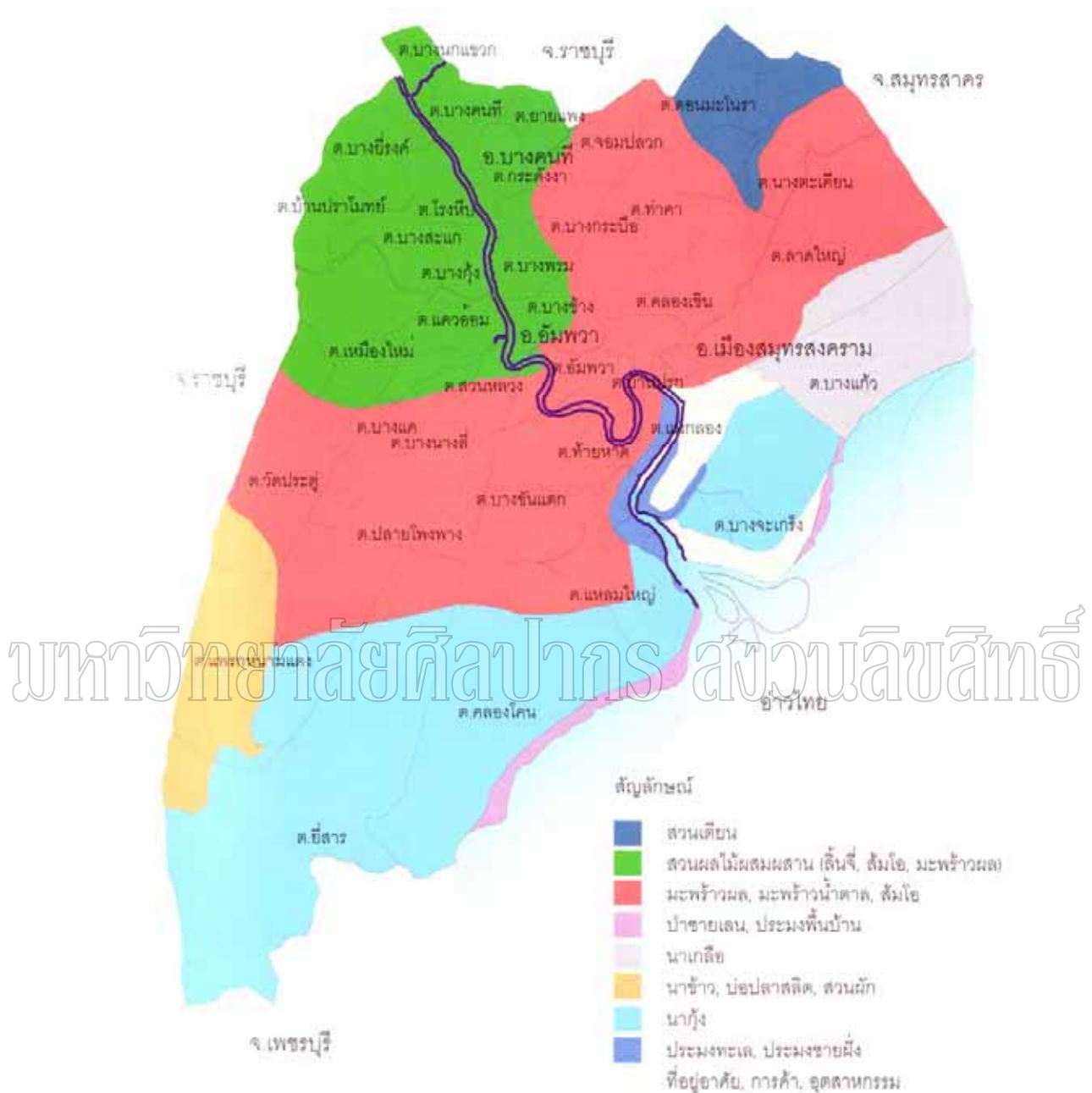
ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ของเทศบาลตำบลอัมพวายังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รองลงมาเป็นประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม รับราชการ ฯลฯ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และรายได้ของประชากรเป็นไปตามลักษณะการประกอบอาชีพ

การเกษตรกรรม ประชาชนในเขตเทศบาล มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญ คือ การทำสวนผลไม้โดยผลผลิตจากผลไม้หลักได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น

การพาณิชย์กรรมและการบริการ ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวามีธนาคารพาณิชย์จำนวน 4 แห่ง คือ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ธนาคารนครหลวงไทย ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

การอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมในเขตเทศบาลตำบลอัมพวามีไม่มากนัก เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก เช่นการผลิตน้ำตาลมะพร้าว การทำขนมประเภทท็อปปี้ การผลิตและจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงพื้นที่การประกอบอาชีพ จังหวัดสมุทรสงคราม

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม , 2549), 15.

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในบริเวณอำเภออัมพวา ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนมะพร้าวซึ่งมีทั้งมะพร้าวผล และมะพร้าวน้ำตาล การทำสวนส้มโอ และทำสวนผลไม้ผสมผสาน ได้แก่ ลิ้นจี่ ส้มโอ มะพร้าว เป็นต้น

การท่องเที่ยว เนื่องจากเทศบาลตำบลอัมพวา เป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับมหากับริบรมราชวงศ์ โดยเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายในพื้นที่เทศบาลตำบลอัมพวาจึงมีแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ได้แก่

1. อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร. 2) เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดป้ายอุทยาน เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2522 และเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา

2. วัดอัมพวันเจติยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรวิหาร เดิมเรียกกันว่า “วัดอัมพวา” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดอัมพวันเจติยาราม” มีความหมายว่า วัดที่มีเจดีย์ และมีสวนมะม่วงเป็นที่รื่นรมย์

3. วัดบางกระพ้อ เป็นวัดที่มีวิหารเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองสี่รอย ซึ่งสร้างในสมัยกรุงธนบุรีและเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อหลวงพ่อกง รมมโชโต

4. ตลาดน้ำยามเย็น เป็นโครงการที่เทศบาลตำบลอัมพวาริเริ่มขึ้น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในพื้นที่

5. ชุมชนริมน้ำ เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประชาชนใช้ชีวิตร่วมกับสายน้ำมาเป็นเวลายาวนาน แม้นปัจจุบันจะมีถนนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่พื้นที่บริเวณริมน้ำยังสามารถดำรงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี

ลักษณะทางสังคม ชุมชน

ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา ประกอบไปด้วยชุมชนทั้งหมด 10 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวแหลม ชุมชนประชาอุทิศ ชุมชนโรงเจ ชุมชนตลาดอัมพวา ชุมชนวัดอัมพวัน ชุมชนคลองอัมพวา ชุมชนบางจาก ชุมชนริมเขื่อน ชุมชนบางกระพ้อ 1 และชุมชนบางกระพ้อ 2

ด้านการศึกษา

ภายในเขตเทศบาลตำบลอัมพวามีการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ โดยสามารถแยกได้ดังนี้

1. โรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา และประถมศึกษา สังกัดเทศบาลตำบลอัมพวา จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนเทศบาล 1 วัดนางวัง โรงเรียนเทศบาล 2 วัดเกษมสรณาราม และ โรงเรียนเทศบาล 3 วัดอัมพวันเจติยาราม

2. โรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา และประถมศึกษา สังกัดเอกชน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวิริยะวิทยามูลนิธิ และ โรงเรียนล้อมรั้ว

3. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียน อัมพวันวิทยาลัย และโรงเรียนวัดบางกระพ้อม (คงลาภยิ่งประชานุสรณ์)

4. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนบางจาก
ด้านการนับถือศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดพุทธทั้งหมด 4 วัด ได้แก่ วัดนางวัง วัดเกษมสรณาราม วัดอัมพวันเจติยาราม และ วัดบางกระพ้อม

การสาธารณสุข

ภายในเขตเทศบาลตำบลอัมพวาไม่มีสถานบริการของรัฐ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย แต่มีคลินิกเอกชน 3 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 3 แห่ง ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล 1 แห่ง มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข 2 คน และมีเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้นอยู่ 1 คน มีผู้รับบริการเฉลี่ย 10 คนต่อวัน โดยอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อประชากรเท่ากับ 1 : 6,000 คน

การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

เทศบาลตำบลอัมพวา มีงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ที่รับผิดชอบ ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการป้องกันและระงับอัคคีภัยรวมถึงภัยธรรมชาติและสาธารณภัยอื่น ๆ โดยมีเครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากรในการปฏิบัติงาน ดังนี้

1. รถยนต์ดับเพลิง	จำนวน 1 คัน
2. รถยนต์บรรทุกน้ำ	จำนวน 2 คัน
3. เรือยนต์ดับเพลิง	จำนวน 1 ลำ
4. เครื่องดับเพลิงชนิดหาลาม	จำนวน 3 เครื่อง
5. พนักงานดับเพลิง	จำนวน 10 คน

การกำจัดขยะ

เทศบาลตำบลอัมพวามีรถบรรทุกขยะ จำนวน 2 คัน ขนาดบรรจุ 15 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 1 คัน และขนาดบรรจุ 4 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 1 คัน ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นเฉลี่ยประมาณวันละ 12 ตัน สามารถเก็บขนขยะได้เฉลี่ยประมาณวันละ 15 ตัน มีระบบการกำจัดขยะโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ

สภาพทางภูมิศาสตร์

ชุมชนอัมพวา ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตก และมีคลองอัมพวา ซึ่งแยกจากแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านกลางพื้นที่ชุมชน นอกจากนี้ยังมีคลองต่าง ๆ อีกหลายสายที่ไหลผ่านบริเวณพื้นที่ชุมชน เช่น คลองบางจาก คลอง

ลัดดาโชติ คลองดาวดิษฐ์ คลองผีหลอง คลองบางกระพ้อม ฯลฯ จากการที่มีโครงข่ายคลอง อยู่ทั่วไปภายในพื้นที่ชุมชน ส่งผลให้เกิดความสะดวกสบายทางด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในชุมชน จึงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและจากลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์ ของพื้นที่ชุมชนที่ได้รับอิทธิพล จากน้ำทะเลหนุน ทำให้มีน้ำไหลขึ้นลงตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชุมชนอัมพวาได้ชื่อว่าเป็นเมือง 3 น้ำ คือมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม

ลักษณะทางภูมิอากาศของชุมชนอัมพวาโดยทั่วไปมีอุณหภูมิที่ไม่ร้อนมากนัก เนื่องจาก มีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเล มีฝนตกชุกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และจะมีอากาศ ค่อนข้างเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์

ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สืบเนื่องมาจากสภาพที่ตั้งของพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มใกล้ปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้มีการตกตะกอนของแร่ธาตุต่าง ๆ ชุมชนอัมพวามีคลองสาขาย่อยของแม่น้ำแม่กลองหลายสาย ซึ่งคลองต่าง ๆ ที่แยกย่อยนั้นได้สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินในพื้นที่ ประชากรจึงประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยพื้นที่สวนผลไม้ส่วนใหญ่ อยู่ถัดจากเรือนแถวริมคลองอัมพวา เข้าไปด้านใน

นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว อัมพวา ยังได้ชื่อว่า “เมืองสามน้ำ” กล่าวคือเป็นเมืองที่มีทั้ง น้ำจืด น้ำกร่อย และ น้ำเค็ม เมื่อน้ำทะเลขึ้นทำให้น้ำจืดในแม่น้ำแม่กลอง และคลองต่างๆ กลับขึ้นไป เมื่อน้ำทะเลหนุนมาแทนที่ น้ำจืดจะเปลี่ยนเป็น น้ำกร่อย หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า น้ำลัดจืด ลัดเค็ม ปริมาณน้ำขึ้น – ลง ในแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับวันข้างขึ้นข้างแรม โดยปริมาณน้ำขึ้น – น้ำลง จะมากในช่วง “น้ำเกิด” คือประมาณ ขึ้นหรือแรม 12 – 13 ค่ำ และ 1 – 5 ค่ำ ส่วน “น้ำตาย” จะมีปริมาณน้ำขึ้น – ลง ต่ำกว่า โดยจะอยู่ในช่วงขึ้นหรือแรม 6 – 11 ค่ำ

สำหรับการท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา ความเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นไม่แตกต่าง จากสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านบวกและด้านลบ หากแต่ว่าในพื้นที่ ชุมชนอัมพวาได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ค่อนข้างสูง ดังนั้นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการ ดำเนินการวิจัย และจากการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดความชัดเจนในคำจำกัดความ หลักการและเหตุผล และแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชนอัมพวาอันมีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อกนิพ ธาระสาร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การผลิตเน้นการบริโภคภายในครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบญาติพี่น้อง ฟังพาดำซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นระบบเครือญาติ มีป่าฮีโงหรือผู้นำพิธีกรรมเป็นศูนย์กลางแห่งความเชื่อถือ มีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ต่อมาเมื่อถนนตัดเข้าสู่ชุมชนการคมนาคมสะดวกขึ้น นายทุนได้นำพืชเศรษฐกิจ เข้ามาภายในชุมชนทำให้นายทุน มีบทบาทในระบบการผลิตมากขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดังต่อไปนี้

1. เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย เงินเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยน ของชาวกะเหรี่ยง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของวัตถุที่ตนต้องการ เป็นการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจของตน

2. การเลี้ยงสัตว์เพื่อขาย บริโภค และนำมูลสัตว์ขาย

3. ชาวกะเหรี่ยงหันมา สนใจวัสดุสินค้าเพื่อนำเป็นวัตถุดิบในการผลิต ทำให้กระบวนการผลิตเปลี่ยนไปจากเดิม และผลิตตามความต้องการของตลาดมากขึ้น

4. การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชาวกะเหรี่ยงที่เกิดขึ้นมาจาก

4.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความอุดมของสภาพนิเวศวิทยาทำให้เกิดการลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจ บทบาทผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ประสานงานให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ นายทุนภายนอกเข้ามาแนะนำระบบการผลิตแบบใหม่ บทบาทของผู้นำไม่เป็นทางการ เช่น หัวหน้ากลุ่มการเกษตรหรือ ตัวแทนของนายทุนระดับหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเป็นเชิงพาณิชย์ของชาวกะเหรี่ยง

4.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ชุมชนขึ้นอยู่กับ การยอมรับสิ่งใหม่ของสมาชิกภายในชุมชน เช่น การรับเทคโนโลยี เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องจักรกล ยาปราบศัตรูพืช สารเคมีต่าง ๆ รวมไปถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ การแพร่กระจายของพืชเศรษฐกิจ เนื่องจากระบบเงินตราเข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน สินค้าทางการเกษตรเป็นการปลูกพืชเพื่อขาย การติดต่อ สื่อสารกับชาวพื้นเมือง ปัจจัยทางด้านสื่อสารมวลชนชนิดต่าง ๆ ที่สามารถรับข่าวสารได้รวดเร็วและนำมาทดลองในระบบ การผลิตของตนเอง ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตและสวนไทย ในบริบทการพัฒนา : กรณีศึกษาชุมชนชาวสวน ในจังหวัดสมุทรสงคราม”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชาวสวน เป็น 3 ช่วงใหญ่ คือ

1. ก่อน พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่วิถีการผลิตยังคงพึ่งพาฐานทรัพยากร ในท้องถิ่นอยู่มาก ชีวิตวัฒนธรรมชุมชนยังคงแบบแผนของสังคมประเพณีที่ดำเนินควบคู่ ไปกับระบบการผลิต เพื่อการค้า

2. พ.ศ. 2510 – 2530 เป็นช่วงที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงปรับตัวของชุมชนเข้าสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่อย่างเต็มตัว ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากวิถี การผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากขึ้น อาชีพนอกภาคเกษตร ลูกหลานชาวสวน ได้รับการศึกษามากขึ้น ฯลฯ โดยมีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า เขื่อน เป็นต้น เป็นปัจจัยสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของกลไกรัฐและตลาด

3. พ.ศ. 2530 – 2540 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีทั้งเหตุและผลสืบเนื่องมาจากช่วงที่ 2 แต่ เป็นไปในอัตราเร่งมากขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของชุมชนในหลายด้าน เช่น สวนที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ขณะที่สวนจำนวนมากไม่ได้รับการดูแล คริวเรือนชาวสวนมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงชีวิตชุมชนดังกล่าว สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดหรือระบบคุณค่าในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่ห่างเหินกันมากขึ้น

นอกจากนี้ พบว่า โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะระบบเครือญาติ การจัดระเบียบสังคมที่มีพื้นฐานจากพุทธศาสนารวมทั้งระบบนิเวศชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้แต่ละชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ต่างกัน โดยระบบนิเวศชุมชนนั้น เป็นปัจจัยลำดับต้นๆ ที่ผลักดันให้ชุมชนเปิดตัวรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะชุมชนบางน้อย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นนัยสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. วิถีชีวิตชุมชน ความเป็นชุมชน ถือเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องอาศัยเวลาผ่านกระบวนการ เรียนรู้ พัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้คนในการดำรงอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนที่มีที่มาดังกล่าวย่อมเป็นรากฐานสำคัญของสังคม และ

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีแง่มุมหรือเงื่อนไขที่ซับซ้อน แม้ดูว่าจะมีผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ ภายใต้บริบทการพัฒนาที่คล้ายคลึงกัน หากแต่ละชุมชนก็มีเนื้อหาต่างกัน ดังนั้นวิถีคิด ที่ไม่แยกส่วน การตระหนักถึงพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรม ควรเป็นสิ่งที่กำกับทิศทางการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม

อุทธิ อนุจรพันธ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่ออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในด้านการเปลี่ยนแปลง เนื่องจาก ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ย่านการค้า และบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายหลัก ได้เปลี่ยนจากที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่การค้าและการบริการ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งการเข้าประกอบกิจการค้าขายและบริการของคนต่างถิ่นทำให้จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเพิ่มมากขึ้นซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2 ด้าน คือ ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นและปัญหาจากการปล่อยน้ำเสียของที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์ และโรงแรมต่าง ๆ

ศุภวรรณ โปธิ์นาค (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การศึกษานี้เป็นการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีผลมาจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทางด้านการประกอบอาชีพ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษาพบว่า

1. ผลกระทบทางด้านบวก คือ การท่องเที่ยวทำให้มีความหลากหลายของทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น และก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นทางเลือกนอกเหนือจากการทำประมงรายย่อย ดังนั้นหากชุมชนสามารถรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติซึ่ง ได้แก่ หาดทรายและแนวปะการังได้น้ำ ให้รอดพ้นจากผลกระทบที่มาจากขยะและน้ำเสียจากชุมชน ยังทำให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ และสามารถรักษาการบริการที่ดีไว้ได้ ก็จะทำให้การท่องเที่ยวมีความยั่งยืนอยู่ต่อไป

2. ผลกระทบทางด้านลบ คือ จำนวนแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาในชุมชน อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง การแก้ไขคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการสอดส่องดูแลพฤติกรรม และ การสร้างจิตสำนึก ในการเป็นเจ้าของดูแลชุมชน ส่วนปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งคือ เรื่องขยะและน้ำเสีย ที่มาจากนักท่องเที่ยว เนื่องจากยังไม่มีการจัดการและวางแผนจากทางภาครัฐ และภาคส่วนประชาชน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว

3. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ในระดับนโยบายควร จะมีการสำรวจติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในชุมชนเพื่อหาแนวทาง ในการกำหนด รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติทั้งชายหาด และใต้ทะเล มีการกำหนด ยุทธศาสตร์ของแผนหลักไว้ และออกแผนรองรับปรับตามสถานการณ์

3.2 ในด้านการวิจัยต่อไป ควรมีการศึกษาในเรื่องความเป็นไปได้ของการร่วมมือ ระหว่างภาครัฐ ประชาชน และเอกชน ในการจัดการการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศของชุมชน การศึกษา ในเรื่องของผลกระทบทาง วัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่น การศึกษา ในเรื่องของความ เสมอภาคในการลงทุนประกอบกิจการท่องเที่ยวภายในชุมชน ระหว่างประชาชน ในท้องถิ่น กับนายทุนจากภายนอกท้องถิ่น

กษมา ประจง (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน การยกมาตรฐานการครองชีพ และลดภาวะการว่างงาน ผลกระทบด้านลบ ทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาผลประโยชน์และการถือครอง ที่ดิน

2. ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การสร้างความเจริญทางสังคม การสร้างความสามัคคีใน ชุมชน และการเสริมสร้างการศึกษา ผลกระทบด้านลบทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และค่านิยม ความไม่เป็นธรรมในสังคม อาชญากรรมและความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับ ชุมชน

3. ผลกระทบทางวัฒนธรรมด้านบวก ได้แก่ ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมและความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ ผลกระทบด้านลบทาง วัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยมในการครองชีพ การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ การแต่งกายและภาษา

4. ผลกระทบทางด้านการเมืองด้านบวก ได้แก่ การจัดระเบียบของชุมชน ความเข้าใจ ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความสามัคคี ความสำคัญทางการศึกษา และการตื่นตัว ทางการเมืองท้องถิ่น

5. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านบวก ได้แก่ การตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณค่าและพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลกระทบด้านลบทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การทำลายทางชีวภาพและการทำลายภูมิทัศน์ของชุมชน

มาณะวรัตน์ บุญยศิริโรตม์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของชาวสมุทรสงครามต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานว่า ชาวสมุทรสงครามส่วนใหญ่มีทัศนคติไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และปัจจัยภูมิหลังของชาวจังหวัดสมุทรสงครามมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ชาวสมุทรสงครามส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งขัดแย้งกับสมมติฐานในข้อแรกที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยภูมิหลังของชาวสมุทรสงครามบางประการ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นตามสมมติฐานข้อสองที่กำหนดไว้

มธุวรรณ พลวัน (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ตลาดน้ำท่าคา ตำบลท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม”

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

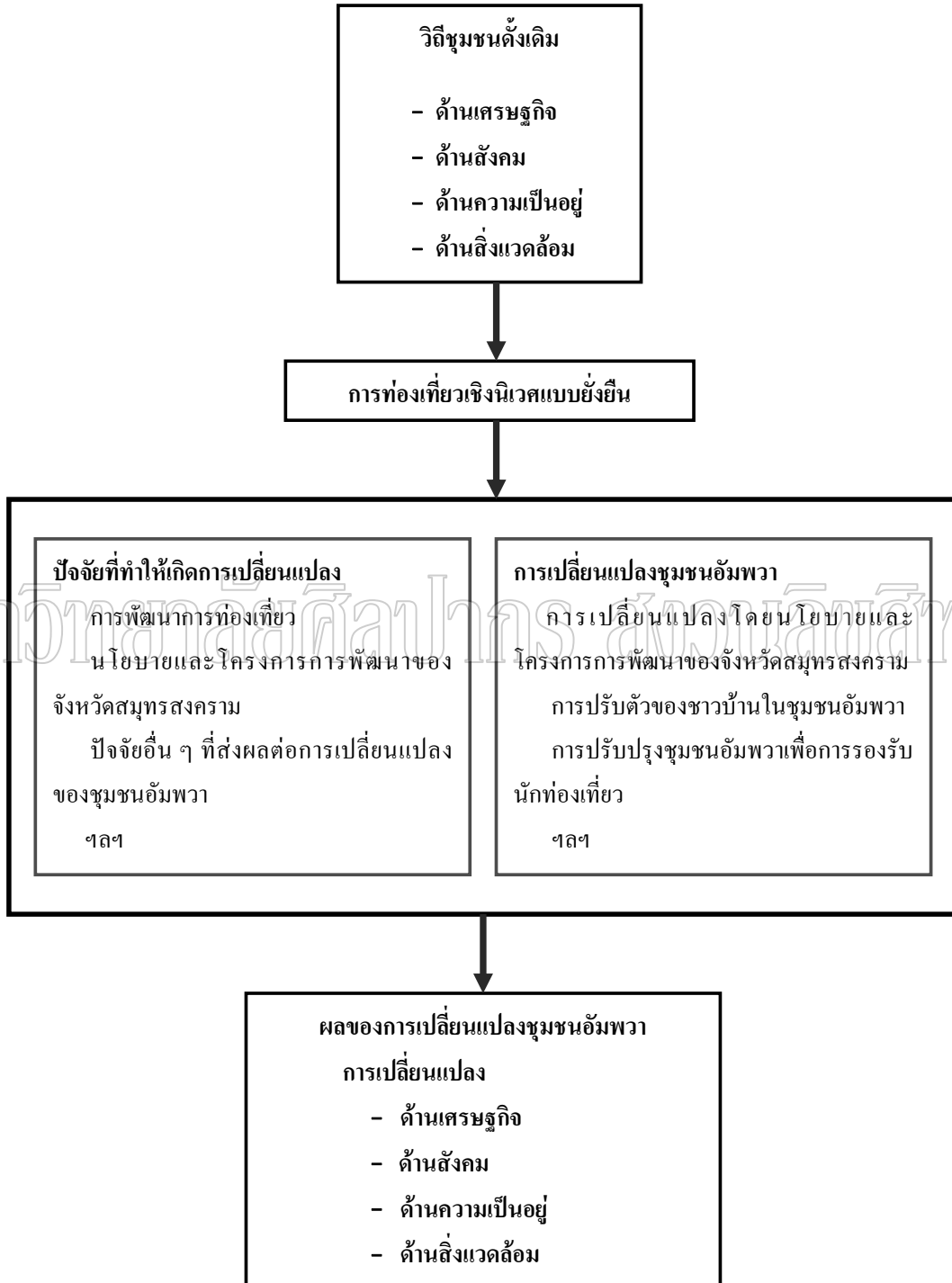
ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวพบว่า ในภาพรวมนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากที่สุดในด้านคุณลักษณะทางกายภาพ 2 เรื่องคือ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว และความสวยงามอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของตลาดน้ำ และในด้านบริการการท่องเที่ยวนั้นเรื่องคือ ทัศนคติของคนในชุมชนท้องถิ่น ส่วนการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจน้อยที่สุดคือ การจัดการด้านการท่องเที่ยวในด้านการบริการหนึ่งเรื่องคือ ความสะดวกในด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ถังขยะ และสุขาสาธารณะ

สรุป การพัฒนาการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนารท่องเที่ยว คือ การที่พื้นที่นั้นมีลักษณะที่มีความน่าสนใจ และชาวบ้านในพื้นที่เล็งเห็นถึงความสำคัญดังเช่น ชุมชนอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ก็มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ จึงทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยทางเทศบาลตำบลอัมพวาได้รับการสนับสนุนจากสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมในการจัดทำโครงการนำร่อง เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา สภาพแวดล้อมคลองอัมพวาขึ้น โดยในการจัดทำแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนอัมพวาได้พัฒนาให้เกิดตลาดน้ำยามเย็นขึ้น เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว และได้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้นรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร ลานจอดรถ ธุรกิจเรือนำเที่ยว ธุรกิจค้าขายต่าง ๆ รวมไปถึงการจัดระเบียบและปรับปรุงภูมิทัศน์ของชุมชนขึ้นใหม่ให้มีความเหมาะสม และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้

การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม ที่ชุมชนมีวิถีดั้งเดิมมาก่อน จวบจนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยว นโยบายและโครงการการพัฒนาของจังหวัดสมุทรสงคราม ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา ฯลฯ และนอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อัมพวา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโดยนโยบายและโครงการพัฒนาของจังหวัดสมุทรสงคราม การปรับตัวของชาวบ้านในชุมชนอัมพวา การปรับปรุงชุมชนอัมพวาเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยว ฯลฯ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เหล่านี้ต้องคำนึงถึงลักษณะสภาพดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา ที่ประกอบอาชีพหลักเป็นอาชีพเกษตรกรรมทำสวนเป็นหลัก และมีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางน้ำที่มีความสมบูรณ์ และคำนึงถึงสาเหตุสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนอัมพวาที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว และรักษาให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ผู้ศึกษามีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้คือ

6. กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

แผนภูมิที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต คั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน ที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของคนในชุมชนอัมพวา เนื้อหาดังกล่าวประกอบด้วย การศึกษาชุมชนในสภาวะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอัมพวา ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนับจากก่อนที่จะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบัน

1. แหล่งข้อมูล

ในการศึกษารุ่นนี้มีข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1.1 พื้นที่และชุมชนที่ทำการศึกษา

ชุมชนที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้คือ ชุมชนอัมพวาในตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) การเลือกพื้นที่แบ่งเป็นแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา คือ ชุมชนอัมพวาเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติสำคัญเกี่ยวกับราชวงศ์จักรี โดยในพื้นที่ชุมชนก่อนที่จะมีการพัฒนาท่องเที่ยวเป็นชุมชนที่มีลักษณะเรียบง่าย เรียบ ไม่พลุกพล่าน แต่หลังจากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ก็มีผู้คนเข้ามาในชุมชนมากมาย มีร้านค้ารายย่อยเพิ่มขึ้นทั้งทางน้ำและทางบก มีการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพทำสวนเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าก่อนและหลังจาก การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอัมพวามีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งพื้นที่ศึกษายังเป็นชุมชนที่ใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยของผู้ศึกษาด้วย

1.2 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 20 คน โดยกระจายกลุ่มเป้าหมายให้มีความหลากหลายในด้านอาชีพ ผู้มีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว และ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว รวมไปถึงชาวบ้านรอบ ๆ พื้นที่ที่ทำการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลในมุมมองที่มีความละเอียดและชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นการเลือกแบบกลุ่มหลายกลุ่ม โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัย

ลำดับที่	รายชื่อ	บทบาทความสำคัญ
1	นายอำเภอสำราญ ตันเรืองศรี	นายอำเภออัมพวา
2	ร้อยโทพัชโรดม อุนสุวรรณ	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา เป็นผู้ที่มามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวา
3	อาจารย์บุญลือ คชเสนีย์	รองผู้อำนวยการโรงเรียนศรีรัตนสมุทร
4	อาจารย์เพียงพร ชัยวัฒน์	รองประธานชุมชนหัวแหลม เป็นผู้อาวุโสที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวาเรื่อยมา
5	อาจารย์เฉลียว อันแสง	อาจารย์โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัยและมัคคุเทศก์
6	อาจารย์ณัฐวดี พูลผล	อาจารย์โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย และผู้ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว
7	อาจารย์อิน อันล้ำเลิศ	อาจารย์โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย
8	คุณสงค์ เหล่าประทุม	ประธานชุมชนริมเขื่อน อยู่บริเวณใกล้เคียงกับตลาดน้ำอัมพวา เป็นผู้นำชุมชนที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำอัมพวามาโดยตลอด
9	คุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์	ประธานชมรมแม่ค้าแผงลอยตลาดอัมพวา
10	คุณชนัดดา เทียนศิริ	แม่ค้าในตลาดน้ำอัมพวา อาศัยในชุมชนอัมพวา มาเป็นระยะเวลานาน
11	คุณนิภา จารุพัฒน์	เลขานายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา
12	คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม	เจ้าของร้านไอศกรีมบางแค ขายบริเวณอัมพวา ระยะเวลากว่า 15 ปี เป็นผู้ช่วยฝ่ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ ชมรมแผงลอยตลาดอัมพวา
13	คุณบุญชู กอสนาน	ผู้ประกอบการบริการเรือชมหิ่งห้อย
14	ผู้กำกับวุฒิ ศรีรัตนวุฒิ	พกก. สภ.อ. อัมพวา
15	คุณปจันต์ ตันประเสริฐ	เจ้าของร้านตัดเสื้อสตรี ตั้งอยู่ริมคลองอัมพวา
16	คุณปัญญา กิตติโรจน์	ผู้อาศัยอยู่บริเวณริมคลองอัมพวา

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นการเลือกแบบกลุ่มหลายกลุ่มดังนี้

1.2.1 การศึกษาในเชิงพัฒนาการท่องเที่ยว

ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนมีประสบการณ์และรับรู้ในเนื้อหา ดังกล่าว หรือเป็นตัวแทนสถาบันในชุมชน โดยจะกระจายไปตามกลุ่มอาชีพ หรือสถานภาพ บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนอัมพวา ได้แก่ นายอำเภออัมพวา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล อัมพวา ร้านค้าดั้งเดิมในชุมชน อาจารย์โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย ผู้อาวุโสในชุมชน เจ้าหน้าที่ เทศบาลตำบลอัมพวา และอื่น ๆ เป็นต้น

1.2.2 การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอัมพวา กับการเปลี่ยนแปลงหลังจากมีการพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านที่มีธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มบริการการท่องเที่ยวทางน้ำ กลุ่มที่พักอาศัย เป็นต้น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าทั้งทางน้ำและ ทางบก กลุ่มร้านค้าดั้งเดิม เช่น ร้านขายของชำ ร้านกาแฟ ร้านอาหาร โดยร้านต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นมาก่อนมีการพัฒนาการท่องเที่ยว และไม่เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว หรือเกี่ยวข้องเป็น ส่วนน้อย กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว เช่น ชาวบ้านที่อาศัย บริเวณริมคลองอัมพวา เป็นต้น นอกจากนี้ยังแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่มีธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นกลุ่มอายุด้วย โดยแบ่งกลุ่มอายุเป็น อายุต่ำกว่า 30 ปี ระหว่าง 30 – 50 ปี และ 50 ปีขึ้นไป

การแบ่งกลุ่มอายุดังกล่าวเพื่อให้ได้ข้อมูลในมิติของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ของชุมชนในหลาย ๆ ด้าน โดยผู้วิจัยเห็นว่าในช่วงระยะเวลา 30 ปี ที่ผ่านมานั้น เป็นช่วง เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมที่สำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะพิจารณาจากการใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ การปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาทั้งในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การบริการ และการท่องเที่ยว ย่อมส่งผลต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนด้วย โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต และอื่น ๆ

การแบ่งกลุ่มอายุของกลุ่มที่มีธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็เพื่อให้เป็น ตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังช่วงเวลาดังกล่าว โดยกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไปเป็นตัวแทนที่ ให้เห็นภาพรวมของชุมชนอัมพวาในยุคก่อน ซึ่งอาจย้อนหลัง ไปไม่ถึง 40 – 60 ปีที่ผ่านมา ส่วนช่วง อายุ 30 ปีลงมา เป็นตัวแทนที่ให้ภาพรวมของชุมชนอัมพวาในยุคการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและ สังคมอย่างรวดเร็วของชุมชนในระยะประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาเอง และกลุ่มอายุ 30 – 50 ปี เป็นกลุ่มที่ให้ภาพความต่อเนื่องระหว่างยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวตั้งอยู่ ในสมมติฐานที่ว่า ชาวบ้านในแต่ละวัยย่อมได้รับประสบการณ์ในช่วงเวลาที่ต่างกัน อาจมีอิทธิพล

ต่อแนวคิด วิธีชีวิตของชุมชนที่ไม่เหมือนกันในแต่ละยุคสมัย และกลุ่มเป้าหมาย บางกลุ่มอาจมีภูมิปัญญาต่างถิ่น แต่เนื่องจากเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษานี้จึงมาสร้างธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวพื้นที่ชุมชนอัมพวา ซึ่งอาจส่งผลต่อแนวคิด วิธีชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชนอัมพวาได้

1.2.3 การศึกษาปัจจัยหรือระบบภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนอัมพวา

โดยเฉพาะประเด็นในด้านนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าพื้นถิ่น เป็นต้น การพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ อาจมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในชุมชนอัมพวา โดยกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบต่อนโยบายนั้น ๆ และสามารถให้ข้อมูลในประเด็นดังกล่าวได้ เช่น เทศบาลตำบล อัมพวา ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัด หอการค้าจังหวัด เป็นต้น

กลุ่มประชากรเป้าหมายดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือคาบเกี่ยวกันในหลายประเด็นที่ศึกษา กล่าวคือ ประชากรเป้าหมายที่เลือกได้จากการศึกษาในประเด็นหนึ่ง อาจให้ข้อมูลในประเด็นอื่นด้วย การแยกกลุ่มเป้าหมายก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นหลักที่ศึกษามากขึ้น เพราะแม้จะมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว แต่ผู้วิจัยยังได้ใช้เทคนิคลูกบอลหิมะ (Snowball Technique) เพิ่มเติมเพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ โดยคำนึงถึงความครอบคลุมเนื้อหาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังคำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้วย ดังนั้นจำนวนกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่มจึงอาจแตกต่างกันได้ การเก็บข้อมูลภาคสนามจะกระทำจนได้ข้อมูลอิ่มตัว (Saturate Information) คือยุติการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.3 ประเด็นในการศึกษา

ผู้วิจัยได้แยกประเด็นเนื้อหาของการศึกษา เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นคำถามและการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1.3.1 สภาพสังคมดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา
- 1.3.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา
- 1.3.3 สภาพสังคมของชุมชนอัมพวาหลังจากมีการพัฒนาการท่องเที่ยว แบ่งเป็น
 - ศึกษาด้านเศรษฐกิจ
 - ศึกษาด้านสังคม
 - ศึกษาด้านความเป็นอยู่
 - ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการศึกษาสภาพสังคมดั้งเดิมและสังคมปัจจุบันของชุมชน อัมพวา ศึกษาข้อคิดเห็นและการรับรู้ของชาวอัมพวาตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนา การท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการศึกษาจากข้อมูลทางเอกสาร ดำารบทความทางวิชาการ และศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม โดยศึกษาตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 เครื่องมือที่ใช้ มีดังนี้

- 2.1.1 แนวทางแบบสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview)
- 2.1.2 แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group)
- 2.1.3 เครื่องบันทึกเสียง เทป
- 2.1.4 กล้องถ่ายรูป
- 2.1.5 สมุดและอุปกรณ์จดบันทึก

2.2 การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

2.2.1 การสร้างแนวทางแบบสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถาม (Guideline) ที่ใช้เป็นแนวทาง การศึกษาในพื้นที่ที่จะศึกษาก่อนลงพื้นที่ โดยแนวคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ ระดับลึก (In-depth Interview) เป็นคำถามปลายเปิดที่สร้างขึ้นโดยยึดกรอบแนวความคิดใน การวิจัย เป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถาม เพื่อให้ได้ประเด็นคำถามในแนวที่ครอบคลุม โดยทั้งนี้จะต้องอยู่บนความยืดหยุ่น และเหมาะสมกับสถานการณ์

2.2.2 การสร้างแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อ ประเด็นและแนวคำถามจากวัตถุประสงค์ในการวิจัย และปัญหาในการวิจัยออกมาเป็นร่างแนวคำถามย่อยที่ร่างไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อความ จัดลำดับ และผูกเป็นเรื่องราวเพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอน และจัดลำดับความคิดให้เป็นหมวดหมู่ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จึงเป็นการสนทนาแบบเจาะประเด็น ด้วยการเชิญผู้ร่วมสนทนา มารวมเป็นกลุ่ม และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติกันอย่างกว้างขวาง

2.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือขึ้นแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบแก้ไข และปรับปรุง แล้วนำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ ความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมด้านภาษา

2.4 การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ได้ความเชื่อถือ ความครบถ้วน และประเมินคุณภาพของข้อมูลว่า อยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยได้ จึงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบข้อมูล โดยการวิจัยเชิงคุณภาพจะแยกการตรวจสอบในแต่ละแง่มุม ได้แก่

2.4.1 การตรวจสอบเพื่อหาความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ในการวิจัยเชิงคุณภาพไม่มีเครื่องมือหรือการทดสอบทางสถิติ เพื่อหาความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) หมายถึง การไม่ปักใจว่าแหล่งข้อมูลแหล่งใดแหล่งหนึ่งที่ได้มาตั้งแต่แรกเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้แล้ว จำเป็นต้องแสวงหาความเป็นไปได้ว่ายังมีแหล่งอื่นใดอีกบ้าง ในข้อมูลแหล่งอื่น ๆ มีข้อมูลได้อีกมากมาย แต่เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วก็รวมได้เป็นข้อมูลเพียงสองแบบ คือ ข้อมูลที่เหมือนกับแหล่งแรก กับ ข้อมูลที่ตรงกันข้ามกับแหล่งแรก ซึ่งเรียกได้ว่า แบบที่สองเมื่อข้อมูลมีความตรงข้ามกับแหล่งแรก จะต้องแสวงหาข้อมูลต่อไปจนครบข้อมูลแหล่งที่สาม ซึ่งต่างไปจากข้อมูลทั้งสองแบบข้างต้น ข้อมูลใดที่ต่างไปจากแหล่งที่หนึ่งและสอง ก็ล้วนเป็นข้อมูลแบบที่สามทั้งนั้น โดยที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเอง (สุภางค์ จันทวานิช 2545 : 32 - 33)

2.4.2 การตรวจสอบเพื่อดูความครบถ้วน และคุณภาพของข้อมูล

ในการตรวจสอบ จะตรวจสอบหลังจากการเก็บข้อมูลมาแล้วและประเมินว่า ข้อมูลที่ได้มาครบถ้วนเพียงพอที่จะตอบปัญหาการวิจัยโดยแบ่งเป็น

ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นหรือทัศนะของผู้ถูกสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลได้ทำ การประเมินแล้วว่ารู้สึกอย่างไร ซึ่งจะแสดงลักษณะต่อไปนี้ สถานะทางอารมณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ ค่านิยม ทัศนคติต่อหัวข้อที่กำลังพูดถึง (เชิงอารมณ์) ความคิดเห็นต่อหัวข้อที่กำลังพูดถึง (ทางสติปัญญา)

ข้อมูลที่เป็นการให้รายละเอียดหรือเหตุการณ์ โดยสังเกตว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์มีความสอดคล้องหรือแตกต่างจากสถานการณ์หรือไม่อย่างไร โดยทั่วไปการเล่าเหตุการณ์จะคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ การเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งเป็นการพูดคุยโดยมีแนวคำถามที่ตั้งไว้ล่วงหน้าเป็นแนวทางสำคัญ มีการบันทึกข้อมูลลงสมุดบันทึก การใช้เครื่องบันทึกเทป เพื่อช่วยบันทึกข้อมูลและการใช้กล้องถ่ายรูปช่วยในการบันทึกภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

3.1.1 การศึกษาจากเอกสาร

ได้แก่ การศึกษาวิจัยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และเกี่ยวข้องกับพื้นที่ตำบลอัมพวา การศึกษาจากสมุดรายงานสถิติต่าง ๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม หนังสือรวบรวมข้อมูลและรายงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เช่น แผนลงทุนจังหวัด แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภออัมพวา เป็นต้น เอกสารหนังสือที่รวบรวมข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ประวัติของวัดต่าง ๆ ประวัติความเป็นมาของตำบลอัมพวา

3.1.2 การสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตสิ่งที่เกิดขึ้น ในชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นจริง โดยผู้วิจัยใช้การสังเกตเป็น 2 แบบคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้คือ

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในที่นี้ หมายถึง การที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตโดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลทางกายภาพของชุมชน เช่น ลักษณะการตั้งบ้านเรือน โรงเรียน ตำแหน่งของสถาบันหรือองค์กรทางสังคม ลักษณะการทำมาหากิน รวมถึงการเก็บข้อมูลในกรณีที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตถูกรบกวนหรือรู้สึกตัว เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ประกอบธุรกิจ ชาวบ้าน และอื่น ๆ เป็นต้น

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในที่นี้ หมายถึง การเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในชุมชนโดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรม ประเพณี สถานการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในธุรกิจการท่องเที่ยว การร่วมพูดคุยหรือการประชุมเครือข่ายของชุมชน เป็นต้น

3.1.3 การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview)

เป็นการพูดคุยระหว่างผู้วิจัย กับผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก โดยเป็นการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) ที่มีแนวคำถามช่วยกำกับทิศทางสนทนา รวมไปถึงการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งจะใช้ควบคู่กับการสังเกต และเพื่อให้ได้ข้อมูลและมุมมองที่กว้างขึ้น

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อาจจะต้องเก็บข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่ใกล้เคียง และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการศึกษา ด้วย

3.1.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เป็นการสัมภาษณ์ และสนทนาแบบเจาะประเด็น ด้วยการเชิญผู้ร่วมสนทนา มาเป็นกลุ่ม แล้วเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติอย่างกว้างขวางในประเด็นต่าง ๆ ที่เราต้องการแล้วพยายามหาข้อสรุป ดังนั้น การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จึงเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในชุมชนบ้านอัมพวา โดยการร่วมกันพูดคุยระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่มีความแตกต่างกันในประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นข้อมูลเชิงลึก

3.2 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจแบ่งเป็นขั้นตอนการทำงานตามลำดับ ดังนี้

3.2.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

โดยการพูดคุยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลอัมพวา หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์ข้อมูลและสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม รวมทั้งการสำรวจพื้นที่โดยทั่วไป หลังจากนั้นจึงเข้าไปประสานงานระดับชุมชนเพื่อทำความรู้จักคุ้นเคย ละบ้านที่สภาพที่น่าสนใจเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการทำงานต่อไป

3.2.2 การเก็บข้อมูลในชุมชน

โดยอาศัยการพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนใช้วิธี การสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นหลัก รวมถึงการสังเกตการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

3.2.3 การเก็บข้อมูลในภาพกว้าง

การเก็บข้อมูลในภาพกว้างนี้หมายถึง การเก็บข้อมูล ที่ให้ความสนใจต่อบริบทของพื้นที่โดยภาพรวม ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนหนึ่ง จึงมุ่งไปที่การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา เช่น เทศบาลตำบลอัมพวา ศูนย์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น รวมทั้งสำรวจพื้นที่โดยรอบชุมชนที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา โดยอาศัย การบันทึกภาพและการพูดคุยกับบุคคลทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าผู้คนเหล่านี้แม้จะไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษาโดยตรง แต่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นอีกหนึ่งมุมมองของชุมชนได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นสำคัญ ๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ ขณะที่ศึกษาข้อมูลในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลควบคู่กันไปกับการศึกษาข้อมูลจากเทปบันทึกเสียงซ้ำ หลังจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มข้อมูลออกมาทันทีที่ทำการศึกษาข้อมูลเสร็จ เพื่อเป็นแนวทางที่จะใช้ในการปรับปรุงการสัมภาษณ์ระดับลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป จนสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษา มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ที่ศึกษาจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มสนทนามาจัดระบบ ถอดเทปบันทึกเสียงคำต่อคำ จัดพิมพ์ข้อมูลลงบนเครื่องคอมพิวเตอร์

4.2 นำข้อมูลที่ได้อาจจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ทำการสร้างมโนทัศน์ (Concept) ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) จัดหมวดหมู่เพื่อหาความเชื่อมโยงเชิงเหตุผล โดยผู้วิจัยได้กำหนดรหัสหมาย (Code) แยกเป็นหมวดหมู่ (Code Mapping) และเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ และจัดหมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ

4.3 ผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป โดยผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาไปแล้ว นอกจากนี้การเลือกผู้ตอบรายต่อไป ยังคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่าง ๆ โดยการเปรียบเทียบ (Comparative case) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Verify) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ที่ได้อีกต่อไป

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในการทำการวิจัย หลังจากนั้นได้ทำการสรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยสามารถสรุปวิธีการดำเนินการวิจัยได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 สรุปการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	ประเด็นที่ศึกษา	เนื้อหา	ผู้ให้ข้อมูล	วิธีการศึกษา	เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อศึกษา วิถีชีวิตดั้งเดิม ของชุมชนอัมพวา และศึกษา การเปลี่ยนแปลง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ที่มีผลมาจากการ พัฒนาการท่องเที่ยว	ศึกษาข้อมูล ในระดับชุมชน	การเปลี่ยนแปลง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านความเป็นอยู่ ด้านสิ่งแวดล้อม	ผู้รู้ในพื้นที่ ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว ผู้ไม่ได้ประกอบธุรกิจ การท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่	ศึกษาภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์	แนวทาง แบบสัมภาษณ์ ระดับลึก (In-depth Interview) แนวทาง	การรวบรวมข้อมูล จากงานเอกสาร และ ข้อมูลทางภาคสนาม มาวิเคราะห์ โดยใช้กรอบแนวคิด และทฤษฎี ที่กำหนดไว้
	ศึกษาข้อมูล ที่เกี่ยวกับชุมชน ในระดับกว้างกว่า ระดับชุมชน	นโยบาย และ โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง	ศูนย์ประชาสัมพันธ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์บริการ การท่องเที่ยว หน่วยงานราชการ , รัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ	ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความวิชาการ ทฤษฎีและ แนวความคิดที่ เกี่ยวข้อง	การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป	

บทที่ 4 ชุมชนอัมพวาในอดีต

คำกล่าวที่ว่า “เมือง 3 น้ำ คือ น้ำเค็ม น้ำจืด น้ำกร่อย 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอบางคนที อำเภออัมพวา และ 3 ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม”

คำกล่าวนี้แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นมาของจังหวัดสมุทรสงคราม หรือที่เรียกว่า “เมืองแม่กลอง” ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นดินแดนของความสงบร่มรื่นของธรรมชาติ สายน้ำ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตคนไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่ยังคงสืบทอดเอกลักษณ์และความงดงามของสังคมไทยไว้ได้ตั้งเดิมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบชายฝั่งทะเลบริเวณปากน้ำแม่กลอง ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 65 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) หรือประมาณเส้นรุ้งที่ 13 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก จังหวัดสมุทรสงครามนับเป็นจังหวัดเล็กที่สุดของประเทศ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 416.707 ตารางกิโลเมตร หรือ 260,441.87 ไร่ แบ่งการปกครองเป็น 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที โดยมีตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดคือ กลองลอยน้ำ และต้นไม้ประจำจังหวัดคือ ต้นจิกทะเล มีคำขวัญประจำจังหวัดว่า

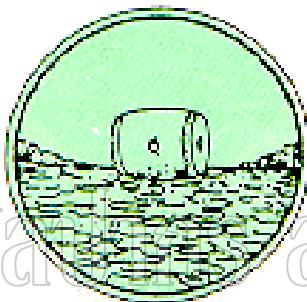
“ เมืองหอยหลอด ยอดลิ้นจี่ มีอุทยาน ร.2

แม่กลองไหลผ่าน นมัสการหลวงพ่อบ้านแหลม ”

จังหวัดสมุทรสงคราม แต่เดิมเรียกว่า “เมืองแม่กลอง” การตั้งถิ่นฐานบริเวณปากแม่น้ำแห่งดินแดนนี้สันนิษฐานว่า คนกลุ่มแรกเป็นชาวแม่กลอง(เดิม)อพยพมาจากจากจังหวัดอุทัยธานี มาตั้งบ้านเรือนในถิ่นนี้ ชาวแม่กลอง(เดิม) เป็นชาวแม่น้ำที่เคยอยู่ริมแม่น้ำท่าแพเพชรมาก่อน เมื่อแม่น้ำตื่นเงินการทำมาหากินของชาวราษฎร์ฝืดเคือง จึงพากันอพยพมาหาทำเลที่อยู่ใหม่ เรียกหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ว่าบ้านแม่กลอง ตามชื่อเดิมของบ้านตน ที่มาของบ้านแม่กลอง นอกจากที่กล่าวอ้างแล้ว ยังมีเรื่องราวที่เล่าสืบเนื่องกันมาว่าด้วยเรื่องกลองใหญ่ที่วัดใหญ่ ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีนัยแบ่งเป็น 2 ทาง คือ แนวทางแรกสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 หลวงศรีสวัสดิ์ (ชื่น เทพสุวรรณ) นายอำเภอเมืองศรีสุวรรณ จังหวัดกาญจนบุรีย้ายมาเป็นนายอำเภอแม่กลอง ได้นำซุงต้นใหญ่ที่ได้ มาจากจังหวัดกาญจนบุรี มาซุงทำกลองใบใหญ่ขึ้นหนึ่งใบ จึงด้วยหนังสือกระทรวงจากป่าเมืองกาญจนบุรี ครั้นสร้างเสร็จแล้ว ได้นำมาถวายที่วัดใหญ่ ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ทางราชการจังหวัด

สมุทรสงครามจึงทำตราของจังหวัดเป็น รูปกลองลอยน้ำสองฟากฝั่งเป็นดินมะพร้าว อันเป็นสัญลักษณ์อาชีพหลักของจังหวัดสมุทรสงคราม แนวทางที่สองเป็นนิยายชาวบ้านเล่าขานกันต่อ ๆ มาว่า มีกลองใบใหญ่ลอยมาติดหน้าวัดใหญ่ และชาวบ้านช่วยกันเก็บไว้ที่วัด และกลองใบใหญ่นี้ ก็ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ที่วัดใหญ่ จนปัจจุบันกลองใบนี้เป็นกลองขนาดใหญ่มากจึงเรียกว่า แม่กลอง

จังหวัดสมุทรสงคราม มีแม่น้ำแม่กลองไหลลงสู่ทะเลที่บริเวณอ่าวไทย แม่น้ำแม่กลอง จึงเป็นที่มาของชื่อเมืองแม่กลอง ซึ่งมีแม่น้ำสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญมาแต่โบราณกาล สัญลักษณ์ประจำจังหวัดสมุทรสงครามหรือเมืองแม่กลอง เช่น ตราประจำจังหวัด จึงมีรูปกลองลอยในแม่น้ำ ซึ่งสองฟากแม่น้ำมีดินมะพร้าว อันเป็นสัญลักษณ์ของการประกอบอาชีพหลักของประชาชนในจังหวัด ส่วนธงประจำจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ทางแนวดิ่ง ส่วนกลางเป็นสีขาว มีตราประจำจังหวัด และด้านข้าง 2 ข้าง เป็นสีฟ้า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 4 ตราประจำจังหวัดสมุทรสงคราม หรือเมืองแม่กลอง เป็นรูปกลองลอยอยู่ในแม่น้ำ

ภาพที่ 5 ภาพต้นจิกทะเล เป็นต้นไม้ประจำจังหวัดสมุทรสงคราม

นอกจากความเป็นมาของตราประจำจังหวัดที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีตแล้ว คำขวัญของจังหวัดสมุทรสงครามที่ว่า “เมืองหอยหลอด ยอดลิ้นจี่ มีอุทยาน ร.2 แม่กลองไหลผ่าน นมัสการหลวงพ่อบ้านแหลม ” ยังแสดงถึงเอกลักษณ์ ความภาคภูมิใจ และความโดดเด่นของเมืองแม่กลองได้เป็นอย่างดี ส่วนคำขวัญดังกล่าวอาจกล่าวได้ดังนี้คือ

“เมืองหอยหลอด ยอดแห่ง แหล่งท่องเที่ยว มีแห่งเดียวในสยาม นามสถาน ไกล่เมืองกรุงใช้เวลาไม่ช้านาน มีอาหารทะเลสด รสชวนชิม ยอดลิ้นจี่ มีหลายพันธุ์สรรไว้พร้อม ทั้งพันธุ์คอมพิวเตอร์ทอง ลงให้อิ่ม จักรพรรดิจีนไทยมีให้ลิ้ม กะโหลกนึ่งเนื้อนุ่ม รสชุ่มใจ มีอุทยาน ร.2 มองร่มรื่น เย็นสดชื่น ชวนพิศชมชดิกไกล ต้นกำเนิด พระเลิศหล้านภาลัย มีเรือนไทย อนุรักษ์ประจักษ์ตา แม่กลองไหลผ่าน ถิ่นบ้านสวน แลล้วนเขียวจีมีพฤกษา ชมสายน้ำลำคลอง ล่องนาวาปากคงคา สุดแควของแม่กลอง เข้าวัดนมัสการหลวงพ่อบ้านแหลม ให้ชื่นชมจิตใจ ไม่หม่นหมอง คนศรัทธาท้าวทิศ ร่วมปิดทอง จึงเรืองรองส่องอำพันเป็นขวัญเมือง เป็นบทนำคำขวัญอันพิสุทธิ์ ของสมุทรสงครามนามกระเดื่อง คนรู้จักเมืองแม่กลองว่ารองเรื่อง ถิ่นประทีปแห่งเกษตรคู่เขตไทย”

จากบทนำที่กล่าวถึงคำขวัญของจังหวัดสมุทรสงคราม สามารถบ่งบอกถึงลักษณะที่โดดเด่นของจังหวัดสมุทรสงครามได้ดังนี้กล่าวคือ “เมืองหอยหลอด” มีความหมายว่า ดอนหอยหลอดเป็นสันดอนที่เกิดขึ้นบริเวณปากแม่น้ำแม่กลองชายฝั่งทะเลของจังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะเป็นสันดอนขนาดใหญ่ตลอดชายฝั่งทะเล มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 22,000 ไร่ ดอนหอยหลอดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่ง กล่าวกันว่า เป็นแหล่งที่มีหอยหลอดชุกชุมมากที่สุดแห่งเดียวในประเทศไทย หรือแห่งเดียวในโลก หอยหลอดเป็นสัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง เป็นหอยทะเลกาบคู่หมายถึงหอยสองฝาที่มีตัวอาศัยอยู่ในฝาที่ประกบทั้งสองข้าง มีลักษณะคล้ายหลอดคาแฟกมยาวประมาณ 7 – 8 เซนติเมตร สีน้ำตาลอ่อน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร เป็นขนาดของหอยที่โตเต็มที่ มีสภาพความเป็นอยู่โดยการฝังตัวตั้งเป็นแนวตั้งอยู่ใต้พื้นทราย ชอบฝังตัวตามแนวตั้งในตะกอนดินโคลนปนทรายบริเวณปากแม่น้ำที่ชาวบ้านเรียกว่าทรายจีเป็ด การจับหอยหลอดจะใช้ปูนขาวหยอดลงไปในรู ทำให้หอยไหลขึ้นมาให้จับได้โดยง่าย ช่วงที่เหมาะสมสำหรับการจับมากที่สุดคือเดือน มกราคม – พฤษภาคม เพราะตอนกลางวันน้ำจะลดลงมาก ทำให้สันดอนโผล่พ้นน้ำ

“ยอดลิ้นจี่” มีความหมายว่า จังหวัดสมุทรสงครามมีลิ้นจี่ที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วประเทศคือลิ้นจี่พันธุ์คอมพิวเตอร์ นับว่าเป็นยอดลิ้นจี่จากเมืองแม่กลอง จนมีคำกล่าวถึงจุดเด่นของลิ้นจี่พันธุ์นี้ว่า “หนามตั้ง หนั่งตั้ง เนื้อเต่ง ล่องชาด” ซึ่งหนามตั้ง หมายถึงเปลือกลิ้นจี่มีหนามที่แหลมเล็กละเอียด หนั่งตั้ง หมายถึงเมื่อลิ้นจี่มีผลที่แก่จัดเปลือกจะบางจนตั้งและมีสีที่แดงสด เนื้อเต่ง หมายถึงลิ้นจี่พันธุ์คอมพิวเตอร์เนื้อจะหนา แข็งกรอบ สีขาวนูน มีกลิ่นหอม รสหวานอมฝาด และ

ล่องชาด หมายถึง เมื่อแก่จัดผิวเปลือกด้านในผลร่วงเป็นสีชมพูจนถึงกลางผล จึงนับว่าเป็นจุดเด่นของลิ้นจี่พันธุ์ค่อม นอกจากนี้สมุทรสงครามยังมีลิ้นจี่พันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ อีก เช่น สำเภาก้าวกะโหลก จีนแดง เป็นต้น โดยพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอบางคนที และอำเภอมัทพวา โดยในช่วงเดือนเมษายน มีการจัดงานเทศกาลกินลิ้นจี่และของดีเมืองแม่กลอง สมุทรสงครามเป็นประจำทุกปี

“มีอุทยาน ร.2” มีความหมายว่า จังหวัดสมุทรสงครามเป็นสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จพระราชสมภพ ณ ที่แห่งนี้ ทั้งยังเป็นนิवासสถานของกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรืออุทยาน ร. 2 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา โดยพระราชสมุทเมธี อดีตเจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยาราม ได้บริจาคที่ดินของวัดด้านทิศตะวันตกจำนวน 11 ไร่เพื่อใช้ในการก่อสร้าง บริเวณอุทยานร.2 มีบ้านเรือนไทยหมู่ 5 หลังใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 4 หลัง จัดแสดงเครื่องใช้ส่วนพระองค์ เช่น พระแท่นบรรทมศิลปะจีน นอกจากนี้ยังจัดแสดงอาวุธสงครามโบราณและข้าวของเครื่องใช้ของสตรีมีฐานะในอดีต เรือนไทยอีกหลังใช้เป็นสถานที่ซ้อมโขนละคร ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีการจัดแสดงโขนถวายหน้าพระที่นั่งในสวนของอุทยาน ร.2 เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของรัชกาลที่ 2 ภายในสวนมีพันธุ์ไม้ในวรรณคดีกว่า 140 ชนิด เช่น ยี่สุ่น ช้างโน้ม ทับทิมหนู สารภี และมีมะพร้าวพญาซอซึ่งเป็นพันธุ์หายาก ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯให้นำมาปลูกไว้ภายในอุทยาน ร.2 มะพร้าวพญาซอนี้ช่างทำเครื่องดนตรีไทยนิยมนำกะลามาทาเป็นกะโหลกซอ ด้วยเห็นว่าให้เสียงที่ไพเราะแตกต่างจากกะลาทั่วไป

“แม่กลองไหลผ่าน” หมายถึง แม่น้ำแม่กลอง เป็นแม่น้ำสายหลักสายสำคัญของจังหวัดสมุทรสงคราม เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของเมือง เนื่องจากพื้นที่เมืองสมุทรสงครามส่วนใหญ่อยู่ 2 ฟากแม่น้ำแม่กลองอันอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอุปโภคบริโภค ใช้ในการเกษตร การประมง อุตสาหกรรม การคมนาคม ขนส่งสินค้า ประชาชนนิยมตั้งบ้านเรือนสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง เพราะต้องการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำจากแม่น้ำแม่กลองทั้งสิ้น แม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่สำคัญของสมุทรสงคราม สองฝั่งแม่น้ำเป็นสวนผลไม้อันอุดม มีทั้งสวนลิ้นจี่ สวนส้มโอ และมะพร้าวน้ำหอม ชาวสวนจะขุดร่องสวนเพื่อผันน้ำจากแม่น้ำมาเก็บกักไว้แล้ว ปลูกไม้ผลบนคันดินริมตลิ่งสวนแถบนี้ยังมีต้นลำพูขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่อาศัยของหิ่งห้อยซึ่งเต็มแต่งแสงระยิบระยับให้ยามค่ำคืนของละแวกนี้ดูพร่างพราว เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของแม่กลองที่เชื้อเชิญให้คนต่างถิ่นอยากเข้าไปสัมผัส

และ “นมัสการหลวงพ่อบ้านแหลม” ซึ่งหมายถึง หลวงพ่อบ้านแหลมเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองสมุทรสงคราม มีตำนานเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสำคัญอีกหลายองค์ หลวงพ่อบ้านแหลมเป็นพระพุทธรูปยืนปางอุ้มบาตร สูง 1.67 เมตร หล่อด้วยทองเหลืองปิดทอง ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดเพชรสมุทรวรวิหาร หรือเรียกกันทั่วไปว่า วัดบ้านแหลม ตั้งอยู่ใจกลางตลาดแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม ตำนานเกี่ยวกับหลวงพ่อบ้างก็ว่าเป็นพระสามพี่น้องกับหลวงพ่อโสธร วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา และหลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ในจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนบันทึกในพระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวไว้ว่ามีพระพุทธรูป 2 องค์ติดมากับอวนลากของชาวประมงบ้านแหลม องค์ปางอุ้มบาตรคือหลวงพ่อบ้านแหลม ชาวบ้านได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดบ้านแหลม อีกองค์เป็นปางมารวิชัยคือหลวงพ่อเขาตะเครา อัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดเขาตะเครา ตำบลบางครก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคนท้องถิ่นและละแวกใกล้เคียง โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถวายสายสะพายพาดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าพิเศษ ภาครัดประกาศปัดคืนเงิน ไว้เป็นพุทธรูชา ทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ก็ได้ถวายบาตรแก้วสีน้ำเงินเพื่อให้พุทธลักษณะขององค์หลวงพ่อเป็นพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรที่สมบูรณ์ เนื่องจากบาตรเดิมหายไปแต่ครั้งที่พบแล้ว สายสะพายและบาตรแก้วสีน้ำเงินนี้ทางวัดนำไปเก็บรักษาไว้ในโบสถ์เป็นอย่างดี

คำขวัญของจังหวัดสมุทรสงครามจึงบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของเมืองแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี โดยมีสิ่งที่เป็นจุดเด่นที่ผู้คนทั่วไปรู้จักกันมาช้านานซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของชุมชนอัมพวาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสมุทรสงครามได้เช่นกัน นอกจากนี้ชุมชนอัมพวาซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลาย และยังคงมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของอาคารบ้านเรือน มีวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รวมทั้งตลาดน้ำอัมพวาที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีศักยภาพสูง และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเรื่องราวของชุมชนอัมพวาในอดีตโดยศึกษาตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวา
2. สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในอดีต
3. สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในอดีต
4. สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีต
5. สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีต
6. สถานที่ท่องเที่ยว และพัฒนาการการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

1. ประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวา

ความสำคัญของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามนั้น มีหลายประการ ทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การดำรงชีวิตไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบไทย ๆ และที่สำคัญเหนืออื่นใด คือ ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์พระราชวงศ์ของไทย ซึ่งจังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และเป็นเมืองของพระราชินีของไทยถึงสองพระองค์ คือ สมเด็จพระอัมรินทรามาตย์ในรัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ 2 จึงได้ชื่อว่าเป็น “เมืองราชินิกุล”

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก นายอำเภอสำราญ ต้นเรื่องศรี นายอำเภออัมพวาได้กล่าวถึงชุมชนอัมพวาว่า “อัมพวาเป็นเมืองที่มีความรุ่งเรืองในอดีตไม่ต่ำกว่า 200 ปี เป็นเมืองที่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์สูงด้วยเหตุผล 3 ประการดังนี้ ประการแรกเป็นเมืองต้นสกุลราชวงศ์จักรี เป็นสถานที่ประสูติของมหลิร์ชกาลที่ 1 - 2 และรัชกาลที่ 2 ประการที่สองคือเมืองอัมพวามีสิ่งแวดล้อมที่ดี อากาศดี ดินดี น้ำดี มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นสถานที่ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ จากการสำรวจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์พบว่า จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองที่มีความน่าอยู่เป็นอันดับที่ 1 ของประเทศไทยมาเป็นระยะเวลา 2 ปีซ้อน โดยพืชที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีต ได้แก่ พริกบางช้าง หอมบางช้าง มะพร้าว ลิ้นจี่พันธุ์คอมพิวเตอร์ พันธุ์ข้าวใหญ่ ซึ่งมีการวิจัยพบว่า ส้มโอที่นี่มีความหวานมากที่สุด พืชเหล่านี้เป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสงคราม และประการที่สามคือในด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นเมืองดนตรี เพราะประชาชนอยู่ดีกินดีจึงมีความสุนทรีย์ มีความเป็นศิลปิน ซึ่งสิ่งสำคัญทั้ง 3 ประการเหล่านี้ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวาจนถึงปัจจุบัน”

ซึ่งสอดคล้องกับร้อยโทพัชโรดม อุนสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ที่ได้กล่าวถึงอัมพวาว่ามีต้นทุน ภูมิสังคมสูงเช่นกัน โดยท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของชุมชนอัมพวาในอดีตไว้ว่า “จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีความผสมผสานระหว่างตลาด และสวน ในอดีตเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ การคมนาคมทางน้ำ เป็นจุดพักระหว่างการเดินทาง จึงทำให้เกิดการเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจ ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 นโยบายของรัฐบาลได้มีการพัฒนาโครงสร้างต่าง ๆ โดยเฉพาะ การสร้างถนนตัดผ่าน ทำให้การคมนาคมทางบกเริ่มพัฒนาความสะดวกสบายในการเดินทางมากขึ้น พฤติกรรมการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป การใช้เรือในการคมนาคมทางน้ำลดน้อยลง และเริ่มหายไปในปี พ.ศ. 2510 ซึ่งการที่อัมพวามีต้นทุนภูมิสังคมสูง จึงทำให้การท่องเที่ยวของอัมพวาสามารถชูจุดเด่นในเรื่อง วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่สมบูรณ์ของอัมพวา”

นอกจากนี้ทั้งคุณชนัดดา เทียนศิริ และคุณนิภา จารุพัฒน์ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวาที่ตรงกันว่า “จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองมี 3 น้ำ คือ น้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย มี 3 อำเภอคือ อำเภอเมือง อำเภอบางคนที และ อำเภออัมพวา มี 3 ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม และสิ่งที่ต้องนึกถึงคือ เป็นบ้านราชินิกุล บ้านประวัติศาสตร์ แต่เดิมคนส่วนใหญ่มาเที่ยวที่อุทยาน ร.2 คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักอัมพวาสมุทรสงคราม ผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตกันอย่างเรียบง่าย อาชีพส่วนใหญ่คือ ทำสวน ข้าราชการ และค้าขายในตลาดเพียงเล็กน้อย แต่สมัยก่อนการค้าขายทางน้ำรุ่งเรืองมาก”

เช่นเดียวกับ อาจารย์นัฐวดี พูลผล อาจารย์โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัยที่ได้กล่าวว่า “ถ้ามองในด้านความสำคัญของอัมพวาต้องกล่าวถึงประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองสมุทรสงคราม เนื่องจากสถานที่ประสูติของมหาธีรราชกาลที่ 1-2 และรัชกาลที่ 2 เป็นสิ่งสำคัญที่คนในจังหวัดสมุทรสงครามให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก”

อาจารย์บุญถือ คชเสนีย์ รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการโรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนอัมพวา ได้กล่าวถึงความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ว่า “สมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย แต่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรีโดยเฉพาะรัชกาลที่ 2 เป็นเมืองที่มีความหลากหลาย จนมีคำกล่าวว่าเป็นเมือง 3 น้ำ 3 อำเภอ 3 ศาสนา มีความหมายว่า 3 น้ำ คือ น้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย มี 3 อำเภอคือ อำเภอเมือง อำเภอบางคนที และ อำเภออัมพวา มี 3 ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม ซึ่งธรรมชาติก็มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการมาเที่ยว”

อาจารย์เพียงพร ชัยวัฒน์ รองประธานชุมชนหัวแหลม โดยชุมชนหัวแหลมเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนอัมพวา ได้กล่าวถึงชุมชนหัวแหลมที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของชุมชนอัมพวาว่า “ชุมชนหัวแหลมเป็นชุมชนที่มีประชากรสายตระกูล ณ บางช้าง อยู่มากที่สุด ในอำเภออัมพวา” จากคำพูดนี้จะเห็นได้ว่า ตระกูล ณ บางช้าง นั้นก็หมายถึงความเป็นเมืองราชินิกุลนั่นเอง เป็นการย้ายชาติถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนอัมพวาที่มีความเกี่ยวข้องกับต้นสกุลราชวงศ์จักรีได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังกล่าวไว้อีกว่า “เป็นชุมชนแห่งประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมบ้านนายอำเภออัมพวาในอดีต คือท่านขุนวิจิตรสมรรถการ ต้นตระกูลยมะสมิต ซึ่งเป็นบ้านพักนายอำเภอในสมัยนั้น มีหลักฐานพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จประพาสต้นถึง 2 ครั้ง และได้เสด็จมาที่บ้านนายอำเภอแห่งนี้เช่นกัน” จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ของชุมชนอัมพวาเกี่ยวข้องกับต้นสกุลราชวงศ์จักรี และเมืองราชินิกุลเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชุมชนอัมพวา

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 6 แสดงบรรยากาศของคลองอัมพวาและชุมชนริมน้ำที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีต
ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา
เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549), 22 – 23.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเมืองเก่าที่เคยชื่อว่าเมืองแม่กลองนั้นมีมาตั้งแต่อดีตนานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เป็นชุมชนที่มีมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เดิมเป็นแขวงหนึ่งของจังหวัดราชบุรี เรียกว่า สวนนอก ครั้นต่อมาช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา ต่อกับสมัยกรุงธนบุรี จึงแยกออกมาจากราชบุรี เรียกว่า “เมืองแม่กลอง” จังหวัดเล็ก ๆ ที่อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทาง 63 กิโลเมตร มีพื้นที่ 416 ตารางกิโลเมตร มี 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที มีแม่น้ำแม่กลองเป็นเสมือนเส้นชีวิตของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม ไหลผ่านจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม เป็นแม่น้ำที่ยังมีสภาพดีมากแห่งหนึ่งในประเทศไทย

บริเวณพื้นที่ของจังหวัดสมุทรสงคราม ตำบลอัมพวาจะมีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด ผู้คนมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยอยู่เป็นจำนวนมาก และยังเป็นถิ่นที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ เพราะเป็นบริเวณพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เป็นทั้งนักปกครอง นักปราชญ์ นักรบ และราชศิลปินของไทย และจากการค้นคว้าทางเอกสารของผู้วิจัย ทำให้พบว่าอัมพวามีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับปรากฏการณ์ ดังนี้คือ

1.1 การอพยพตั้งถิ่นฐาน

จังหวัดสมุทรสงครามแต่เดิมเรียกว่าเมืองแม่กลอง เป็นตำบลที่มีชื่ออยู่ในประวัติศาสตร์มาแต่โบราณ การตั้งถิ่นฐานบริเวณปากแม่น้ำแห่งนี้สันนิษฐานว่า คนกลุ่มแรกเป็นชาวแม่กลองจากจังหวัดอุทัยธานี ชาวแม่กลอง (เดิม) ในจังหวัดอุทัยธานีเป็นชาวแม่น้ำ เคยอยู่ริมแม่น้ำกำแพงเพชรมาก่อน เมื่อแม่น้ำตื่นเงินการทำมาหากินของราษฎรฝืดเคือง จึงพากันอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมปากอ่าว และเรียกหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ว่า “บ้านแม่กลอง” ตามชื่อบ้านเดิมของตน และต่อมาชื่อนี้ใช้เรียกแม่น้ำที่หมู่บ้านตั้งตรงปากแม่น้ำด้วย คือ แม่น้ำแม่กลอง

การอพยพดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในราวสมัยกรุงสุโขทัยตอนปลาย ต่อกับตอนต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ประมาณ พ.ศ. 1900 เพราะในขณะนั้นพระเจ้าอู่ทองทรงตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นทางใต้กรุงสุโขทัย กำลังเสื่อมอำนาจ มาถึงสมัยรัชกาลขุนหลวงพะงั่วทรงยกทัพขึ้นไปตีกรุงสุโขทัยเข้าไปในอำนาจได้ ชาวแม่กลอง (เดิม) ซึ่งอยู่ทางเหนือแถบสุโขทัยคงจะอพยพหนีศึกสงครามด้วย มิใช่เพียงเพราะการหากินฝืดเคืองอย่างเดียว (สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ม.ป.ป. : 33)

จังหวัดสมุทรสงครามได้ปรากฏชื่อครั้งแรกในนาม “แม่กลอง” จากเอกสารบันทึกจดหมายเหตุของทูตฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏเป็นแผนที่โบราณมากมาย แสดงชื่อ Maeclon (แม่กลอง) ไว้ในแผนที่ตรงกับตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนแม่กลองหรือจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน และจากนั้นจอห์น ครอฟอร์ด ทูตอังกฤษที่เดินทางเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทำแผนที่

จีนและระบุนชื่อ Meklong (แม่กลอง) ไว้ในแผนที่บริเวณที่ตรงกับจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน เช่นเดียวกัน (จังหวัดสมุทรสงคราม 2550 : 7)

อำเภออัมพวาในช่วงก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ไม่มากนัก ต่อมาเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ปีพ.ศ. 2310 ผู้คนอพยพมาอยู่กันมากขึ้น เพราะมีทำเลเหมาะแก่การเพาะปลูกและเป็นที่อยู่อาศัย ตามหลักฐานที่พอจะค้นคว้าได้นั้นปรากฏว่า ที่ว่าการอำเภออัมพวาในอดีตได้อาศัยศาลาการเปรียญของวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาได้ย้ายข้ามคลองอัมพวาไปอยู่ที่ศาลาการเปรียญวัดท้ายตลาด ตำบลบางกะพ้อม ซึ่งอยู่ห่างจากสถานที่เดิมไปประมาณ 400 เมตร และได้ย้ายมาอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองมาจนทุกวันนี้ และคงใช้ชื่ออัมพวา เพราะบริเวณนี้แต่เดิมเป็นเรือสวน ที่มีต้นมะพร้าว และต้นมะม่วงอยู่เป็นจำนวนมาก (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 25) ต้นมะพร้าวนั้นเป็นพืชหลักของสมุทรสงครามและมีอยู่ทั่วไป ส่วนต้นมะม่วงมีการปลูกอยู่อย่างหนาแน่นที่บริเวณนี้ จึงใช้ชื่ออัมพวามาตลอด

ในปี พ.ศ. 2437 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนล่างของแขวงบางช้างได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออัมพวา ขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม มณฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศรวมท้องที่ตำบลอัมพวา และตำบลบางกระพ้อมเข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวา และทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าตำบลอัมพวามีประชากร ความเจริญ และรายได้ที่ถึงเกณฑ์ที่จะจัดตั้งเป็นเทศบาลได้ จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะตำบลอัมพวา ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวาในปี พ.ศ. 2483 มีดวงตราประจำเทศบาลเป็นรูปวงกลม มีช้างเผือกอยู่ในป่ามะม่วง ดังนั้นเทศบาลตำบลอัมพวาจึงหมายถึงตำบลในท้องที่มีมะม่วงมากหรือตั้งอยู่ในป่ามะม่วง(คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 23)

ภาพที่ 7 แสดงตราประจำเทศบาลตำบลอัมพวา

ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 23.

1.2 พัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน

โดยปกติของการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่อดีต มนุษย์จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของตนเอง โดยอาศัยแหล่งน้ำเป็นสำคัญ เพราะสามารถใช้แหล่งน้ำในการดำรงชีวิตประจำวันได้ ชุมชนอัมพวา ก็เช่นกัน พื้นที่ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตจึงกระจายตัวอยู่บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง และคลองที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ คลองอัมพวา คลองบางจาก คลองดาวดึงษ์ คลองลัดดาโชติ คลองผีหลอก คลองบางช้าง เป็นต้น ความอุดมสมบูรณ์ และความได้เปรียบในด้านทำเลที่ตั้งที่มีแม่น้ำแม่กลอง และคลองอัมพวาไหลผ่าน ด้วยความอุดมสมบูรณ์นี้เองทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเพิ่มมากขึ้น จึงมีทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งเข้ามาทำการค้าขาย มีเขมรและลาวปะปนอยู่บ้าง

การตั้งถิ่นฐานจะหนาแน่นบริเวณริมน้ำและคลอง โดยมีตลาดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ชุมชนอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางน้ำที่สำคัญ มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของพื้นที่ ตลอดสองฝั่งคลองอัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำ แต่เมื่อเกิดจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก และการสร้างเขื่อนบริเวณต้นน้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ความเจริญย้ายไปยังพื้นที่ที่มีโครงข่ายถนนที่สมบูรณ์กว่าคือเมืองแม่กลอง ทำให้กิจกรรมการค้าขายเงียบเหงา ผู้คนเริ่มย้ายออกจากพื้นที่ย่านร้านค้าไปใช้เส้นทางสัญจรทางบกเพิ่มมากขึ้น ย่านการค้าชุมชนลดบทบาทลง

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า “อัมพวาเมื่อก่อนการตั้งบ้านเรือนต้องตั้งริมน้ำหันหน้าบ้านหาแม่น้ำลำคลอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 นโยบายของรัฐบาลได้มีการพัฒนาโครงสร้างต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างถนนตัดผ่าน ทำให้การคมนาคมทางบกเริ่มพัฒนาความสะดวกสบายในการเดินทางมากยิ่งขึ้น พฤติกรรมการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป การตั้งบ้านเรือนจึงเปลี่ยนเป็นหันหน้าบ้านไปทางด้านถนน ผู้คนไปใช้รถยนต์ รถโดยสารเป็นหลัก การใช้เรือในการคมนาคมทางน้ำลดน้อยลง และเริ่มหายไปในปี พ.ศ. 2510”

คุณชนัดดา เทียนศิริ ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงในการตั้งถิ่นฐานทำให้ส่งผลกับตลาดน้ำที่เคยรุ่งเรือง ทำให้เงียบเหงาขบเซาเมื่อมีถนนตัดผ่านว่า “แต่ก่อนคลองมีความสำคัญมากกับชุมชน แต่เมื่อมีการทำถนนคนไปใช้ถนนมากขึ้น ไม่น่าจะมีใครเดินทางทางเรือเหมือนแต่ก่อน การค้าขายทางเรือก็เงียบไปด้วย เหลืออยู่เพียงไม่กี่ราย ในระยะเวลา 30 - 40 ปีที่ผ่านมาเป็นลักษณะการค้าขายที่ค่อนข้างเงียบเหงา การค้าขายทางน้ำเงียบหายไป บ้านเรือนต่าง ๆ ก็เปลี่ยนหันหน้าออกทางถนนกันหมด”

คุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ได้กล่าวถึงการตั้งบ้านเรือนในอดีตว่า “แม่น้ำมีความสำคัญมากกับคนในอดีต แต่ก่อนไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องดูแหล่งน้ำเป็นสำคัญ การตั้งบ้านเรือน หน้บ้านต้องหันออกทางคลอง แม่น้ำ ไม่ว่าจะเดินทาง แลกเปลี่ยนสินค้ากับเรือที่เอาของออกมาจากสวน ก็ต้องอาศัยแม่น้ำทั้งนั้น แต่พอมีถนน ทำให้การเดินทางไปไหนมาไหนต้องเปลี่ยนมาใช้รถยนต์ก็สะดวกกว่า คนที่อยู่บ้านใน ๆ ซึ่งติดแม่น้ำคลอง ไม่ติดถนนบางคนก็ขายที่ออกมาซื้อที่ ติดถนน บางคนก็เปลี่ยนเป็นหันหน้าบ้านออกทางถนน การดำเนินชีวิตก็เปลี่ยนไป แม่น้ำลำคลองก็ลดความสำคัญลง ก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัยนั่นแหละ”

นอกจากนี้ คุณสงัด เหล่าประทุม ประธานชุมชนริมเขื่อนก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “แต่ก่อนการตั้งบ้านเรือน การสร้างชุมชนที่สำคัญต้องติดริมแม่น้ำ ทำให้ชุมชนริมน้ำมีความคึกคักรุ่งเรือง เพราะการสัญจรส่วนมากก็ใช้เรือ แต่เมื่อในยุคที่สร้างความเจริญต่าง ๆ รัฐบาลมีนโยบายสร้างถนน ทำให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางทางน้ำ เป็นใช้ถนน จากเดิมหน้าบ้าน ติดคลอง แม่น้ำ ก็เปลี่ยนเป็นหน้าบ้านติดถนน ผู้คนใช้รถเป็นยานพาหนะในการเดินทาง การใช้เรือก็เริ่มลดลง การคมนาคมทางบกหรือถนน เข้ามามีแทนที่ทางน้ำ” จะเห็นได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา มีพัฒนาการเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาโครงสร้างทางสาธารณสุขูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างถนนของภาครัฐ ที่ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง การคมนาคม ทางบกมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวาแบ่งได้เป็น 5 ช่วง แสดงดังตารางต่อไปนี้ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 26 – 29)

ตารางที่ 4 แสดงสภาพชุมชนและพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา

ช่วงสมัย		สภาพชุมชนและการพัฒนา
สมัยก่อน กรุงศรีอยุธยา	ชุมชน หมู่บ้านประมง และ การเกษตรเพื่อ การยังชีพ	จากหลักฐานทางธรณีวิทยาบริเวณจังหวัดสมุทรสงคราม เคยเป็นทะเลมาก่อนทำให้สันนิษฐานได้ว่า พื้นที่บริเวณชุมชน อัมพวาพัฒนาขึ้นมาจนมีลักษณะ เป็นพื้นที่ป่าชายเลน โดยอัตรา และช่วงที่มีน้ำกร่อยเข้าถึงพื้นที่คงจะมีมากกว่าในปัจจุบัน ดังนั้น จึงไม่สามารถทำการเกษตรกรรมได้ รูปแบบการอยู่อาศัยคาดว่า จะเป็นในลักษณะหมู่บ้านประมงที่ยังชีพโดยการจับปลา และ หาอาหารทะเล
สมัยอยุธยา - กรุง รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	ชุมชน เกษตรกรรม และ ตลาดน้ำ ยุคแรก	จากหลักฐานเอกสารคือ “นิราศพระแท่นดงรัง” ที่แต่งโดย สามเณรกลิ่น ได้กล่าวถึงชุมชนอัมพวาว่า “.....ถึงคลองอัมพวาที่ค้าขาย เห็นเรือรายเรือนเรียงเคียงขนาน มีศาลาทำน่าน้ำสำราญ พวกรชาวบ้านซื้อขายคอนท้ายเรือ ริมชายสวนล้วนมะพร้าวหมูสัปลูก ทะเลยลลูกลากดินน่านกินเหลือ กล้วยหักมุกสุกห้ามอร่ามเครือ พริกมะเขือหลายหลากหมากมะพร้าว ริมวารีมีแพขายแพรผ้า ทั้งขวานพร้าวพร้อมเครื่องทองเหลืองขาว เจ้าของแพแลดูหางหนูยาว มีลูกสาวสีเป็นไทยตอนไรปลิว ดูชาวสวนล้วนขี้โคลทั้งใหญ่เด็ก ส่วนเมียแจ็กหวิมระบมผิว เห็นเรือเคียงเมียงหม้ายแต่ปลายคิ้ว แกลั้งกรีดนี้่นั่งอวดทำทรวงตรง...” ทำให้สันนิษฐานว่ารูปแบบชุมชนคงเป็นกลุ่มบ้านสวนริมน้ำ มี เรือนแพค้าขายของชาวจีนอยู่บริเวณปากคลอง มีการค้าขายผลหมาก รากไม้ เครื่องอุปโภคบริโภคไปจนถึงเครื่องประดับของฟุ่มเฟือย

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ช่วงสมัย		สภาพชุมชนและการพัฒนา
สมัยรัชกาลที่ 5 — พ.ศ. 2515	ชุมชน เกษตรกรรม และตลาดน้ำ ยุคที่ 2	<p>การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ มีผลมาจากการที่ตลาดน้ำได้พัฒนาองค์ประกอบ และความสำคัญขึ้นมาอย่างเต็มที่ เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณสองฝั่งคลอง มีการอนุญาตให้ชาวบ้านถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง</p> <p>รูปแบบชุมชนเปลี่ยนเป็นชุมชนตลาดร้านค้าริมฝั่งผสมกับเรือขายสินค้าในคลอง โดยกลุ่มชาวจีนระลอกหลังราว 100 ปีก่อนได้ทยอยอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งหากินในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในยุคนั้น การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนคือกลุ่มเรือนแถวร้านค้าที่เพิ่มขึ้นมากสองฝั่งคลอง</p>
พ.ศ. 2516 — พ.ศ. 2544	ชุมชน ในช่วงการ เปลี่ยนแปลง ระบบนิเวศ และย้าย ศูนย์กลาง ความเจริญ	<p>การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของกลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนบริเวณต้นน้ำ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางความเจริญครั้งใหญ่ จากเดิมที่ศูนย์กลางความเจริญถูกกำหนดโดยโครงข่ายลำน้ำกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญถูกกำหนดโดยถนน การพัฒนาโครงข่ายถนนในจังหวัดสมุทรสงครามโดยไม่คำนึงถึงศูนย์กลางความเจริญดั้งเดิม ทำให้ความเจริญย้ายไปยังพื้นที่ที่โครงข่ายถนนที่สมบูรณ์กว่าคือเมืองแม่กลอง</p> <p>กิจกรรมการค้าขายที่เคยคึกคักก็กลายเป็นเงียบเหงา ผู้คนเริ่มย้ายออกจากพื้นที่ ย่านอาคารร้านค้าย้ายจากเส้นทางน้ำ ไปใช้เส้นทางสัญจรทางบกเพิ่มมากขึ้น จนเกิดชุมชนใหม่ที่ขยายตัวลึกจากฝั่งคลองเข้าไปมากขึ้นย่านการค้าริมน้ำของชุมชนลดบทบาทลง</p> <p>แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมชุมชนริมน้ำยังคงรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองอยู่</p>

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ช่วงสมัย		สภาพชุมชนและการพัฒนา
พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน	ชุมชน ในยุคปัจจุบัน	<p>ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับต้นมหาจักรีบรมราชวงศ์ ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเอกลักษณ์ทางการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประเทศไทย</p> <p>จากความพยายามดำเนินงานของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอัมพวา ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2544 ทำให้ชุมชนอัมพวาได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้เศรษฐกิจกลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่ง บ้านเรือนริมน้ำได้รับการซ่อมแซม การคมนาคมทางน้ำกลับมาคึกคัก ตลาดน้ำถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่คือ ตลาดน้ำยามเย็น มีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อเนื่องอีกมากมาย</p> <p>ผลการดำเนินงาน โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอัมพวา ที่ผ่านมา ทำให้ผู้คนที่เคยย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานยังแหล่งอื่นเริ่มย้ายกลับเข้ามาในชุมชน และมีบางส่วนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ปัจจุบันชุมชนอัมพวาเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในฐานะชุมชนที่มีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวแวะเข้ามาเยี่ยมเยือนชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมากตลอดทั้งปี</p>

ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 26 – 30.

จากตารางที่ 4 พบว่า ชุมชนอัมพวาเป็นชุมชนเกษตรกรรมมีการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำท่าคลองมาช้านาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ต้องอาศัยน้ำในการดำรงชีวิต ทั้งอุปโภคบริโภค ใช้ในการสัญจรและการคมนาคม การประกอบอาชีพและ

กิจกรรมทางสังคมก็มีความสัมพันธ์กับน้ำด้วยเช่นกัน วัตถุประสงค์ในพื้นที่จะตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนที่หนาแน่น ชุมชนอัมพวาจึงได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางน้ำจึงเกิดเรือนแถวค้าขายตลอดริมสองฝั่งคลอง และเรือนไทยยกใต้ถุนสูง

ในเวลาต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมทางบก เส้นทางคมนาคมหลักเปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นถนน การเดินทางมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น การใช้เรือจึงเริ่มลดลงส่งผลให้การค้าขายทางน้ำเริ่มหายไป จึงเกิดชุมชนขยายตัวลึกเข้าไปจากริมฝั่งคลองมากขึ้น ย่านการค้าริมน้ำก็ลดบทบาทลง อย่างไรก็ตามรูปแบบการตั้งถิ่นฐานยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นคลองและสวนผลไม้ อันแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวาไว้ได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนให้กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน

ภาพที่ 8 แสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา ปีพ.ศ. 2518 อยู่ในช่วงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก ย่านการค้าชุมชนริมน้ำลดบทบาทลง
ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 27.

ภาพที่ 9 แสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา ปีพ.ศ. 2543
 ชุมชนขยายตัวลึกเข้าไปจากฝั่งคลองอย่างชัดเจน ใช้ถนนเป็นหลักในการคมนาคม
 ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา
เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2549), 27.

ดังนั้น รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวามีลักษณะการตั้งถิ่นฐานของตัวอาคาร
 ที่ทอดยาวไปตามแนวสองฝั่งคลอง โดยหันหน้าอาคารบ้านเรือนเข้าสู่ลำคลองทั้งสองฝั่ง
 โดยการตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำดังเช่นอดีต ซึ่งต่อมา
 เมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมทางบกมากขึ้น จึงทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะของ
 กลุ่มบ้านทอดตัววางยาวไปตามเส้นทางถนนเพิ่มขึ้นเช่นกัน ทำให้เกิดเป็นชุมชนกระจุกตัว
 ตามเส้นทางคมนาคมในรูปแบบที่ต่างกัน

1.3 อัมพวาถิ่นกำเนิดต้นมหาจักรีบรมราชวงศ์

“ชุมชนอัมพวา” เป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำในอดีต
 ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณสองฝั่งคลองอัมพวา พื้นที่บริเวณนี้รวมทั้งตอนบนของจังหวัด
 สมุทรสงคราม ในเขตอำเภออัมพวา และบางส่วนของอำเภอบางคนที เดิมเรียกว่า “แขวงบางช้าง”
 รวมอยู่กับเมืองราชบุรีในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2137 – 2198)

แขวงบางช้างมีตลาดค้าขายแห่งหนึ่งเรียกว่า “ตลาดบางช้าง” มีนายตลาดทำหน้าที่เก็บอากรของตลาดเป็นหญิงชื่อ “น้อย” มีบรรดาศักดิ์เป็น “ท้าวแก้วผลึก” ท่านเป็นน้ำสาวของท่านเศรษฐี “ทอง” พระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาง) พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ต่อมาปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แขวงบางช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงคราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น “หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี” ได้ทรงสมรสกับท่าน “นาง” (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) ธิดาของท่านทอง และท่านสันทมาหาเศรษฐีแห่งแขวงบางช้าง

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ทั้งสองพระองค์ได้ทรงหลบภัยพม่ามาอยู่ที่บ้านอัมพวา ระหว่างนั้นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้ทรงประสูติพระราชโอรสพระนามว่า “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อวันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4 ปีฉุน ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์พงศาวดารตอนหนึ่งว่า (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 24 – 25)

“.....เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ 24 พรรษา ได้รับตำแหน่งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ได้เสด็จออกไปตั้งพระนิวาสสถานอยู่ที่ “บ้านอัมพวา” แขวงเมืองราชบุรีต่อกับแขวงเมืองสมุทรสงคราม และสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อุบัติในครรภ์โภทรพระราชชนนีพระพันปีหลวง ซึ่งปรากฏพระนามในกาลบัดนี้ว่า “สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี” อันมีพระศิริลักษณ์วิลาสญาตีสสมบัติสมบุรณ์ ตรีคุณมหาเศรษฐี ไม่มีตระกูลใดเสมอ ณ อัมพวานิรุธยานประเทศ ณ แขวงเมืองสมุทรสงคราม”

ระหว่างที่หลบภัยพม่านี้เอง กรมสมเด็จพระศรีสุตดารักษ์ (แก้ว) พระพี่นางองค์ที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชซึ่งเสด็จมาหลบภัยอยู่ที่บ้านอัมพวาด้วย ได้ประสูติพระธิดาทรงพระนามว่า “บุญรอด” ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีในสันเกล้าฯ รัชกาลที่ 2

ต่อมา เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงสถาปนาเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี และเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2311 แล้วได้โปรดเกล้าฯ ปู่น้ำหนึ่งแม่ทัพนายกอง ครั้งนั้น “หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี” ได้เข้ามาถวายตัวรับราชการด้วย จึงอพยพครอบครัว พร้อมคุณนวลน้องสาวคุณนาก ครอบครัวท่านแก้วเดินทางเข้ามาอยู่ในกรุงธนบุรี ได้รับพระราชทานที่ข้างวัดระฆัง (อุทุมพรเรือขณะนั้น) ให้ปลูกบ้านใกล้พระราชวังและได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ เลื่อนหลวงยกกระบัตร เป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมตำรวจนอกขวา แล้วได้เลื่อนขึ้นไปสูงเรื่อย ๆ จนได้เป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และได้ปราบดาภิเษก เป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 แห่งราชวงศ์จักรี และทรงสถาปนาสมเด็จพระยาสุรสีห์ เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เหล่านี้เป็นเกียรติประวัติที่ชาวสมุทรสงครามไม่เคยลืม โดยเฉพาะชาวอัมพวาผู้สืบทอดใจมากเป็นพิเศษ เพราะตำบลอัมพวาเป็นถิ่นกำเนิดบุคคลที่เป็นยอดคนของเมืองไทยถึงสามท่านด้วยกัน ทำให้ญาติของท่านในภายหลังได้รับพระราชทานนามสกุลที่ทำให้รำลึกถึงภูมิกำเนิดดั้งเดิมอยู่เสมอว่า “ณ บางช้าง” เพราะตำบลอัมพวาในปัจจุบันก็คือแขวงบางช้างเดิมนั่นเอง

สำหรับคำว่า “สวนนอก” นี้ นายเทพ สุนทรสารทูล ผู้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดสมุทรสงครามไว้หลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่อง การเสด็จประพาสเมืองสมุทรสงคราม โดยได้กล่าวถึงสวนนอกเอาไว้ว่า เพราะเหตุที่ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาค) มเหสีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ท่านเป็นชาวบางช้าง มีพระประยูรญาติและเรียกสวนอยู่ในเขตบางช้างมาก จึงมีคำพูดหนึ่งว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” หมายความว่า เรียกสวนทางบางช้างนั้น เป็นสวนอยู่บ้านนอก และบางกอกนั้นเป็นสวนใน คือ ใกล้บ้านใกล้วังนั่นเอง

นอกจากนี้ พลโท ดำเนิน เลชะกุล ผู้เขียนเรื่อง อัมพวามาตุภูมิราชศิลป์ ก็ได้พบข้อความสนับสนุนประกาศในรัชกาลที่ 4 เรื่อง เลิกภาษีมะพร้าว ซึ่งประกาศเมื่อแรม 12 ค่ำ เดือน 9 ปีชวด (พ.ศ. 2407) ตอนท้ายได้กล่าวว่า “การประกาศนี้ให้พระแก้วกุดหวัดตนบดี เจ้ากรมขุนพิพัฒนากร ปลัดซ้ายขุนวิสุทธากร ปลัดขวาพระคลังสวนใน หลวงแก้วเจ้ากรมขุนสมบัติ ปลัดกรมสวนนอก ขุนหมื่นนายระวาง บอกประกาศแก่ราษฎรเจ้าของสวนให้จงรู้ทั่วกัน” เป็นอันว่าสวนนอกสวนใน ล้วนเป็นสวนมะพร้าวขนาดใหญ่ๆ ทั้งนั้น ขณะนี้เหลือแต่สวนนอกที่จังหวัดสมุทรสงครามเท่านั้น ที่ยังมีต้นมะพร้าวแน่นทึบเป็นป่าอยู่สองข้างฝั่งแม่น้ำแม่กลอง แต่สวนใน (กรุงเทพฯ) นั้นได้กลายเป็นโรงเรือนที่อยู่ และที่ค้าขายทำกินไปสิ้นแล้ว

ภาพที่ 10 แสดงบริเวณ “อัมพवासวนนอก” ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม

1.4 การเสด็จประพาสต้น

การที่ชุมชนอัมพวาเป็นสถานที่ประสูติของพระมหากษัตริย์ พระราชินีต้นมหจักรีบรมราชวงศ์หลายพระองค์ จึงมีเจ้านายเสด็จเมืองนี้อยู่เสมอ เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จมาทรงสร้างพระปรารักษ์ที่วัดอัมพวันเจติยาราม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นในปีพ.ศ.2447 (ร.ศ.123) ได้เสด็จประพาสปากคลองอัมพวาและวัดอัมพวันเจติยาราม (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549: 22 – 24)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดสมุทรสงคราม 3 ครั้งคือ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าพระกฐินที่วัดอัมพวันเจติยาราม อำเภออัมพวา เสด็จพระราชดำเนินยกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา และ เสด็จพระราชดำเนินยกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดประทุมคณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จึงนับเป็นประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าของชุมชนอัมพวาและจังหวัดสมุทรสงคราม

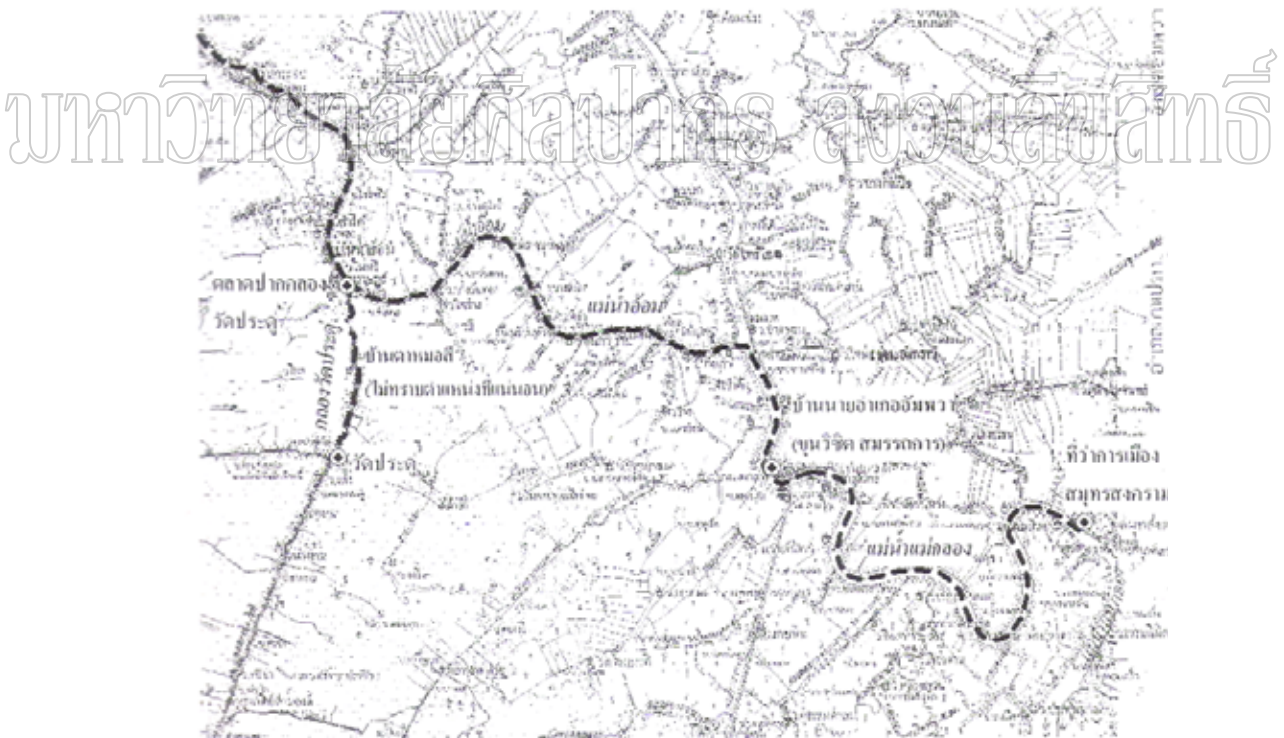
การเสด็จประพาสต้นจังหวัดสมุทรสงครามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเสด็จทางชลมารค โดยใช้เส้นทางเข้าสู่พื้นที่ทางแม่น้ำอ้อมบริเวณปากคลองวัดประดู่ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 สถานที่เสด็จประพาสส่วนใหญ่อยู่ในอำเภออัมพวา ได้แก่ ตลาดปากคลองวัดประดู่ วัดประดู่ บ้านดาหมอสี บ้านนายอำเภออัมพวา ตลาดคลองอัมพวา วัดอัมพวัน วัดดาวคิงส์ บ้านกำนันจัน และวัดดาวโด่ง ส่วนที่อยู่ในอำเภอเมือง ได้แก่ วัดพวงมาลัย ที่ว่าการเมืองสมุทรสงคราม และบริเวณปากน้ำแม่กลอง ในการเสด็จครั้งนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับแรมที่จังหวัดสมุทรสงคราม 3 คืนและ เสด็จ
ต่อไปยังจังหวัดเพชรบุรีผ่านทางปากน้ำแม่กลอง เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2447

วันที่	สถานที่	การปฏิบัติ	หมายเหตุ	ผู้เกี่ยวข้อง
๒๓ ก.ค.	ที่ ๕	ไทย	ในพระที่นั่ง ดุสิต	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 11 แสดงลายพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงบันทึกไว้
ในสมุดเยี่ยมของจังหวัดสมุทรสงคราม

ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “อัมพวา,” วารสารวิชาการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 3 (2548 – 2549) : 26.

ภาพที่ 12 แสดงแผนที่เส้นทางและสถานที่ต่างๆ ในการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

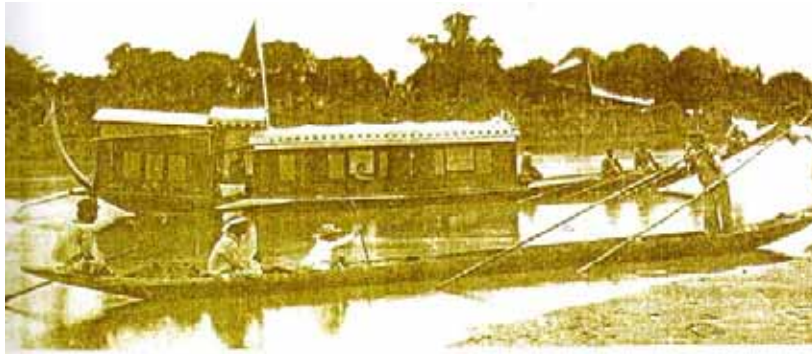
ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “อัมพวา,” วารสารวิชาการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 3 (2548 – 2549) : 17.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ถึงการเสด็จประพาสดังนี้ไว้ว่า

“วันที่ 21 กรกฎาคม ... ออกเรือพระที่นั่งออกจากเมืองราชบุรีกระบวนเรือ
 พลับพลา ให้ล่องลงไปตามลำแม่น้ำใหญ่ไปคอยที่เมืองสมุทรสงคราม เสด็จเรือมาด 4 แจว มีเรือ
 ดันที่ซื้อใหม่เป็นเรือที่นั่งรอง พ่วงเรือไฟเล็กอ้อมทางแม่น้ำอ้อมไปแวะซื้อเสบียงอาหาร ที่ตลาด
 ปากคลองวัดประดู่ ... ออกจากตลาดแจวเข้าคลองเล็กไปจนถึงวัดประดู่ หยุดพักทำครัวเสวยเช้าที่
 วัดนั้น...ออกจากคลองวัดประดู่เย็นมากแล้ว เรือไฟลากล่องมาถึงแม่น้ำใหญ่ จวนจะค่ำหาที่ทำครัว
 เย็นก็ไม่ได้เหมาะ ล่องเรือลงมาเห็นบ้านแห่งหนึ่งสะอาดสะอาด มีเรือนแพอยู่ริมน้ำ รับสั่งว่าที่นี่
 พอจะอาศัยเขาทำครัวสักครั้งหนึ่งได้ ให้กรมหลวงดำรงรับหน้าที่ขึ้นไปขออนุญาตต่อเจ้าของบ้าน
 กรมหลวงดำรงเสด็จขึ้นได้ถามได้ความว่า เป็นบ้านนายอำเภอฯ ไปจัดไฟเรือไฟที่ตรงข้ามกัน
 อยู่แต่ภรรยาหาได้รู้จักกรมหลวงดำรงไม่ ขออนุญาตทำครัวที่เรือนแพได้ดังปรารถนา พอชนของ
 ครัวขึ้นเรือนแพแล้ว กรมหลวงดำรงยังไม่ทันเสด็จลงมาจากบนเรือนใหญ่ นายอำเภอก็กลับมาถึง
 ไม่ทันเฉลียวแลเห็นพระเจ้าอยู่หัวที่เรือนแพตรง มุ่งหน้าตรงขึ้นไปถวายคำนับเสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย ที่เรือนใหญ่ นายอำเภอเพ็ดทูลกรมหลวงดำรงอยู่ไม่ทันได้ก็ค้ำนายอำเภอรุชก็
 คลานสอกราบนำหนังสือรับสั่งไปถวายกรมหลวงดำรงว่า ขอให้เขารู้จักแต่กรมหลวงพระองค์เดียวเถิด
 ... ครึ่งเสด็จแล้วเมื่อจะมาลงเรือ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามลงมาเสด็จมารุมมาตุ้มพวกที่
 ไปตามเสด็จ รับกระแสรีบสั่งไว้ให้หมอบกราบรับเสด็จกรมหลวงดำรงอย่างเป็นทางการเป็นข้าในกรม
 ส่วนพระเจ้าอยู่หัวเสด็จหลบออกไปบังอยู่เสียหลังกัณฑ์ท้ายเรือ พระราชทานพระราชอาสน์ไว้สำหรับ
 กรมหลวงดำรงประทับ กรมหลวงดำรงเลยไถลว่าเดือนหงายสบายดีจะขึ้นอยู่หน้ากัณฑ์รับให้ออกเรือ
 แต่พอพ้นหน้าบ้านก็รับสั่งบ่นใหญ่ว่าเล่นอย่างนี้เหนื่อยเต็มที่ไม่สนุก แต่คนอื่นพากันหัวเราะ
 กรมหลวงดำรงทั้งดำ เวลาสักยามหนึ่งจึงมาถึงที่ประทับเมืองสมุทรสงคราม”

“วันที่ 22 กรกฎาคม เวลาเช้า เสด็จไปทอดพระเนตรวัดพวงมาลัย แล้วเสด็จไป
 ประพาสตลาดคลองอัมพวา... แต่วันนี้เกิดเหตุขัดข้องประพาสไม่สะดวก ด้วยในเมือง
 สมุทรสงครามนี้เขามีข้อบังคับกวดขัน ถ้าเรือผู้คนแปลกประหลาดเข้ามาในท้องที่ ราษฎรบอก
 กำนันผู้ใหญ่บ้านฯ ต้องลงเรือไปทักถามตามธรรมเนียมบ้านเมืองอยู่ดังนี้ ... ไรแต่เท่านั้น เจ้านายที่
 ไปตามเสด็จ 2 พระองค์ กับขุนสวรรค์วินิต มีญาติวงศ์พงศา และพวกพ้องอยู่ในแถวอัมพวานี้มาก
 ท่านพวกเหล่านี้ พอเหลือบแลเห็นก็พากันขึ้นชมยินดี เรียกร้องกันติดตามมารุมมาตุ้ม ยิ่งหนักก็ยิ่ง
 ตามลงที่สุด พระเจ้าอยู่หัวต้องเสด็จลงเรือต้นแยกไปประพาสแต่ลำเดียว... เสด็จกลับจากประพาส
 คลองอัมพวาแล้ว จึงได้ออกเรือไปพักเสวยเช้าที่วัดดาวดึงส์ เสร็จแล้วแจวต่อไปบางน้อย ประพาส
 ที่บ้านกำนันจันแล้วกลับทางคลองแม่กลอง มาถึงที่ประทับเวลา 2 ทุ่ม”

“วันที่ 23 กรกฎาคม เวลาเช้าเสด็จทอดพระเนตรที่ว่าการเมือง แล้วเสด็จวัดอัมพวัน กลับมาถึงที่ประทับเวลาค่ำ พรุ่งนี้กำหนดจะเสด็จเมืองเพชรในกระบวนใหญ่ เพราะจะต้องข้าม อ่าวทะเลจากปากน้ำแม่กลอง ไปเข้าบางตะบูน แต่น้ำมาเรือกระบวนจะออกอ่าวได้ต่อเวลาเที่ยง ได้ทราบว่าตอนเช้าเสด็จไปทอดพระเนตรจับปลาที่ละมุก่อน แล้วจึงเสด็จมาขึ้นเรือพระที่นั่งที่ เมืองสมุทรสงคราม”

ภาพที่ 13 แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. 2447

ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “อัมพวา,” วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 3 (2548 – 2549): 9.

ดังนั้น จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับต้นมหาจักรีบรมราชวงศ์ โดยเป็นสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ในคราวที่ทรงหลบภัยพม่าช่วงเสียกรุงศรีอยุธยา เป็นสถานที่ประสูติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และสมเด็จพระบรมราชินีอีก 2 พระองค์คือ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่พระมหากษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์อีกหลายพระองค์เสด็จประพาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.5 รากฐานของชุมชนอัมพวา

จังหวัดสมุทรสงคราม แม้จะเป็นเมืองที่เล็กที่สุดของประเทศไทย แต่คุณค่าความเป็นสมุทรสงครามหาได้เล็กตามพื้นที่ที่มีอยู่ไม่ หากแต่เป็นเมืองเล็กที่อัดแน่นไปด้วยคุณค่า ที่ควรแก่ความภาคภูมิใจ เพื่อให้อนุชนคนรุ่นใหม่ได้จดจำเรื่องราวที่แสนประทับใจ ซึ่งนับเป็นสิ่งประเสริฐสุดยอด หากที่จะหาท้องถิ่นใดเสมอเหมือน ทั้งด้านเหตุการณ์สำคัญ สถานที่สำคัญ และบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะบุคคลสำคัญทางด้านดนตรีไทยซึ่งเป็นศิลปะชั้นสูง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของชุมชนอัมพวา

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลที่มีชื่อเสียงของเมืองแม่กลองในอดีต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นดินแดนที่ทำให้กำเนิดศิลปินคนสำคัญของประเทศไทย โดยอาจารย์อิน อ้นล้ำเลิศ ได้บอกเล่าไว้ว่า “นักดนตรีหลายคนมีเชื้อสายชาวบางช้าง อำเภอมัทพวา ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ก็อย่าง เช่น หลวงประดิษฐไพเราะ ครุเอื้อ สุนทรสนาน ในสมัยก่อนมีการประชันปีพาทย์กันบ่อย ๆ แต่เมื่อนานมาแล้วนะ ทำให้มีการพัฒนาฝีมือ จึงเกิดคนเก่ง ๆ ขึ้นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก”

นอกจากนี้ อาจารย์เฉลียว อ้นแสง กล่าวถึงรากฐานของชุมชนอัมพวาว่า “เมืองอัมพวาได้ชื่อว่าเป็นเมืองดนตรี ดนตรีไทยมีชื่อเสียง นักดนตรีที่เล่นดนตรีไทยเก่ง ๆ ส่วนมากก็คนอัมพวาทั้งนั้น ตอนนั้นก็มีการสืบสานดนตรีไทยให้กับเยาวชนอยู่มาก นอกเหนือไปจากโรงเรียนจะสอนแล้วที่เห็นชัดเจนคือที่อุทยาน ร.2 ที่มีการสอนรำสอนเล่นดนตรีไทยให้กับเด็ก ๆ ในวันเสาร์และอาทิตย์ เวลาคนมาเที่ยวก็เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน”

ประวัติศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ทางราชการเห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ เป็นนิเวศสถานเดิมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และถิ่นพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) จึงถือว่าจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเมืองต้นราชินิกุลและเป็นเมืองแห่งราชศิลปิน จึงกำหนดให้วันที่ 24 กุมภาพันธ์ เป็นวันศิลปินแห่งชาติ โดยจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติที่พระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายในบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม และอุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีการจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปี

สิ่งที่ชาวแม่กลองถือเป็นความภาคภูมิใจอีกประการหนึ่งคือ การเป็นดินแดนที่ทำให้กำเนิดศิลปินผู้มีความโดดเด่นด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในงานศิลปะแขนงต่าง ๆ มาตลอดทุกยุคทุกสมัย อาทิ ด้านดนตรีไทย การขับร้อง หุ่นกระบอก จิตรกรรมโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 - 6 นั้น เรื่องของดนตรีมีความรุ่งเรืองมากในหลายจังหวัดภาคตะวันตก รวมทั้งจังหวัดสมุทรสงครามด้วย นักดนตรีหลายคนที่มีเชื้อสายชาวบางช้าง อำเภอมัทพวา ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลวงประดิษฐไพเราะ ตรี.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครุเอื้อ สุนทรสนาน ในสมัยนั้นมีการประชันปีพาทย์กันบ่อยครั้ง ทำให้มีนักประพันธ์เพลงเกิดขึ้นหลายคน รวมทั้งทำให้เกิดการพัฒนาดนตรีไทยตามมาอย่างมาก (พูนพิศ อมาตยกุล ใน มหาวิทยาลัยศิลปากร 2531 : 240 - 241, อ้างถึงใน อารมณ์ จันทร์สมวงศ์ 2541 : 95) นอกจากนี้ จังหวัดสมุทรสงครามยังเป็นต้นกำเนิดของการเล่นหุ่นกระบอกของภูมิภาคตะวันตกด้วย นอกเหนือจากผลงานที่บุคคลเหล่านี้ได้สร้างสรรค์ขึ้นในสังคมบ้านเมืองแล้ว สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นผลพวงตามมาก็คือ การเป็นย่านวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คน โดยทั่วไป ทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ

2. สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในอดีต

จังหวัดสมุทรสงครามมีลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูก การทำเกลือสมุทร การประมง ปศุสัตว์ เป็นต้น และพบว่าลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวา ประชากรส่วนใหญ่ของอัมพวายังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รองลงมาเป็นการประกอบอาชีพพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม รัฐบาล ฯลฯ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากรเป็นไปตามลักษณะของการประกอบอาชีพ ดังนั้นหากจะกล่าวถึงในด้านสภาพเศรษฐกิจในอดีตของอัมพวา เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดลักษณะทางธรณีวิทยาที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำอันเหมาะสม ทำให้เศรษฐกิจชุมชนของอัมพวาเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญคือการทำสวนผลไม้ โดยผลผลิตจากสวนผลไม้หลัก ๆ ได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น และนอกจากอาชีพเกษตรกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยมทำกันแล้ว การค้าขายบริเวณริมคลองอัมพวาก็เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของ ตลาดน้ำศูนย์กลางค้าขายทางน้ำที่รุ่งเรืองในอดีต

จากการศึกษาทำให้พบว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา พื้นที่ในเขตอำเภออัมพวาและบางคนที่เดิมเรียกชื่อว่า “แขวงบางช้าง” ขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง (ครองราชย์ พ.ศ. 2173 – 2194) ปรากฏหลักฐานว่ามีชุมชนเรียกกันว่า “ตลาดบางช้าง” ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในกลุ่มน้ำแม่กลอง ชุมชนอัมพวาจึงเป็นที่รู้จักในด้านการเป็นชุมชนค้าขายและแหล่งของชาวสวน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 56)

ข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึก นายอำเภอสำราญตันเรือศรี นายอำเภออัมพวาให้ข้อมูลไว้ว่า “อัมพวาเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอดีตแล้ว แต่ก่อนตลาดน้ำมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ซึ่งอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางน้ำที่สำคัญ แต่เป็นตลาดน้ำตามข้างขึ้นข้างแรม คือมีการนัดการขายของตามข้างขึ้นข้างแรมและการค้าขายยังใช้การแลกเปลี่ยนสินค้ากันเป็นส่วนใหญ่เช่น ใครมีส้ม โอเอามาแลกเปลี่ยนเป็นต้น วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวอัมพวาจะเกี่ยวข้องกับน้ำทั้งสิ้น เศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาจึงเกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรม และที่สำคัญตลาดน้ำ” และอัมพวาในอดีต ยังมีสินค้าที่น่าสนใจ เช่น พริกบางช้าง ลิ้นจี่ ฯลฯ ที่ทำให้มีชาวบางกอก(กรุงเทพฯ) ล่องเรือมาจับจ่ายใช้สอยกันที่อัมพวากันมาก

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ที่ได้บอกเล่าถึงสภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในอดีตไว้ว่า “ในอดีตอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ การคมนาคมทางน้ำ เป็นจุดพักระหว่างการเดินทาง จากตรงนี้เองจึงเกิดการเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจ

ที่สำคัญในชุมชนอัมพวา” บางข้างหรืออัมพวาถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นศูนย์กลางของกลุ่มน้ำแม่กลอง ด้วยลักษณะเด่นของสภาพภูมิศาสตร์ของตำแหน่งที่ตั้ง อยู่บริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำแม่กลอง ที่สามารถรวมผลผลิตและสินค้าจากพื้นที่ต่าง ๆ ในกลุ่มน้ำเดียวกัน

นอกจากนี้ทั้งคุณชนัดดา เทียนศิริ คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแค และ อาจารย์นัฐวดี พูลผล ได้กล่าวถึงความรุ่งเรืองของเศรษฐกิจอัมพวาในยุคก่อนคือ “แต่ก่อนอัมพวามีความรุ่งเรือง ขนาดมีโรงหนังถึง 2 โรง และยังมีโรงสีข้าว อีก (จากคำบอกเล่าของชาวอัมพวา) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่มีโรงหนัง จะต้องมี กำลังคนที่เข้ามาดูเยอะพอสมควร จึงเห็นได้ว่าชุมชนอัมพวามีความเจริญ อย่างมาก และ ไม่เพียงเท่านี้ความเจริญของชุมชนในยุคก่อนยังครอบคลุมข้ามฝั่งไปยังฝั่งวัดกุฎุมรินทร์กุฎีทอง โดยจะมีการแข่งเรือ รวมไปถึงประเพณีต่างๆ ด้วย”

คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแค ยังกล่าวเสริมไว้อีกว่า “การที่มีโรงฉายหนังที่อัมพวาเป็นเพราะมีคนมากจากการเป็นจุดแวะในการเดินทางของภาคกลางตอนล่าง ไปยังแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน ทำให้อัมพวามีคนแวะเวียนผ่านไปมาจำนวนมาก และส่วนใหญ่ก็เป็นคนมีเงิน อะไร ๆ ที่อัมพวาก็เลยเจริญรุ่งเรือง ทำให้ไม่ว่าใครจะดูหนัง จะซื้อของเสื้อผ้าของกินของใช้ก็ต้องมาที่อัมพวา คิดดูว่าสมัยก่อนรุ่งเรืองขนาดไหน”

อาจารย์เพียงพร ชัยวัฒน์ รองประธานชุมชนหัวแหลม ได้กล่าวถึงการเป็นจุดแวะพักระหว่างการเดินทางทางน้ำไว้อีกว่า “การที่ตลาดน้ำอัมพวามีความรุ่งเรืองในอดีตอาจเป็นเพราะว่าเมื่อก่อนการสัญจรทางน้ำมีความสำคัญมาก การค้าขาย การเดินทางไม่ว่าจะไปที่ไหนคนที่นี่ก็ใช้เรือทั้งนั้น อัมพวาเป็นจุดพักระหว่างเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เช่น จากบางกอกไปเมืองกาญจน์ จะว่าไปก็เปรียบเสมือนท่าเรือที่มีความสำคัญทีเดียว”

ซึ่งคำบอกเล่าดังกล่าวสอดคล้องกับ คุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ประธานชมรมแพงดลอยในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา ได้กล่าวถึงตลาดน้ำอัมพวาในอดีตไว้ว่า “ตลาดน้ำอัมพวามีมาตั้งแต่สมัยอดีตแล้ว มีความเจริญรุ่งเรืองมากก็อีกมาก แต่เป็นตลาดน้ำตามข้างขึ้นข้างแรม เหมือนตลาดน้ำท่าคาในปัจจุบัน เป็นจุดแวะพักของคนเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพราะเมื่อก่อนใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก และของกินบ้านเราก็อุดมสมบูรณ์มาก ทำให้ตลาดน้ำเมื่อก่อนของขายมาก คนสวนก็พายเรือออกมาขายที่ตลาดน้ำ แต่เมื่อก่อนจะใช้วิธีแลกเปลี่ยนกัน” จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่าอัมพวาการค้าขายมีความเจริญมาตั้งแต่อดีตอันเนื่องมาจากการใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก และเป็นจุดแวะพักระหว่างการเดินทางเป็นท่าเรือที่สำคัญ อัมพวาจึงมีตลาดน้ำที่มีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอดีต ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจชุมชนอัมพวาในอดีตจึงประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

2.1 แหล่งเกษตรกรรม : สวนนอกบางช้าง

ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างบริเวณจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นชุมชนชาวสวนที่มีความรุ่งเรืองมานับแต่อดีต ดังเป็นที่รู้จักกันดีของ “สวนนอกบางช้าง” ซึ่งเป็นเขตสวนของหัวเมืองในลุ่มน้ำแม่กลองอันเป็นแหล่งผลไม้ขึ้นชื่อ เนื่องจากพื้นที่เมืองสมุทรสงครามส่วนใหญ่อยู่ 2 ฟากแม่น้ำแม่กลองอันอุดมสมบูรณ์ จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชขนานาชนิด ประกอบกับชาวเมือง มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ เมืองสมุทรสงครามจึงกลายเป็นแหล่งผลิตพืชผลการเกษตรขนาดใหญ่ ในภาคกลางของประเทศไทย เช่น ข้าว น้ำตาล ผัก ปลายมาตั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในขณะที่ยังมีประชากรในกรุงเทพมหานคร มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว สมุทรสงครามจึงต้องทำหน้าที่เป็น “คลังเสบียง” ที่สำคัญของคนกรุงเทพมหานคร จะเห็นได้จากในอดีตพระมหากษัตริย์ไทย ทรงโปรดให้มีการขุดคลองแม่กลอง คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองมหาชัย และคลองมหาสวัสดิ์ขึ้น เพื่อให้เรือบรรทุกพืชผลทางการเกษตรผ่านเข้ามากรุงเทพมหานครได้สะดวก และรวดเร็วมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

และจากข้อความที่ว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” ที่กล่าวมาแล้วในเรื่องประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวา บางช้างคือตำบลหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้ขึ้นชื่อที่ส่งเข้าถวายวังหลวงมาแต่อดีต โดยมีผลไม้มากมาย อาทิเช่น ลิ้นจี่พันธุ์ค่อม ผลไม้ขึ้นชื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว ส้มโอขาวใหญ่ อีกหนึ่งผลไม้แห่งประวัติศาสตร์ การเพาะปลูกของจังหวัดสมุทรสงคราม สร้างรายได้ให้กับชาวสวนมายาวนานไม่ต่ำกว่า 150 ปี เป็นต้น ทำให้บางช้างในอดีตเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของ ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก คุณนิภา จารุพัฒน์ ได้บอกเล่าถึงพืชผลที่สำคัญของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “พืชผลต่าง ๆ ของอัมพวามีชื่อเสียงมากเป็นที่รู้จักกันมานานแล้ว ไม่ว่าจะเป็น ลิ้นจี่พันธุ์ขาวใหญ่ หรือว่าลิ้นจี่พันธุ์ค่อม อาชีพทำสวนผลไม้จึงมีมาตั้งนานแล้วเช่นกัน เมื่อก่อนคนสวนก็นำเอาของสวนผลหมากรากไม้พวกนี้แหละที่นำมาแลกกันที่ตลาดน้ำ อัมพวาสมัยก่อน จึงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญของชุมชน”

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่สนับสนุนความสำคัญของพืชผลของบางช้างจากคำบอกเล่าของ อาจารย์เฉลียว อันศรีที่ได้ให้ข้อมูลว่า “แต่ก่อนหน้าที่จะเป็นอัมพวา ก็ถูกเรียกว่า “บางช้าง” มาก่อน จนมีการเล่าขานสืบกันมาจากปู่ตาตายว่า เมื่อประมาณ 200 กว่าปี มาแล้วว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” หมายถึง บางช้างเป็นสวนที่อยู่นอกเขตปริมณฑลของเมืองหลวงคือกรุงเทพฯ แต่บางกอกอยู่ในปริมณฑล บางช้าง หรืออัมพวาในอดีตก็เคยเป็นเมืองแห่งพืชผักผลไม้ เช่นเดียวกับบางกอก ในย่านบางมด บางขุนเทียน บางแค จะเป็นสวนผลไม้ในอดีตแต่ในปัจจุบัน

ไม่มีแล้ว มีแต่ตีกรามบ้านช่องเต็มไปหมด แต่บางซ้าง หรืออัมพวา ยังมีความเป็นสวนหลงเหลือ
อยู่มาก เช่น สวนลิ้นจี่ ส้มโอ มะพร้าว มะปราง และมะม่วง ซึ่งคำว่ามะม่วง แปลแล้วก็คือ คำว่า
อัมพวานั่นเอง” ทำให้พบว่า บางซ้างนั้นก็คืออัมพวาซึ่งมีความสำคัญกับเมืองหลวงคือบางกอก
ในด้านของแหล่งของพืชพรรณธัญญาหารนั่นเอง

ภาพที่ 14 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนอัมพวา ได้แก่ มะพร้าว ลิ้นจี่พันธุ์คอมพิวเตอร์
ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ พริกบางซ้าง เป็นต้น

หากพิจารณาในแง่ของ ปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่มี
ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ปรากฏเป็นแบบแผนการจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิต
และการบริโภคภายในครัวเรือนมาตั้งแต่อดีต อันเป็นการปรับใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ได้มา
ซึ่งปัจจัยการผลิต ทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนอัมพวาในการทำเกษตรกรรม การทำสวนของ
ชาวชุมชนอัมพวาในอดีต จึงประกอบด้วย

2.1.1 ทรัพยากรธรรมชาติ : ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ

เศรษฐกิจของชุมชนอัมพวา สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ก่อให้เกิด
ลักษณะทางธรณีวิทยาที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำอันเหมาะสมแก่การประกอบ
อาชีพเกษตรกรรม โดยสมุทรสงครามได้ชื่อว่าเป็นเมืองสามน้ำ กล่าวคือมีทั้งน้ำจืดที่แถบอำเภอ
บางคนที น้ำกร่อยแถบอำเภออัมพวาและอำเภอมืองตอนบน และน้ำเค็มทางอำเภอเมืองตอนกลาง

และตอนล่างกับอำเภออัมพวาตอนล่าง ซึ่งในความเป็นจริงสายน้ำไม่อาจจะตัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ได้ เพราะธรรมชาติของแม่น้ำแม่กลองมีน้ำขึ้นน้ำลง และจากระบบนิเวศสามน้ำอันเป็นระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ออกำเนิดชีวิตที่มีความหลากหลายมากที่สุด รวมไปถึงการเพาะปลูก การประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยพืชที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีต ได้แก่ พริกบางช้าง หอมบางช้าง มะพร้าว ลิ้นจี่ และส้มโอ สวนมะพร้าวส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของการบริโภคและค้าขาย และนำผลิตผลจากมะพร้าวมาแปรรูปเป็นน้ำตาลมะพร้าวซึ่งมีความหวานมันเข้มข้นกว่าน้ำตาลโตนด สามารถแสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชนอัมพวาได้เป็นอย่างดี สวนลิ้นจี่เป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียง อัมพวาที่ชาวสวนส่วนใหญ่นิยมปลูกโดยเฉพาะพันธุ์กุ่มลำเจียก ที่มีลักษณะเปลือกบางเนื้อหนาน้ำน้อย การปลูกลิ้นจี่ต้องอาศัยสภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างหนาวเย็น ดังนั้นในปีไหนที่อากาศร้อนจัดจะส่งผลให้ลิ้นจี่ไม่ติดลูก ส่วนในปีที่อากาศหนาวจัดจะส่งผลให้ลิ้นจี่ออกผลมีรสชาติหวานอร่อย ในการเก็บลิ้นจี่จะต้องเก็บให้เสร็จภายในเดือนเมษายน การทำสวนส้มโอชาวอัมพวา นิยมปลูกส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ที่มีรสชาติอร่อยและออกผลผลิตตลอดทั้งปี

2.1.2 ที่ดิน : ดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์

การใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณจังหวัดสมุทรสงครามส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรูปแบบระบบเกษตรกรรม ในลักษณะ “สวนรอบบ้าน” หรือ “สวนผสม” ที่มีความหลากหลายของพืชพรรณ สามารถตอบสนองประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านของครัวเรือนและชุมชน

ด้วยความอุดมสมบูรณ์นี้ แม่กลองหรือสมุทรสงครามจึงเป็นแหล่งของสินค้าสำคัญที่ป้อนเข้าสู่เมืองหลวง ในยุคต้นรัตนโกสินทร์มีบันทึกเกี่ยวกับการทำสวนว่า เมืองสมุทรสงครามเป็น 1 ใน 10 เมืองที่อยู่ในเขตที่ต้องเสียอากรสวนใหญ่ พอมาถึงรัชกาลที่ 6 มีการบันทึก การอาชีพและสินค้าสำคัญของมณฑลราชบุรีไว้ใน “สมุดราชบุรี” ระบุว่า “...การทำไร่ทำสวนมีทั่วไปทุกจังหวัด ส่วนใหญ่ที่มีชื่อเสียงปรากฏคือ สวนหมากและมะพร้าวในท้องที่จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี ส่วนไร่สมปัดศรีก็มีมากใน 2 จังหวัดนี้คือ ไร่พริก หอมกระเทียม ยาจูน ยาจืด ... มะพร้าวที่ซื้อขายกันที่ตลาดปากคลองบางกอกใหญ่ และยาจืดจูนที่ซื้อขายกันที่ตลาดคลองสะพานหัน ตลอดจนพริก หอม กระเทียม ที่ซื้อขายกันในตลาดกรุงเทพฯ ก็ล้วนแต่ไปจากมณฑลราชบุรีทั้งสิ้น” (ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี 2467, อ้างถึงใน อารักษ์ จันทรสมวงศ์ 2541 : 89 – 90) ดังนั้นการใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีตส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร

2.1.3 แรงงาน : การร้อยรัดเกลียวแห่งสังคม

ในอดีตแรงงานในภาคเกษตรกรรมเป็นบุคคลในครอบครัว มีทั้งชาวสวนซึ่งถือครองที่ดินและสวนเป็นของตนเอง ได้รับตกทอดมรดกที่ดินทำสวนดังกล่าวมารุ่นต่อรุ่น ในอดีตก่อนที่จะมีการทำถนน การค้าตลาดน้ำมีความเจริญเป็นอย่างมาก ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรกรรมที่มีมากเกินพอกับการบริโภคภายในบ้าน ชาวสวนจึงนำออกมาจำหน่ายที่ตลาดน้ำอัมพวา การค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนตาม ตลาดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ข้าว พืชผัก ผลไม้จากสวน ตลอดจนเกลือ กะปิ น้ำตาล เป็นต้น ก่อให้เกิดการสังสรรค์ในทางเศรษฐกิจ สังคม ระหว่างชุมชน ผลผลิตส่วนเกินเป็นปัจจัยให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนเพื่อทดแทนความไม่พอเพียงและก่อให้เกิดความพอเพียงในระบบสังคมส่วนรวม

ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนตัดผ่านภายในชุมชนอัมพวา การคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ ทำให้การค้าขายตลาดน้ำซบเซาอย่างมาก อีกทั้งมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในเขตจังหวัดพื้นที่ใกล้เคียง ดึงดูดให้คนวัยหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในวัยทำงาน และชาวสวนส่วนหนึ่ง จึงออกไปทำงานนอกพื้นที่ อาจมีผลต่อการขาดแคลนแรงงานในระบบการผลิต เพราะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรสู่นอกภาคเกษตร

2.2 พาณิชนกรรม : อดีตที่รุ่งเรืองของตลาดน้ำอัมพวา

บทบาทของ “ตลาด” จึงมีความสำคัญกับชุมชนในอดีต โดยสามารถอธิบายได้ว่า “ตลาดน้ำ” อยู่คู่กับลุ่มน้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งปัจจุบัน ถึงแม้ว่าหลายแห่งเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เป็นศูนย์กลางสินค้าและผลผลิตมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วก็ตาม โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ตลาดลอยน้ำกึ่งถาวรและตลาดริมน้ำถาวร ซึ่ง “ตลาดลอยน้ำกึ่งถาวร” จัดได้ว่าเป็นตลาดน้ำแบบดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ด้วยรูปแบบเฉพาะตัวคือเป็นตลาดน้ำที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของเรือขายสินค้า เรือบริการเสริมอื่น ๆ และเรือชาวบ้านที่เข้ามาจับจ่ายสินค้าอื่น ๆ ตามการนัดหมายวันเวลาสถานที่ และ “ตลาดริมน้ำถาวร” พัฒนาขึ้นมาจากตลาดลอยน้ำกึ่งถาวรโดยการสร้างเรือนแพ ห้างแถว และเรือนแถวไม้ อยู่บนตลิ่งริมน้ำในบริเวณที่ตลาดน้ำติด ตลาดน้ำประเภทนี้จะเปิดทุกวัน และมีการเข้าออกของเรือขนถ่ายผลผลิตและสินค้าอยู่ตลอดเวลา ตลาดน้ำประเภทนี้จะตั้งอยู่บริเวณปากคลองหลักที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งตลาดน้ำอัมพวาจัดอยู่ในประเภทนี้ ในส่วนของตลาดน้ำอัมพวาจะมีขยายตัวครอบคลุมพื้นที่กว่าครึ่งกิโลเมตร ตั้งแต่จุดที่ปากคลองอัมพวาต่อเชื่อมแม่น้ำแม่กลอง ไปจนถึงปากคลองสายอื่นที่มาเชื่อมต่อกับคลองอัมพวา (เทิดศักดิ์ เตะชะกิจจจร 2549 : 38 – 39)

ในอดีตนอกจากเรือพายขายสินค้าที่มีอยู่ในท้องน้ำของชุมชนตลาดน้ำอัมพวาแล้ว บ้านเรือนริมฝั่งน้ำลำคลองของย่านการค้าเหล่านี้เอง ก็ได้รับการจัดให้เป็นร้านรวงค้าขายของต่าง ๆ

ที่มีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างจากสินค้าในลำเรือเพื่อให้ลูกค้าในตลาดน้ำได้เลือกซื้อหาอย่างพอใจ และพอเหมาะกับเงินในกระเป๋าของตนเอง สิ่งเหล่านี้เองเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของชุมชนในแง่เศรษฐกิจ ที่ลูกค้าสามารถเป็นผู้เลือกได้อย่างอิสระ และราคาอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ระดับลึก คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแค ซึ่งเริ่มขายไอศกรีมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นระยะเวลาประมาณกว่า 15 ปี ได้เล่าถึงความสำคัญของอัมพวาในอดีตว่า “อัมพวาในอดีตมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดน้ำที่มีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในอดีตเป็นตลาดน้ำตามข้างขึ้นข้างแรม คือ 2 ค่ำ 7 ค่ำ 12 ค่ำ เหมือนกับตลาดน้ำท่าคา เรียกว่า ตลาดน้ำกลางคืน การค้าขายใช้ระบบแลกเปลี่ยน เช่น น้ำตาลแลกเกลือ ข้าวสารแลกส้มโอ เป็นต้น มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียง มาตั้งแต่สมัยอดีต เมื่อพูดถึงอัมพวาทำให้ทุกคนนึกถึงความสำคัญในด้านเป็นเมืองต้นสกุลราชวงศ์จักรีเป็นสำคัญ เป็นเมืองที่เมื่อผู้คนนึกถึงก็จะนึกถึงเมืองราชินิกุล จึงทำให้นึกถึงอุทยาน ร. 2 เป็นสิ่งแรกและนึกถึงบ้านเรือนริมน้ำ และธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ หิ้งห้อยจึงมีมากทำให้คนต่าง ๆ สนใจที่จะมาดูมาเที่ยว”

ซึ่งเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับคุณสงัด เหล่าประทุม ประธานชุมชนริมเขื่อนที่ได้กล่าวถึงตลาดน้ำอัมพวาในอดีตว่า “ในอดีตแต่ก่อนตลาดน้ำเป็นแบบข้างขึ้นข้างแรม เป็นตลาดที่คนสวนนำของในสวนออกมาขายในคลองอัมพวา แต่เมื่อก่อนใช้ระบบการแลกเปลี่ยนของกัน” นอกจากนี้จากการสนทนากลุ่มทั้งคุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม อาจารย์นัฐวดี พูลผล และคุณชนัดดา เทียนศิริ ได้ให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า “เจ้าของที่ดินในพื้นที่อัมพวา ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะร่ำรวย บ้านเรือนริมน้ำผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่ก็เช่าจากเจ้าของที่ทั้งนั้น เจ้าของที่ดินส่วนมากก็อยู่ที่กรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่น”

จากข้อมูลที่ได้จากการสอบถามชาวบ้านอัมพวาในสมัยที่ยังใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลักมีความเจริญรุ่งเรืองและการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ร้านค้าพาณิชย์ต่าง ๆ ที่เคยค้าขายในอดีต ก็ยังคงมีให้เห็นในปัจจุบันอยู่บ้าง เช่น ร้านสวรรค์ไอศกรีม 2 ร้านโอกาสพาณิชย์ ร้านขายของชำแต่คิบเฮง ร้านจินตนาภัณฑ์ ร้านอึ้งเซียวฮวด ร้านถั่วทอดทองดี ร้านขนมเฮงกี้ ร้านคั่วกาแฟอึ้งเซียวฮวด ร้านกาแฟไอซาราส ร้านสมานการค้า เป็นต้น ร้านค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งหันหน้าออกริมคลอง เพื่อการค้าขายกับผู้สัญจรไปมาในลำคลอง ร้านค้าริมคลองในสมัยนั้นจึงมีบทบาททางการค้า มากกว่าร้านค้าในบริเวณตลาดบนบก สำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำสวน ก็ยังนำผลผลิตของในสวนของตนเองมาค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดได้

เนื่องด้วยความเจริญรุ่งเรืองของตลาดน้ำของชุมชนอัมพวาในอดีตจึงทำให้เห็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเรือนแถวริมคลองอัมพวาคือ ป้ายชื่อร้านแบบโบราณ เนื่องจากในอดีตเรือนแถวเหล่านี้เปิดเป็นร้านค้าขาย จึงมีป้ายชื่อร้านติดอยู่ แม้บ้านบางหลังถูกเปลี่ยนเป็นบ้านพักอาศัยแล้วแต่ยังคงมีป้ายให้เห็นอยู่หน้าบ้าน ป้ายร้านที่พบเห็นมีหลากหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่จะใช้ตัวอักษรไทยคู่กับตัวอักษรจีนสีทองบนพื้นสีเข้ม หรือเป็นอักษรประดิษฐ์ที่มีลวดลายงดงาม

ภาพที่ 15 แสดงป้ายชื่อร้านแบบโบราณ ที่ยังคงพบเห็นได้บริเวณบ้านเรือนริมคลองอัมพวา

เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงย่านการค้าที่รุ่งเรืองในอดีต

ที่มา : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา
เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2549), 69.

2.3 อัมพวา : เวนิสตะวันออกแห่งสุดท้ายของประเทศไทย

โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายชิ้นที่บ่งบอกว่า “บางช้าง” ทำหน้าที่เป็น “ตลาด” ศูนย์รวมผลผลิต ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการกระจายผลผลิตเหล่านั้นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งลุ่มน้ำแม่กลองและลุ่มน้ำอื่น ๆ ในพื้นที่ส่วนตะวันตกของลุ่มน้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ฐานทรัพยากรอันล้ำค่าของเมืองปากแม่น้ำแห่งนี้คือ ความเป็นระบบนิเวศสามน้ำอันประกอบด้วย น้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ซึ่งที่เป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด เพราะจะเป็นรากฐานทุกด้านของเศรษฐกิจท้องถิ่น เศรษฐกิจชุมชนทั้งวิถีชีวิต การเกษตร การประมง การท่องเที่ยว การบริการ การคมนาคม ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ในอดีตชุมชนอัมพวามีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

ความรุ่งเรืองดังกล่าวเปรียบเสมือน “เวนิส ของประเทศไทย” โดยคุณสุรจิต จิรเวทย์ ได้กล่าวในหนังสือถนนแม่กลอง ไว้ว่าแม่กลองเปรียบเสมือนเวนิสตะวันออกแห่งสุดท้ายของประเทศไทย “โดยเวนิสตะวันออกแห่งแรกของไทยคืออยุธยา ซึ่งลาอูแบร์ ทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาในสมัยพระนารายณ์มหาราชาที่บอกว่าอยุธยาเป็นเวนิสตะวันออก เต็มไปด้วยคูคลองทั้งมั่งคั่งทั้งงดงาม ครั้นเมื่อเสียกรุงเก่าไปแล้ว พระเจ้าตากแห่งกรุงธนบุรีและพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ลงมาถึงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงเทพฯ ก็พยายามสร้างเมืองหลวงใหม่ให้เหมือนอยุธยาในอดีต แต่กรุงเทพฯ นี้รัวรัยลำนน้ำ คูคลองยิ่งกว่าอยุธยาเสียอีก เพราะเมืองใกล้ปากแม่น้ำไม่เพียงต้องรับมือกับฤดูน้ำหลากแต่ยังต้องรับมือกับอิทธิพลน้ำทะเลขึ้น – ลงด้วย บรรพชนของเราเป็นผู้มีความฉลาด จึงได้สร้างบ้านแปลงเมืองให้สอดคล้องกับทำเลที่ตั้งคือ ต้องมีคูคลองมากมายไว้รองรับเป็นที่แผ่หน้าในเวลาน้ำขึ้น ไม่อย่างนั้นน้ำจะท่วม เมืองกรุงเทพฯ จึงเป็นเวนิสตะวันออกแห่งที่สอง และบัดนี้เมืองปากแม่น้ำที่เป็นบ้านสวนกึ่งทะเลในอดีตเหล่านั้นก็ได้ถึงกาลกิริยาล่มสลายไป คงเหลือแต่เมืองแม่กลองที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเวนิสตะวันออกแห่งสุดท้ายของประเทศไทย และก็ยังไม่น่าแน่นอนว่าจะสามารถรักษาสถานภาพนี้ไว้ได้นานแค่ไหน” (สุรจิต จิรเวทย์ 2549 : 44) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนอัมพวาในอดีตได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 16 แสดงการเปรียบเทียบแม่กลอง กับการเป็นเวนิสตะวันออกแห่งสุดท้ายของประเทศไทย
ที่มา : สุรจิต ชีรเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม
, 2549), 38.

2.4 เศรษฐกิจพอเพียง : เศรษฐกิจวิถีพุทธ

ด้วยการที่ชาวอัมพวาในอดีต ไม่มีความจำเป็นต้องเดินทางเพื่อทำงานยังต่างถิ่นและ
ในสมัยก่อนใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของกันแทนการใช้เงินซื้อและการเข้ามาของความทันสมัย
ด้านวัตถุ เทคโนโลยี ยังมีไม่มากนัก ทำให้ชุมชนอัมพวา มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและพอเพียง
ซึ่งตรงกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน หนังสือคนแม่กลองได้เขียนถึงเรื่องนี้ไว้ว่า
“เศรษฐกิจพอเพียง” “เศรษฐกิจเชิงพุทธ” ที่ในหลวงทรงชี้แนะ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญา
ตะวันออกต่างหากที่เป็นราก เป็นแก่น เมืองแม่กลองของเรานี้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

นอกจากข้าวแล้วเราไม่ต้องพึ่งพาอะไรจากภายนอกเลย สมัยก่อน พ.ศ. 2516 ชาวแม่กลองมีการติดต่อกับภายนอกเพียงทางรถไฟสาย แม่กลอง – วงเวียนใหญ่ และถนนปากท่อสายเก่า เราส่งปลาหนึ่ง ปลาเค็ม น้ำตาลมะพร้าว เกลือ และผลผลิตจากสวนไปขายทางเรือ ตามลำน้ำแม่กลอง คลองแม่กลองหรือคลองสุนัขหอน อาจกล่าวได้ว่า เราคือรากเหง้าของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง เป็นเมือง 3 น้ำ 3 นา(นาทุ่ง นาข้าว นาเกลือ) ที่มีความหลากหลายของพืชสัตว์และการอาชีพ” (สุรจิต ชีรเวทย์ 2549 : 10) จึงพบว่าชุมชนอัมพวาที่มีลักษณะคล้ายกันกับ ข้อความในหนังสือคนแม่กลอง คือชุมชนอัมพวามีพืชพรรณ ัญญาหารและผลไม้มากมาย หลากหลายชนิดไม่ต้องพึ่งพาอะไรจากภายนอกมากนักก็สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเพียงพอ

นอกจากนี้ในการสนทนากลุ่มทุกคนในกลุ่มสนทนาไม่ว่าจะเป็นคุณชนัดดา เทียนศิริ คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม อาจารย์นัฐวดี พูลผล และ อาจารย์เจเลีย อ้นแสง ได้ให้ความคิดเห็นที่ตรงกันว่า “อัมพวาในอดีตมีความเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่าเศรษฐกิจแบบพอเพียงในปัจจุบัน หรือ พูดได้ว่าสมุทรสงครามทั้งจังหวัดมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง”

ซึ่งมีความสอดคล้องกับนายอำเภอตำราญ ดันเรืองศรี นายอำเภออัมพวา ที่ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า “เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของอัมพวาในอดีต ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีมีความพอเพียงในการใช้ชีวิต อาจเรียกได้ว่าอยู่แบบพอเพียงอย่างที่คำนิยมในปัจจุบัน แต่อัมพวาเป็นมาตั้งแต่อดีตแล้ว” โดยความคิดเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ระดับลึก ร้อยโทพัชโรดม อุนสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวาที่เห็นว่า “เศรษฐกิจแบบพอเพียงชาวชุมชนอัมพวารู้จักมาตั้งแต่อดีตแล้ว เพราะประชาชนมีความพอเพียง เรือกสวนไร่นาก็อุดมสมบูรณ์ พืชพรรณ ัญญาหารก็เพียงพอ มีกินมีใช้อย่างเพียงพอ ซึ่งทำให้คำว่าเศรษฐกิจแบบพอเพียงนำมาใช้กับอัมพวาได้เป็นอย่างดี” นอกจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายในอดีตที่มีความสำคัญแล้ว สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งคือ ความแตกต่างหลากหลายของ ผู้คนที่มาอยู่ร่วมเป็นชุมชน เพื่ออาศัยสายน้ำเส้นเดียวกัน ในการดำรงชีวิต ซึ่งกลุ่มคนที่แตกต่างกันด้วย ชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนยังคงยึดถือ และปฏิบัติตามความเชื่อ หรือธรรมเนียมของกลุ่มชนของตนอย่างเหนียวแน่น แต่การดำรงชีวิตร่วมระหว่างความแตกต่างของวิธี ปฏิบัติที่ต่างกัน กลับอยู่ภายใต้ความเคารพ และการให้เกียรติกันในสังคมจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนของอัมพวาเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม ตลาดน้ำที่รุ่งเรืองมาในสมัยก่อน การค้าขายบริเวณริมคลองอัมพวาก็เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวาในสมัยก่อน นอกจากนี้ประชากรบางส่วนในอัมพวายังประกอบอาชีพรับราชการ ซึ่งทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และรายได้ประชากรเป็นไปตามลักษณะการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจของอัมพวาจึงมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงมาตั้งแต่สมัยอดีต

3. สภาพสังคมของชุมชนอัมพวาในอดีต

จังหวัดสมุทรสงครามมีโครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยผู้มีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นชาวจีน ส่วนเชื้อชาติอื่น ๆ มีเล็กน้อย

สภาพสังคมของชุมชนอัมพวาเป็นสังคมชนบทที่สงบและมีเอกลักษณ์ของสังคมไทย คือ ชุมชนริมน้ำ เนื่องจากมีลำคลองน้อยใหญ่มากมาย แยกจากแม่น้ำแม่กลองกว่า 300 คลอง กระจาย อยู่ทั่วพื้นที่ สภาพของสังคมชุมชนดังกล่าวยังเป็นที่มาของ “ตลาดน้ำ” อันเป็นเอกลักษณ์ ของท้องถิ่นไทยในเขตที่ราบลุ่มมาแต่โบราณ ในแง่ของการเป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยน พืชพรรณธัญญาหาร ซึ่งให้เห็นว่าวิถีชีวิตของผู้คนพึ่งพาแม่น้ำลำคลองมาตั้งแต่อดีต

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกนายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้ให้ข้อมูล สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในอดีตไว้ว่า “ในสมัยก่อนอัมพวาเป็นศูนย์กลางทางการค้าทางน้ำที่สำคัญ ของเมืองสมุทรสงคราม เพราะสมัยก่อนสมุทรสงครามไม่มีถนน การคมนาคม การเดินทาง วิถีชีวิต ต่าง ๆ จึงผูกพัน พึ่งพาแม่น้ำลำคลองมาตลอดตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย แต่เมื่อในปี พ.ศ. 2516 รัฐบาล มีนโยบายสร้างถนน ทำให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางทางน้ำ เป็นใช้ถนน จากเดิม หนึ่งบ้านติดคลอง แม่น้ำ ก็เปลี่ยนเป็นหนึ่งบ้านติดถนน ผู้คนใช้รถเป็นยานพาหนะในการเดินทาง การใช้เรือก็เริ่มลดลง ส่งผลให้การค้าขายทางน้ำทางเรือของตลาดอัมพวาก็เริ่มหายไป คนส่วนใหญ่จึงเข้าไปทำงานในกทม. และใช้แรงงานในแหล่งอุตสาหกรรม จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง หลังจากนั้นอัมพวาก็ทรบทรุดมาโดยตลอด”

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้บอกเล่าถึง สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในอดีตว่า “ในสมัยก่อนการค้าขายของตลาดน้ำอัมพวามีความรุ่งเรืองมาก แต่ความรุ่งเรืองของชุมชนแห่งนี้ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้กับความเปลี่ยนแปลงแห่งกาลเวลา เมื่อถนน เริ่มตัดเข้ามาถึง การเดินทางสัญจรทางน้ำก็ค่อยๆลดความสำคัญลง ที่สุดบ้านเรือนร้านค้าที่มี ลักษณะเป็นเรือนแถวชั้นเดียว สองฟากฝั่งคลองอัมพวาที่หันหน้าบ้านออกริมคลอง และทุกหลัง มีบันไดลงทำน้ำซึ่งเคยเป็นย่านการค้าทางเรือที่คึกคัก ก็กลับเงียบเหงาเหมือนเป็นชุมชนร้าง ด้วยคนหนุ่มคนสาวต่างเข้าเมืองใหญ่ หรือไม่กี่เดินทางไปทำมาหากินอะไรที่ไม่จำเป็นต้องใช้อาคารร้านรวงริมคลองอีกต่อไป ผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะคนแก่คนเฒ่า คนแก่คนแก่ของที่นี่ ก็อยู่กินกันไปตามประสา แต่จะหาความคึกคักเหมือนเช่นอดีตคงไม่มี”

โดยข้อมูลมีความสอดคล้องกับ การสัมภาษณ์ระดับลึกคุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ที่ได้ กล่าวไว้ว่า “เมื่อมีถนนตัดผ่านตลาดน้ำจึงซบเซา คลองตื้นเขิน เพราะไม่มีเรือวิ่ง ผู้คนหันไปใช้ การคมนาคมทางบก คนในชุมชนก็ขายที่ดินของตนเองที่ติดแม่น้ำลำคลอง ออกไปอยู่ต่างนอก ซึ่งติดถนน”

เช่นเดียวกับคุณสังัด เหล่าประทุม ประธานชุมชนริมเขื่อนกล่าวว่า “เมื่อประมาณ 20 ปีก่อนก็มีตลาดน้ำเช่นกัน การค้าขายเป็นการค้าขายทางเรือ ทางน้ำ ต่อมาเมื่อมีทำถนนตัดผ่าน การเดินทางสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น คนในวัยหนุ่มสาวก็เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และสมุทรสาคร ชาวบ้านที่อยู่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน สวนส้มโอ มะพร้าว” การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาโครงสร้างทางสาธารณูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างถนนของภาครัฐ ที่ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง การคมนาคมทางบกมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น

3.1 โครงสร้างสังคมของชุมชนอัมพวานั้น แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะที่ชัดเจนคือ

ชุมชนชาวสวน เป็นกลุ่มชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ทั่วไปในบริเวณที่ห่างออกไปจากปากคลองอัมพวา ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพในการทำสวนผลไม้ โดยการใช้ประโยชน์จากโครงข่ายของคลองต่าง ๆ ที่ไหลผ่านยังพื้นที่ของตนอย่างเป็นระบบได้อย่างดี ยิ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์คาดว่า เป็นกลุ่มชุมชนเริ่มแรกในการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ โดยมีความสัมพันธ์กับการก่อสร้างวัดมาแต่เดิม

ชุมชนริมน้ำ เป็นกลุ่มชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานขึ้นมาพร้อม ๆ กับตลาดน้ำบริเวณปากคลองอัมพวา โดยส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเพื่อการค้าขายเป็นหลัก สังกัดได้จากป้ายชื่อร้านค้าต่าง ๆ แบบโบราณที่ยังคงมีให้พบเห็นบ้างในบางหลัง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันร้านค้าต่าง ๆ เหล่านี้ได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นอาคารบ้านพักอาศัยทั่วไป ทั้งนี้ชุมชนร้านค้าริมคลองที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้นับได้ว่าเป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิมในภาคกลางของประเทศไทยในอดีตได้อย่างชัดเจน

เนื่องด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำแม่กลองเป็นสำคัญสังคมชุมชนอัมพวา จึงประกอบด้วย ชุมชนชาวสวน และชุมชนริมน้ำ ดังนั้นความรู้ในเรื่องการจัดการน้ำ ก็คือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่เกิดจากการสังเกตการณ์ สังเกตบ่มเพาะมานานนับร้อยปี โดยทำความเข้าใจธรรมชาติ ดิน น้ำ และลม รู้เหตุปัจจัยที่เกื้อเกี่ยวสัมพันธ์กันเพื่อนำความรู้มาใช้ในการดำรงชีพ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมประจำถิ่นและเป็นทุนของชุมชนที่ใช้หล่อเลี้ยงผู้คนทั้งในท้องถิ่นและประเทศชาติ สร้างความเข้มแข็งกลมกลืนเข้ากับวิถีธรรมชาติ

3.2 ความสัมพันธ์ของชุมชน : รากฐานแห่งความดีและเกื้อกูล

ความสัมพันธ์ของชุมชนอัมพวา ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบใกล้ชิดสนิทสนมกันภายในชุมชน ไม่มีกฎระเบียบตายตัว ฟังพาอาศัยกัน อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้ สิ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสงคราม อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมที่มีความหลากหลาย และมีความสัมพันธ์กันภายในชุมชนประการหนึ่งคือ การนับถือศาสนา โดยศาสนสถาน เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศรัทธาและความเชื่อในศาสนา ทั้งพุทธ อิสลาม คริสต์

และการนับถือเจ้าตามระบบความเชื่อของจีน โดยเฉพาะความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเคารพนับถือในพระภิกษุสงฆ์ จึงทำให้ชาวบ้านในแถบนี้รวมทั้งเจ้านายที่เสด็จมายังชุมชนอัมพวาในอดีต ได้บริจาคที่ดินและทรัพย์สินเพื่อสร้างวัดจำนวนมาก

นอกจากบ่งบอกถึงความศรัทธาแล้ว วัดหลายแห่งยังบ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนอัมพวา โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น วัดอัมพวันเจติยาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา และได้รับการทำนุบำรุงหรือบูรณปฏิสังขรณ์มาทุกรัชกาล จนมาถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงโปรดเกล้าให้มีการสร้างพระบรมรูปรัชกาลที่ 2 ไว้เป็นพระบรมราชานุสรณ์ในปี พ.ศ. 2509 นอกจากนี้การที่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ สร้างวัด ปฏิสังขรณ์ หรือเสด็จเยี่ยมวัดต่าง ๆ ภายในชุมชนอัมพวา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในทางการเมือง และวัฒนธรรมระหว่างรัฐส่วนกลางกับชุมชนท้องถิ่น

การสร้างวัดจำนวนมากเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า ในอดีตวัดมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของสังคมไทยมาก วัดเป็นสถานที่ที่ให้ความมั่นคงทางจิตใจ และเสริมสร้างความผูกพันในสังคม และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน วัดเป็นศูนย์กลางของการมาทำบุญ และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้เป็นอย่างดี ศาสนาจึงเป็นสถาบันที่ทำให้การจัดระบบความสัมพันธ์มีความสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างปกติ

3.3 สภาพครอบครัวและเครือญาติ : รากฐานแห่งความสุข

ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดในชุมชน ในอดีตยุคที่มีความเฟื่องฟูของตลาดน้ำอัมพวา เศรษฐกิจของชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สภาพครอบครัวจึงมีขนาดใหญ่ อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ แต่เมื่อมีถนนตัดผ่าน การค้าขายของชุมชนเริ่มน้ำก็เจ็บหายไป คนวัยหนุ่มสาวจึงต้องไปหางานทำต่างถิ่น ดังนั้น สภาพครอบครัวจึงเหลือเพียงวัยเด็ก และคนชราเท่านั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกภายในบ้านทุกคนจะให้ความเคารพนับถือผู้ที่มิอาจปฏิเสธมากที่สุดนั่นคือ พ่อหรือแม่ หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวจะช่วยเหลือกันทางด้านเศรษฐกิจ การแบ่งหน้าที่ภายในครอบครัวจะขึ้นอยู่กับภาวะหลายอย่าง เช่น เพศ อายุ ในอาชีพเกษตรกรรม โดยมากผู้ชายจะเป็นคนทำงานประเภทที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น ชาวสวนตาล ผู้ชายมีหน้าที่ป็นพะองขึ้นปาดวงตาล ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ ล้างกระบอกตาล เกี่ยวน้ำตาลมะพร้าว เป็นต้น

กลุ่มเครือญาติ มีความสำคัญมาก เพราะมีการช่วยเหลือพึ่งพิงอาศัยกันอยู่เสมอ มีความสามัคคีกันเป็นอย่างดีภายในชุมชน เมื่อมีงานเกี่ยวกับการทำบุญ พิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ หรือการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรก็ช่วยเหลือกันจนบรรลุเป้าหมาย

3.4 เอกลักษณะของชุมชนอัมพวา : บ้านเรือนไทยริมน้ำ

ชุมชนอัมพวามีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสวนผสม จนกล่าวกันว่าอัมพวาเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของกรุงศรีอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของประชาชนในอดีตนั้น สร้างบ้านเรือนหันหน้าเข้าหาคลอง เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภค และการคมนาคมขนส่งสินค้าทางการเกษตรในชีวิตประจำวัน เมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 การคมนาคมทางน้ำได้ลดบทบาทลง การสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านในยุคหลัง ๆ จึงมักหันหน้าเข้าหาถนน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางบกที่เข้ามาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ แต่ถึงกระนั้นพื้นที่บริเวณริมน้ำก็มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก สามารถดำรงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหลายอย่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนริมน้ำที่ยังคงเหลืออยู่

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกอาจารย์เพียงพร ชัยวัฒน์ รองประธานชุมชนบ้านหัวแหลม ได้กล่าวถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำว่า “ชุมชนริมน้ำเป็นบ้านเรือนเรียงรายตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์การตั้งบ้านเรือนของคนไทยในอดีต ซึ่งนอกจากชุมชนอัมพวาแล้ว ชุมชนบ้านหัวแหลมก็ยังมีเสน่ห์ของบ้านเรือนไทยซึ่งเป็นเรือนแพโบราณ เป็นเรือนไม้สักริมน้ำ มีอายุกว่า 100 ปี ซึ่งมีศิลปะและสถาปัตยกรรมที่งดงาม” จากคำบอกเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการตั้งบ้านเรือนริมน้ำเป็นเอกลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณ

บ้านพักอาศัยในชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่คงความเป็นเอกลักษณ์ของเรือนไม้ในอดีต แม้ว่าหลังเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดสดอัมพวาครั้งใหญ่ อาคารบางหลังถูกเปลี่ยนเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก แต่ภูมิทัศน์โดยทั่วไปของชุมชนอัมพวาก็ยังคงรักษาคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และด้านสถาปัตยกรรมที่งดงามของชุมชนริมน้ำ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งของชาวชุมชนอัมพวา บ้านเรือนที่พักอาศัยในชุมชนอัมพวาสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ เรือนแถวริมน้ำ เรือนไทยประเพณี เรือนแพเดิม เรือนไทยพื้นถิ่น และเรือนแบบอาณานิคม

เรือนแถวริมน้ำ การตั้งถิ่นฐานโดยทั่วไปนั้นตั้งบ้านเรือนขนานไปกับคลอง โดยหันหน้าเข้าหาคลองเพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภค และการสัญจร ซึ่งบ้านเรือนแถวริมน้ำสามารถพบเห็นได้ตลอดแนวสองฝั่งคลองอัมพวา ลักษณะทั่วไปเป็นเรือนแถวเก่าที่สร้างติดกันหรือต่อเนื่องกันเป็นแนวยาวตลอดลำคลอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเรือนแถวริมน้ำดั้งเดิมที่นิยมสร้างในอดีต ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว หลังคามีทั้งที่เป็นทรงปั้นหยา จั่วเดี่ยว และจั่วคู่ มุงด้วยกระเบื้องว่าวหรือสังกะสีลูกฟูก ประตูล้วนใหญ่เป็น

บานเฟี้ยมเปิดกว้างตลอดแนวเพื่อประโยชน์ในการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า แต่จะมีบ้านบางหลังที่เป็นประตูไม้บานคู่มีช่องลมเหนือประตู เพื่อใช้สำหรับระบายอากาศ ส่วนหน้าต่างเป็นหน้าต่างไม้บานเปิดคู่ พื้นบ้านเป็นไม้กระดานแผ่นใหญ่ ฝาผนังเป็นไม้แผ่นตีซ้อนเกล็ด ฝ้าเพดานเป็นแผ่นไม้กระดานตีซ้อนทับกัน เรือนแถวริมน้ำสามารถพบเห็นได้ในชุมชนอัมพวา มีลักษณะรูปทรงของหลังคาที่แตกต่างกัน โดยสามารถจำแนกรูปแบบอาคารเรือนแถวริมน้ำตามรูปแบบหลังคาได้เป็น 4 แบบคือ หลังคาทรงปั้นหยา หลังคาทรงจั่วเดี่ยว หลังคาทรงจั่วแฝด หลังคาจั่วแฝดทรงไทย

ภาพที่ 17 แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาปั้นหยาพบเห็นได้บริเวณริมสองฝั่งคลองอัมพวา

ภาพที่ 18 แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาจั่วเดี่ยวพบเห็นได้บริเวณริมสองฝั่งคลองอัมพวา

ภาพที่ 19 แสดงตัวอย่างเรือนแถวไม้ริมน้ำหลังคาจั่วแฝด พบเห็นได้บริเวณริมสองฝั่งคลองอัมพวา

เรือนแพเดิม ในอดีตชุมชนอัมพวาเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชย์กรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำแม่กลอง มีเรือค้าขายนับร้อยลำเดินทางจากทั่วสารทิศเพื่อมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า จึงเกิดสถาปัตยกรรมเรือนแพที่ใช้เป็นร้านค้าที่พักอาศัยที่ตอบสนองการทำมาหากิน และวิถีชีวิตประจำวันของพ่อค้าแม่ค้าริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะบริเวณใกล้ปากคลองอัมพวา เรือนแพสมัยก่อนมีลักษณะคล้ายกับเรือนแถวริมคลองอัมพวาก็คือ มีประตูทางด้านหน้าเป็นประตูบานเพี้ยมเปิดยาวเกือบตลอดแนว เพื่อประโยชน์ในด้านการค้าขายจึงเรียกประตูหน้านี้ว่า “หน้าถ้ง” ส่วนที่อยู่ถัดเข้ามาคือชานโล่งอเนกประสงค์ใช้สำหรับวางสินค้า หรือใช้นอนเพื่อพักผ่อนในเวลากลางคืน ส่วนในสุดของบ้านเป็นห้องนอน ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่มีผนังกัน โดยในแต่ละส่วนกันด้วยตู้เก็บของหรือตู้เสื้อผ้า พื้นเรือนแพเป็นพื้นไม้กระดานขนาดใหญ่ องค์กรประกอบที่สำคัญยิ่งของเรือนแพคือ “แท้ง” หรือทุ่นที่ช่วยพยุงให้เรือนแพลอยน้ำอยู่ได้ ประกอบด้วยแผ่นไม้ขนาดใหญ่ประกบกันเป็นท่อทรงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ยานแนวด้วยชันแล้วหุ้มทับอีกชั้นด้วยดีบุก เรือนแพแต่ละหลังจะประกอบด้วยแท้ง ประมาณ 3 – 4 อัน

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประมาณปี 2494 รัฐบาลมีนโยบายควบคุมไม่ให้มีเรือนแพอยู่ในแม่น้ำ เป็นเหตุทำให้เรือนแพในแม่น้ำแม่กลองต้องอพยพไปที่อื่น หรือยกเรือนขึ้นมาเป็นเรือนบก โดยการตั้งเสาริมฝั่งแม่น้ำแล้วยกเรือนขึ้นตั้งบนเสา ส่วนแท้งที่ถอดออกใช้เป็น ส่วนประกอบอื่น ๆ เรือนแพที่เหลืออยู่ในชุมชนอัมพวาจึงเป็นเรือนแพเดิมที่ย้ายขึ้นมาอยู่บนฝั่ง แต่ก็สามารถบอกเล่าความเป็นมาที่ยาวนานของชุมชนริมคลองอัมพวา และสะท้อนความรุ่งเรืองในด้านพาณิชย์กรรมของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 20 แสดงเรือนแพเดิม บริเวณชุมชนบ้านหัวแหลม ปัจจุบันเปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถ
เข้าไปเยี่ยมชมได้ ภายในบ้านยังคงอนุรักษ์สิ่งของต่าง ๆ ไว้ให้คงเดิม ดังเช่นอดีต

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิจัยศิลปกรรมศาสตร์

จากภาพเป็นเรือนแพเดิมบ้านหัวแหลม เจ้าของคือคุณเพียงพร ชัยวัฒน์ ตั้งอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำแม่กลอง บริเวณชุมชนบ้านหัวแหลม ซึ่งคุณเพียงพร ชัยวัฒน์ ได้พาผู้วิจัยเยี่ยมชมบ้านและ
บอกเล่าถึงเรือนแพหลังนี้ว่า “บ้านเรือนแพนี้เป็นอาคารทรงไทยสร้างด้วยไม้สักทั้งหลังมีอายุกว่า
100 ปี แต่เดิมเป็นเรือนแพใช้ค้าขาย สร้างอยู่บนแท่งที่วางเรียงกันแล้วผูกยึดไว้กับเสาหลัง ลอยลำ
อยู่บริเวณด้านหน้าวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาในราว พ.ศ. 2495 ได้ย้ายมาปลูกใหม่ในที่ที่ตั้งปัจจุบัน
โดยใช้เสารองรับแทนแท่ง แต่ยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม และเสน่ห์ของเรือนแพดั้งเดิม
เอาไว้ได้เป็นอย่างดี เรือนแพเดิมหลังนี้มีผนังทั้งแบบที่เป็นไม้แผ่นตีซ้อนเกล็ดทาง แนวนอนและ
ที่เป็นฝาปะกนแบบเรือนไทยเดิม ปัจจุบันได้เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมบ้านแบบโบราณได้”
จากคำบอกเล่าทำให้เข้าใจเรื่องราวความเป็นมาในวิวัฒนาการการตั้งบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี

เรือนไทยประเพณี นอกจากเรือนแถวริมน้ำ และเรือนแพแล้วในพื้นที่ลึกลง
ปากคลองอัมพวาเข้าไป ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยังพบบ้านพักอาศัย
แบบเรือนไทยประเพณี ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนเครื่องสับแบบเรือนไทยภาคกลาง ส่วนใหญ่จะ
ยกใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก และใช้ใต้ถุนบ้านเป็นที่เก็บผลผลิตทางการเกษตร
ในฤดูน้ำลด ลักษณะอาคารมีหลังคาทรงจั่ว แบบเรือนไทยภาคกลางมุงด้วยกระเบื้องดินเผา
หางเหยี่ยว กระเบื้องงั่ว หรือสังกะสีลูกฟูก บานประตูเป็นบานเปิดคู่ หน้าต่างเป็นบานรูปปีก

เปิดออก มักจะมีช่องลมเหนือหน้าต่างเป็นไม้ฉลุสวยงาม ฝาผนังเป็นฝาประคนไม้ หรือฝาไม้ตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน ส่วนพื้นบ้านเป็นไม้กระดานกว้างปูบนตงหรือรอด

ภาพที่ 21 แสดงเรือนไทยประเพณี ที่พบเห็นได้ทั่วไปบริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

เรือนพื้นถิ่น ที่สามารถพบเห็นได้ในชุมชนอัมพวา มักเป็นอาคารชั้นเดียวหรือต่อเติมเป็นสองชั้นหลังคาทรงจั่ว หรือทรงเพิงหมาแหงน ส่วนใหญ่จะมุงด้วยสังกะสี ประตูเป็นประตูไม้บานเดี่ยวหรือบานคู่ ส่วนหน้าต่างมีหลายแบบขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยและความพอใจของเจ้าของบ้าน มีทั้งที่เป็นบานกระทุ้ง บานกระจก บานไม้เปิดคู่ ฝาผนังเป็นไม้กระดานตีซ้อนเกล็ดหรือเป็นไม้กระดานแผ่นใหญ่เรียงต่อกัน

ภาพที่ 22 แสดงเรือนพื้นถิ่น ปัจจุบันพบเห็นได้บริเวณริมฝั่งคลองอัมพวา ภายในชุมชนอัมพวา

เรือนแบบอาณานิคม มีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย และสถาปัตยกรรมตะวันตก เรือนแบบอาณานิคมในชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่เป็นเรือนครึ่งตึก ครึ่งไม้ สร้างประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 หรือรัชกาลที่ 6 หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องผนังไม้แผ่น ตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน หรือเป็นผนังก่อเป็นไม้หรือคอนกรีต ส่วนใหญ่อยู่บริเวณปากคลอง อัมพวา และปากคลองบางจากที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 23 แสดงเรือนแบบอาณานิคม ปัจจุบันพบเห็นได้ทั่วไปบริเวณริมฝั่งคลองอัมพวา ภายใน ชุมชนอัมพวา

ดังนั้น ภาพบ้านเรือนที่พิกอาศัยในชุมชนอัมพวา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอาคารไม้ริมคลอง อัมพวา ที่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยอยู่ในละแวกนี้มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ถนนจะเข้ามามีบทบาทอย่างมาก แต่การดำรงชีวิตประจำวันของชาวชุมชน อัมพวาก็ยังคงใช้แม่น้ำลำคลองอยู่ อีกทั้งทัศนียภาพบ้านเรือนภายในชุมชนอัมพวาก็ยังคงรูปแบบ เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่งดงามอยู่ และตอบรับกับประโยชน์ใช้สอยและพื้นที่ในชุมชน

4. สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีต

ชุมชนอัมพวา มีวัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ความรุ่งโรจน์ในอดีตของชุมชนสองฝั่งคลองอัมพวา มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและรุ่งเรืองมาก ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยเป็นพื้นที่ทำแล่นอูมสมบูรณ์ทางการเกษตรจนกล่าวได้ว่าอัมพวา เป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา และยังเป็นชุมชนการค้าพาณิชย์ที่เรือสินค้าขึ้น ล่องมาทางลำน้ำแม่กลองและคลองอัมพวาที่แยกมาจากแม่น้ำแม่กลองแห่งนี้ก็กลายเป็นศูนย์รวม การค้าทางเรืออันคึกคัก กิจกรรมการค้าจรชีวิตประจำวันของชาวชุมชนอัมพวาจึงมีความเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองเป็นสำคัญ

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก นายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้กล่าวถึง สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีตไว้ว่า “วิถีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย แต่หลัก ๆ แล้ววิถีชีวิตก็ผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้น้ำในการดำเนินชีวิต การประกอบ อาชีพต่าง ๆ การจับปลา การตกกุ้ง การตัดขาตริมคลอง การละเล่นประเพณีต่าง ๆ”

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้เล่าให้ฟังถึง ความผูกพันของชาวอัมพวาที่มีต่อแม่น้ำว่า “ความเป็นอยู่ในสมัยก่อนมีความเกี่ยวข้องกับแม่น้ำ กิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตต้องมีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าในปัจจุบันแม่น้ำลคตบทาหลง เมื่อมีการพัฒนาโครงสร้างความเจริญต่าง ๆ แต่ความเป็นอดีตที่เกี่ยวกับน้ำที่สำคัญและเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวคือตลาดน้ำ ก็กลับมาถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เป็นสิ่งที่คนในยุคปัจจุบันต้องการเห็นใน ความเป็นอดีตของชุมชนอัมพวา”

คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม ได้กล่าวไว้อีกว่า “ชาวชุมชนอัมพวามีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับ แม่น้ำลำคลอง ตอนยังไม่มิดนแม่น้ำลำคลองมีความสำคัญมากที่สุด ไม่ว่าจะเดินทางไปไหนมา ไหนต้องอาศัยแม่น้ำ การหากินการจับปลาหาอาหาร การใช้น้ำ อาบน้ำเล่นน้ำ ก็แม่น้ำทั้งนั้น บ้านเรือนส่วนใหญ่ก็ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ แม่น้ำลำคลองจึงผูกพันกับคนอัมพวามานานแล้ว โดยเฉพาะแม่น้ำแม่กลองที่เปรียบเหมือนเส้นเลือดของคนแม่กลอง”

นอกจากนี้ อาจารย์นัฐดี พูลผล ได้เล่าให้ฟังว่า “ความเป็นอยู่สมัยก่อนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่กันแบบเรียบง่าย มีความสงบสุขร่มเย็นมาแต่อดีตกาลผู้คนส่วนใหญ่มีอุปนิสัยขยันหมั่นเพียร อดทนมัธยัสถ์ ทำให้มีฐานะค่อนข้างดี มีจิตใจโอบอ้อมอารี ใจบุญ สุนทธานิยมมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา” และคุณชนัดดา เทียนศิริ ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยอดีตว่า “ชาวอัมพวาในสมัยก่อนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะแม่น้ำแม่ กลองมีความสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างยิ่ง ทั้งการกิน การใช้ และการเดินทางก็ต้องอาศัยน้ำ ทั้งนั้น”

ซึ่งสอดคล้องกับ คุณนิภา จารุพัฒน์ ที่ได้เล่าถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อแม่น้ำว่า “ชุมชนอัมพวามีความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงเกี่ยวข้องกับแม่น้ำทั้งสิ้น ไม่ใช่ที่สำคัญกับเฉพาะคนที่บ้านริมน้ำเท่านั้น คนที่อยู่ในสวนก็ต้องอาศัยแม่น้ำเพื่อเอาของสวนออกมาขายเหมือนกัน” ดังนั้นคำกล่าวที่ว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองนั้นชัดเจน และตรงกับความเป็นชุมชนอัมพวามากที่สุด และส่งผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรต่าง ๆ ชาวบ้านในชุมชนจึงมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ซึ่งแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ในชุมชนอัมพวาในอดีต

4.1 วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง

ชุมชนอัมพวามีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง สภาพนิเวศวิทยาของชุมชนอัมพวา ประกอบด้วยคลองน้อยใหญ่ที่เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแม่กลองหลายสาย แต่ละสายมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ริมน้ำ และพื้นที่ใกล้เคียง เพราะประชาชนใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และการสัญจรซึ่งในปัจจุบันการสัญจรทางน้ำจะเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ยังสามารถพบกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง เช่น การอาบน้ำในคลอง การจับปลา วิถีชีวิตของประชาชนริมน้ำจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา

การใช้น้ำ – เล่นน้ำ สายน้ำที่เป็นเสมือนสายใยหล่อเลี้ยงชาวอัมพวาก็คือ คลองอัมพวา ในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำให้ได้คุณค่ามากที่สุด จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวอัมพวาปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิต ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนคนอัมพวาได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำ เล่นน้ำ หรือการซักผ้าในคลอง การใช้สอยในรูปแบบที่หลากหลายเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ และเข้าใจในระบบนิเวศวิทยาของชุมชนตนเอง เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพของแหล่งน้ำ โดยมีการสังเกตช่วงเวลาที่น้ำขึ้นน้ำลง เป็นน้ำจืดน้ำกร่อยหรือน้ำเค็ม ทั้งหมดนี้ก็เพื่อนำน้ำที่ใสและมีความสะอาดมาใช้กันได้อย่างปลอดภัยที่สุด ทั้งในช่วงเวลาใดก็ตามที่มีจังหวะเหมาะสมสำหรับการลงเล่นน้ำ ไม่ว่าจะเป็นช่วงเช้าหรือช่วงเย็นที่น้ำขึ้นเต็มก็จะมีชาวบ้านละแวกนี้ลงเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน โดยเฉพาะเด็ก ๆ จะมีการจับกลุ่มเล่นน้ำกันตลอดเวลา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการบ่งบอกถึงวิถีชีวิตชุมชนอัมพวาได้เป็นอย่างดี

การจับปลา ในช่วงฤดูร้อน เมื่อน้ำในคลองลดลงเกือบแห้งขอดคลอง จะพบเห็นชาวบ้านลงไปทอดแหจับปลาในคลอง นอกจากนี้ในพื้นที่ใกล้เคียงยังพบการใช้โพงพาง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับปลา ซึ่งปัจจุบันพบเห็นได้ยากมาก เนื่องจากไม่อนุญาตให้สร้าง

โพงพางในลำน้ำสายหลักอีกต่อไป เพราะกีดขวางการสัญจรทางน้ำของเรือ แต่สำหรับการจับปลาในแม่น้ำชาวบ้านจะใช้วิธีทอดแหจากเรือของตนเอง

การใช้เรือ ในอดีตการเดินทางของชาวอัมพวา มีการติดต่อภายในชุมชนหรือกับชุมชนใกล้เคียงโดยใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก เนื่องจากมีแม่น้ำและคลองเชื่อมโยงได้ทั่วถึงการใช้เรือในการขนส่งและสัญจรจึงเป็นที่นิยม การใช้ “เรือพาย” เพื่อใช้ในการสัญจร การคมนาคมทางน้ำ การพบปะเพื่อพูดคุยและแลกเปลี่ยนสินค้าบริเวณปากคลองบางจาก

ภาพที่ 24 แสดงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง ได้แก่ การจับปลา การอาบน้ำในคลองของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ บริเวณริมสองฝั่งคลองอัมพวา

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกคุณบุญชู กอสนาน ผู้ประกอบการเรือชมหิ่งห้อย ได้กล่าวถึงแหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ไว้ว่า “การที่น้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของประชากรริมสองฝั่งคลองอัมพวา บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำมักจะสร้างหรือต่อเรือแทบทุกครัวเรือนและมีทักษะในการใช้เรือพาย ชาวอัมพวาว่ายน้ำและพายเรือเป็นตั้งแต่เด็ก”

และ อาจารย์เจเลียว อ้นศรี ยังได้กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “ในสมัยก่อนได้มีการขุดคลองขึ้นเป็นจำนวนมากถึงประมาณ 300 คลอง เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง และเชื่อมต่อระหว่าง คูคลองด้วยกันเป็นตาข่ายเหมือนใยแมงมุม บางสายเคยมีความสำคัญเป็นเส้นทางคมนาคมในอดีตเช่น คลองสุนัขหอน คลองแม่กลอง สามารถเดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ เช่น กรุงเทพฯ และเพชรบุรี ดังนั้นการใช้เรือในสมัยก่อนจึงเป็นการเดินทางที่สำคัญ เรียกว่าสมัยก่อนทุกบ้านต้องมีเรือ โดยเฉพาะบ้านที่อยู่ริมน้ำ” ดังนั้น การคมนาคมทางน้ำจึงมีความสำคัญ ชีวิตของผู้คนที่วิถีเป็นชาวน้ำ อาศัยตลาดน้ำในการค้าขายหาซื้อแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ต้องการ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ในละแวกแม่น้ำลำคลอง สัญจรทางน้ำ มีความเป็นอยู่อย่างผูกพันแนบแน่นกับท้องน้ำล้วนย่อมคุ้นเคยกับ “เรือ”

ภาพที่ 25 แสดงการใช้เรือในการสัญจรทางน้ำในปัจจุบัน ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปบริเวณแม่น้ำแม่กลอง และคลองอัมพวา โดยปัจจุบันการท่องเที่ยวยังมีการนำกิจกรรมการล่องเรือเพื่อชมวิถีชีวิตชาวอัมพวา และการล่องเรือเพื่อชมหิ่งห้อย

4.2 วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับการทำมาหากิน

การศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีต การศึกษาจากภาพถ่ายเป็นการอธิบายความเป็นอยู่ในอดีตได้เป็นอย่างดี ซึ่งคุณสุรจิต ชिरเวทย์ ได้นำเสนอภาพที่แสดงถึงเรื่องราวในอดีตของเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งแสดงไว้ใน “ภาพเก่า...เล่าเมือง ฝากไว้ให้ลูกหลาน

เข้าใจตัวคนและภูมิปัญญาของบรรพชน” รวบรวมโดยศูนย์ความเคลื่อนไหว “แม่กลอง...บ้านเรา” ซึ่งแสดงถึงความเป็นเมืองสมุทรสงครามในสมัยอดีตได้เป็นอย่างดี (สุรจิต ชีรเวทย์ 2549 : 13 – 28) และประกอบกับการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร และการสัมภาษณ์ระดับลึกจึงพบว่า

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดลักษณะทางธรณีวิทยาที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน และน้ำ อันเหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น การประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ จึงนิยมทำสวนมะพร้าว สวนลิ้นจี่ และสวนส้มโอเป็นอย่างมาก

การทำสวนมะพร้าว ชุมชนอัมพวาประกอบไปด้วยสวนมะพร้าวที่มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปโดยรอบพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมปลูกสลัดไปกับผลไม้ชนิดอื่น ๆ ผลผลิตที่ได้จากสวนมะพร้าวส่วนใหญ่เป็นไปในการบริโภคและการค้าขาย นอกจากนี้การนำผลผลิตจากมะพร้าวมาแปรรูปเป็นน้ำตาลมะพร้าว ที่มีความแตกต่างกับน้ำตาลโตนดตรงที่มีความหวานมัน และเข้มข้นกว่า และยังสามารถแสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชนอัมพวาได้อย่างดี

วิถีชีวิตชาวสวนตาล แสดงให้เห็นถึงความขยันขันแข็งของชาวแม่กลอง วิธีการในการทำตาล ได้แก่ การปีนพะองขึ้นปาดวงตาล การล้างกระบอกตาลแล้วคว่ำ ก่อนที่จะนำไปรมควัน การเคี้ยวน้ำตาลมะพร้าว เตาตาลรุ่นเก่าที่ใช้มาจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีช่องระบายควันเรียงเป็นแถวทางด้านข้าง ข้างหน้าชาวสวนที่ยืนอยู่ในภาพ ซึ่งชาวสวนจะนำกระบอกน้ำตาลที่ล้างแล้วมาคว่ำลงเพื่อรมควันให้แห้ง โดยต้องถอดหูกระบอกออกก่อน ต่อมาเมื่อประมาณ 50 ปีก่อน จึงได้มีผู้คิดค้นเตาเคี้ยวตาลแบบปล่องขึ้นที่ตาบลงข้างแตก ซึ่งสามารถใช้ฟืนได้ทุกชนิด ทั้งทางมะพร้าว ฟืน และขี้เถ้า

ภาพที่ 26 จันทมะพร้าว เป็นส่วนของช่อดอกมะพร้าว จันทมะพร้าววัตถุดิบที่สำคัญในการทำน้ำตาลมะพร้าวเป็นส่วนที่ให้น้ำที่มีรสชาติหวาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 27 แสดงการป็นพะองขึ้นป่าดวงตาล การล้างกระบอกตาล และเตาดาล ที่ใช้ในการผลิต
น้ำตาลมะพร้าวบางช้างอันมีชื่อเสียงในอดีต

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม
, 2549), 20.

ภาพที่ 28 แสดงการทำน้ำตาลมะพร้าวที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นขั้นตอนในการเคี่ยวน้ำตาลซึ่ง
ร้านที่ขายผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลมะพร้าวหลายแห่งในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้เปิด
โอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าชมกระบวนการผลิต และถ่ายภาพได้อย่างใกล้ชิด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวิชวลิต

อีกทั้งจากการสัมภาษณ์ระดับลึก อาจารย์รัฐดี พูลผล ได้เล่าให้ฟังถึงความเป็นมา
ของน้ำตาลมะพร้าวว่า “เคยได้ยินเรื่องเล่าของคนเก่าแก่มาว่าสมัยก่อนที่สมุทรสงครามมีการปลูก
มะพร้าวกันอย่างมาก วันหนึ่งมีเด็กหนุ่มขึ้นต้นมะพร้าวแล้วเอามือไปพันจั่นก็อดตรงซอดดอก
มะพร้าวเล่น แล้วเห็นว่ามือน้ำไหลออกมาจากจั่นจึงเอามือนั้นลูบชิมปรากฏว่ามีรสหวานดีจึง
นำเอาภาชนะมารองรับน้ำที่หยดจากจั่นมะพร้าว ปรากฏว่าได้น้ำตาลสดมา 1 ชันจึงนำมาต้มแล้ว
นำไปต้มได้รสหวานอร่อยดี จึงทำอีกคราวนี้เอาน้ำตาลมาลองต้มอีกปรากฏว่าต้มจนน้ำตาลสดเดือด
และลืมนำน้ำตาลจึงแข็งกลายเป็นดั่งเม กินก็อร่อยดี จึงนำมาลองทำแล้วลองอีกหลายครั้ง
จนกระทั่งได้พบสูตรการทำน้ำตาลมะพร้าว เล่าสู่กันมาแบบนี้”

คุณนิภา จารุพัฒน์ ได้กล่าวถึงการทำน้ำตาลมะพร้าวในอดีตไว้ว่า “สังคม
ความเป็นอยู่ดั้งเดิมนั้นอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ในการทำการเกษตรเป็นการแบ่งหน้าที่ของบุคคล
ในครอบครัวทำงานต่าง ๆ พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องก็แบ่งหน้าที่กันไป และ ที่จังหวัด
สมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีสภาพดิน น้ำ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหมาะสมในการปลูกมะพร้าว
เป็นอย่างยิ่ง มีการปลูกมะพร้าวกันมานานนับ 100 ปีแล้ว เริ่มแรกก็จะเป็นการปลูกมะพร้าวพันธุ์
ผลใหญ่หรือมะพร้าวใหญ่ สำหรับเก็บผลต่อมาก็มีการเริ่มทำน้ำตาลมะพร้าว”

นอกจากนี้อาจารย์เฉลียว อ้นแสง ยังได้กล่าวไว้ว่า “วันนี้อาชีพการทำน้ำตาลมะพร้าวก็จะเป็นอาชีพที่สำคัญในด้านของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการมาศึกษา มาดูหรือเมื่อมาเที่ยวแล้วก็หาซื้อเป็นของฝากสร้างรายได้ที่ดีแก่ชาวสวนมะพร้าวที่สำคัญอาชีพหนึ่ง กระบวนการผลิตน้ำตาลมะพร้าวมีการพัฒนาเรื่อยมา การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ตามวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ การทำน้ำตาลเมาหรือกระแช่ ดื่มน้ำในเทศกาลต่างๆ ของชุมชนในสมัยก่อน ปัจจุบันก็ไม่ค่อยมีใครทำแล้วการทำน้ำตาลมะพร้าวจึงมีประวัติความเป็นมาตามวิถีชีวิตของชุมชน” ดังนั้น อัมพวาหรือบางช้างในอดีตขึ้นชื่อในเรื่องน้ำตาลมะพร้าว เนื่องจากมีรสหวานมันและมีกลิ่นหอม วิธีทำน้ำตาลยังสืบทอดกันต่อมาถึงปัจจุบัน น้ำตาลบางช้างคือ น้ำตาลจากเมืองแม่กลอง

การปลูกข้าวในร่องสวน ก่อนที่ยุคน้ำหลากจักสูญสลายไป ซึ่งการปลูกข้าวในร่องสวนจะปลูกหน้าฝนตรงกับฤดูข้าวนาปีทั่วไป ใช้ขอบหน้าเล็กจวกดิน ค้ำจอบสั้นกว่าปกติจวกดินเพื่อให้ดินโปร่ง การปลูกข้าวในร่องสวนเป็นระบบนาดำ และในอดีตปลูกข้าวในร่องสวนได้จนถึงตำบลบางจะเกร็งทางซีกตะวันออก ส่วนทางตะวันตกปลูกได้จนถึงคลองมอปลัด และจะยกร่องห่างประมาณ 4 วา ทำน้ำตาลด้วยทำนาด้วย ส่วนทางตอนบนจะไม่ทำนาในร่องสวนเพราะน้ำจะท่วมนานกว่าตอนล่างในหน้าน้ำหลากจึงเน้นหนักไปทางสวนผสมผสาน

ภาพที่ 29 แสดงการปลูกข้าวในร่องสวนในอดีตของชุมชนชาวสวน เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันไม่มีหลงเหลือให้เห็นอีกแล้ว ปัจจุบันเน้นไปในการปลูกพืชเศรษฐกิจ

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549), 17.

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกคุณชนัดดา เทียนศิริ ได้เล่าให้ฟังว่า “ในสมัยก่อนชุมชนชาวสวนก็มีทั้งสวนส้มโอ ลิ้นจี่ มีมากก็มะพร้าว คนงานก็เป็นคนในครอบครัวทั้งนั้น แบ่งหน้าที่ แบ่งงานกันทำ ตามร่องสวนก็มีปลูกข้าวปลูกในร่องสวนนั้นแหละปลูกหน้าฝนก็เหมือนกับการปลูกข้าวนาปีทั่วไป พี่พ่อกสวนครัวต่าง ๆ ส่วนมากก็มีปลูกไว้ ไม่ต้องออกไปหาซื้อตามตลาดก็มีกินกันทั้งครอบครัวแล้ว” นอกจากนี้คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม ยังได้กล่าวถึงการทำเกษตรกรรมของชาวอัมพวาในอดีตไว้ว่า “พูดถึงอาชีพเกษตรกรรมมีอยู่มากมายหลายอย่าง ส่วนมากมักจะเลือกประเภทตามที่ตัวเองถนัด หรือพื้นฐานทางครอบครัวทำอยู่แล้ว หรือตามสภาพดินฟ้าอากาศ คนสมัยก่อนเคยดำรงเลี้ยงชีพด้วยการทำนาในฤดูฝน ปลูกข้าวในร่องสวน ส่วนมากใครทำสวนเขาก็ปลูกข้าวในร่องสวนกันหมายถึงในสมัยก่อนนะ แต่ปัจจุบันไม่มีเหลือให้เห็นแล้ว เปลี่ยนไปตามยุคสมัย” และอาจารย์รัฐดี พูลผล ได้กล่าวเสริมไว้ว่า “การทำเกษตรกรรมของคนอัมพวาในอดีตนั้น ส่วนมากก็รับช่วงมาจากบรรพบุรุษทำอะไรก็ทำอย่างนั้น แต่หลัก ๆ จะเป็นเกษตรแบบผสมผสาน มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงแบบที่ปัจจุบันนิยมพูดกัน แต่คนอัมพวาเป็นแบบนี้มานานแล้ว” ทำให้เห็นว่าการทำเกษตรกรรมของคนในอดีตเป็นเกษตรแบบผสมผสาน

การใช้ขยับปลา “ขย” เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างเป็นร่างแหสี่เหลี่ยม มุมทั้งสี่ผูกด้วยไม้ไผ่หรือไม้รวก และยึดรวมไว้ตรงกลางกับที่ยึดแขนขย ซึ่งทำจากกระบอกไม้ไผ่ โดยมีไม้คานยกหรือไม้ค้ำซึ่งผูกโยงติดกับที่ยึดแขนขย “ขย” มีอยู่สามแบบ แบบแรกคือที่ปรากฏในภาพ สามารถถือไปไหนมาไหนได้ ใช้ตามแม่น้ำลำคลองที่ไม่ลึกมากนัก แบบที่สอง เป็นขยที่ติดตั้งอยู่กับที่ โดยปลายอีกด้านของไม้คานยกยึดกับแท่งเสาหลัก ซึ่งทำให้เป็นจุดหมุนกระดกได้ เรียกว่า ขยขันช่อ สัตว์น้ำที่จับได้มักเป็นปลาเล็กปลาน้อย กุ้งฝอย หรือลูกปลา ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแม่น้ำลำคลองสายนั้นด้วย ส่วนแบบสุดท้ายเรียก ขยปัก ติดตั้งอยู่กับที่เช่นกัน แต่มีขนาดใหญ่กว่า และมีปีกสำหรับปิดกั้นทางเดินของสัตว์น้ำ ขยชนิดนี้จะพบได้ตามชายฝั่งทะเลทั่วไป การใช้ขยับปลามักทำในฤดูน้ำหลาก หรือช่วงที่มีน้ำเออะ เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำลำคลองคือเอกลักษณ์ในการดำรงชีวิตของชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 30 แสดงการใช้ขื่อในการจับสัตว์น้ำ มักทำในฤดูน้ำหลาก

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม

, 2549), 18.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เพราะวิถีชีวิตของประชาชนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง ประชาชนใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และใช้ในการสัญจร การจับปลาเพื่อนำมาทำเป็นอาหารจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ซึ่งวิธีในการใช้จับปลามีหลากหลายวิธี โดยวิธีการยกขื่อก็เป็นวิธีหนึ่ง “ขื่อ” เป็นเครื่องมือประมงน้ำจืด หรือประมงพื้นบ้าน เป็นอาชีพหนึ่งของชาวบ้านในสมุทรสงคราม

การตกกุ้ง กุ้งแม่น้ำเป็นรายการอาหารที่มีชื่อเสียงของอัมพวา กุ้งที่ได้ล้วนมาจากฝีมือการตกกุ้ง ที่ต้องอาศัยทั้งความอดทน และความชำนาญของชาวบ้านทั้งสิ้น โดยใช้หัวใจไก่อปูดองกระดอง ไม้เคียน หรือกุ้งตัวเล็ก ๆ เป็นเหยื่อ มีพ่อค้าคนกลางพายเรือมารับซื้อกุ้ง บริเวณที่สามารถพบเห็นการตกกุ้งมากที่สุด ได้แก่ สองฝั่งแม่น้ำแม่กลองทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางคืน จะพบเห็นเรือตกกุ้งแทบทุกกุ้งน้ำ

ภาพที่ 31 แสดงอาชีพการตกกุ้ง เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวสมุทรสงครามที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พบเห็นได้ทั่วไปบริเวณแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน

4.3 ความผูกพันของชุมชน

จากการถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตด้วยภาพต่าง ๆ นั้นทำให้พบเห็นว่าวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวสมุทรสงครามนั้น มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีความผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ งานเทศกาลต่าง ๆ ปัจจุบันประเพณีต่าง ๆ ในอดีตก็ยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง ซึ่งการสัมภาษณ์ระดับลึกคุณชนัดดา เทียนศิริ ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีตว่า “การทำมาหากิน การดำรงชีวิตของคนเมื่อก่อนก็ผูกพันอยู่กับแม่น้ำ คลอง อาชีพที่ที่แต่เดิมคือ การตกปลา การตกกุ้ง การทำน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีอยู่ให้เห็น ส่วนประเพณีที่มีแต่เดิม บางอย่างก็หายไป บางอย่างก็ยังมีอยู่ ที่ยังเห็นอยู่ก็เช่น การบิณฑบาตของพระทางน้ำ ประเพณีชักพระ ที่ยังมีอยู่และเป็นสิ่งที่คนกรุงเทพฯต้องการเห็น”

สอดคล้องกับอาจารย์อิน อันล้ำเลิศที่ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของอัมพวาที่ค่อนข้างเรียบง่ายไว้ว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่มีชีวิตค่อนข้างสมถะ ดำเนินชีวิตในแบบพอเพียง พอกินพอใช้เท่าที่จำเป็นในชีวิต มีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างเรียบง่าย ด้วยเป็นเจ้าของพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ สภาพความเป็นอยู่มีความสงบร่มเย็นมาแต่โบราณ คนแม่กลองมีความขยันหมั่นเพียร มัธยัสถ์ ทำให้มีฐานะดี มีจิตใจดีโอบอ้อมอารีใจบุญ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ชาวอัมพวาในอดีตมีวิถีชีวิตและการทำมาหากินอยู่กับเกษตรกรรมเป็นหลัก นอกนั้นเป็นการทำประมงและค้าขาย” ศาสนามีส่วนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนมีการพบปะ สัมพันธ์กัน เสริมสร้างความผูกพันในสังคม และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

การตัดบาตรริมคลอง ตอนย่ำรุ่งของทุกวัน พระภิกษุทั้งจากวัดอัมพวันเจติยาราม และวัดพระยาญาติ จะออกเดินบิณฑบาตตามทางเดินริมคลองอัมพวา ซึ่งพระสงฆ์บางรูป จะพายเรือไปบิณฑบาตในชุมชนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ตัดบาตร นอกจากจะเป็นการเสริมสิริมงคลแล้ว ยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 32 แสดงการบิณฑบาตทางน้ำของพระภิกษุ ปัจจุบันยังพบเห็นได้และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ ในภาพเป็นบริเวณแม่น้ำแม่กลอง

ภาพที่ 33 แสดงเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดอัมพวา พ.ศ. 2494 ในยุคที่ตลาดน้ำอัมพวาเฟื่องฟู
ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม , 2549), 19.

ภาพเหตุการณ์ไฟไหม้ที่ตลาดอัมพวา เมื่อปี พ.ศ. 2494 แต่อัมพวาก็ยังสามารถฟื้นขึ้น และดำรงสถานะชุมชนและชุมชนทางน้ำมาจนถึงราวปี พ.ศ. 2516 เมื่อถนนหนทางเข้าแทนที่ชุมชนชาวน้ำริมคลอง ตั้งแต่บางนกแขวก บางน้อย อัมพวาก็ค่อย ๆ หยุตหนึ่งส่งคลองรอให้ลูกหลานมาคั้นรากเหง้า และทิศทางใหม่ นอกจากนี้ยังมีงานเทศกาลต่าง ๆ ที่มีในอดีต แต่ได้สูญหายไปแล้ว ซึ่งทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะคลองอัมพวาทั้งสิ้น

ภาพที่ 34 แสดงให้เห็นถึงงานเทศกาลในคลองอัมพวา ในอดีตงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549), 23.

จากภาพงานเทศกาลในคลองอัมพวานี้คาดว่าน่าจะประมาณปี พ.ศ. 2501 และทางด้านขวาเป็นภาพสาวแควอ้อม ซึ่งเป็นงานเดียวกันกับงานเทศกาลในคลองอัมพวา การจัดงานประเพณีต่าง ๆ ในอดีต จึงมักเกี่ยวข้องกับน้ำและเรือ ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวอัมพวาจึงมีความผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลอง

ภาพที่ 35 แสดงการแต่งกายของผู้หญิงภายในชุมชนอัมพวา ในอดีตผู้หญิงส่วนใหญ่นิยมนุ่งผ้าซิ่น

ที่มา : สุรจิต ชिरเวทย์, บรรณาธิการ, คนแม่กลอง (สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549), 23.

จากภาพที่ 35 ร้านค้าริมคลองในตลาดอัมพวา ยุคผู้หญิงยังนุ่งซิ่น (ผ้ามีลายที่เชิง) ถ้าไม่มีลายที่เชิงล่างเรียกว่าผ้าถุง สำหรับใส่ทำงาน การนุ่งผ้าซิ่นนับเป็นความภาคภูมิใจและแสดงถึงเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของหญิงไทย

4.4 ระบอบการปกครอง ผู้นำชุมชน

ด้านการปกครองจังหวัดสมุทรสงครามนั้น ก่อนวันที่ 1 เมษายน 2435 สมุทรสงคราม มีการปกครองเหมือนกับหัวเมืองทั่วไป คือ มีเจ้าเมืองปกครองเป็นอิสระ ต่อมาในปี พ.ศ. 2435 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ กล่าวคือ ในส่วนกลางได้จัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น และในปี พ.ศ. 2473 ได้ตั้งมณฑลราชบุรี โดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน 5 เมือง คือ เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองปราณบุรี และเมืองสมุทรสงคราม ต่อมาได้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารราชการ แห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 ซึ่งได้จัดระเบียบราชการส่วนภูมิภาคไว้เป็นจังหวัด และอำเภอ อันเป็นการยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลไป เป็นการแบ่งเขตจังหวัด ขึ้นตรงต่อบริหารราชการส่วนกลาง ดังนั้น ปัจจุบันสมุทรสงคราม จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ประกอบด้วยอำเภอต่าง ๆ รวม 3 อำเภอด้วยกัน คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ที่ส่งมาจากส่วนกลาง กระทรวงมหาดไทยและมีคณะกรรมการจังหวัด ช่วยบริหารงานให้ประชาชน มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขและเรียบร้อย (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 2)

ดังนั้นชุมชนอัมพวาในอดีตมีวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่ และสังคมเป็นแบบชนบท เป็นสังคมเกษตร ที่มีความสงบสุขร่มเย็นมาแต่อดีตกาล ผู้คนส่วนใหญ่มีอุปนิสัยขยันหมั่นเพียร อดทนมัธยัสถ์ ทำให้มีฐานะค่อนข้างดี มีจิตใจโอบอ้อมอารี ใจบุญ รักความยุติธรรม ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่น่าสนใจ วิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงมีความเรียบง่าย และชุมชนมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองมาตั้งแต่อดีตกาล

5. สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีต

ชุมชนอัมพวา ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งไหลผ่านพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตก และมีคลองอัมพวา ซึ่งแยกจากแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านกลางพื้นที่ชุมชน นอกจากนี้ยังมีคลองต่าง ๆ อีกหลายสายที่ไหลผ่านบริเวณพื้นที่ชุมชน เช่น คลองบางจาก คลองลัดดาโชติ คลองควาติงษ์ คลองผีหลอก คลองบางกระพ้อม ฯลฯ จากการที่มีโครงข่ายคลองอยู่ทั่วไปภายในพื้นที่ชุมชน ส่งผลให้เกิดความสะดวกสบายทางด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรมเป็นอย่างมากพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในชุมชน จึงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และจากลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์ ชุมชนได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน ทำให้น้ำไหลขึ้นลงตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชุมชนอัมพวาได้ชื่อว่าเป็นเมือง 3 น้ำ คือมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกนายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวา ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีตไว้ว่า “ จากตำแหน่งที่ตั้งซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน มีน้ำไหลขึ้น ไหลลงตลอดทั้งปี ทำให้ชุมชนอัมพวาเป็นเมืองสามน้ำ คือ มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม เนื่องจากมีโครงข่ายคลองอยู่ทั่วไป ส่งผลให้มีความสะดวกในด้านคมนาคมทางน้ำและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม”

ร้อยโทพิช ใจดีม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาว่า “ถ้ากล่าวถึงสภาพแวดล้อมของอัมพวา ลักษณะเด่นของชุมชนอัมพวาคือคลองอัมพวาเชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ชื่อว่าเป็นเมืองสามน้ำคือน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทำให้มีต้นลำพู เป็นที่อาศัยของหิ่งห้อย ชุมชนบ้านเรือนสองฝั่งคลองเต็มไปด้วยสวนผลไม้ บ้านเรือนไม้ เรือนไทย เป็นสภาพแวดล้อมที่มีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น”

สอดคล้องกับคุณชนัดดา เทียนศิริ ที่ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “สภาพแวดล้อมเป็นแม่น้ำคูคลองเป็นหลัก และอัมพวายังเป็นพื้นที่ 3 น้ำ มีน้ำจืดไหลเวียนสลับกับน้ำเค็มและน้ำกร่อย นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สวนซึ่งสภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก”

อาจารย์นัฐวดี พูลผล ได้กล่าวว่า “พูดถึงลักษณะทางภูมิอากาศของชุมชนอัมพวาโดยทั่วไปมีอุณหภูมิที่ไม่ร้อนมากนัก เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเล มีฝนตกชุกในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม และจะมีอากาศค่อนข้างเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสืบเนื่องมาจากสภาพที่ตั้งของพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มใกล้ปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้มีการตกตะกอนของแร่ธาตุต่าง ๆ ชุมชนอัมพวามีคลองสาขาย่อยของแม่น้ำแม่กลองหลายสายซึ่งคลองต่าง ๆ ที่แยกย่อยนั้นได้สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินในพื้นที่ ประชากรจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ”

และจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนในอัมพวาก็ให้ความคิดเห็นคล้าย ๆ กันว่า “สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาโดยทั่วไปมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำ อากาศที่บริสุทธิ์ มีดินดีทำให้มีทรัพยากรต่าง ๆ ดีด้วย พืชได้ว่ามีทรัพยากรในดิน สินในน้ำคงไม่ผิด อีกทั้งมีทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นชุมชนริมน้ำ และสวน เป็นดินแดนแห่งความชุ่มฉ่ำไปด้วยแม่น้ำแม่กลอง และมีลำคลองอีกมากมายหลายสาย อีกทั้งมีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย จึงเป็นที่มาแห่งความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และอาหารที่แตกต่างไปจากที่อื่น” ทำให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีตมีความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 36 แสดงสภาพแวดล้อมบริเวณคลองอัมพวา เป็นช่วงน้ำลดชาวบ้านจับปลา กุ้ง เป็นภาพที่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นการพึงพาความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีมาตั้งแต่อดีต

นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว จากการสัมภาษณ์ อัมพวา ยังได้ชื่อว่า “เมืองสามน้ำ” กล่าวคือเป็นเมืองที่มีทั้ง น้ำจืด น้ำกร่อย และ น้ำเค็ม

5.1 สภาพแวดล้อมทั่วไป

อัมพวากับการเป็นเมืองสามน้ำ อัมพวานอกจากจะมีความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสมุทรสงครามรวมถึงชุมชน อัมพวาจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบสามน้ำ กล่าวคือ สมุทรสงครามได้รับน้ำจืดจาก ทางเหนือ จากตัวลำนน้ำแม่กลอง และลำน้ำย่อย ทางทิศตะวันตกรับน้ำฝน น้ำจืด จากลำน้ำย่อยที่อยู่ในเขต อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี จากลักษณะพื้นที่สูงเทือกเขาตะนาวศรีลงมาสู่คลองวัดประดู่ โดยคลองธรรมชาติทุกคลองในเขต อำเภอปากท่อ และอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรีไหลลงสู่ แม่น้ำแม่กลอง ทางด้านใต้รับน้ำเค็มหรือน้ำทะเลจากอ่าวบางตะบูน จังหวัดเพชรบุรี เข้ามาทาง คลองขุดยี่สาร และจากปากอ่าวแม่กลองเข้ามาปากน้ำแม่กลองและคลองย่อยต่าง ๆ ในจังหวัด สมุทรสงคราม

ลักษณะอาการที่เป็นสามน้ำคือ ตัวแม่น้ำแม่กลองกับคลองทุกคลองที่แยกจากตัว แม่น้ำ เมื่อน้ำทะเลขึ้น น้ำทะเลจะดันน้ำจืดในตัวลำน้ำ และคลองย่อยต่าง ๆ ที่ไหลมาจาก กาญจนบุรีและราชบุรีกลับขึ้นไปก่อน ในช่วงหัวน้ำขึ้น 1 – 2 ชั่วโมงแรกจึงเป็นน้ำจืด ครั้นชั่วโมงที่ 3 – 4 น้ำทะเลเข้าคลุกเคล้ากับน้ำจืดมากแล้ว ก็จะกลายเป็นน้ำกร่อยหรือน้ำลึกลับจืดลึกลับเค็ม พอชั่วโมงที่ 5 – 6 ก็จะเป็นน้ำเค็ม คือเป็นสามน้ำในสายน้ำเดียวกัน (สุรจิต ชิริเวทย์ 2549 :46)

ปริมาณน้ำขึ้น – ลงในแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับวันข้างขึ้นข้างแรม โดยปริมาณน้ำขึ้น – น้ำลง จะมากในช่วง “น้ำเกิด” คือประมาณ ขึ้นหรือแรม 12 – 13 ค่ำ และ 1 – 5 ค่ำ ส่วน “น้ำตาย” จะมีปริมาณน้ำขึ้น – ลง ต่ำกว่า โดยจะอยู่ในช่วงขึ้นหรือแรม 6 – 11 ค่ำ

ดังนั้น การเป็นเมืองสามน้ำของชุมชนอัมพวาส่งผลให้เกิดความหลากหลาย ทางชีวภาพ รวมทั้งจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศทำให้เกิดมีพรรณไม้น้ำยืนต้นและพุ่มไม้ ต่าง ๆ มากมาย เช่น ลำพู จาก แสมดำ แสมขาว เหงือกปลาหมอ เป็นต้น มีสัตว์น้ำที่สำคัญได้แก่ ปลากระบอก ปลากระพง ปลาตะเพียน ปลาดิน กุ้งแม่น้ำหรือกุ้งก้ามกราม ปูที่พบมากได้แก่ ปูแสม ปูก้ามดาบ และหอยต่าง ๆ มีนกอพยพ และนกประจำถิ่นกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควายนกยางรอก เขี้ยวแดง นกเอี้ยง เป็นต้น และมีสัตว์เลื้อยคลาน เช่น กิ้งก่า และตัวเงินตัวทอง นอกจากนี้ยังมีแมลงนานาชนิดอีกเป็นจำนวนมาก (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 : 18 – 21)

ภาพที่ 37 แสดงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศของชุมชนอัมพวา ประกอบด้วยต้นไม้ พืชพรรณต่าง ๆ และสัตว์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ เช่น หิ่งห้อย กุ้งแม่น้ำ นกประจำถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้สัตว์ที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์และจุดเด่นของการท่องเที่ยวอัมพวาคือ หิ่งห้อย จากการที่ชุมชนอัมพวามีสภาพทางระบบนิเวศที่สมบูรณ์เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของ ต้นลำพู ทำให้สามารถพบเห็นต้นลำพูได้ทั่วไปตามริมแม่น้ำและริมคลองต่าง ๆ และต้นลำพูยังเป็น แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อยจำนวนมาก และหิ่งห้อยจำนวนมากนี้ยังเป็น จุดสนใจแก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวสนใจเป็นจำนวนมาก คือ การล่องเรือชมหิ่งห้อย จนสามารถพูดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชุมชนอัมพวาที่ว่าได้

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกอาจารย์เจลิยว อ้นแสง ได้กล่าวถึงหิ่งห้อยซึ่งเป็น เอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวของอัมพวาไว้ว่า “ส่วนใหญ่จะพบหิ่งห้อยตามสุ่มทุ่มไม้ในบริเวณ ที่เป็นพื้นที่ชุ่มชื้นใกล้หนองน้ำ ตามลำธารที่มีน้ำใสสะอาดที่ค่อนข้างนิ่งหรือไหลเอื่อย และบริเวณ ป่าชายเลนริมฝั่งทะเล โดยเฉพาะตามป่าชายเลนแล้วเป็นที่ทราบกันดีว่าหิ่งห้อยจะชอบเกาะอยู่ที่

ต้นลำพู ลำพูทะเล ลำแพน ลำแพนหิน โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ฝาดดอกแดง ฝาดดอกขาว โปธิทะเล สาธุ เหงือกปลาหมอชนิดต่าง ๆ และแสมชนิดต่าง ๆ ตอนกลางคืนเวลาดูหิ่งห้อยจึงสวยงามเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่”

และคุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ได้กล่าวไว้ว่า “หิ่งห้อยแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติได้ หิ่งห้อยจึงเป็นสื่อให้มนุษย์รู้สึกรักและชื่นชมธรรมชาติจากการทำแสงกระพริบในยามค่ำคืน กิจกรรมการส่องเรือดูความสวยงามของหิ่งห้อยในยามค่ำคืนจึงเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว”

นอกจากในแง่ของการท่องเที่ยวแล้วหิ่งห้อยยังมีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งอาจารย์บุญลือ คชเสนีย์ ได้กล่าวไว้ว่า “หิ่งห้อยมีประโยชน์ในด้านชีวภาพและระบบนิเวศมากมาย เช่น เป็นตัววัดความชุ่มชื้นและแหล่งน้ำสะอาด ความหลากหลายของหิ่งห้อยเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสมบูรณ์หรือเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมในพื้นที่เฉพาะแห่งได้ โดยแหล่งที่มีหิ่งห้อยอาศัยอยู่แสดงว่าเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปราศจากมลภาวะต่าง ๆ เป็นสัญญาณบอกการมาเยือนของหน้าร้อนในเมืองไทย มีประโยชน์สำหรับชาวประมงในการสังเกตแนวชายฝั่งในเวลาเดินเรือยามค่ำคืน โดยอาศัยแสงสว่างจากหิ่งห้อยที่เรืองแสงเป็นจำนวนมากเกาะอยู่ตามต้นไม้เป็นแนวยาวเลียบชายฝั่ง ทำให้ง่ายต่อการสังเกตในระยะไกล ๆ เป็นต้น ปัจจุบันก็มีประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งชุมชนควรให้การดูแลอนุรักษ์ไว้” หิ่งห้อยจึงมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและธรรมชาติของชุมชนอัมพวา

หิ่งห้อย เป็นสัตว์จำพวกแมลงปีกแข็งขนาดเล็ก อาศัยอยู่ตามใบไม้ เมื่อผสมพันธุ์แล้วจะวางไข่ฟองเดี่ยว ตามดินหรือที่ชื้นและโดยวงจรชีวิตของหิ่งห้อยจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง 4 ระยะ ก่อนจะเป็นตัวเต็มวัย ส่งแสงให้เห็นกัน คือ ระยะแรกเป็นไข่ ระยะตัวอ่อน ระยะดักแด้ และระยะตัวเต็มวัย หิ่งห้อยตัวเต็มวัย จะผสมพันธุ์วางไข่บริเวณ โคนต้นพีชหรือหญ้า บนบก หรือในน้ำ แล้วแต่ชนิดของหิ่งห้อย โดยทั่วไป ไข่ของหิ่งห้อยจะมีสีเหลือง ลักษณะกลมรี วางไข่เป็นกลุ่ม 5 – 130 ฟอง แล้วแต่ชนิด และใช้เวลา จากไข่จนถึงตัวเต็มวัย 3 – 4 เดือน จนถึง 1 ปี แตกต่างกันไป ตามชนิดของหิ่งห้อย และมีชีวิตส่องแสงได้ ประมาณ 1 – 2 เดือน

ภาพที่ 38 แสดงภาพหิ่งห้อย ซึ่งเป็นสัตว์ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา

แหล่งที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อย เนื่องจากหิ่งห้อย มักจะออกหากินในเวลากลางคืน และหลบซ่อนตัวในเวลากลางวัน ส่วนใหญ่หิ่งห้อยอาศัยอยู่ตามพุ่มไม้หรือตามพื้นที่ชุ่มชื้นใกล้หนองน้ำ หรือลำธารที่มีน้ำใสสะอาด และที่สำคัญตรงนั้นต้องเป็นน้ำนิ่ง ตลอดจนบริเวณป่าโกงกาง ชายฝั่งทะเล ในระยะตัวเต็มวัยหิ่งห้อยมักเกาะอยู่ตามต้นลำพู และต้นลำแพนโพทะเล ต้นผักต้นแสม ต้นสาธุ และต้นเหียงอกปลาหมอ โดยเฉพะป่าชายเลน ที่มีแหล่งอาหารสมบูรณ์ ชาวบ้านมักจะเรียกต้นไม้ที่มีหิ่งห้อยเกาะว่า “โกงกางหิ่งห้อย” หิ่งห้อยที่เราเห็นบินวอนตามพุ่มไม้ ส่วนใหญ่มักเป็น ตัวผู้ส่วนหิ่งห้อยตัวเมียนั้น ชอบเกาะนิ่งตามกิ่งไม้ แสงที่กระพริบใช้สำหรับสื่อสารกับเพศตรงข้าม ตัวผู้ใช้เกี่ยวพาราสิตตัวเมีย ตัวเมียใช้ตอบรับการเกี่ยวของตัวผู้โดยตัวผู้จะกระพริบก่อน เมื่อตัวเมียพอใจจะกระพริบแสงตอบเพื่อให้ตัวผู้บินไปหาถูกจังหวะการกระพริบจะต่างกันไปตามชนิดของหิ่งห้อย ตามปกติชาวบ้านเมื่อเห็นหิ่งห้อยบินออกมากะพริบแสงก็เป็น การส่งสัญญาณว่าฤดูร้อนกำลังมาเยือนนั่นเอง จากการทำหิ่งห้อย ชอบอาศัยตามแหล่งน้ำที่สะอาด ในช่วงวัยที่เป็น หนองน้ำหิ่งห้อยทำให้หิ่งห้อยเป็นสัตว์ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ หรือเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

5.2 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สมาชิกในชุมชนริมคลองอัมพวาก็เกิดการรวมตัวขึ้นเพื่อพลิกฟื้นความรุ่งเรืองเช่นในอดีตขึ้นมาอีกครั้งตามโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ที่ทางคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เข้ามาเป็นแม่ข่ายในการฟื้นฟู โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์รูปแบบของชุมชนที่มีอาคารเรือนแถวไม้ชั้นเดียวหลังคามุงกระเบื้องสองฟากฝั่งคลองอัมพวาอันเป็นเอกลักษณ์อาคารไม้เหล่านี้เป็นเครื่องบอกเล่าถึงความเป็นมาของชุมชนการค้าริมสายน้ำได้เป็นอย่างดี

โครงการบ้านสวนอัมพวา ของมูลนิธิชัยพัฒนา โดยมุ่งหวังที่จะปลูกจิตสำนึกของชุมชนอัมพวาด้านการอนุรักษ์ชีวิตชุมชน และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยได้ปรับปรุงเรือนไม้ริมน้ำ ตลอด 2 ฝั่งคลองกว่า 200 หลังคาเรือน จำนวน 22 ไร่ เพื่อเป็นต้นแบบตัวอย่างของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย พร้อมก่อสร้างอาคารเรือนไม้อนุรักษ์ จำนวน 6 หลัง สำหรับใช้เป็นศาลาที่ประทับและอาคารสาธิตการประกอบอาชีพ การแสดงศิลปวัฒนธรรม และจำหน่ายสินค้าของชุมชนอัมพวา

ในช่วงปี พ.ศ. 2544 คณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำคูคลอง ได้คัดเลือก “ชุมชนคลองอัมพวา” เข้าร่วมในโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำคูคลอง เนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ที่เกี่ยวข้องกับต้นราชวงศ์จักรี มีประเพณี วัฒนธรรมสืบทอดจากคนรุ่นเก่า มีชุมชนริมน้ำที่เคยมีความรุ่งเรือง มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และการตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศน์คลองอัมพวา ยังคงมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ น้ำมีคุณภาพดี ประกอบกับกลุ่มประชาคมที่ให้ความสนใจและมีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเป็นแกนนำในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมของคลองอัมพวาและชุมชนริมน้ำให้คงอยู่ตลอดไป นอกจากนี้สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยังได้มอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

ในช่วงปีพ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน รัฐบาลเดนมาร์ก ในนาม DANIDA (Danish International Development Assistance) ได้ให้การสนับสนุนรัฐบาลไทย ผ่านทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของไทย โดยเน้นความร่วมมือของท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ที่สำคัญ ชุมชนคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่อง เนื่องจากคลองอัมพวาเป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีบ้านไม้เรือนแถวริมฝั่งคลองอัมพวาที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะแตกต่างจากชุมชนอื่น และยังมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มีศักยภาพ สำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีชุมชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมใน โครงการรวมทั้งความพร้อมของหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นและมีตำแหน่งที่ตั้งใกล้กับกรุงเทพฯ

จากผลการดำเนินงาน ในโครงการมาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนคลองอัมพวาและพื้นที่ต่อเนื่องได้ถูกระบุให้เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและศักยภาพสูงสุดในจังหวัดสมุทรสงคราม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนา และถูกเลือกให้นำแผนไปปฏิบัติต่อไป โดยส่วนหนึ่งได้ทำโครงการสาธิตเพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารที่มีคุณค่าของชุมชนคลองอัมพวา เพื่อแสดงให้เห็นประชาชนในท้องถิ่นเห็นตัวอย่างที่ดีของการอนุรักษ์อาคารตามหลักวิชาการและนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์อาคารต่อไป

5.3 สภาพวิถีชุมชนกับสิ่งแวดล้อม

ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา มีระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามรูปแบบของที่ราบลุ่มใกล้ปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้สารอาหาร และแร่ธาตุที่ถูกแม่น้ำแม่กลองพัดพามาจากต้นแม่น้ำมีการตกตะกอนที่นี้ ชุมชนอัมพวามีลำคลองย่อยจากแม่น้ำแม่กลองหลายสายด้วยกัน ได้แก่ คลองอัมพวา คลองดาวดึงส์ คลองผีหลอก คลองบางจาก และคลองเล็ก ๆ ที่แยกย่อยออกไปจากคลองดังกล่าวอีกมากมาย ลำคลองเหล่านี้ก็ได้รับเอาแร่ธาตุเข้าไปด้วย ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นดินในท้องที่ ทำให้เอื้อต่อการปลูกพืชผลในชุมชนอัมพวา การทำสวนผลไม้ในชุมชนอัมพวาจะขุดพื้นดินเป็นร่องสวน เพื่อท่อน้ำเข้ามาใช้รดน้ำต้นไม้ในร่องสวนด้วยสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตร ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ นอกจากนี้พื้นที่การเพาะปลูกบริเวณรอบ ๆ ยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่น่าสนใจอีกด้วย

ภาพที่ 39 แสดงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนอัมพวา ให้เห็นถึงบ้านเรือนที่ตั้งอยู่บริเวณริมสองฝั่งคลอง

การเป็นเมืองสามน้ำของชุมชนอัมพวา ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ มีพืชพันธุ์หลายชนิด ทั้งต้นฝ้ายทะเล ต้นจิก ต้นโพธิ์ทะเล ต้นลำพูที่เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่ของสัตว์และแมลงโดยเฉพาะ หิ่งห้อย และยังมีสัตว์ต่าง ๆ นานาชนิดเช่น ปลา กุ้งแม่น้ำ รวมไปถึงนกชนิดต่าง ๆ ความหลากหลายทางชีวภาพนี้เองที่สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

6. สถานที่ท่องเที่ยว และพัฒนาการการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดของประเทศไทย มีเนื้อที่เพียง 416 ตารางกิโลเมตรแต่เป็นจังหวัดที่มีความน่าสนใจ น่าศึกษา และน่าท่องเที่ยวพักผ่อนยิ่งนักเพราะเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์สำคัญทั้งของไทย และของโลก เป็นแดนกำเนิดศิลปินที่มีชื่อเสียงหลายระดับ และเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งตลอดเวลากว่า 300 ปีที่ผ่านมา นับจากชื่อ “เมืองแม่กลอง” ถูกจารึกลงในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากเมืองที่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอกด้วยมีเส้นทางคมนาคมเพียงสายเดียว จนถูกเรียกว่า “เมืองปิด” จนกระทั่งได้รับการพัฒนาอย่างค่อยๆ ก้าวเดินแต่เดินไปอย่างสม่ำเสมอไม่หยุดยั้ง กลับกลายเป็น “เมืองท่องเที่ยว” ที่มีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์เป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของบรรดานักท่องเที่ยวมากมายที่เวียนเข้า-ออก ครึ่งแล้วครึ่งเล่า เพื่อตัดดวงความสบายใจในท่ามกลาง บรรยากาศอันบริสุทธิ์ ประกอบกับมีศิลปวัฒนธรรมและสิ่งที่น่าสนใจที่เป็นที่สุดของประเทศอีกมากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก อัมพวาในอดีตก่อนที่จะมีการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นเมืองที่มีความเงียบ ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากนัก อัมพวาจะมีจุดเด่นในด้านแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนา ที่เด่น ๆ ในอดีตได้แก่ อุทยาน ร.2 มีนักท่องเที่ยวทั้งที่มาเป็นครอบครัวและกลุ่มนักท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานและพันธุ์ไม้ในวรรณคดี โดยเฉพาะในวันจัดงานจะมีทั้งชาวจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงมาเป็นจำนวนมาก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ในชุมชนและที่อยู่ใกล้เคียงก็มีความคึกคักตามเทศกาลงานประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ซึ่งการเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามในวันที่ไม่มีเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวไม่มากนัก นายอำเภอสำราญ ดันเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพการท่องเที่ยวของอัมพวาในอดีตไว้ว่า “หากมองถึงคำขวัญประจำจังหวัดก็จะมองภาพรวมของการท่องเที่ยวได้ว่ามีเพียงแหล่งท่องเที่ยว 2 - 3 แห่ง ได้แก่ ดอนหอยหลอด อุทยาน ร.2 และการไปไหว้พระหลวงพ่อบ้านแหลม”

และ ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “ตอนที่ยังไม่มีตลาดน้ำ ไม่มีใครรู้จักอัมพวาเลย การท่องเที่ยวส่วนมากเกี่ยวข้องกับงานเทศกาลของจังหวัดสมุทรสงคราม อย่างเช่น งานนมัสการหลวงพ่อบ้านแหลม งานตะวันรอนที่ดอนหอยหลอด งานถวายบังคมพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 ”

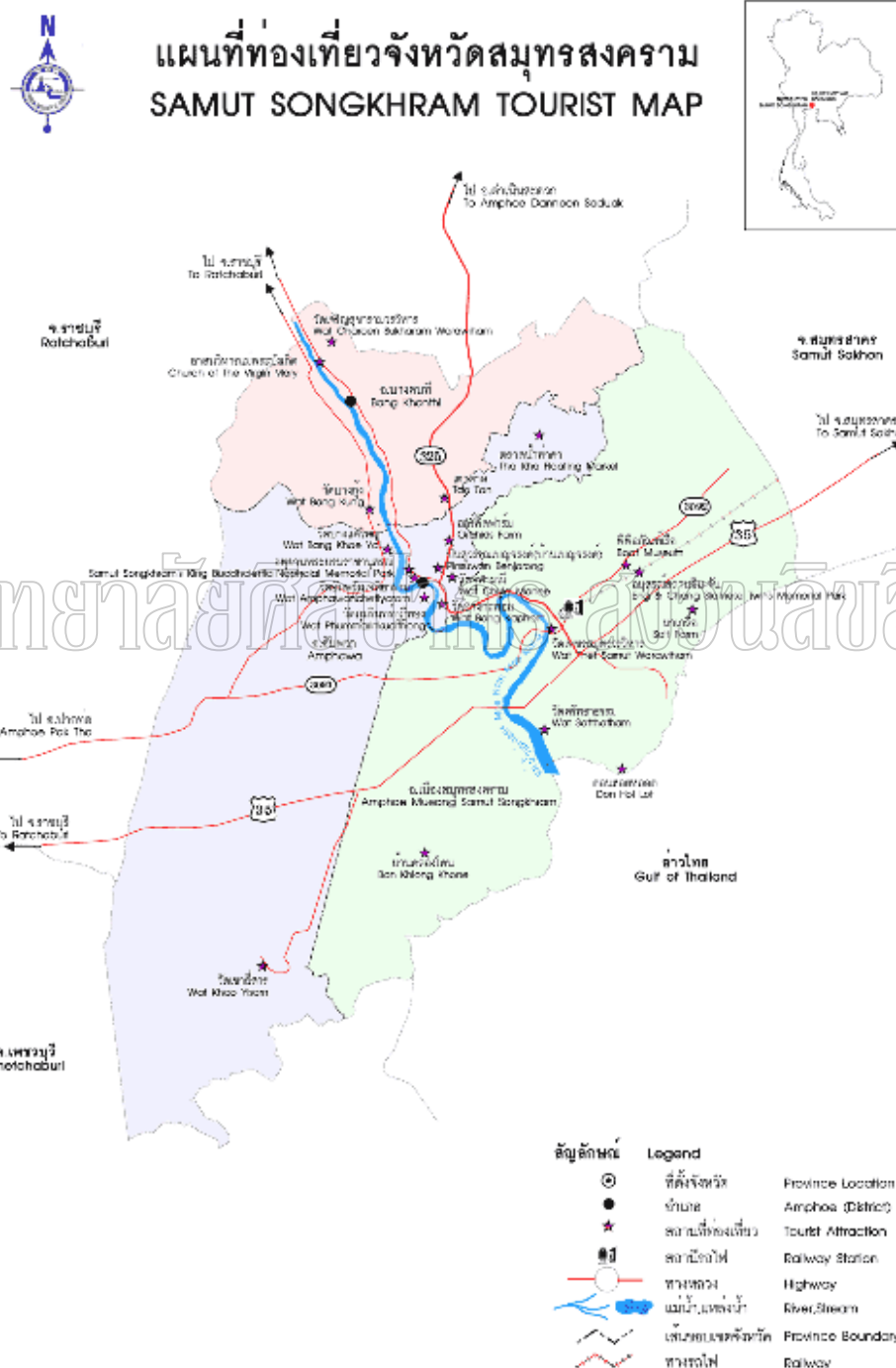
นอกจากนี้คุณชนัดดา เทียนศิริ ได้กล่าวไว้ว่า “ส่วนใหญ่ถ้ามาเที่ยวสมุทรสงครามจะไปดอนหอยหลอดเป็นส่วนใหญ่ ถ้ามาที่อัมพวาจะมาดูการแสดง โขนเวลามีการจัดงานที่อุทยาน ร.2 ” และคุณนิภา จารุพัฒน์ได้ให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า “เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงครามมีวัดเป็น

จำนวนมาก ส่วนใหญ่การเดินทางมาเที่ยวก็จะมาไหว้พระที่วัดต่าง ๆ ที่นิยมก็วัดจุฬามณี วัดบางกระพ้อม แล้วก็ตามเที่ยวที่อุทยาน ร.2 แต่ส่วนมากก็จะเลยไปเที่ยวคอนฮอยหลอดมากกว่ามาเที่ยวที่อัมพวา” จากการสัมภาษณ์ระดับลึกทำให้เห็นว่าในอดีตอัมพวายังไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก จะมีเพียงอุทยานร.2 และวัดต่าง ๆ ที่จะมีนักท่องเที่ยวแวะมาเยี่ยมเยือนบ้าง เมื่อมีการจัดงานประจำปีตามเทศกาลต่าง ๆ

สิ่งที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนอัมพวาสามารถฟื้นฟูในด้านการท่องเที่ยว จนทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นเมืองราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นเมืองราชินิกุลอัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขาย และชุมชนชาวสวน นอกจากนี้ยังมีพันธุ์พืชท้องถิ่นที่หายาก เช่น ต้นอัมพวา ส้มแก้ว พริกบางช้าง ฯลฯ สถาปัตยกรรมของชุมชนยังมีเอกลักษณ์ ประกอบด้วยอาคารเรือนไทย เรือนแพดั้งเดิม เรือนพื้นดิน คนในท้องถิ่นมีความชำนาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การนั่งเรือชมหิ่งห้อย เป็นต้น การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อัมพวา มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวและรูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อัมพวา สามารถสรุปและจัดหมวดหมู่ตามองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ดังนี้ (มินตรา ตีรณปริญญ์ 2549 : 116 – 117)

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco Tourism) ได้แก่ การนั่งเรือชมหิ่งห้อยและนกต่าง ๆ ซึ่งมีเส้นทางล่องเรือเข้าไปตามคลองอัมพวา คลองผีหลอก คลองสายอื่น ๆ และแม่น้ำแม่กลอง เป็นต้น
2. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational Tourism) ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการเรียนรู้ถึงวิธีการทำเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเพื่อชมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และกระบวนการผลิต
3. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย (Health and Sport Tourism) ได้แก่ การพายเรือในคลอง การขี่จักรยานชมสวน เดินเพื่อสุขภาพ การนวดและการอบสมุนไพรโบราณ เป็นต้น
4. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Culture Tourism) ได้แก่ การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรม อาคารสถาปัตยกรรมที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม บ้านเรือน เป็นต้น
5. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic Tourism) ได้แก่ การเข้ามาพำนักในบ้านริมคลองหรือบ้านสวนของชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่พักแบบเรือนแรม (Home stay) ที่ทำการจัดการโดยชาวบ้าน

การท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวามีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงมีทั้ง การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ โดยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมีดังแผนภาพ

ภาพที่ 40 แสดงสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงคราม

และคุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวของอัมพวาไว้เช่นกันว่า “แหล่งท่องเที่ยวของอัมพวาและชุมชนใกล้เคียงมีมากมาย ที่ที่น่าสนใจและนักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวมากที่สุดในตอนนี้ก็คือตลาดน้ำอัมพวานี้แหละ แต่ถ้านอกจากนี้ก็จะมีอุทยาน ร.2 ที่มีคนมาเที่ยวมากโดยเฉพาะเวลาจัดงาน ที่อุทยาน ร.2 นักท่องเที่ยวมาเที่ยวตั้งแต่ก่อนจะมีตลาดน้ำอีก ภายในงานจะมีการจัดงานจะมีการแสดงโขนกลางแจ้ง จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองพื้นบ้านต่าง ๆ โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานทุกปี ทำให้เมื่อก่อนอัมพวาจะคึกคักก็เมื่อเวลาที่มีการจัดงานประเพณีเท่านั้น”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในอดีตอัมพวามีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนสถานที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตั้งแต่อดีต

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนอัมพวา ได้แก่

อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) อยู่ห่างจากตัวเมืองไปตามทางหลวงหมายเลข 325 สมุทรสงคราม – บางแพ ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา อุทยาน ร.2 เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมสมัยรัชกาลที่ 2 สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ ตำบลอัมพวาเป็นที่พระบรมราชสมภพ ตามโครงการเฉลิมพระเกียรติของพระองค์ ให้ปรากฏแพร่หลายในหมู่ประชาชนการจัดสร้างอุทยานแห่งนี้ได้มีพระราชสมุทรมติ อดีตเจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามได้มอบที่ดินประมาณ 11 ไร่ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของอาราม ให้เป็นสถานที่ก่อสร้าง และมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดสร้างอุทยานขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมไทย เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดป้ายอุทยานเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2522 และเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2530 อุทยาน ร.2 แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นลานจอดรถและสถานที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

ส่วนที่ 2 เป็นโรงละครกลางแจ้ง มีเนินลดหล่นสำหรับชมการแสดง

ส่วนที่ 3 อาคารทรงไทย 5 หลัง จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ 4 หลัง และ หอสมุดพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 1 หลัง

ส่วนที่ 4 สวนพันธุ์ไม้ในวรรณคดีนานาชนิด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและการอนุรักษ์พันธุ์ไม้

ส่วนที่ 5 พื้นที่ติดแม่น้ำ มีศาลาเอนกประสงค์ และมีโครงการจะจัดทำเป็นแหล่งชุมชนจำหน่ายพืชผลเกษตรที่สำคัญของจังหวัด

ในทุกเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีงานสมโภชเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การจัดงานส่วนใหญ่จะจัดในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ของทุกปี เพราะเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะเสด็จมาเป็นองค์ประธาน ในวันจัดงานจะมีการประกวดบทประพันธ์ ประกวดร้องเพลง มีการจัดนิทรรศการ การแสดงโขนกลางแจ้ง และการแสดงต่างๆ อุทยาน ร.2 เปิดบริการตามเวลาราชการ ตั้งแต่วันอังคารถึงวันอาทิตย์

ภาพที่ 41 แสดงบ้านเรือนไทยภายในบริเวณอุทยาน ร. 2

วัดอัมพวันเจติยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหารตั้งอยู่ปากคลองอัมพวา ด้านเหนือ เดิมเรียกกันว่า “วัดอัมพวา” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดอัมพวันเจติยาราม” มีความหมายว่า วัดที่มีเจดีย์และมีสวนมะม่วงเป็นที่รื่นรมย์และเกษมสำราญน่าเคารพบูชา วัดนี้เป็นวัดต้นตระกูลวงศ์ราชินิกุล โดยสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์ล้ำเจ้ามหานาคนารี (สิ้น) พระชนนีในสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาค) ทรงบริจาคที่ดิน และได้ทรงรวบรวมพระที่พระน้องร่วมกันสร้างวัดขึ้นมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้มีการบูรณะใหม่และทรงสร้างพระปราสาท เป็นที่บรรจุพระบรมสรีรังคารและพระบรมอัฐิบางส่วนของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระบรมราชชนก นอกจากนี้ยังสร้างพระวิหารและพระที่นั่งทรงธรรมขึ้นอีกด้วย วัดอัมพวันเจติยารามได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น

โบราณสถานจากกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2500 สิ่งที่น่าสนใจภายในวัดอัมพวันเจติยาราม ได้แก่ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระอุโบสถภายในมีจิตรกรรมฝาผนังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เขียนขึ้นตามแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ พระปรางค์ พระที่นั่งทรงธรรมมกุฎีใหญ่ พระตำหนัก พระวิหาร เป็นต้น

ภาพที่ 42 แสดงพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 บริเวณด้านหน้าของวัดอัมพวันเจติยาราม

ภาพที่ 43 แสดงอาณาบริเวณภายในบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม

วัดภุมรินทร์กุฎีทอง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง มีกุฎีทองเป็นเรือนไม้สักทองขนาดใหญ่ สร้างโดยสมเด็จพระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 1 เพื่อถวายเจ้าอาวาสวัดบางนางลี่ ต่อมาที่ดินที่ปลูกกุฎีทองถูกน้ำเซาะจนตลิ่งพัง จึงต้องย้ายกุฎีทองมาไว้ที่วัดภุมรินทร์ สันนิษฐานกันว่าวัดภุมรินทร์นี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2431 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนางกุฎีแก้วแก่วัดหีบอ้อย ได้บริจาคทรัพย์ร่วมกับลูกหลานซื้อที่ดินสร้างวัด และตั้งชื่อว่า “วัดภุมรินทร์” หลังจากย้ายกุฎีทองจากวัดบางนางลี่มาไว้ที่วัดนี้ จึงเรียกชื่อวัดรวมกันว่า “วัดภุมรินทร์กุฎีทอง” ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ สำหรับจัดแสดงโบราณวัตถุ นอกจากนี้ยังมีบ้านคนตรีซึ่งใช้อาคารเรียน โรงเรียนวัดภุมรินทร์กุฎีทอง เป็นที่สอนดนตรีไทย ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน การเชิดหุ่นกระบอก เพื่อฟื้นฟูส่งเสริมและสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพที่ 44 แสดงกุฎีทองเป็นเรือนไม้สักขนาดใหญ่ อยู่ในวัดภุมรินทร์กุฎีทอง

วัดประดู่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลประดู่ อำเภออัมพวา สันนิษฐานว่าเดิมเป็นสำนักสงฆ์ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ทั้งยังเป็นวัดซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จประพาสเมืองสมุทรสงคราม นอกจากนี้ยังมีอาคารพิพิธภัณฑน์ไม้สองชั้นสำหรับจัดแสดงหุ่นปั้นจากดินสอพองจากฝีมือการปั้นของเจ้าอาวาส เป็นรูปปั้นพระอาจารย์ชื่อดังหลายรูปในจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนบุคคลที่มีชื่อเสียงมากมาย

ภาพที่ 45 แสดงอาคารพิพิธภัณฑน์จัดแสดงหุ่นปั้นจากดินสอพอง ภายในวัดประดู่

วัดบางกุ้ง วัดบางกุ้งเป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ในเขตตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ปี พ.ศ. 2308 กองทัพพม่ายกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้หัวเมืองปากใต้ยกกองทัพเรือ มาตั้งค่ายสร้างกำแพงล้อมวัดบางกุ้ง เรียกว่า “ค่ายบางกุ้ง” กองทัพพม่าจึงยกทัพเข้ามาตามลำน้ำแม่กลอง และบุกมาจนถึงค่ายบางกุ้ง โดยที่กองทัพของกรุงศรีอยุธยาไม่สามารถต้านทานไว้ได้ค่ายบางกุ้งจึงแตก ในปีพ.ศ. 2310 ค่ายบางกุ้งก็ตกอยู่ในสภาพค่ายร้าง เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสถาปนากรุงธนบุรีแล้ว โปรดให้ชาวจีนรวบรวมสมัครพรรคพวกมาตั้งเป็นกองทหารรักษาค่ายเก่าที่บางกุ้ง จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “ค่ายจีนบางกุ้ง” ในปี พ.ศ. 2311 พม่ายกทัพบุกและทัพเรือมาล้อมค่ายบางกุ้งไว้ ทหารจีนที่รักษาค่ายบางกุ้งสู้รบอย่างเต็มที่แต่มีกำลังน้อยกว่าเกือบจะเสียค่ายแก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทราบจึงโปรดให้พระมหามนตรี (บุญมา) ยกกองทัพมาตีทัพพม่าแตกพ่ายไป และต่อมาในปี พ.ศ. 2317 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกกองทัพเรือนำทหารไปออกศึกที่บางแก้ว เมืองราชบุรี ในระหว่าง

เดินทางได้หยุดกองทัพพุกพลเสวยพระกระยาหารที่วัดกลางค่ายบางกุ้ง ในบริเวณวัดมีกำแพงจำลองของค่าย อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สระน้ำโบราณอายุประมาณ 400 ปี โบสถ์ปรกโพธิ์เป็นอารามเก่าแก่คาดว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ราวปี พ.ศ. 2250 – 2300 ซึ่งมีต้นไม้ 4 ชนิดคือ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไกร และต้นกร่าง ค้ำยันแผ่กิ่งก้านปกคลุมโบสถ์ไว้โดยไม่เห็นรูปทรง ภายในประดิษฐานหลวงพ่อนิลมณี

ภาพที่ 46 แสดงโบสถ์วัดบางกุ้ง ภายในประดิษฐานหลวงพ่อนิลมณี บริเวณรอบโบสถ์มีต้นไม้ปกคลุมโบสถ์ไว้

วัดจุฬามณี เป็นวัดโบราณริมฝั่งคลองอัมพวาต่อเนื่องกับคลองผีหลอก สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง สันนิษฐานว่าทำวแก้วพลี (น้อย) นายตลาดบางช้าง ต้นวงศ์ราชินิกุลบางช้างเป็นผู้สร้างขึ้น บริเวณหลังวัดเดิมเป็นนิวาของคุณนาคและคุณบุญรอด (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 และ รัชกาลที่ 2)

ภาพที่ 47 แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดจุฬามณี

วัดบางกะพ้อม เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2312 ได้รับการขึ้นทะเบียน โบราณสถานจากกรมศิลปากร ในปีพ.ศ. 2539 วัดบางกะพ้อมห่างจากตัวเมืองประมาณ 3 กิโลเมตร มีภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารเก่า เป็นภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติ เรียงรายอยู่รอบพระวิหาร ทั้ง 4 ด้าน และยังมีช่องเจาะเป็นซุ้ม ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบอีกด้วย นอกจากนี้ยังมี พระพุทธรูปจำลองสี่รอยซึ่งสร้างในสมัยกรุงธนบุรี เป็นรอยพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐาน อยู่กลางวิหาร เดิมมีแผ่นเงินหุ้ม แต่ถูกขโมยไปเมื่อครั้งสงคราม ถึงกระนั้นที่รอยพระพุทธรูป รอยลึกที่สุดนั้นเป็นไม้ประดับมุก มีความงดงามมาก

ภาพที่ 48 แสดงรอยพระพุทธรูปบาท และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดบางกะพ้อม

วัดเขยี่สาร เป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าสร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สิ่งที่น่าสนใจ ได้แก่ พระวิหารบนยอดเขามีลักษณะเป็นรูปเรือประดิษฐานพระพุทธรูปที่รอยพระมณฑปและบานประตูไม้ นับเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นสูง นอกจากนี้ยังมีศาลประดิษฐานหลวงพ่อบุศรีราชา ที่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยทั่วไป

ภาพที่ 49 แสดง โบสถ์วัดเขยี่สาร

วัดเจริญสุขาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลบางนกแขวก ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร มีพระพุทธรูปที่ประชาชนทั่วไปเลื่อมใสศรัทธาคือ หลวงพ่อโต ประดิษฐานเป็นองค์ประธานในอุโบสถ มีลักษณะเป็นพระปฏิมากรสร้างด้วยศิลาแลง ปางมารวิชัยในสมัยสุโขทัย ในธารน้ำหน้าวัด มีฝูงปลาอาศัยอยู่มาก โดยเฉพาะปลาตะเพียนเงินและปลาตะเพียนทอง

ภาพที่ 50 แสดง โบสถ์วัดเจริญสุขาราม

อาสนวิหารแม่พระบังเกิด โบสถ์คาทอลิกที่มีความสวยงามและสูงที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย มีอายุยาวนานกว่า 100 ปี สร้างขึ้นโดยบาทหลวงเปาโล ซัลมอน มิซชันนารีชาวฝรั่งเศส ใช้เวลาในการสร้างถึง 6 ปี ในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2439 จัดเป็นอาสนวิหารที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย เป็นวัดประจำของ พระสังฆราชประมุขของสังฆมณฑลราชบุรี

ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม สร้างขึ้นตามอย่างศิลปะแบบโกธิค ซึ่งเน้นความสูงใหญ่ของตัวอาคารรูปไม้กางเขน มียอดแหลมสูงประมาณ 50 เมตร ภายในประดับด้วยกระจกสีจากประเทศฝรั่งเศส ตามช่องซุ้มประตูและหน้าต่างแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระมารดาและนักบุญต่าง ๆ มีสีอันสวยงาม นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมรูปพระเยซู และการตกแต่งภายในวิหารที่โอ้อ่างงดงาม อาทิ พระแท่นใหญ่ เสิงเทียนใหญ่ บัลลังก์พระสังฆราช ซ่อชวาลา เป็นต้น

ภาพที่ 51 แสดงอาสนวิหารแม่พระบังเกิด

ในปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชนอัมพวาและเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวคือ ตลาดน้ำยามเย็น เป็นพื้นที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริการท่องเที่ยว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก พื้นที่สาธารณะและเรือนแถวไม้ริมคลองในบริเวณนี้ได้รับการปรับปรุงใหม่ และพัฒนาให้เป็นร้านค้าร้านอาหารที่ตกแต่งเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว สำนักงานเทศบาลตำบล อัมพวา ชักชวนชาวบ้านให้ซื้อพื้นที่ตลาดต่อน้ำอัมพวาขึ้นมาใหม่ พร้อมใช้ปัจจัยมีดีต้องโชว์ของอัมพวาที่เก่งกาจเรื่องอาหารการกิน คาว หวาน ทั้งอาหารไทย จีนและมอญ รวมผลผลิตผลไม้ดังที่มีหลากหลายตามฤดูกาลจัดตลาดนัดต่อน้ำอัมพวาขึ้นมาใหม่ เกิดเป็น “ตลาดน้ำยามเย็น” ซึ่งเกิดจากความต้องการของคนอัมพวาทำให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีระบบนิเวศที่ดี ซึ่งทำให้ผู้มาเยือนเกิดความประทับใจ

ภาพที่ 52 แสดงบรรยากาศเรือขายของตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา

นอกจากนี้มูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินการอนุรักษ์อาคารห้องแถวไม้ 31 คูหาที่อยู่บริเวณริมคลองอัมพวา ซึ่งคุณเป่าประยงค์ นาคะวงศ์ บริจาคที่ดินและห้องแถวไม้ให้แก่มูลนิธิชัยพัฒนา โดยห้องแถวไม้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบซึ่งเป็นจุดเด่นของพื้นที่ เมื่อตลาดน้ำมีชื่อเสียงเจ้าของอาคารอื่นๆก็ดำเนินการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารให้สวยงาม เป็นระเบียบมากขึ้น เกิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของคลองอัมพวา ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวริมคลอง ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก ร้านกาแฟ โฮมสเตย์ ทำให้ภาพรวมของสิ่งแวดล้อมอาคารบ้านเรือนดูสวยงามขึ้น

สรุป จังหวัดสมุทรสงครามเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีความผสมผสานระหว่างตลาดและสวน ในอดีตเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ การคมนาคมทางน้ำ เป็นจุดแวะพักระหว่างการเดินทางจึงทำให้เกิดการเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจ จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองที่มีความรุ่งเรืองในอดีตไม่ต่ำกว่า 200 ปี เป็นเมืองที่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์สูง ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

1. เป็นเมืองที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับต้นมหาจักรีบรมราชวงศ์
2. เป็นเมืองที่มีศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณะในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
3. เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ มีสิ่งแวดล้อม น้ำ อากาศ ดินที่ดี

สิ่งเหล่านี้เป็นต้นทุนภูมิสังคมที่มีค่าสูงของชุมชนอัมพวา ซึ่งในอดีตอัมพวาเคยเป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ในลุ่มแม่น้ำแม่กลองในสมัยรัชกาลที่ 4 – 5 ต่อมาหลังจากการสร้างเขื่อนทางเหนือของลำน้ำประกอบกับมีการพัฒนาการคมนาคมทางบก การนิยมใช้รถยนต์ในการคมนาคม ทำให้ตลาดน้ำลดความสำคัญลง คงเหลือแต่ชุมชนริมสองฝั่งคลองที่มีสภาพชนบททางด้านเศรษฐกิจ คนหนุ่มสาววัยทำงานออกไปทำงานยังเมืองใหญ่เหลือเพียงผู้สูงอายุและเด็กเท่านั้นที่อาศัยในชุมชน จึงขาดความต่อเนื่องในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เช่น การแข่งเรือ การชักพระ ฯลฯ สภาพอาคารบ้านเรือนถูกทิ้งร้าง มีความทรุดโทรม ชุมชนอัมพวาจึงชบเซา มาประมาณ 30 ปี อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนอัมพวามีต้นทุน 3 ประการข้างต้นที่สำคัญ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับน้ำ ยังมีเรือค้าขาย ชาวบ้านยังคงใส่บาตรพระที่มาบิณฑบาตทางเรือ และยังคงซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการทำสวน น้ำตาลมะพร้าว การเล่นดนตรีไทย ทำเครื่องเบญจรงค์ การทำขนมหวาน และสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดการฟื้นฟูชุมชนอัมพวาขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กำลังเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว

บทที่ 5 ชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

โลกในยุคปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นไปตามกาลเวลาและยุคสมัย ซึ่งแน่นอนว่า การที่มีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามายังพื้นที่ใด ๆ ก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นั้น ๆ ย่อมเกิดขึ้นตามไปด้วย เช่น การเข้ามาของสินค้า การเดินทางของพ่อค้าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง การเข้ามาของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงการคมนาคมทางน้ำไปเป็นการคมนาคมทางบก เป็นต้น นอกจากนี้ การนำเข้ามาซึ่งความสะดวกสบายก็เป็นการนำเข้ามาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน

ปัจจุบันชุมชนอัมพวาเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในฐานะชุมชนที่มีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรม และมีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา ซึ่งเป็นเมืองที่มีฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความประณีตและซับซ้อนนี้ ทำให้เมืองที่เงียบเหงา กลับมามีชีวิตใหม่ จนทำให้มีนักท่องเที่ยวแวะมาเยี่ยมชมเยือนชุมชนแห่งนี้เป็นประจำทุกปี และยังคงอันดับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมที่มีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ

ก่อนที่ชุมชนอัมพวาจะมีชื่อเสียงโด่งดังอย่างเช่นทุกวันนี้ ก่อนที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวอย่างปัจจุบัน ชุมชนอัมพวาเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงให้เป็นอัมพวาในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงนำเสนอเรื่องราวของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ถิ่นกับการย้ายศูนย์กลางความเจริญ
2. การพลิกฟื้นชีวิตตลาดน้ำอัมพวา
3. สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน
4. สภาพสังคมชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน
5. สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน
6. สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

1. ถนนกับการย้ายศูนย์กลางความเจริญ

ชุมชนริมน้ำสองฝั่งคลองเล็ก ๆ ที่แยกตัวมาจากแม่น้ำแม่กลอง คือที่ตั้งของชุมชนริมน้ำที่มีชื่อว่า “อัมพวา” ซึ่งในอดีตชุมชนนี้มีผู้คนรู้จักกันในชื่อของ “บางช้างสวนนอก” ซึ่งถือได้ว่าเป็นครัวของกรุงเทพฯ เพราะความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตร เป็นจุดจอดเรือ และแหล่งค้าขายทางเรือของนักเดินทางในยุคก่อน อัมพวาในอดีตมีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ถือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในยุคนั้น

กระทั่งเมื่อเส้นทางการคมนาคมทางบกก้าวหน้าพัฒนาขึ้น การเดินทางและการขนส่งทางรถยนต์ จึงตอบสนองความสะดวกสบายต่อวิถีชีวิตที่ต้องการความรวดเร็ว ได้ดีกว่าเรือ ศูนย์กลางความเจริญจึงเปลี่ยนไปตามถนนที่พาดผ่าน ชุมชนริมน้ำแต่ละแห่งเริ่มลดความสำคัญลง ชุมชนอัมพวาก็เช่นเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2516 ในปีนี้เองได้เกิดทางคมนาคมใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือ “ถนน” การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของกลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนบริเวณต้นน้ำ จากเดิมที่ศูนย์กลางความเจริญถูกกำหนดโดยโครงข่ายลำน้ำกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่โครงข่ายถนน ชุมชนอัมพวาภายหลังจากมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเดิม ๆ ของชาวชุมชนอัมพวาเปลี่ยนแปลงไปจากการเดินทางโดยเรือและใช้แม่น้ำลำคลองในการคมนาคม รวมถึงการค้าขายและติดต่องานข้าราชการ เมื่อมีการสร้างถนนเกิดขึ้น ทำให้การใช้เส้นทางการคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง มีการใช้รถใช้ถนนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีความสะดวกสบาย และรวดเร็ว และแน่นอนว่าเมื่อมีการเดินทางที่สะดวกสบาย การขนส่งก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านชุมชนอัมพวาสามารถนำผลผลิตไปส่งค้าขายในเมืองได้ คนที่อาศัยอยู่ในเมืองจึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องเดินทางมาเพื่อการค้าขายถึงอัมพวา รวมไปถึงผู้คนจากที่อื่นด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ชุมชนอัมพวาจึงมีความเจ็บ กิจกรรมการค้าขายที่เคยคึกคักก็กลายเป็นเงียบเหงา การธุรกิจการค้าค่อย ๆ ชบเซาลง ผู้ประกอบอาชีพค้าขายทางเรือตั้งแต่ดั้งเดิมก็ขยับขยายขึ้นมาค้าขายบนฝั่ง สถาพรานค้าริมคลองจนถึงปากคลองอัมพวาซึ่งเคยมีความเจริญค่อย ๆ ปิดตัวลง และบางร้านก็ย้ายเข้าไปประกอบกิจการในตัวเมืองสมุทรสงครามและกรุงเทพมหานคร แต่ถึงกระนั้นพ่อค้าแม่ค้าที่ขึ้นมาค้าขายบนฝั่งก็ทำการค้าขายไม่ดีเท่ากับแต่ก่อน จากการที่มีถนนสร้างความสะดวกสบายในการเดินทาง ก็มีรถโรงงานรับส่งจากจังหวัดสมุทรสาคร เข้ามารับส่งคนงานถึงอำเภออัมพวา หนุ่มสาวชาวอัมพวาจึงหันมาทำงานในโรงงานกันมากขึ้น ในตลาดอัมพวาจึงมีแต่ข้าราชการในอำเภอ ชาวบ้านในชุมชน และเด็กนักเรียนที่ยังวนเวียนเข้ามาในตลาดอัมพวาเพื่อหาซื้ออาหาร สิ่งของ ต่อรถเพื่อเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ย่านการค้าริมน้ำของชุมชนจึงลดบทบาทลง

การเดินทางเข้ามาของคนจากต่างถิ่นส่วนมาก คือการเดินทางเข้ามาเพื่อการติดต่อทางราชการ ส่วนการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ในยุคนี้ในชุมชนอัมพวามีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจคือ อุทยาน ร.2 และ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อการท่องเที่ยวยังมีไม่มากนัก และในจุดอื่น ๆ ในพื้นที่ของชุมชนอัมพวายังไม่เป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยว จึงทำให้ชุมชนอัมพวามีความเงียบสงบ และชบเซามาเป็นเวลากว่า 30 ปีเลยทีเดียว

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกนายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้ให้ข้อมูลไว้ว่า “ในปี พ.ศ. 2516 รัฐบาลมีนโยบายสร้างถนน ทำให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางทางน้ำ เป็นใช้ถนน จากเดิมหน้าบ้านติดคลอง แม่น้ำ ก็เปลี่ยนเป็นหน้าบ้านติดถนน ผู้คนใช้รถเป็นยานพาหนะในการเดินทาง การใช้เรือก็เริ่มลดลง ส่งผลให้การค้าขายทางน้ำทางเรือของตลาดอัมพวาก็เริ่มหายไป คนส่วนใหญ่จึงเข้าไปทำงานในกทม. และใช้แรงงานในแหล่งอุตสาหกรรม จ. สมุทรสาคร หลังจากนั้น อัมพวาก็ทรุดกับทรุดมาโดยตลอด”

ข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกับร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ที่ได้กล่าวถึงถนนกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “การคมนาคมทางบกเริ่มพัฒนามีความสะดวกสบายในการเดินทางมากยิ่งขึ้น พฤติกรรมการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป การใช้เรือในการคมนาคมทางน้ำลดน้อยลง และเริ่มหายไปที่สุดในที่สุด” ทำให้พบว่าการพัฒนาเส้นทางโครงข่ายถนน ทำให้ชุมชนอัมพวาลดความสำคัญและลดบทบาททางการค้าลง

ภายหลังจากการสร้างถนนชุมชนอัมพวาจึงมีบุคลิกที่เงียบ ชบเซามากกว่า 30 ปี ด้วยความเงียบ ชบเซาและจำนวนคนที่เข้ามาในชุมชนอัมพวามีไม่มากนัก ชาวอัมพวาจึงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่รีบร้อน มีความเป็นอยู่อย่างสบาย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และส่วนมากจะรู้จักกันเกือบทั้งหมดทุกคน อีกทั้งยังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาทางธรรมชาติน้อยมาก แต่ก็ทำให้การทำงาน การทำงานในอัมพวามีน้อยลงตามไปด้วย ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2545 อัมพวายังไม่เป็นที่รู้จักสำหรับนักท่องเที่ยวจะมีก็เพียงแต่อุทยาน ร.2 เท่านั้นซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยเป็นจุดแวะพักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังตลาดน้ำดำเนินสะดวก และอุทยาน ร. 2 ก็มีการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งพอจะเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอยู่บ้าง และในส่วนอื่นของชุมชนอัมพวายังไม่ถูกมองในรูปแบบของการท่องเที่ยว ตลาดในชุมชนยังคงตลาดธรรมดาที่เงียบเหงา

2. การพลิกฟื้นชีวิตตลาดน้ำอัมพวา : การฟื้นฟูและอนุรักษ์

จากความพยายามดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอัมพวาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ทำให้ชุมชนอัมพวาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง เป็นการประสานการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นจุดเริ่มต้นของการกลับมาของตลาดน้ำอัมพวา

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกคุณชนัดดา เทียนศิริ และอาจารย์รัฐดี พูลผล ได้กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “เริ่มแรกของการท่องเที่ยวเริ่มมาจาก กลุ่มสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เข้ามาศึกษา สำรวจ บ้านเรือนริมน้ำในอัมพวา และทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูโครงสร้างบ้านแบบเก่า ๆ ไว้ ” จากช่วงแรกที่ชาวคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งนำโดย รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พิรพันธุ์ ได้เลือกชุมชนอัมพวา ในการปฏิบัติการใช้ความรู้ทางวิชาการ มาอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม แม่น้ำ คู คลอง ในพื้นที่ จากจุดนี้เองทำให้ผู้คนเริ่มรู้จักชุมชนอัมพวามากขึ้น แต่เป็นเพียงผู้คนเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจอย่างจริงจังเท่านั้น

จนกระทั่งปี พ.ศ.2545 หน่วยงานท้องถิ่นอย่างสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาเริ่มต้นดูแลและมีบทบาทสำคัญ หลายฝ่ายร่วมมือกัน สร้างสรรค์ฟื้นฟูชุมชนอัมพวา ให้เศรษฐกิจชุมชนได้ฟื้นฟูด้วยการท่องเที่ยว พร้อมกันนั้นชมรมแพลงลอยอัมพวา ซึ่งสมาชิกทุกคนและประธานชมรมคือ คุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ (ป้าเอ็ง) ได้มีความคิดว่าชุมชนอัมพวาเมื่อหลายสิบปีก่อนเคยมีความคึกคัก มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันมากซึ่งป้าเอ็งอยากเห็นบรรยากาศเก่า ๆ เหล่านั้น ทางเทศบาลตำบลอัมพวาจึงเริ่มจัดงานเทศกาลอาหารริมเขื่อนขึ้นชมรมแม่ค้าแพลงลอยจัดงานมหกรรมอาหารริมเขื่อนขึ้นทำให้เริ่มมีผู้คนเริ่มมาเที่ยวมากขึ้น และในการจัดงานมหกรรมอาหารริมเขื่อนจนถึงปีที่ 3 ร้อยโทพัชโรดม อุนสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ซึ่งท่านอยากเห็นบรรยากาศเก่า ๆ เหมือนกับตอนที่ท่านเป็นเด็กเช่นเดียวกับป้าเอ็ง จึงมีความคิดที่จะฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาขึ้นโดยจัดควบคู่ไปกับมหกรรมอาหารริมเขื่อน และจะจัดทุกวันศุกร์ – เสาร์ – อาทิตย์เรื่อยไป สำหรับสาเหตุที่ต้องเป็นตลาดน้ำยามเย็น ร้อยโทพัชโรดม อุนสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากเป็นตลาดน้ำยามปกติจะเป็นตลาดน้ำช่วงเช้าถึงสาย ๆ จะทำให้ยิ่งเดินยิ่งร้อน แต่หากเป็นตลาดน้ำยามเย็น ทำให้ยิ่งเดินยิ่งมีความร่มรื่นหรือยิ่งเดินยิ่งสบาย” และการจัดตลาดน้ำในช่วงเย็นจะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องทำงานในวันเสาร์สามารถมาเที่ยวหลังเลิกงานได้ เพราะตลาดน้ำจะมีช่วงเวลาไปถึงประมาณสามทุ่ม

ภาพที่ 53 แสดงสภาพชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน บริเวณสองฝั่งคลองอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 54 แสดงสภาพชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน บริเวณตลาดอัมพวา

ดังนั้นจากตลาดน้ำยามเช้ามาเป็นตลาดน้ำยามเย็นเพื่อปรับเปลี่ยนให้กับยุคสมัย เพราะเสน่ห์ของตลาดน้ำอัมพวาแห่งนี้ ทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นต้องการมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน จึงเกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ลงตัว ระหว่างวิถีชีวิตและการพักผ่อน

การท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนสำคัญในการพลิกฟื้นวิถีชีวิตผู้คนริมสายน้ำอัมพวาแห่งนี้ขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกนายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้ให้ข้อมูลของการเริ่มต้นตลาดน้ำไว้ว่า “การเริ่มต้นแรก ๆ ต้องจ้างเรือพายมาขายของ ขายบ้าง แจกบ้าง เพื่อให้หมดๆ ไป โดยทางอำเภอก็ช่วยในการประชาสัมพันธ์ ดันทุนที่สำคัญและมีคุณค่ามากของตลาดน้ำอัมพวา คือ การเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นอกจากนั้น ได้แก่ วิถีชีวิตชาวบ้าน หิ้งห้อย เป็นต้น”

นอกจากนี้ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวาได้ให้สัมภาษณ์ถึงการเริ่มต้นการท่องเที่ยวไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวที่ชูจุดเด่นในเรื่อง วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่สมบูรณ์ของอัมพวา จุดเริ่มต้นด้วยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่มาจากกรุงเทพฯ โดยใช้ต้นทุนทางสังคม ได้แก่ คลอง เรือ การค้าขายทางน้ำ โดยใช้งบประมาณจากเทศบาลทั้งหมด เพราะเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ”

นอกจากนี้คุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ประธานชมรมแพ่งลอยในเขตเทศบาลตำบลอัมพวายังได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “เริ่มต้นจากการจัดงานมหกรรมอาหารริมเขื่อน วันที่ 4-5 พฤษภาคม 2546 โดยชูจุดเด่นที่ราคาอาหารทุกอย่าง 10 บาท นักท่องเที่ยวมาเที่ยวเยอะมากเกินความคาดหมาย ทำให้นักท่องเที่ยวเริ่มรู้จัก “อัมพวา” มากขึ้น จึงกล่าวได้ว่า การค้าขายและชื่อเสียงของตลาดน้ำอัมพวาเริ่มมาจากมหกรรมอาหารริมเขื่อน ปีพ.ศ. 2547 เข้าปีที่ 2 จึงเริ่มทำตลาดน้ำอัมพวา มีการออกงานที่เมืองทองธานี ทำให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ”

คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยมยังได้กล่าวเสริมอีกว่า “เริ่มจากการจ้างเรือ 30 ลำ ได้ค่าจ้างวันละ 300 บาท เป็นเวลา 3 เดือน เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้านำเรือมาขายของที่ตลาดน้ำ แล้วจัดแสดงข่าวและจัดงานโปรโมท เพื่อให้ภาพรวมออกมาดูดี หลังจากนั้นจัดเรือชมวิถีชีวิตชาวบ้าน เรือชมหิ้งห้อย โดยข้อดีของอัมพวา คือ เป็นพื้นที่ที่อากาศ น้ำดี บริสุทธิ์ ถ่ายเท สะอาด และอยู่ไม่ไกลกรุงเทพฯ” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ระดับลึกของบุคคลดังกล่าวพบว่าข้อมูลของการเริ่มต้นของตลาดน้ำอัมพวามีความตรงกัน

ในช่วงแรกของการเริ่มตลาดน้ำยามเย็น ผู้ประกอบการร้านค้ายังไม่มีความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดีจึงไม่ค่อยมีใครพายเรือมาค้าขาย ทางเทศบาลตำบลอัมพวาจึงต้องมีการว่าจ้างให้แม่ค้าทางเรือนำของมาขายโดยให้เงินสนับสนุนลำละ 300 บาทในช่วงแรก แล้วยังทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จนกระทั่งในเดือนตุลาคมพ.ศ. 2547

เมื่อตลาดน้ำอัมพวาได้รับการเปิดตัวในงานของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ชาวชุมชนอัมพวาได้มีโอกาสแสดงความสามารถในการปรุงอาหารคาวหวาน และผลิตสินค้าเป็นงานฝีมือให้คนในกรุงเทพฯ และต่างถิ่นได้ชม ในงาน “สุดยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรมงานหัตถกรรมและสิ่งทอ” ที่เมืองทองธานี กระแสการตอบรับดีเกินคาด นับจากนั้นมาอัมพวาไม่เคยลดคิกริความดังลงอีกเลย

การจัดแสดงในงานยังได้มีการยกเอาบ้านเรือนไทยที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนอัมพวาไปสร้างให้ชมกันอีกด้วย จึงมีผู้คนรู้จักชุมชนอัมพวา และเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในชุมชนอัมพวากันมากขึ้น จนในปัจจุบันไม่ได้มีการให้เงินสนับสนุนพ่อค้าแม่ค้าทางเรือแล้ว เพราะสามารถสร้างรายได้เลี้ยงตนเองได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 55 แสดงเสน่ห์ของตลาดอัมพวา ที่นักท่องเที่ยวต้องการมาเที่ยวชมตลาดน้ำ ยามแดดร่ม

ชุมชนอัมพวามีเอกลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรมที่สวยงาม และยังมีระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์เป็นที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาพบเห็น จึงทำให้ได้รับการตีพิมพ์ตามหนังสือ และนิตยสารทางการท่องเที่ยวหลายฉบับ ยิ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงและเป็นที่ยู่อักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้ระยะเวลาที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก และยังมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การนั่งเรือชมหิ่งห้อย การนั่งเรือชมระบบนิเวศริมคลอง การปั่นจักรยานเพื่อเที่ยวชมรอบ ๆ ชุมชนอัมพวา เป็นต้น ซึ่งในการทำตลาดน้ำอัมพวาต้องได้รับความร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน จึงทำให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวอย่างเช่นในปัจจุบัน

3. อัมพวาชุมชนเล็กที่ยิ่งใหญ่

จากการฟื้นฟูตลาดน้ำยามเย็นในพื้นที่ชุมชนอัมพวา ส่งผลให้มีผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก สถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในชุมชนอัมพวาและพื้นที่โดยรอบใกล้เคียงจึงต้องมีการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม เพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดสนใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุดคือตลาดน้ำยามเย็น ซึ่งตลาดน้ำยามเย็นจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตั้งแต่บ่ายสามโมงเย็นเป็นต้นไป แต่นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนมาก จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวตั้งแต่ในช่วงเช้าหรือมาพักค้างคืน นักท่องเที่ยวจึงเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม และสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) วัดอัมพวันเจติยาราม และพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รอยพระพุทธรบาทและจิตรกรรมฝาผนังวัดบางกะพ้อม โบสถ์ปรกโพธิ์วัดบางกุ้ง ตลาดน้ำท่าคา วัดจุฬามณี วัดประดู่ และถนนผลไม้ (สามารถท่องเที่ยวได้ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่ลิ้นจี่ออกผล) นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ ยังมีบ้านที่ผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น บ้านพญาขอ บ้านกะลาบรรเลง บ้านเบญจรงค์ เป็นต้น

ดังนั้นการท่องเที่ยวตลาดน้ำยามเย็น จึงเป็นโครงการของเทศบาลตำบลอัมพวาที่จัดให้มีประจำในช่วงเวลาเย็นทุกวันศุกร์ถึงวันอาทิตย์ บริเวณปากคลองอัมพวาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา โดยชาวบ้านจะนำเรือเพื่อนำของมาขาย ประกอบไปด้วยอาหารคาวอาหารหวานมากมาย เช่น กุ้งเผา ปลาหมึกเผา ก๋วยจั๊บ ขนมจีน ผัดไทย หอยทอด กวยเตี๋ยว กาแฟโบราณ เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ริมคลอง บริเวณตลาดน้ำ ยังจัดเป็นถนนคนเดินโดยมีร้านจำหน่ายอาหารขนมไทยในวรรณคดี และสินค้าท้องถิ่นของชุมชน รวมถึงร้านจำหน่ายของที่ระลึกต่าง ๆ มากมาย

ช่วงเวลาที่จัดตลาดน้ำอยู่ระหว่าง 16.00 น. – 21.00 น. กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นลักษณะ “กิน – เที่ยว – ช้อป” แต่ยิ่งไปกว่านั้นคือเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง และไม่ตรีจิตที่มีเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม

ภาพที่ 56 แสดงบรรยากาศกิจกรรมการท่องเที่ยวของตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในวันศุกร์เสาร์และอาทิตย์

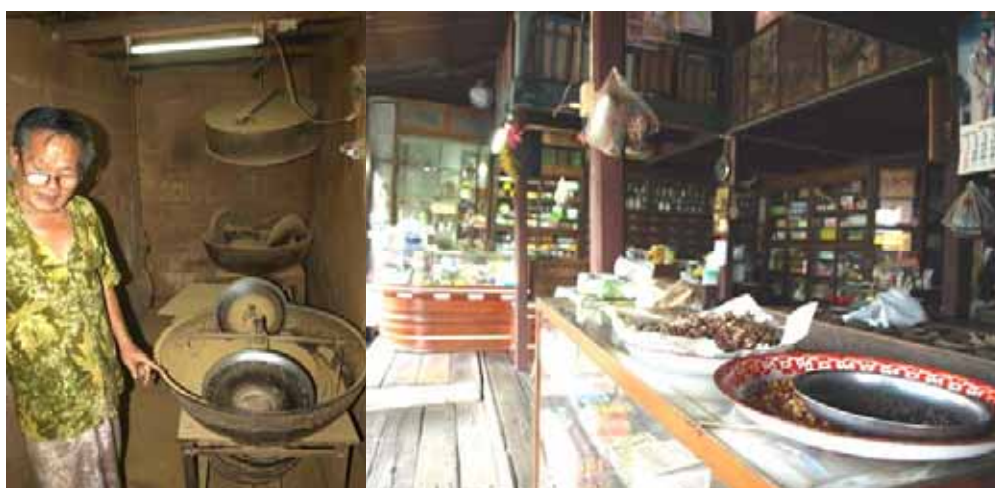
ภาพที่ 57 แสดงกิจกรรมการท่องเที่ยว “กิน – เที่ยว – ช้อป”

ปัจจุบันชุมชนอัมพวาเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในฐานะชุมชนที่มีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรม ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนเป็นจำนวนมาก

4. สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวามีความเจริญเติบโต และมีความคึกคัก โดยเฉพาะบริเวณตลาดน้ำอัมพวา การประกอบอาชีพของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพที่มีมาดั้งเดิม โดยนอกจากอาชีพเกษตรกรรมที่คนส่วนใหญ่นิยมทำกันแล้ว การค้าขายบริเวณริมคลองอัมพวาก็เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของตลาดน้ำที่รุ่งเรืองมาในสมัยก่อน ก็กลับมามีความคึกคัก และเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และพบว่าในปัจจุบันอาคารบ้านเรือนหลายหลังถูกเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจ จากเดิมที่เคยเป็นบ้านพักก็เปลี่ยนเป็นร้านค้าหรือบ้านพักโฮมสเตย์ แต่ยังคงมีร้านค้าเก่าแก่ที่ยังคงเปิดให้บริการอยู่ ที่สามารถยืนหยัดผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

ร้านสวรรค์ไอศกรีม 2 เป็นร้านขายยาแผนโบราณเก่าแก่ที่มีอายุร้อยกว่าปี โดยมีคุณบัญชา ไตรยะเมฆิน เป็นผู้ดูแลกิจการรุ่นที่ 3 ภายในร้านมีเครื่องบดยาแบบโบราณที่นำมาอัดเป็นยาเม็ดตามสูตรโบราณ ทางร้านยังให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรแก่ลูกค้า นอกจากนี้อาคารหลังนี้ยังได้รับการบูรณะซ่อมแซมเพื่อเป็นตัวอย่างตามแนวทางในการอนุรักษ์ ภายใต้โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พ.ศ. 2545 – 2548 ปัจจุบันยังมีลูกค้ามาซื้อยาสมุนไพรแผนไทยแผนจีน และแผนปัจจุบันไม่ได้ขาด อีกทั้งยังรับทำยาตามสูตรโบราณที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษอีกด้วย

ภาพที่ 58 แสดงเครื่องบดยา และบริเวณภายในร้านสวรรค์ไอศกรีม 2

ร้านขายของชำแต่คิบเฮง เป็นร้านขายของชำตั้งอยู่บนถนนเรียบของอัมพวาขายของทั้งปลีกและส่ง เจ้าของร้านคือคุณบุญส่ง วรกุลบรรเจิด แต่เดิมร้านค้ำมี 5 คูหา แต่ในปัจจุบันได้แบ่งทำโฮมสเตย์ 2 คูหา ยังคงเหลืออีก 3 คูหาที่ยังคงเป็นร้านค้า ซึ่งใครมาเห็นก็เกิดความประทับใจ เนื่องจากทำให้หวนนึกถึงร้านโชห่วยที่คุ้นเคยสมัยเด็ก

ภาพที่ 59 แสดงร้านแต่คิบเฮง ปัจจุบันขายของชำ และทำธุรกิจที่ทักบริการนักท่องเที่ยว

ร้านขนมเฮงกี้ อยู่บนถนนเลียบบนที่ เป็นร้านทำขนมของชาวจีนเปิดบริการทุกวัน

เจ้าของสูตรขนมเปี๊ยะดั้งเดิมที่ขายมาเป็นเวลา 80 ปี ที่นี่มีขนมที่ใช้ในประเพณีจีนตั้งแต่เกิดจนตาย กิจการของร้านนี้ไม่เคยซบเซาเลย ราคาไม่แพงเพราะร้านนี้มีคิดว่า นักท่องเที่ยวและคนอัมพวาได้กินขนมในราคาเดียวกัน โดยไม่มีการเอาเปรียบราคากับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 60 แสดงร้านขนมเฮงกี้ ขนมที่ขึ้นชื่อคือ ขนมเปี๊ยะ ขนมจันอับ และถั่วตัด

ร้านจินตนาภัณฑ์ ตั้งอยู่บนถนนเรียบคลองอัมพวา เจ้าของร้านคือคุณสุภาพรรณ บานชื่น เป็นร้านขายของใช้อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน และของใช้ทางเกษตรกรรม

ภาพที่ 61 แสดงร้านจินตนาภัณฑ์ ปัจจุบันขายของกินของใช้เหมือนดังเช่นในอดีต

ร้านคั่วกาแฟอึ้งเซ่งฮวด อยู่ก่อนถึงสะพานขุนนิกร ถนนเลียบบนที เป็นร้านคั่วกาแฟของคุณสัญญาชัย อารยอัสนี โดยมีการคั่วกาแฟอยู่ในช่วงเวลา 7 โมงเช้าถึง 3 โมงเย็น เป็นประจำทุกวัน โดยจะส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณริมคลอง สามารถขอเข้าชมการคั่วกาแฟและซื้อเป็นของฝากได้

ภาพที่ 62 แสดงร้านคั่วกาแฟอึ้งเซ่งฮวด เมื่อเดินผ่านบริเวณหน้าร้านจะได้กลิ่นกาแฟที่หอมกรุ่นไปทั่วทางเดินริมคลองอัมพวา

ร้านสมานการค้า อยู่บนถนนเลียบบนที่ เป็นร้านขายกาแฟคั่วสดโดยผ่านกระบวนการคั่วและบดแบบดั้งเดิม นักท่องเที่ยวสามารถแวะซื้อนั่งชิมรสกาแฟกับบรรยากาศริมคลองเป็นอย่างดี มีการจัดตกแต่งหน้าร้านให้สวยงาม ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เป็นคอกาแฟให้เข้ามาลิ้มลองกาแฟโบราณ

ภาพที่ 63 แสดงร้านสมานการค้า เป็นร้านกาแฟเก่าแก่ที่ยังคงเปิดให้บริการอยู่

นอกจากนี้ยังมี **ร้าน โอภาสพาณิชย์** แต่เดิมเป็นร้านตีเหล็กตราดาวรับตีมีดโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากในปัจจุบันการทำน้ำตาลมะพร้าวลดน้อยลงการใช้มีดปาดตาลจึงลดน้อยลงไปด้วย ส่งผลให้การสั่งทำมีดลดน้อยลงจึงต้องเลิกกิจการไปในที่สุด จึงได้เปลี่ยนมาขายข้าวมันไก่แทนชื่อร้านข้าวมันไก่โกกิม โดยเจ้าของร้านยินดีที่จะให้ความรู้เรื่องการตีมีดแบบโบราณให้กับผู้ที่สนใจ

ร้านถั่วทอดทองดี อยู่ก่อนถึงสะพานขุนนิกร ถนนเลียบบคลองอัมพวา เป็นร้านทำถั่วทอดเพื่อขายส่งให้แม่ค้าในตลาดและพื้นที่ใกล้เคียง สินค้าสำคัญได้แก่ ถั่วลิสงทอด ถั่วปากอ้า

ร้านกาแฟไอชารส ตั้งอยู่ใกล้หัวมูถนนโชติธารง เป็นร้านกาแฟโบราณแบบจีนบรรยากาศภายในร้านเต็มไปด้วยคนรุ่นเก่าที่พากันมานั่งสนทนาอยู่เป็นประจำ

วันก่อนที่ดั้งเดิมเป็นตลาดน้ำแห่งวัฒนธรรม และคลองแห่งวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันกำลังจะเปลี่ยนแปลงเป็นตลาดแห่งธุรกิจและเศรษฐกิจ ไปในที่สุด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามาอย่างมากมาย ชุมชนจึงต้องพัฒนาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ปัจจุบันคลองอัมพวาเริ่มเปลี่ยนไป ยิ่งเฉพาะเย็นวันศุกร์ เสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดพิเศษ คลองอัมพวาเริ่มคึกคัก คลาคล่ำ ไปด้วยนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศ บ้านพักในรูปแบบ โฮมสเตย์ รีสอร์ท เกิดขึ้นนับร้อยๆหลัง เรือบริการนักท่องเที่ยว มีเป็นร้อยๆลำ บ้านเรือนอาคาร ห้องแถว ถูกตกแต่งขึ้นมาใหม่ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและแขกเรือ ผู้เยี่ยมเยือน

2. สภาพสังคมของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

สภาพสังคมของอัมพวาในปัจจุบันนั้นมีความเป็นเมืองและประกอบด้วยวิถีทำมาหากินที่ผสมผสาน คือมีทั้งชาวสวน คนทำมาค้าขาย ผู้ประกอบการ โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ชาวประมง เกษตรกร และละแวกผู้อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา ประกอบไปด้วยชุมชนทั้งหมด 10 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวแหลม ชุมชนประชาอุทิศ ชุมชนโรงเจ ชุมชนตลาดอัมพวา ชุมชนวัดอัมพวัน ชุมชนคลองอัมพวา ชุมชนบางจาก ชุมชนริมเขื่อน ชุมชนบางกะพ้อม 1 และ ชุมชนบางกะพ้อม 2 โดยมีการกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ โดยทั่วไปจะมีการคัดเลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ และคณะกรรมการอื่นๆ เพื่อจะได้มอบหมายหรือแบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มต่อต้านยาเสพติด แต่ละกลุ่มมีหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามบทบาทหน้าที่ในสังคม ดังนี้

กลุ่มสตรีมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพอาชีพของสตรีในชุมชน มีการฝึกอาชีพ การจัดอบรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ทั้งในเรื่องสุขภาพอนามัย ข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

กลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทในด้านการดูแลสุขภาพ สวัสดิการ ความปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนและบริเวณโดยรอบ มีการตรวจสุขภาพประจำปี มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันผู้สูงอายุ วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น จัดให้มีการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน เป็นต้น

กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญโดยเน้นไปในการประกอบอาชีพ การพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งสามารถนำไปประกอบอาชีพ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

กลุ่มต่อต้านยาเสพติดมีบทบาทในด้านการช่วยกันดูแลบุตรหลานในชุมชน ให้ห่างไกลยาเสพติด ให้ความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงพิษภัยที่เกิดจากยาเสพติด

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชุมชนอัมพวาก็ยังคงประกอบด้วยโครงสร้างของชุมชนที่สำคัญคือ ชุมชนชาวสวน และชุมชนริมน้ำเช่นดั้งเดิม ซึ่งชุมชนริมน้ำเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประชาชนใช้ชีวิตร่วมกับสายน้ำมาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้ว่าในปัจจุบันการคมนาคมทางบกจะมีความสำคัญมากกว่าทางบก แต่พื้นที่บริเวณริมน้ำยังคงเอกลักษณ์กาตั้งถิ่นฐานริมน้ำได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหลายอย่าง ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำดั้งเดิมที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นตลอดลำคลอง

ภาพที่ 64 แสดงบริเวณมูลนิธิชัยพัฒนา ได้มีการปรับปรุงอาคารโดยยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไว้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ชุมชนอัมพวามีมรดกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ คือ ความสวยงามของบ้านเรือนริมคลองที่ถูกสร้างมาตั้งแต่ในสมัยอดีตเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว จากอดีตจนถึงปัจจุบันบ้านเรือนเหล่านั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงก็เพียงแต่เสริมความแข็งแรง และความสวยงามของตัวบ้าน แต่โครงสร้างยังเหมือนเดิม บ้านริมคลองบางหลังถูกปรับเปลี่ยน ภายในตัวบ้านให้เป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ร้านอาหาร เพื่อรองรับกับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมี สถาปัตยกรรมภาพฝาผนังที่วัดบางกะพ้อมและวัดอัมพวันเจติยาราม และสำหรับวัดบางกะพ้อม ยังมีรอยพระพุทธรบาทสี่รอยซึ่งเป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญ วิหารพระพุทธรบาทในวัดบางกะพ้อม ยังมีความโดดเด่นเป็นพิเศษ ด้วยการประดับตกแต่งฝาผนังด้วยประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งต่างจาก อาคารสถานทั่ว ๆ ไป ที่มักจะประดับตกแต่งผนังภายในด้วยภาพจิตรกรรม นอกจากนี้ชุมชนริมคลองที่ยังคงรักษาโครงสร้างแบบดั้งเดิมไว้ บ้านเรือนในตลาดและชุมชนรวมถึงอาคารสถานที่ทางราชการก็ยังมีรูปแบบเป็นบ้านเรือนไทยโบราณ และสถาปัตยกรรมแบบโบราณ เช่น เรือนแพเดิม เรือนไทยประเพณี เรือนแบบอาณานิคม วัด อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา เป็นต้น โดยศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่

1. พื้นที่บริเวณตลาดน้ำยามเย็น เป็นพื้นที่ที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอย่างมาก บ้านเรือนริมคลองและพื้นที่สาธารณะ ทางเดินเท้า บริเวณหน้าบ้านได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นร้านค้า ร้านอาหาร การบริการที่พัก เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

2. พื้นที่บริเวณมูลนิธิชัยพัฒนา ปัจจุบันจัดเป็นศูนย์ข้อมูลที่สำคัญของชุมชนริมคลองอัมพวา มีพื้นที่ในส่วนของพัฒนาเป็นสวนสาธิตทางการเกษตร อาคารเรือนแถวไม้ริมคลองได้ซ่อมแซมปรับปรุง โดยยังคงเอกลักษณ์บ้านเรือนริมน้ำไว้ได้ และให้ชาวบ้านที่เคยเช่าอาศัยเดิมมาเป็นเวลานาน ได้เช่าต่อไปในสถานที่ทางมูลนิธิจัดไว้ให้

3. อุทยาน ร.2 และ วัดอัมพวันเจติยาราม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับชุมชนโดยรอบและเป็นที่ยุ้มนักท่องเที่ยว

4. พื้นที่บริเวณวัดพระยาญาติ และ โรงเรียนเจ้าฟ้าป้าแก้งเต็ง มีพื้นที่ว่างซึ่งสามารถใช้ในการจัดเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชนได้ พื้นที่บางส่วนสามารถเป็นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว

5. พื้นที่บริเวณวัดภุมรินทร์กุฎีทอง มีพื้นที่ว่างสามารถใช้ในการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ มีพื้นที่ว่างสำหรับเป็นที่จอดรถ มีท่าเรือที่ข้ามไปยังอุทยาน ร.2 ไปยังวัดบางนางลี่ และไปยังหน้าอำเภออัมพวาได้ จึงเชื่อมโยงการคมนาคมสองฝั่งแม่น้ำ กระจายนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่โดยรอบ

6. พื้นที่บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภออัมพวา อูร์ริมแม่น้ำแม่กลอง เป็นพื้นที่สาธารณะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน มีท่าเรือโดยสารข้ามฟาก อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมและเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน

การท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน การค้าขายริมคลองของตลาดน้ำอัมพวาได้เติบโต อย่างรวดเร็วและกลับมามีบทบาทอย่างมากต่อสังคมชุมชนอัมพวา โดยจุดประสงค์ของตลาดน้ำในอดีตและตลาดน้ำปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกัน ในแง่ของการทำมาค้าขายสินค้าต่าง ๆ แต่สิ่งที่ตลาดน้ำอัมพวาในปัจจุบันมีมากกว่าคือการมีบทบาทในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนอัมพวา

3. สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด ชุมชนอัมพวาก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองเช่นดั้งเดิม วิถีชีวิตของประชาชนริมน้ำจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา

บรรยากาศในวันธรรมชุนชนริมคลองอัมพวาอาจสงบเงียบงดงามเป็นตัวของตัวเอง ในขณะที่วันเสาร์อาทิตย์เหมือนเป็นวันที่ผู้คนในชุมชนต่างรอคอยการมาเยือน ของนักท่องเที่ยวอย่างใจจดใจจ่อ ชาวสวนรอบข้างเตรียมตัดพืช ผัก ผลไม้จากเรือสวนเตรียมจัดลงเรือเพื่อพามา รวมกันที่ตลาดน้ำยามเย็น ในขณะที่บ้านเรือนริมน้ำต่างเปิดประตูบานเฟี้ยมแต่เช้า จัดร้านรวง ซึ่งหลายหลังถูกปรับแต่งให้มีบรรยากาศเก่าๆแต่สวยงามเป็นระเบียบ จัดทำเป็นร้านกาแฟโบราณ ร้านขายโปสการ์ดสดสวย ร้านขนม ร้านเครื่องดื่มน้ำเย็นๆ ร้านขายของที่ระลึก หรือแม้กระทั่งร้านขายยาแผนโบราณ พอสายๆก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมตามเส้นทางเดินเท้าเลียบริมคลองที่ได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้ทันสมัย

ปัจจุบันความเป็นอยู่ของชาวอัมพวามีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างจะเร่งรีบ โดยเฉพาะในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ที่มีตลาดน้ำอัมพวา เนื่องจากเป็นวันที่เศรษฐกิจของชุมชนมีความเฟื่องฟูอย่างมาก แต่สำหรับผู้ที่ไม่มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ วิถีชีวิตก็ยังคงเดิม

ภาพที่ 65 แสดงการสัญจรทางน้ำ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์ผูกพันกับสายน้ำ

สำหรับงานเทศกาลประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากจะรวมคนในชุมชนให้พบปะสังสรรค์กันแล้ว ปัจจุบันยังคงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวตามงานเทศกาลของท้องถิ่นชุมชนอัมพวาอีกด้วย ดังนั้นงานเทศกาลประเพณีที่สำคัญได้แก่

งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จัดขึ้นในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ณ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) มีการแสดงโขนกลางแจ้ง การสาธิตทำอาหารไทยโบราณ นิทรรศการเกี่ยวกับการจัดสวนไทย การละเล่นพื้นบ้าน การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม รวมทั้งสินค้าพื้นเมืองต่างๆ

งานวันลินจี จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนเฉพาะในปีที่ลินจีออกผลในบริเวณเมืองอัมพวา มีการประกวดผลไม้ชนิดต่างๆ ประกวดธิดาชาวสวน จำหน่ายผลไม้ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และสินค้าพื้นเมือง

งานส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนสิงหาคมในบริเวณเมืองอัมพวา นักท่องเที่ยวสามารถหาซื้อส้มโอพันธุ์ชนิดต่างๆ ในราคาย่อมเยา มีนิทรรศการเกี่ยวกับการเกษตร และสิ่งที่น่าสนใจอื่นๆ

งานประจำปีวัดเขายี่สาร จัดขึ้นช่วงเดือนธันวาคม ณ วัดเขายี่สาร

งานนมัสการและสงฆ์หลวงพ่อบ้านแหลม จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 13-19 เมษายน ที่วัดเพชรสมุทรวรวิหาร อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

เทศกาลกินปลา หอการค้าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นผู้จัดงานนี้ขึ้น และภายในงานมีการออกร้านจำหน่ายอาหารที่ปรุงมาจากปลาชนิดต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ยังสามารถซื้อปลาหนึ่งหรือปลาสด ซึ่งปลาของจังหวัดสมุทรสงคราม มีรสชาติดี เนื้อนุ่ม เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และยังมีจำหน่ายอาหารทะเลทั้งสดและแห้ง ในราคาย่อมเยา จัดขึ้นประมาณปลายเดือนธันวาคม บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด

งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอัมพวา และชุมชนโดยรอบยังแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น งานวันลินจี หรืองานเทศกาลผลไม้ แสดงว่าในช่วงเวลานั้น ลินจี และ ผลไม้อื่นๆ ออกผลผลิตมาก และในช่วงเวลานั้นคนในชุมชนให้ความสนใจอะไรเป็นพิเศษ เนื่องจากผู้คนในชุมชนจะได้พบปะสังสรรค์ และมีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิต รวมถึงงานเทศกาลประเพณี ของชาวชุมชนอัมพวาก็ยังคงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง และระบบนิเวศของชุมชนดังเช่นอดีต

4. สภาพแวดล้อมชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน

ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เหมือนดังเช่นในอดีต เป็นพื้นที่ตามรูปแบบของที่ราบลุ่มใกล้ปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้สารอาหาร และแร่ธาตุที่ถูกแม่น้ำแม่กลองพัดพามาจากต้นแม่น้ำมีการตกตะกอนที่นี้

ชุมชนอัมพวามีลำคลองย่อยจากแม่น้ำแม่กลองหลายสายด้วยกัน ได้แก่ คลองอัมพวา คลองดาวดึงส์ คลองผีหลอก คลองบางจาก และคลองเล็ก ๆ ที่แยกย่อยออกไปจากคลองดังกล่าว อีกมากมาย ลำคลองเหล่านี้ก็ได้รับเอาแร่ธาตุเข้าไปด้วย ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นดิน ในท้องที่ ทำให้เอื้อต่อการปลูกพืชผลในชุมชนอัมพวา การทำสวนผลไม้ในชุมชนอัมพวาจะขุดพื้นดินเป็นร่องสวน เพื่อให้น้ำเข้ามาใช้รดน้ำต้นไม้ในร่องสวนด้วยสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตรทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ นอกจากนี้พื้นที่การเพาะปลูกยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่น่าสนใจอีกด้วย

สิ่งหนึ่งที่แตกต่างไปจากอดีต คือ การนำทรัพยากรสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในปัจจุบัน มาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ และจากการท่องเที่ยว “ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา” ยังต่อยอดไปถึงการบริการท่องเที่ยวทางน้ำ โดยการล่องเรือชมทิวทัศน์และทัศนียภาพ ตลอดวิถีชีวิตของชาวชุมชนคลองอัมพวาทั้งสองฝั่งคลอง และในพบคำ ยังมีบริการล่องเรือชมหิ่งห้อย สัตว์ปีกเรืองแสงมหัศจรรย์ ซึ่งกลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ณ ปัจจุบัน ที่เกาะบนต้นลำพูในคลองอัมพวาและคลองผีหลอกอีกด้วย

“การท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย” นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อเดินทางไปเที่ยวชมชุมชนอัมพวา มีความต้องการที่จะล่องเรือชมหิ่งห้อยในยามค่ำคืน โดยช่วงเวลาหรือฤดูกาลที่เหมาะสมในการชมหิ่งห้อย โดยปกติแล้วหิ่งห้อยจะมีตลอดทั้งปี แต่จะมากในฤดูร้อน และฤดูฝน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – ตุลาคม โดยเลือกช่วงเวลาที่เย็นข้างแรม เนื่องจากแสงของหิ่งห้อยมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้าเป็นเวลาข้างขึ้น ท้องฟ้าจะสว่าง ทำให้เห็นแสงของหิ่งห้อยไม่ชัดเจน จึงควรเลือกวันที่ท้องฟ้ามีมิดเลือกช่วงเวลาที่น้ำมาก และเนื่องด้วยจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้ทะเล น้ำจะขึ้น-ลง อยู่ตลอดเวลา ควรจะเลือกวันที่น้ำมาก เพราะเรือสามารถเข้าไปใกล้กับต้นลำพูซึ่งหิ่งห้อยเกาะอยู่ทำให้เห็นแสงของหิ่งห้อยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การเลือกผู้ให้บริการ การล่องเรือชมหิ่งห้อยในยามค่ำคืน เรือจะวิ่งไปตามแม่น้ำและลำคลองที่มีด หิ่งห้อยจะมีอยู่เป็นจุดๆ ในบริเวณที่แตกต่างกัน ถ้าหากผู้ให้บริการไม่มีความชำนาญในเส้นทางและรู้แหล่งที่อยู่ หรือให้บริการในเส้นทางที่สั้นเกินไป ย่อมทำให้นักท่องเที่ยวเห็นหิ่งห้อยได้น้อย ซึ่งควรตรวจสอบระยะเวลาการล่องเรือชมหิ่งห้อยกับผู้ให้บริการเสียก่อน

ภาพที่ 66 แสดงการล่องเรือชมหิ่งห้อยในเวลากลางคืน เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ปัจจุบันได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 67 แสดงเรือตามท่าเรือต่างๆ ในคลองอัมพวา ที่จอดรอและเตรียมพร้อมให้บริการเพื่อนำนักท่องเที่ยวล่องเรือชมหิ่งห้อยในเวลากลางคืน

สรุป น้ำเปรียบเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีต จึงไม่น่าแปลกใจที่น้ำมักจะเป็นจุดเริ่มต้นของย่านชุมชนริมคลองอัมพวา และนำมาซึ่งความเจริญของชุมชนอัมพวา ตลาดน้ำจึงมีบทบาทในการนำผลผลิตส่วนเกินของชุมชนมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทั้งกับคนในชุมชนเดียวกัน และกับคนที่อยู่ภายนอกชุมชน ชุมชนสองฝั่งคลองอัมพวามีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและรุ่งเรืองมากในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยเป็นพื้นที่ทำเลอันอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรจนกล่าวได้ว่าอัมพวาเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาเลยทีเดียว และยังเป็นชุมชนการค้าพาณิชย์ที่เรือสินค้าขึ้นล่องมาทางลำน้ำแม่กลองและคลองอัมพวาที่แยกมาจากแม่น้ำแม่กลองแห่งนี้ ก็กลายเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรืออันคึกคัก

แต่ความรุ่งเรืองของชุมชนแห่งนี้ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้กับความเปลี่ยนแปลงแห่งกาลเวลา เมื่อถนนเริ่มตัดเข้ามาถึง การเดินทางสัญจรทางน้ำก็ค่อยๆลดความสำคัญลง ย่านการค้าทางเรือที่คึกคัก ก็กลับเงียบเหงาเหมือนเป็นชุมชนร้าง ด้วยคนหนุ่มคนสาวต่างเข้าเมืองใหญ่ที่มีความเจริญมากกว่า ผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะคนแก่คนเฒ่าก็อยู่อาศัยกันอย่างเงียบสงบ

ในเวลาต่อมาชุมชนอัมพวาก็ได้รับการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม และพลิกฟื้นตลาดน้ำอัมพวาให้กลับมามีคึกคักดังเช่นในอดีต อัมพวาค่อยๆฟื้นตัวกลับมาสู่ความคึกคักมีชีวิตชีวาเกิดการรื้อฟื้นตลาดท้องถิ่นอัมพวาขึ้นมาใหม่ พร้อมใช้ปัจจัยมีดีคือ ใจหัวของอัมพวาที่เก่งกาจเรื่องอาหารการกิน คาว หวาน ทั้งอาหารไทย จีนและมอญ รวมผลผลิตผลไม้ดังที่มีหลากหลายตามฤดูกาลจัดตลาดนัดท้องถิ่นอัมพวา

ชุมชนอัมพวาจึงกลับมามีชื่อเสียงในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่สำคัญของประเทศไทย ที่ยังคงอนุรักษ์ความดั้งเดิมเอาไว้ได้ โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความคงเดิม ในขณะที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังนั้น ชุมชนริมคลองอัมพวา ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่การท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนสำคัญในการพลิกฟื้นวิถีชีวิตผู้คนริมสายน้ำอัมพวาแห่งนี้ขึ้นมาอีกครั้ง

บทที่ 6

ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา

การท่องเที่ยวเป็นการสังสรรค์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างนักท่องเที่ยวกับ ชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ การท่องเที่ยวย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งด้านผลดีและผลเสีย การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวา ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตข้อเท็จจริงจากชาวบ้านถึงผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่า มีผลกระทบเกิดขึ้นกับชุมชนอัมพวาพอสมควร โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ โดยมีทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านที่รับผลประโยชน์หรือด้านบวก และเกิดการสร้างปัญหาหรือด้านลบ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันนี้ชุมชนอัมพวาเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเป็นอย่างดีในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนที่มีระบบนิเวศธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ อัมพวาจึงเปลี่ยนจากเมืองที่เงียบเหงา มาเป็นเมืองที่มีความคึกคักมากมายไปด้วยผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำอัมพวา และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงอื่นๆ โดยเฉพาะในช่วงวัน สุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ซึ่งเป็นวันที่มีตลาดน้ำยามเย็น จึงมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากบางอาทิตย์จำนวนนักท่องเที่ยวถึงหมื่นคนก็มี ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนอัมพวา รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม และคนท้องถิ่นมีรายได้ดีขึ้น ช่วยลดปัญหาหนี้สิน คือชาวอัมพวาหลาย ๆ คนที่ไม่มีงานทำหรือมีงานน้อย ก็กลับมามีงานที่สร้างรายได้ดีให้แก่ตัวเองจึงสามารถปลดหนี้สินได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการสร้างงานให้แก่คนว่างงานได้มีงานทำด้วย

ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามพบว่า จากการสัมภาษณ์ระดับลึก นายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “หากมองในด้านเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาจะเห็นในแง่บวกที่มากกว่าผลเสีย ซึ่งผลกระทบในด้านบวกเศรษฐกิจดีขึ้น ได้แก่ การไหลบ่าของเม็ดเงินที่เข้ามา มาก โดยเฉพาะในช่วงวันสุกร์เสาร์อาทิตย์ที่มีตลาดน้ำอัมพวา ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะรายได้ต่อคนต่อปี เท่ากับ 5,000 บาท ซึ่งถ้ามองในภาพรวมก็เป็นจำนวนเงินมหาศาล แต่ก็มีผลกระทบ

ในด้านลบอยู่บ้างคือการกระจายรายได้ยังไม่ทั่วถึง กระจุกตัวอยู่กับผู้ได้รับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้าขาย ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ”

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวาได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนอัมพวาไว้ว่า “การท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวาทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้นมาก จะว่าไปทำให้เศรษฐกิจดีทั้งจังหวัดเลยก็ว่าได้ ทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจของทั้งจังหวัดดีขึ้น เป็นการกระจายรายได้เครือข่ายทั้งระบบ โดยกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรงคือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่โดยส่วนตัวเชื่อว่าทุก ๆ คนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งนั้น” ซึ่งข้อมูลที่ได้ก็มีความสอดคล้องกันที่ส่วนใหญ่จะมีความคิดเห็นว่าทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ คุณชนัดดา เทียนศิริ ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งมีความสอดคล้องกับท่านอื่น ๆ ว่า “คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นมีงานทำฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการค้าขายของตลาดน้ำอัมพวาจะเน้นคนในชุมชนเป็นหลักเพื่อให้คนในชุมชนมีงานทำ มีรายได้” และคุณนิภา จารุพัฒน์ กล่าวสนับสนุนว่า “ถ้ามองถึงผลกระทบในด้านดีก็คือเศรษฐกิจดีขึ้นจะว่าดีขึ้นทั้งจังหวัดก็ว่าได้ แต่ก็มีข้อเสียคือทำให้ราคาสินค้ามีราคาแพงขึ้น ค่าครองชีพก็เลยสูงขึ้นด้วยการจับจ่ายใช้สอยต่าง ๆ ก็ต้องแพงขึ้นด้วย”

ซึ่งความคิดเห็นมีความสอดคล้องกับคุณปณิณต์ ดันประเสริฐ เจ้าของร้านตัดเสื้อสตรีริมคลองอัมพวา ที่กล่าวว่า “การท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น คนที่เกี่ยวข้องมีรายได้ดีขึ้น หมดหนี้สิน แต่ข้อเสียก็คือค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้า อาหารต่าง ๆ แพงขึ้น ค่าครองชีพก็สูงขึ้นด้วย”

คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแคซึ่งขายที่ตลาดน้ำอัมพวา ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “โดยส่วนตัวเห็นว่ามีแต่ผลดีไม่มีผลเสียอะไร เห็นผลดีที่ชัดเจนคือทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น เงินสะพัดมาก รายได้จากการขายของก็ดี ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ดี ข้อเสียยังมองไม่เห็นเท่าไรนัก”

สอดคล้องกับผู้กำกับวุฒิ ศรีรัตนวุฒติ ดูแลพื้นที่ของอำเภออัมพวาได้กล่าวไว้ว่า “ส่วนใหญ่จะเกิดผลดี โดยเฉพาะกับกลุ่มที่มีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายของตลาดน้ำได้แก่ แม่ค้า และเรือ และบางครอบครัวของตำรวจที่ขายของที่ตลาดน้ำก็มีเหมือนกัน แต่ก็ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น เนื่องจากราคาสินค้าส่วนใหญ่แพงขึ้น”

นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวา ก็แสดงความคิดเห็นคล้ายคลึงกันคือ เศรษฐกิจดีขึ้น ยกฐานะตนเอง คุณบุญชู กอสนาน ผู้ประกอบการเรือชมหิ่งห้อยได้กล่าวถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “คนมีงานทำไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น คนที่ทำงานที่อื่นก็กลับมาทำงานที่บ้านตัวเอง แถมยังมีเงินเหลือเก็บซื้อรถซื้อสิ่งของต่าง ๆ อีกด้วย” และท่านผู้ให้

ข้อมูลยังให้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจอื่น ๆ คือ สินค้าราคาสูงขึ้น คุณภาพสินค้าต่ำลง เช่น น้ำตาลมะพร้าว ที่มีการนำน้ำตาลทรายมาเป็นส่วนผสมทำให้คุณภาพของน้ำตาลมะพร้าวแท้ ๆ ลดลง

ผลกระทบเศรษฐกิจทางอ้อมคือ เสียค่าใช้จ่ายในการทำสิ่งที่เสียหายจากการที่เรื่อวิ่งเร็ว เกิดจากคลื่นของเรื่อที่วิ่งรับส่งนักท่องเที่ยวด้วยความเร็วมากเกินไปเพื่อทำรอบ ซึ่งเรื่อในพื้นที่จะมีการควบคุมจึงไม่เป็นปัญหา แต่ที่จะสร้างปัญหาคือเรื่อที่มาจากนอกพื้นที่ เช่น ราชบุรี ดำเนิน เนื่องจากเป็นเรื่อนอกพื้นที่ จึงควบคุมได้ยาก และนอกจากนั้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นยังส่งผลไปถึงโรงเรียน ซึ่งเป็นสถานที่ราชการในพื้นที่ โดยจากการสัมภาษณ์ครู อาจารย์ โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัยได้ให้ข้อมูลดังนี้

“นักเรียนมีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเป็นยุวมัคคุเทศก์ การขายของที่ตลาดอัมพวาแต่ข้อเสียที่เกิดกับทางโรงเรียนมีมากได้แก่ ค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภค ค่าน้ำ ค่าไฟเพิ่มมากขึ้น จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้ห้องน้ำในโรงเรียน ใช้โรงเรียนเป็นสถานที่จอดรถ ใช้ไฟฟ้าที่บริเวณสนามในโรงเรียน ค่าใช้จ่ายในการทำความสะดวก และค่าความเสียหายกับอาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียน โดยโรงเรียนต้องเป็นผู้ออกเองทั้งหมดไม่มีส่วนใดเข้ามาช่วยเหลือ ทรัพย์สินของโรงเรียนเสียหาย เช่น กระจาดต้นไม้ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ของนักเรียน และครูเพิ่มมากขึ้น เพราะอาหารมีราคาแพงขึ้น”

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจโดยส่วนมากจะเป็นแง่บวก เพราะอัมพวาไม่ได้มีความคึกคักเช่นนี้มานานการพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเงินภายในชุมชน ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะ ร้านค้า หรือแหล่งประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังจะกระจายไปสู่ร้านค้าอื่น ๆ โดยทางอ้อม เช่น ร้านค้า วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง ก็ได้รายได้เพิ่มจากผู้ประกอบการรีสอร์ท โดยการสั่งซื้อวัสดุก่อสร้างมากขึ้น ร้านหนังสือ ก็ได้รายได้จากผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยว ร้านจักรยานก็มีการสั่งซื้อจักรยาน และซ่อมแซม เพื่อประกอบธุรกิจ การท่องเที่ยวมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของผู้คนจากต่างถิ่นมากขึ้น การรองรับการบริการ นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ส่งผลให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนมากขึ้น และนอกจากนี้ เมื่อชาวบ้านที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย การทำรีสอร์ท ลูกจ้างร้านอาหาร ผู้ประกอบการกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเช่น ล่องเรือ ชมหิ่งห้อย ชมสภาพแวดล้อม ริมคลอง ธุรกิจให้เช่าจักรยานเหล่านี้ จะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมจึงทำให้มีกำลัง ที่จะสามารถ ซื้อสินค้าได้มากกว่าเดิม ร้านค้าต่าง ๆ จึงมีรายได้เพิ่มขึ้น

แต่ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวก็ยังคงส่งผลในแง่ลบด้วย โดยในปัจจุบันค่าครองชีพของชาวบ้านได้เพิ่มสูงขึ้นเนื่องจาก การที่ร้านค้า ร้านอาหาร แต่เดิมเคยค้าขายสินค้าในราคาไม่สูงมากนัก แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ซึ่งสามารถขายสินค้านั้นๆ ในราคาที่สูงขึ้นได้ ก็เพิ่ม

ราคาขึ้นและไม่ค่อยสนใจลูกค้าเก่า ซึ่งเป็นคนพื้นที่แต่ดั้งเดิมเพราะเห็นว่าในราคานี้นักท่องเที่ยวสามารถซื้อได้ ดังนั้นลูกค้าซึ่งเป็นคนในพื้นที่จึงต้องจ่ายใช้สอยในราคาที่สูงขึ้น จากการเดินสำรวจของผู้วิจัย ก็เป็นเพียงบางร้านเท่านั้น ที่มีราคาสูงขึ้น และบางร้าน เมื่อเห็นหน้ากันก็ยังลดราคาให้อีกด้วย แต่ผู้วิจัยก็เห็นว่า สินค้าส่วนมากมีราคาสูงขึ้นจริง และชาวชุมชนอัมพวาจะต้องเสียค่าบำรุงสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น และร้านค้าในชุมชนอัมพวายังสามารถหารายได้เพิ่ม จากการค้าขายอย่างอื่นเสริม รวมไปถึงการเป็นหน้าร้านให้เรือทัวร์นำเที่ยว และที่พัก การบริการที่จอดรถได้อีกต่อหนึ่ง

ดังนั้น จากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวที่ชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก ทำให้การรองรับนักท่องเที่ยวถือเป็นเรื่องที่ชุมชนให้ความสำคัญ การสร้างร้านอาหาร บริการที่พัก และการบริการด้านสาธารณูปโภค จึงมีความจำเป็นต่อชุมชนอัมพวา ในช่วงเริ่มแรกร้านอาหารที่เข้ามาเปิดใหม่ และที่พักมีจำนวนไม่มากนักมีร้านที่มีชื่อเสียงเพียงแค่ 1-2 ร้านเท่านั้น และไม่นานเริ่มมีบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งลักษณะของบ้านพักโฮมสเตย์จะเป็นการให้บริการที่พักนักท่องเที่ยวแบบเข้าถึงชุมชนโดยนักท่องเที่ยวจะต้องกินอยู่กับบ้านของชาวบ้าน ซึ่งห้องพักไม่ได้แยกออกจากตัวบ้าน หรือพักอาศัยโดยแค่กางมุ้งภายในบ้าน กินอาหารพื้นบ้านตามแต่เจ้าของบ้านจะจัดหากำให้เพื่อบริการนักท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่จะเป็นอาหารพื้นบ้านที่มีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เข้ามา มีความสนใจที่จะใช้ชีวิตในแบบวิถีชาวบ้าน ตลอดระยะเวลาที่มาพักอาศัย

ในปัจจุบัน สถานที่พักในชุมชนอัมพวาส่วนมากจะถูกขึ้นชื่อว่าโฮมสเตย์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสถานที่นั้น ๆ มีความเป็นรีสอร์ทมากกว่า อาจเป็นเพราะคำว่าโฮมสเตย์ ในยุคแรก ๆ ของการท่องเที่ยวชุมชนอัมพวา นักท่องเที่ยวนิยมที่จะมาพักแบบโฮมสเตย์กันมากซึ่งก็เป็นจุดขายอีกจุดหนึ่งที่ผู้ประกอบการเกี่ยวกับที่พักมักจะใช้คำว่าโฮมสเตย์ กับที่พักของตนเอง บ้านริมคลองที่เกือบจะไม่มีราคาในอดีต แต่ปัจจุบันกลับกลายเป็นจุดสร้างรายได้ให้แก่เจ้าของบ้านเป็นอย่างดี เพราะบ้านไม่ริมคลองที่ดูจะไม่มีราคาแต่ด้วยบรรยากาศที่ดี ไม่ไกลจากตัวตลาด จึงถูกเปลี่ยนเป็นร้านค้า ร้านอาหารเป็นโฮมสเตย์ และได้รับการปรับปรุง ตกแต่งเรือนแถวริมน้ำเหล่านั้นให้น่าอยู่และปลอดภัย บ้านส่วนใหญ่ที่มีสวนก็ปรับเปลี่ยนพื้นที่สวนบางส่วนเพื่อทำรีสอร์ท บ้านพัก และร้านอาหาร

ภาพที่ 68 แสดงบริเวณบ้านเรือนริมคลองที่เปลี่ยนมาเป็นโฮมสเตย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยมี
การจัดตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม มีให้เห็นทั่วไปริมสองฝั่งคลองอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 69 แสดงธุรกิจโฮมสเตย์ ที่มีการจัดการโดยชาวบ้านในชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 70 แสดงธุรกิจที่พักริมคลองอัมพวา มีบริการในด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ นอกเหนือจากที่พัก เช่น การบริการเรือนำเที่ยว การบริการด้านอาหาร เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 71 แสดงธุรกิจที่พักริมคลองอัมพวา มีการปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนใหม่ให้สวยงาม

การเริ่มมีกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชาวบ้าน เปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสในการประกอบอาชีพสำหรับชาวอัมพวา การย้ายกลับมายังถิ่นฐานของตนเองของผู้ที่ออกไปทำงานต่างถิ่นเริ่มมีมากขึ้น เพราะในปัจจุบันชาวบ้านอัมพวาสามารถที่จะหาอาชีพที่เลี้ยงตนเองได้หรือเป็นอาชีพเสริมที่มีรายได้ดีทีเดียว วิทยุบางคนก็เรียนจบก็กลับมาประกอบธุรกิจ ค้าขายธุรกิจเรือท่องเที่ยว รีสอร์ท โฮมสเตย์ ดังเช่นเพื่อนของผู้วิจัย ก็มีหลายคนที่กลับมาดูแลธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่ของทางบ้านของตัวเอง ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนคนหนึ่งที่กลับมาดูแลธุรกิจโฮมสเตย์ของทางบ้าน ได้ความว่า “มีตลาดน้ำยามเย็นก็คิดทำให้มีงานใหม่ ๆ ทำที่บ้าน ได้กลับมาอยู่บ้านไม่อย่างนั้นคงต้องทำงานในเมืองต่อไปไม่ค่อยได้กลับบ้าน ” นอกจากนี้ยังมีเพื่อน ๆ ของผู้วิจัยอีกหลายคนที่ค้าขายอยู่ในบริเวณตลาดน้ำยามเย็น ซึ่งบางคนก็ทำการค้าขายเป็นอาชีพเสริม และได้กลับมาเยี่ยมบ้านที่อัมพวาทุกอาทิตย์ จากตรงนี้จะเห็นได้ว่าเกิดการย้ายกลับกันค่อนข้างมากและครอบครัวของชาวอัมพวาเกิดความอบอุ่นกันมากขึ้น เนื่องจากลูกหลานของตนได้กลับมาบ้านบ่อยหรือกลับมาอยู่บ้านกับครอบครัวเลยก็มี

ดังนั้นหลังจากที่ชุมชนอัมพวาได้รับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวา จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณตลาดน้ำอัมพวา ภายในชุมชนอัมพวาและชุมชนอื่น ๆ โดยรอบ รวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนอัมพวาซึ่งเกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

1.1 ผลกระทบด้านบวกทางเศรษฐกิจ

ความสำคัญการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเดินทางท่องเที่ยวสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสเงินไปทุกระดับของสังคมอย่างทั่วถึง การท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับสังคมของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ และ จะส่งผลต่อชุมชนอัมพวาโดยเฉพาะผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนอัมพวาในด้านบวกนั้นมีหลายประการด้วยกันดังนี้

1.1.1 เศรษฐกิจระดับชุมชนดีขึ้น

เมื่อตลาดน้ำอัมพวาเป็นที่นิยมมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ดีจากการท่องเที่ยวจึงส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จากเดิมนั้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นแบบเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่อดีต และมีพาณิชย์กรรมรับราชการเพียงเล็กน้อย จึงทำให้ในอดีตภายหลังจากตัดถนนของชุมชนอัมพวาเศรษฐกิจค่อนข้างซบเซา แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไปเป็นแบบรองรับการบริการ

ด้านการท่องเที่ยว ในอดีตการประกอบอาชีพของชาวบ้านได้แก่ การทำสวน การค้าขาย ไร่ราชการ และไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ที่มีความเจริญมากกว่า แต่ต่อมาเมื่อมีตลาดน้ำอัมพวา และเมื่อการท่องเที่ยวมีความเจริญ ชาวบ้านในชุมชนอัมพวาจึงหันมาประกอบอาชีพทางด้าน การบริการแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การขายของที่ระลึกต่าง ๆ บริการร้านอาหาร ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การทำธุรกิจเกี่ยวกับที่พัก รีสอร์ท โฮมสเตย์ เป็นต้น จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจระดับชุมชนในทางที่ดีขึ้น การไหลบ่าของเงินที่เข้ามามีมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้น ส่งผลให้ในภาพรวมเศรษฐกิจดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตรา เข้าชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก นับเป็นรายได้อันดับหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ จากสินค้าออกอื่น ๆ

และจากการสำรวจพื้นที่ของผู้วิจัย เห็นว่าในส่วนพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัด สมุทรสงคราม ก็มีนักท่องเที่ยวกระจายไปทั่วทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นทั้งจังหวัดสมุทรสงคราม ดังคำกล่าวของท่านนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวาที่กล่าวไว้ข้างต้น

ภาพที่ 72 แสดงร้านขายของที่ระลึกริมคลองอัมพวา เป็นอีกโอกาสหนึ่งในการสร้างรายได้ของ ชาวบ้านในชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 73 แสดงร้านนกกะลามะพร้าว เป็นร้านขายของที่ระลึกร้านหนึ่ง มีการนำกะลามะพร้าว

มาผลิตเป็นของที่ระลึกหลากหลายรูปแบบ

ภาพที่ 74 แสดงกิจการที่พักและร้านอาหาร มีการปรับพื้นที่เพื่อทำธุรกิจด้านการบริการ
การท่องเที่ยว

1.1.2 การขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว

ในอดีตก่อนที่จะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอัมพวามีร้านขายของเพียงไม่กี่ร้าน การค้าขายจึงไม่คึกคักเท่าไรนัก ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนอัมพวามากขึ้น จึงส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การประกอบอาชีพด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น อาทิเช่น ธุรกิจให้บริการที่พัก โฮมสเตย์ รีสอร์ท การผลิตสินค้าต่าง ๆ ทั้งอาหาร ของที่ระลึก เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเม็ดเงินในชุมชน และการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคไปยังชุมชนนั้น ๆ และยังเกิดการสร้างสรรค์สินค้าใหม่ ๆ การเกิดโฮมสเตย์ที่พักที่สะดวกสบาย รวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนโดยรวม

ภาพที่ 75 แสดงธุรกิจร้านอาหารริมคลองอัมพวา

ภาพที่ 76 แสดงอาคารที่ประกอบธุรกิจร้านอาหารและที่พักโฮมสเตย์ริมคลองอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิเทศศาสตร์

ภาพที่ 77 แสดงสภาพร้านขายของชำที่แบ่งห้องเพื่อทำเป็นโฮมสเตย์ริมคลองอัมพวา

1.1.3 การพัฒนาอาชีพ และช่องทางการทำมาหากิน

แต่เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม รับราชการ และส่วนหนึ่งไปทำงานในต่างถิ่นที่มีความเจริญมากกว่า โดยเฉพาะ คนในวัยหนุ่มสาววัยทำงานไปทำงานที่กรุงเทพฯ และจังหวัดสมุทรสาครซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบันเมื่อมีการท่องเที่ยวที่เจริญเติบโตขึ้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนจึงต้องสร้างสิ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยหันมาเสริมรายได้โดยการหาอาชีพอื่นเข้ามา เช่น ร้านขายของที่ระลึก นวดแผนไทย ฯลฯ อีกทั้งนักเรียน นักศึกษาในชุมชนที่ไปศึกษาต่างจังหวัด เมื่อจบการศึกษาอาจกลับมาประกอบอาชีพในท้องถิ่นเพราะในท้องถิ่นมีงานรองรับเพิ่มขึ้น คนที่ทำงานนอกพื้นที่ก็กลับมาทำงานที่บ้านของตนเอง โดยส่วนมากเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้มีช่องทางทำมาหากิน และมีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการจ้างงานเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านที่ผลิตสินค้าอาหารของที่ระลึกต่าง ๆ เกษตรกรที่ทำสวนปลูกผักในชุมชน สามารถค้าขายกับลูกค้าได้โดยตรง คนส่งหนังสือพิมพ์ ส่งของให้กับธุรกิจบริการที่พัก การค้าขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น

นอกจากนี้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตก็นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์งานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว เปลือกมะพร้าว เครื่องเบญจรงค์ เป็นผลดีก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของชาวชุมชนอัมพวาดีขึ้น การท่องเที่ยวจึงช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตหมุนเวียนเป็นวงจรภายในชุมชนอัมพวา ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ชาวบ้านในชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงาน อีกทั้งยังช่วยให้ชาวบ้านมีการเพิ่มพูนความรู้และความสามารถในทักษะอาชีพของตนเอง จึงเกิดการพัฒนาตนเอง

ภาพที่ 78 แสดงการค้าขายสินค้าอาหารและของที่ระลึกต่างๆ ของชุมชนอัมพวา เป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้ชาวบ้านในชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 79 แสดงร้านขายของทำมือ หัตถกรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจ

1.1.4 เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนอัมพวามีฐานะเป็นผู้ซื้อและผู้ขายในระบบเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือในฐานะผู้บริโภค ชุมชนจะเป็นผู้ซื้อสินค้าและบริการ และในฐานะเจ้าของปัจจัยการผลิต พวกเขาจะเป็นผู้ขายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ซึ่งเป็นในรูปแบบบริการการท่องเที่ยว

ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อมีอาชีพ มีรายได้ดีจึงมีอำนาจในการจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าและบริการที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ได้แก่ อาหาร ยา รักษาโรค เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เครื่องอำนวยความสะดวก และสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์มือถือที่มีความทันสมัยในการสื่อสาร เครื่องซักผ้า ตู้เย็น รวมถึงเครื่องอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านที่เคยเป็นหนี้ก็ย่อมมาก็สามารถใช้หนี้หมดภายในระยะเวลาอันสั้น และยังมีเงินเหลือเก็บเหลือออมอีกด้วย ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวามีฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น ยกกระดับมาตรฐานการครองชีพของชาวชุมชนอัมพวาให้ดีขึ้น

1.1.5 พืชผลทางการเกษตร และสินค้าท้องถิ่นมีราคาดี

นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อด้านบวกทางเศรษฐกิจอีกหนึ่งอย่างนั่นคือ เป็นการยกระดับฐานะพืชผลทางการเกษตรและสินค้าพื้นบ้าน เช่น ส้มโอ ลิ้นจี่ ขนมหวานพื้นบ้านต่าง ๆ ในอดีตสินค้าเหล่านี้มีราคาตกต่ำและไม่เป็นที่รู้จักเท่าใดนัก เมื่อมีการท่องเที่ยวส่งผลให้พืชผลต่าง ๆ สินค้าพื้นบ้านต่าง ๆ ขายกับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวได้ เป็นของฝาก ของที่ระลึกต่าง ๆ ดังนั้นจึงทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และชาวสวนเจ้าของผลผลิตเองสามารถขายผลผลิตได้โดยตรงจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้นส่งผลในด้านบวกทางเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง การท่องเที่ยวจึงมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และการนำเอาทรัพยากรของประเทศไทย โดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในรูปของการผลิตสินค้าและบริการ

ภาพที่ 80 แสดงผลิตภัณฑ์แปรรูปต่างๆ ที่ทำจากน้ำตาลมะพร้าว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 81 แสดงขนมหวานต่างๆ นักท่องเที่ยวนิยมซื้อเป็นของฝาก ส่งผลให้อัมพวามีชื่อเสียงในเรื่องขนมหวานต่างๆ ทั้งรสชาติถูกปาก และราคาถูก

1.2 ผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะส่งผลต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบด้านบวกหรือมีคุณประโยชน์แก่ชุมชนอัมพวาในหลาย ๆ ด้าน แต่การท่องเที่ยวย่อมสามารถส่งผลกระทบในด้านลบได้เช่นกัน แต่สำหรับการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจยังมีไม่มากนัก โดยผลเสียอันเกิดจากการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยได้ศึกษามีดังนี้

1.2.1 การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง

การท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวาผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เห็นได้ชัดเจนคือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ผู้ที่ขายของในตลาดน้ำอัมพวา ผู้ทำธุรกิจเกี่ยวกับที่พัก รีสอร์ท โฮมสเตย์ แต่เนื่องด้วยพื้นที่ของตลาดน้ำอัมพวา มีจำกัดพื้นที่ที่จะทำการขายของต่าง ๆ ก็มีจำกัดด้วย และจำนวนผู้ที่จะขายของในตลาดอัมพวามีจำนวนมาก จึงต้องจำกัดจำนวน และสงวนไว้ให้กับผู้ที่เป็นคนในชุมชน และการค้าขายในฝั่งตลาดต้องเป็นสมาชิกของชมรมแม่ค้าแผงลอยถึงจะสามารถนำของมาขายได้ ทำให้ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการขายของที่ตลาดน้ำอัมพวามีจำกัด ดังนั้นจึงทำให้การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงเท่าที่ควรกระจุกตัวอยู่ในส่วนของผู้ที่ได้รับประโยชน์เฉพาะกลุ่ม จากสถานะดังกล่าวนี้จึงทำให้ชาวบ้านที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรท่องเที่ยวไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงได้รับผลกระทบด้านลบอีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 82 แสดงให้เห็นการค้าขายกระจุกตัว อยู่บริเวณสะพาน และตลาดที่เชื่อมกับสะพาน บริเวณปากคลองอัมพวาจึงเกิดความแออัดอยู่ในบริเวณนี้

ปัจจุบันได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยจัดให้มีการขยายพื้นที่ของบริเวณตลาดน้ำให้มากขึ้น ขยายเข้าไปในทางเดินบริเวณรอบชุมชน โดยประชาชนที่อยู่ในส่วนของพื้นที่โดยรอบก็ต้องการที่จะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเช่นกัน ชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้ตั้งโต๊ะขายของหน้าบ้าน บ้านที่ไม่เคยค้าขายก็นำสินค้ามาวางขาย หรือแม้กระทั่งบ้านเรือนที่มีอาชีพรับจ้างอื่น ๆ อยู่แล้ว ก็ขายของเพิ่มเติมเป็นอาชีพเสริม เช่น ร้านตัดเสื้อก็นำหนังสือ โปสการ์ด มาขายเป็นรายได้เสริม เป็นต้น ถึงแม้ว่ายังไม่ได้รับความนิยมนักจากนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก แต่เนื่องจากบริเวณรอบชุมชนจะมีที่พัก โฮมสเตย์ อยู่โดยรอบ และบริเวณชุมชนริมคลองอัมพวาก็สามารถเดินทางถึงกันได้โดยรอบ ดังนั้น ก็จะมีกำลังซื้อจากนักท่องเที่ยวบางส่วนที่เข้ามาพักอาศัยในบริเวณดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนอัมพวาและทางเทศบาลตำบลอัมพวาควรให้การประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวกระจายไปในชุมชนได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

ภาพที่ 83 แสดงการขายกิจกรรมการค้าขายกระจายไปบริเวณรอบคลองอัมพวา เพื่อลดความแออัดในบริเวณสะพาน และตลาดอัมพวา แต่ยังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก

1.2.2 ค่าครองชีพสูงขึ้น

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งมีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อทำให้ราคาสินค้าโดยเฉพาะอาหาร ในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ที่มีตลาดน้ำอัมพวา มีราคาสูงกว่าปกติ จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ประกอบการขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวในราคาที่สูงกว่าปกติ เพราะนักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นว่าเป็นราคาที่ไม่แพงเท่าใดนักและเป็นการซื้อความสะดวกสบายให้กับตนเองเมื่อเวลามาท่องเที่ยว และยินดีที่จะจ่าย ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ราคาสินค้าบางชนิดจึงแพงขึ้น เช่น จากเดิมก่อนมีการพัฒนาการท่องเที่ยวข้าวมีราคาจานละ 20 บาท แต่เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมาก ราคาขายปรับสูงขึ้นเป็นราคาจานละ 25 บาท นักท่องเที่ยวมีกำลังซื้อในราคานี้ ชาวบ้านในชุมชนจึงจำเป็นต้องซื้อข้าวในราคา 25 บาท ด้วยเช่นกัน เป็นต้น

จากปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนที่จำเป็นต้องซื้อสินค้าต้องประสงค์ภาวะดังกล่าว โดยเฉพาะในส่วนของตลาดน้ำอัมพวา และการจับจ่ายซื้อของในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ที่มีตลาดน้ำ แต่เนื่องด้วยสิ่งของอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านส่วนใหญ่หลีกเลี่ยงการสินค้าที่ตลาดน้ำอัมพวาถ้าไม่มีความจำเป็น โดยเป็นการตัดรายจ่ายสินค้าและบริการที่ฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ดังนั้น การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาค่าครองชีพสูงจึงทำให้เกิดผลกระทบต่อด้านลบอีกประการหนึ่ง แต่ทั้งนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้ค่าครองชีพมีราคาสูงขึ้น เช่น การขึ้นราคาของต้นทุนการผลิต น้ำมัน ฯลฯ

1.2.3 ปัญหาอันเกิดจากการแก่งแย่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีรายได้ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์กันแก่ชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีผลนำไปสู่การแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงเป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งผลประโยชน์กันขึ้น โดยเฉพาะในหมู่ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ธุรกิจบริการเรือชมหิ่งห้อย พบว่า เรือนำเที่ยวส่วนใหญ่แข่งขันทำเวลา เกิดปัญหาแย่งลูกค้ากัน คนขับเรือขับเรือเร็วเกินไป เพื่อทำเวลา มารับนักท่องเที่ยวรอบต่อไปได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การขับเรือเร็วทำให้เกิดคลื่นน้ำที่รุนแรงส่งผลให้ตลิ่งพัง สร้างความรำคาญให้กับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่พอใจกับคุณภาพของการบริการที่ได้รับ เพราะคนเรือต้องการปริมาณนักท่องเที่ยวมากกว่า การให้บริการที่มีคุณภาพสร้างความประทับใจ เป็นต้น

นอกจากนี้ ปัญหาการแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับธุรกิจการท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านขายอาหาร เรือที่ขายของ ธุรกิจเกี่ยวกับที่พัก โฮมสเตย์ รีสอร์ท เป็นต้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนชุมชนอัมพวา มาก สินค้าที่ผลิตในชุมชนอัมพวามีจำนวนมาก อยู่แล้ว จึงเกิดการแข่งขัน โดยอาจใช้วิธีการลดราคาสินค้า หรือลดแลกแจกแถม เมื่อราคาลดลง ผู้ผลิตอาจ ลดต้นทุนในการผลิต สินค้าบางชนิด จึงไม่มีคุณภาพหรืออร่อยเหมือน กับดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น น้ำตาลมะพร้าวที่ขายในปัจจุบันบริเวณ โดยรอบชุมชนอัมพวา และบริเวณใกล้เคียง ผู้ผลิตบางรายต้องการลดต้นทุนการผลิต โดยใช้ของที่ไม่มีคุณภาพ ใช้สารฟอกสี หรือนำ น้ำตาลทรายมาผสม เพื่อให้ได้ต้นทุนต่ำกว่ารายอื่นๆ แต่น้ำตาลที่ได้จึงไม่ใช่ น้ำตาลมะพร้าวบางข้าง ของแท้ ส่งผลให้ผู้ผลิตน้ำตาลที่มีคุณภาพ ได้รับผลกระทบจากการที่นักท่องเที่ยวขาดความมั่นใจใน คุณภาพ เช่นกัน การแก้ไขปัญหาที่หน่วยงานราชการ และ เทศบาลตำบลอัมพวา ได้จัดอบรมให้ ความรู้แก่ชาวบ้านและผู้ผลิต เพื่อให้ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ แข่งขันในการประกอบธุรกิจ การท่องเที่ยวอย่างมีคุณธรรม เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว และชาวบ้านอยู่ร่วมกัน ได้แม้จะประกอบธุรกิจเดียวกัน

1.2.4 ค่าใช้จ่ายการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวและแรงงานจากชุมชนท้องถิ่นอื่นหลั่งไหลเข้ามามากมาย อีกทั้ง ยังทำให้เกิดการแข่งขันในด้านธุรกิจการท่องเที่ยวอีกด้วย การท่องเที่ยวช่วยสร้างปัญหาให้กับ ชุมชนท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวที่นั่นที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนเพิ่มขึ้นทั้งที่เป็นผลที่ เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ตัวอย่างเช่น ปัญหาตลิ่งพังที่เกิดจากเรือวิ่งเร็วเพื่อทำเวลาในการรับ นักท่องเที่ยวให้ได้จำนวนมาก ๆ ส่งผลให้บ้านเรือนบริเวณริมคลองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหิน ค่าจ้างแรงงานในการซ่อมแซมตลิ่งที่พังไป นอกจากนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนวัดอัมพวัน ซึ่งจัดให้เป็นที่พักผ่อนรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โรงเรียนต้องเสียค่าใช้จ่ายค่าสาธารณูปโภค ค่าน้ำ ค่าไฟ เสียค่าแรงงานในการจัดเก็บขยะ คนดูแลความสะอาดบริเวณรอบโรงเรียนและห้องน้ำ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาจำนวนมาก บางส่วนที่มีความมั่งง่าย ทิ้งขยะไม่เป็นที่ จอดรถในที่ ห้ามจอด สร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินของโรงเรียน โรงเรียนจึงมีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

ภาพที่ 84 แสดงตลิ่งที่พัง เกิดจากเรือที่วิ่งเร็ว เพื่อทำรอบในการรับนักท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 85 แสดงบ้านที่ได้รับปัญหาตลิ่งพัง โดยเจ้าของบ้านได้ให้ข้อมูลว่า เกิดจากเรือที่วิ่งเร็ว จึงต้องมีค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมตลิ่งเพิ่มมากขึ้น

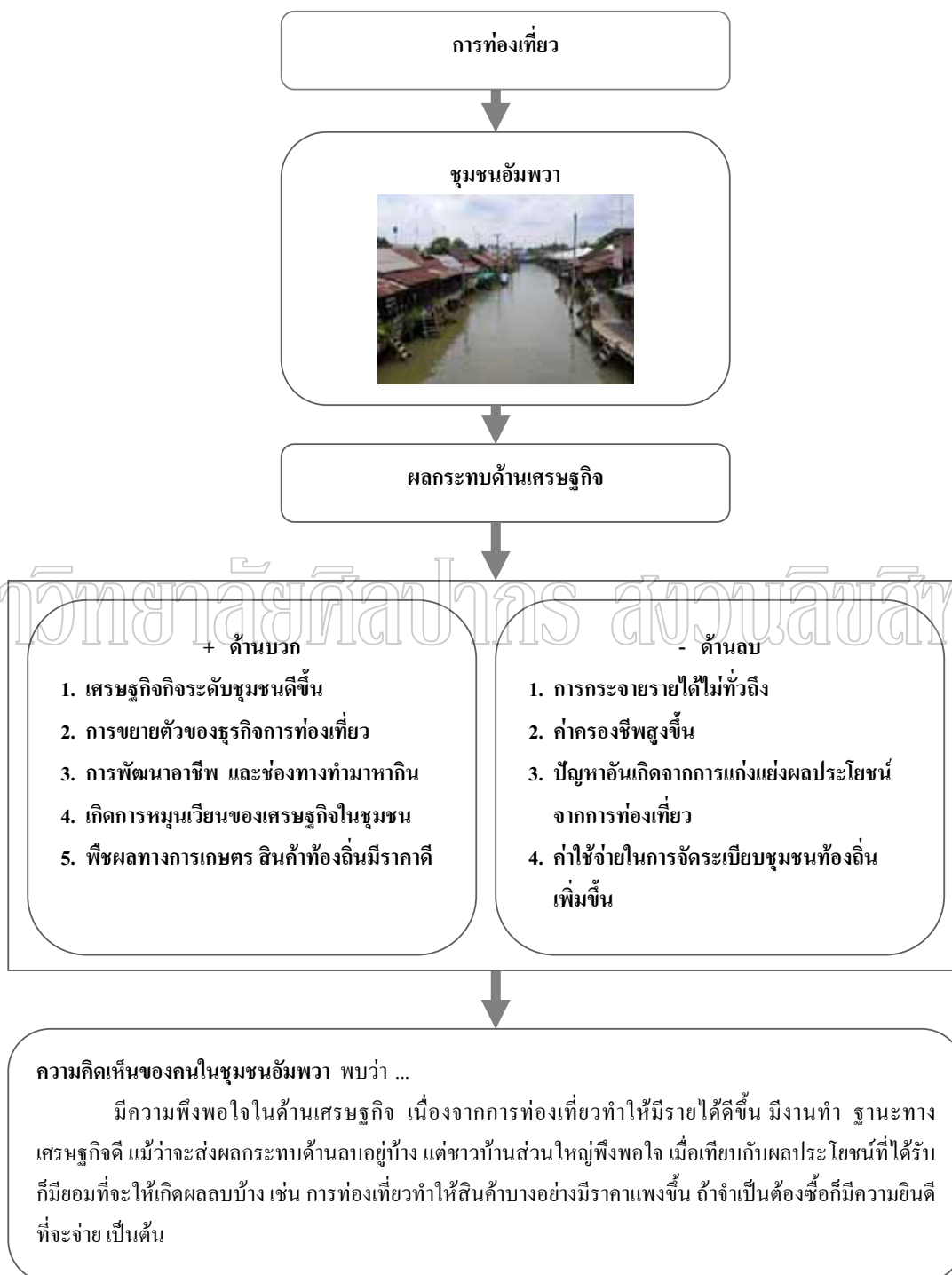
ภาพที่ 86 แสดงสถานที่จอดรถภายในโรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย โดยค่าบำรุงสถานที่รับบริจาคจากนักท่องเที่ยว แต่หลัก ๆ โรงเรียนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายน้ำไฟฟ้าและสาธารณูปโภคอื่น ๆ โดยโรงเรียนไม่ได้มีส่วนกับรายได้จากการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ชุมชน ควรให้การดูแลรับผิดชอบซึ่งกันและกัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล และเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน อีกทั้งโรงเรียนกับชุมชนให้อื้อประโยชน์ต่อกัน เพื่อคงไว้ซึ่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

1.3 ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาในด้านเศรษฐกิจ

ผลการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสังเกตข้อเท็จจริงจากชาวบ้านถึงผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนอัมพวา มีความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจในด้านบวกมากกว่าด้านลบ กล่าวคือ ชาวบ้านมีความพึงพอใจในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้ดีขึ้น มีงานทำ มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าแต่ก่อน แม้ว่าการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจในทางลบอยู่บ้าง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่า เมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่ได้ก็มีความคุ้มค่าที่จะเกิดผลลบบ้างในบางเรื่อง เช่น การท่องเที่ยวทำให้สินค้าบางอย่างมีราคาแพงขึ้น แต่เมื่อเทียบกับรายได้ที่ได้รับมาจากการท่องเที่ยว หากจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นบ้างก็ไม่มีผลอะไรมากนัก เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวายังมีความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลอัมพวา และความร่วมมือของคนในว่าจะสามารถช่วยแก้ปัญหาผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากเหตุผลที่ว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านเศรษฐกิจ สรุปได้ดังแผนภาพ
ดังนี้

แผนภูมิที่ 5 แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านเศรษฐกิจ

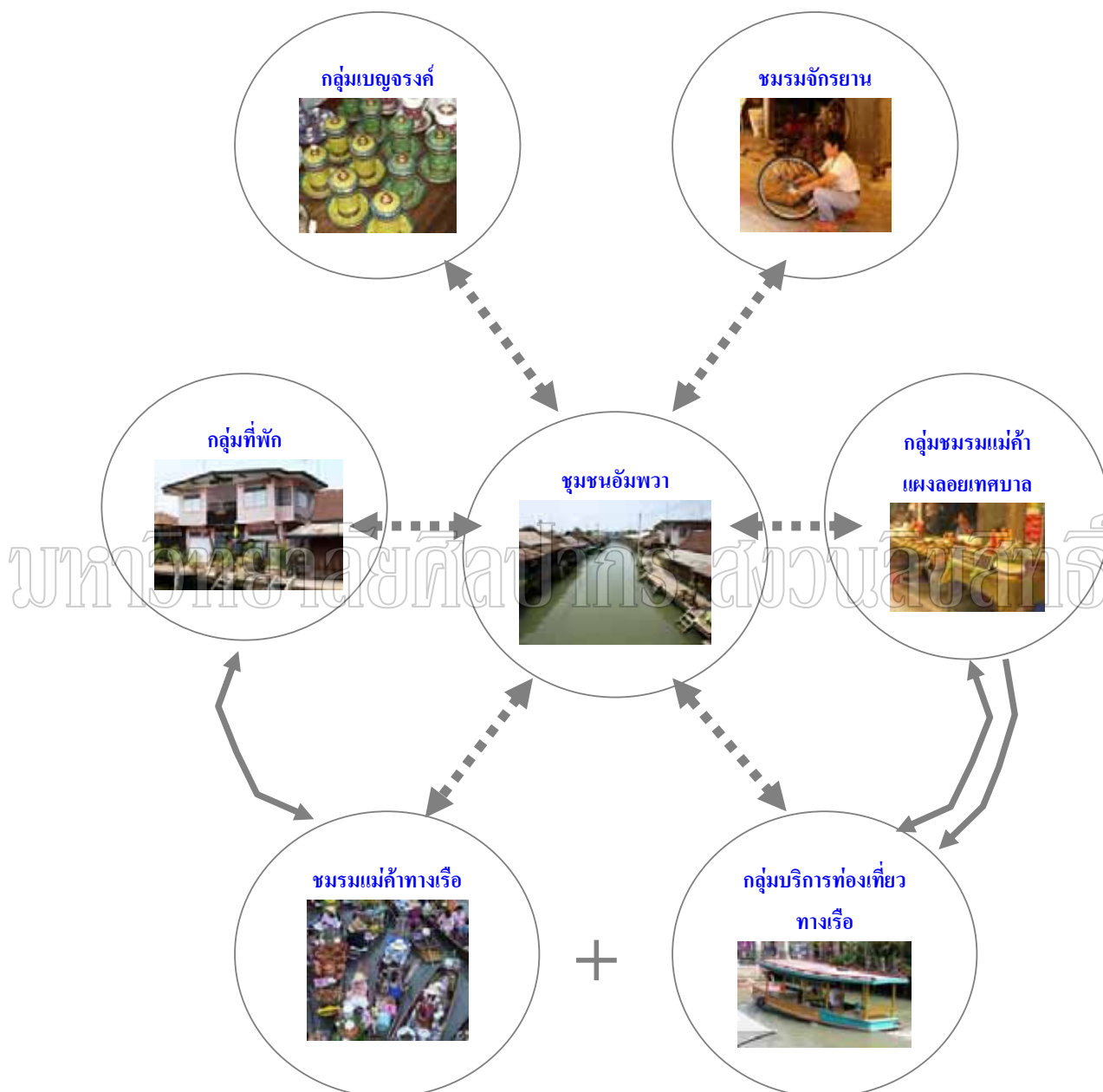
2. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาในด้านสังคม

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในสังคมชุมชนอัมพวาอีกประการหนึ่งคือ ชาวชุมชนอัมพวาจากเดิมที่ไม่ได้รับแขกต่างถิ่น เมื่อการท่องเที่ยวชุมชนอัมพวาเป็นที่นิยมชาวบ้านก็กลับมาสนใจในเรื่องการท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว และจากการที่สนใจในการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนี้ ทางเทศบาลได้จัดการพัฒนาปรับปรุงการคมนาคม มีการทำถนนเส้นเล็กเลียบลำคลองตัดผ่านถึงกันภายในชุมชนที่สามารถใช้จักรยานขี่ท่องเที่ยวไปยังชุมชนใกล้เคียงได้ จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มมากขึ้น เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา สาธารณูปโภคต่าง ๆ รวมถึงจัดให้มีที่นั่งพักผ่อนบริเวณริมคลอง บ้านเรือนแต่ละหลังก็ปรับปรุงบริเวณหน้าบ้านของตนเองให้มีความสะอาด สวยงาม เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าเกิดการรวมกลุ่มเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาสังคมชุมชนของตนเอง โดยแต่ละชุมชนมีการแต่งตั้งประธาน รองประธาน คณะกรรมการ และสมาชิก 10 ชุมชนในเขตเทศบาลอัมพวาเป็นหลัก ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวแหลม ชุมชนประชาอุทิศ ชุมชนโรงเจ ชุมชนตลาดอัมพวา ชุมชนวัดอัมพวัน ชุมชนคลองอัมพวา ชุมชนบางจาก ชุมชนริมเขื่อน ชุมชนบางกะพ้อม 1 และ ชุมชนบางกะพ้อม 2 การรวมกลุ่มของชาวบ้านภายในชุมชน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มต่อต้านยาเสพติด แต่ละกลุ่มมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป ตามบทบาทหน้าที่ในสังคม เช่น กลุ่มสตรีมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพอาชีพของสตรีในชุมชน มีการฝึกอาชีพ การจัดอบรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ กลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทในด้านการดูแลสุขภาพ สวัสดิการ ความปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนและบริเวณโดยรอบ มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ จัดให้มีการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชมรมตลาดน้ำและชมรมแม่ค้าแผงลอย ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายในตลาดน้ำอัมพวา ช่วยให้เป็นระเบียบเรียบร้อย การค้าขายมีคุณภาพมีมาตรฐานที่ดี

ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พบว่า ระบบความสัมพันธ์ในสังคมจากเดิมความสัมพันธ์เป็นแบบใกล้ชิดสนิทสนม ไม่มีกฎระเบียบตายตัว ฟังพาอาศัยกัน ไม่เป็นทางการอยู่ร่วมกันเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อการท่องเที่ยวเจริญเติบโตทำให้มีนักท่องเที่ยวและผู้คนต่างถิ่นเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับกฎระเบียบเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์แบบทางการ ซึ่งเมื่อมีผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องมีความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น การขายของต้องมีการแบ่งสรรพื้นที่ขายของ โดยต้องเป็น

สมาชิกชมรมแม่ค้าแผงลอยก่อนและต้องเป็นคนในชุมชนเท่านั้น เป็นต้น โดยจัดแสดง
ความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 6 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว
ที่มา : คัดแปลงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรม
ชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2549), 121.

จากแผนภูมิที่ 6 แสดงให้เห็นว่าจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในคลองอัมพวา ได้ก่อให้เกิดกลุ่มองค์กรเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละประเภท ได้แก่ กลุ่มที่พัก กลุ่มเบญจรงค์ของชุมชนวัดอัมพวัน กลุ่มชมรมจักรยานอัมพวา กลุ่มบริการทางน้ำ กลุ่มชมรมแพงลอยเทศบาลตำบลอัมพวา กลุ่มต่าง ๆ มีความเกี่ยวเนื่องกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มที่พัก เกี่ยวข้องกับกลุ่มที่ให้บริการทางน้ำ เพื่อทำหน้าที่บริการรับส่งนักท่องเที่ยว กลุ่มบริการท่องเที่ยวทางน้ำ เกี่ยวข้องกับ แม่ค้าในเรือ และชมรมแพงลอยเทศบาลตำบลอัมพวา มีความสัมพันธ์กันในเรื่องการตั้งแพงเพื่อรับจองเรือจากนักท่องเที่ยวและการจอดเรือ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อภายในชุมชนอัมพวา มีผู้คนจำนวนมากอยู่อาศัยร่วมกัน ย่อมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคม โดยจัดแสดงความขัดแย้งของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 7 แสดงความขัดแย้งของกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยว

ที่มา : ดัดแปลงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 121.

จากแผนภูมิที่ 7 แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนเช่นกัน โดยเฉพาะความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว หรือ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจกัน เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง หรือคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นต้น และผู้ประกอบการที่ยังไม่ได้รวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มแม่ค้าในเรือ มีความขัดแย้งกับการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น เช่น แม่ค้าในเรือขัดแย้งกับกลุ่มแพงลอยเทศบาลตำบลอัมพวา ในเรื่องการจ่ายไฟเมื่อขายของในเวลาค่ำ การจัดทำจอดเรือให้แม่ค้าทางเรือ การจอดเรือขายของบริเวณหน้าร้านค้าบนบก เป็นต้น

ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงส่งผลให้ชุมชนมีทั้งความสัมพันธ์และความขัดแย้งกันเกิดขึ้นในชุมชน โดยทางเทศบาลตำบลอัมพวา ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการที่สำคัญของชุมชน ได้พยายามแก้ไขให้ความสัมพันธ์ที่ดี เอื้อประโยชน์ต่อกัน และจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม โดยทางเทศบาลตำบลอัมพวาเป็นศูนย์กลางในการกระจายข้อมูลข่าวสาร รวมถึงความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการควบคุมคุณภาพมาตรฐานการบริการต่าง ๆ อีกทั้งการจัดอบรม การประชุมขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้พูดคุยถึงปัญหาต่าง ๆ และร่วมกันแก้ไข ทำให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนอัมพวา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์ระดับลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีความสอดคล้องกัน ข้อมูลที่ได้มีดังนี้

นายอำเภอสำราญ ต้นเรืองศรี นายอำเภออัมพวาได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านสังคมของชุมชนอัมพวาไว้ว่า “การท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวาทำให้ชื่อเสียงของอัมพวา เป็นที่รู้จักของคนทั่วประเทศ คนอัมพวาที่ทำงานที่อื่น ก็กลับมาทำงานในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มขึ้นเพราะมีหน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยให้ความรู้ เช่น เรื่องอาหารปลอดภัย ทั้งในด้านการบริการนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ และ การค้าขาย เช่น อาชีพดั้งเดิมที่ทำสวน ทำเกษตรกรรม จากเดิมที่ไม่รับแขก ก็หันมาสนใจมองเรื่องการท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น ปัจจุบันทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวไปยังชุมชนโดยรอบตลาดอัมพวา เพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชุมชนโดยรอบ มีการโครงการมรดกของนักท่องเที่ยว”

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ยังได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านสังคมไว้ว่า “เมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวาทำให้ลดปัญหาการว่างงาน เมื่อมีงานให้ทำดังนั้นคนที่ทำงานที่อื่น ก็กลับมาทำงานในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้นที่สำคัญคือชุมชนเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง โดยเป็นการฝึกทักษะความรู้ในการเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง และชาวบ้านต้องทำความเข้าใจกับการท่องเที่ยว การบริการแก่นักท่องเที่ยว

ทำอะไรให้นักท่องเที่ยวประทับใจมาแล้วอยากมาอีก ตรงนี้ก็มีความสำคัญในแง่มุมมองของการพัฒนาตนเอง ดังนั้นคนรุ่นใหม่ ๆ ต้องเมื่อเรียนจบแล้วต้องกลับมาทำงานที่บ้านตนเองมาช่วยกันพัฒนาชุมชนสังคมให้มีความเข้มแข็งเพื่อที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของอัมพวา”

คุณชนิดดา เทียนศิริ กล่าวว่า “เมื่อตลาดน้ำอัมพวา ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาก เกิดการปรับปรุงพัฒนาการคมนาคมให้มีความสะดวกสบาย มีการทำถนนเรียบคลองตัดผ่านถึงกันสามารถใช้จักรยานขี่ท่องเที่ยวได้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากยิ่งขึ้น ไฟฟ้า น้ำประปา สาธารณูปโภคต่าง ๆ มีการพัฒนา แต่ปัญหาในแง่ของสังคมก็มีที่พบบ่อย ๆ และเป็นปัญหามากคือปัญหาคนฝั่ง กับคนเรือขัดแย้งกัน เนื่องจากจอดเรือเกะกะหน้าบ้าน และ เรือวิ่งเร็ว แล้วปัญหาจากเรืออื่น ๆ ได้แก่ เสียรบกวนจากเรือ เรือแย่งท่าจอดกันเอง ไม่มีการควบคุมมาตรฐานอาหารที่ขายบนเรือ การจัดการไม่มีความยุติธรรมทำให้เกิดปัญหาลื่นไถล”

ซึ่งสอดคล้องกับ คุณนิภา จารุพัฒน์ ที่กล่าวว่า “คนที่ทำงานในกรุงเทพฯ ก็กลับมาทำงานในท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น และเช่นเดียวกัน คนจากท้องถิ่นอื่นเข้ามาทำงานที่อัมพวามากขึ้น แต่ปัญหาที่พบคือเมื่อมีร้านค้ามาขายของที่ตลาดน้ำอัมพวามากทำให้ร้านค้าไม่มีความเป็นระเบียบ เพราะเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจ ทำให้ควบคุมได้ยาก และเกิดปัญหาการไล่ที่ บริเวณริมคลองและตลาด เพื่อทำ โฮมสเตย์ และร้านค้า การค้าขายเสียค่าเช่าที่แพง”

คุณอรพินท์ โชติภักดิ์ อดีตรองประธานชมรมแพลงลอยในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา ได้กล่าวไว้ว่า “การที่มีตลาดน้ำทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเทศบาลและชุมชน โดยประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ก็มีการทำเรือชมหิ่งห้อย การทำที่พักโฮมสเตย์ รีสอร์ท ทำให้คนที่ทำงานที่อื่น กลับมาทำงานที่ถิ่นฐานบ้านของตนเองมากยิ่งขึ้น” ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกจึงไม่แตกต่างกันมากนัก

นอกจากนี้คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแค ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวในด้านสังคมของชุมชนอัมพวาไว้ที่น่าสนใจว่า “การท่องเที่ยวทำให้ มีการปรับปรุงบ้านเรือน แต่ยังคงเอกลักษณ์ของคลองอัมพวาไว้คงเดิม สำหรับบ้านเรือนไทยที่คุณป้า ประยงค์มอบให้มูลนิธิช่วยพัฒนา เป็นความภาคภูมิใจของคนอัมพวามีหน่วยงาน ส่วนราชการ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการพัฒนา เช่น ด้านอาหารปลอดภัย มาตรฐานสินค้า เป็นต้น และทำให้เกิดความร่วมมือกัน โดยชุมชน 10 ชุมชนมีส่วนร่วมในการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ออกความเห็นต่าง ๆ และการท่องเที่ยวยังมีผลทำให้ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นมากขึ้นในการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ก็มีด้านลบเหมือนกันที่เห็นได้ชัดเจนคือ จำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไป พื้นที่รองรับได้ไม่เพียงพอ การท่องเที่ยวมีการเจริญเติบโตที่เร็วเกินไป จำนวนโฮมสเตย์ที่เกิดขึ้นมีจำนวนมาก ภายในระยะเวลารวดเร็วเดี๋ยวนี้มีมากใครที่มีที่ทางก็ทำโฮมสเตย์กันทั้งนั้น”

ผู้กำกับวุฒิ ศรีรัตนวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานดูแลในด้านการจราจร และความปลอดภัย ได้ให้ข้อสังเกตว่า “การรองรับการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ยังไม่มีความพร้อมทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ การจราจรติดขัด กำลังพลในการดูแลการจัดการด้านจราจรไม่เพียงพอ การจอดรถที่ไม่มีระเบียบ จึงทำให้เกิดปัญหาการโจรกรรมรถยนต์ แล้วเรือที่วิ่งรับส่งนักท่องเที่ยวก็มีมากขึ้นกว่าแต่ก่อนทำให้เรือควมคุมได้ยาก ยังไม่มีการจัดการที่ดีพอสมควร”

ซึ่งก็สอดคล้องกับอาจารย์เฉลียว อันแสง ที่กล่าวว่า “ด้านสังคมปัญหาหลัก ๆ ที่พบคือปัญหาการไล่ที่เพื่อทำโฮมสเตย์ เพราะแต่เดิมที่ดินในอัมพวาเป็นที่ของคนมีฐานะไม่กี่คน ปลูกบ้านให้เช่า แต่เมื่อการท่องเที่ยวมีการเจริญเติบโต จึงเกิดการไล่ที่เพื่อหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจชาวบ้านบางกลุ่มจึงเดือดร้อน”

และคุณบุญชู กอสนาน ผู้ประกอบการเรือชมหิ่งห้อย กล่าวว่า “คนที่ทิ้งถิ่นไปทำงานที่อื่นก็กลับมาทำงานที่ท้องถิ่นตนเอง หน่วยงานท้องถิ่นมีงบประมาณสนับสนุนเข้ามา และพ่อค้าแม่ค้า มีความรู้มากยิ่งขึ้น เช่น การได้ไปดูงานตามที่ต่าง ๆ แต่สิ่งที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นคือความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผลประโยชน์มีมากขึ้น ช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดลง เช่น แต่เดิมน้ำบ้านริมคลองให้ เรือขายของ คนสวนนำของ มาขายได้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ แม่ค้าไม่เคารพกติกาเกิดการแก่งแย่งลูกค้ากัน และปัญหาที่พบอีกอันคือ การรองรับของพื้นที่ ชีตการรองรับไม่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างมากมาในแค่ละสัปดาห์” และจากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนอัมพวาส่วนมากเห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ได้มีการพัฒนาทั้งคนและพื้นที่ในชุมชน โดยการได้มีโอกาสไปดูงานยังสถานที่ต่างๆ และได้รับการอบรมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวยังส่งผลด้านลบทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น เกิดการไล่ที่เพื่อทำที่พัก และรีสอร์ท การขาดระเบียบในการเล่นเรือทำให้ตลิ่งพัง เกิดความแออัด โดยเฉพาะในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เกิดความเห็นแก่ตัว และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดลง

และยังรวมไปถึงบางส่วนของบ้านริมคลองอัมพวาที่เคยเปิดให้เช่าอาศัย แต่เมื่อทำอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแล้วได้รายได้มากกว่าจึงเกิดปัญหาการไล่ที่เพื่อประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นมากความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผลประโยชน์ตนเองมีมากขึ้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดลง การขัดแย้งระหว่างแม่ค้าทางเรือกับเรือนำเที่ยวที่วิ่งเร็ว การแข่งท่าจอดเรือใครมาก่อนได้ที่ดีกว่า ส่วนเรือบริการนำเที่ยวบางลำก็วิ่งเร็วเพื่อทำเวลา ทำให้เกิดคลื่นแรง และเสียงดังรบกวนชาวบ้าน และเรือนำเที่ยวบางลำยังวิ่งส่งเสียงดังรบกวนแม้กระทั่งในเวลาดึก เกิดการแย่งพื้นที่ค้าขายริมคลอง หรือหน้าบ้านริมคลอง ตัวอย่างเช่น

แต่เดิมน้ำริมคลองไม่หวงที่ ใครจะวางขายอะไรก็ได้ แต่ปัจจุบันในพื้นที่แทบจะทุกส่วนในชุมชนอัมพวา โดยเฉพาะส่วนของชุมชนริมคลอง ชุมชนตลาดเป็นพื้นที่ที่มีราคาสามารถ

สร้างรายได้จากการเปิดร้านค้าขายของได้ทั้งสิ้น จากการได้รายได้เพิ่มมากขึ้น ชาวชุมชนอัมพวาจึงมีกำลังซื้อมากขึ้นไปด้วย จึงเกิดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เช่น การซื้อรถจักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือ ให้แก่ลูกหลานในชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ อาจารย์บุญลือ คชเสนีห์ ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนอัมพวัน ซึ่งอยู่ใกล้กับตลาดน้ำอัมพวา และเป็นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวโดยกล่าวว่า “โรงเรียนเกิดปัญหาได้รับผลกระทบอย่างมากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนต้องงดไป เช่น การซ้อมกีฬาของนักเรียน เกิดปัญหาความวุ่นวาย เนื่องจากต้องนำสถานที่ไปเป็นที่จอดรถให้นักท่องเที่ยว” ซึ่งข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์สอดคล้องกับการสังเกตของผู้วิจัยในสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ทำให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกัน

โรงเรียนก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกันผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจภายในโรงเรียนอัมพวัน วิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษาอยู่ในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ทางโรงเรียนได้ให้ใช้สถานที่ในการจอดรถนักท่องเที่ยว ซึ่งในแต่ละครั้งจะมีรถเข้ามาจอดในบริเวณโรงเรียนเป็นจำนวนมาก การจัดกิจกรรมภายในโรงเรียนจึงไม่สามารถทำได้ เช่น การจัดกิจกรรมกีฬาสี งานเลี้ยงรุ่นศิษย์เก่า รวมไปถึงการรับจัดงานนอกงานแต่ง เป็นต้นการเกิดควันพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ที่มีจำนวนมากจึงเป็นปัญหาสำหรับครูในโรงเรียนที่มาทำงานในวันหยุด การไม่เอาใจใส่ต่อสถานที่ของนักท่องเที่ยว การทำลายข้าวของโดยไม่ได้ตั้งใจและไม่รับผิดชอบต่อสถานที่ การไม่รักษาความสะอาด รวมไปถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่นักท่องเที่ยวที่กระทำในโรงเรียนซึ่งบางวันยังมีนักเรียนเข้ามาทำกิจกรรมอยู่บ้าง และอาจารย์ในโรงเรียนยังสะท้อนปัญหาในชุมชน ดังนั้น การเข้าออกโรงเรียน การเดินทางไปไหนของครูในโรงเรียนต้องใช้เวลาานเนื่องจากรถเข้ามาบริเวณปากเข้าวัดอัมพวันเป็นจำนวนมาก บางทีก็ไปทำธุระไม่ทันก็มี และการหาของกินในวันธรรมดาจะหายากกว่าวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เพราะเป็นวันหยุดของพ่อค้าแม่ค้า

ภาพที่ 87 แสดงบริเวณถนนภายในตลาดอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 88 แสดงบริเวณถนนภายในตลาดอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ พบว่าหนาแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยว และร้านค้าต่าง ๆ

ภาพที่ 89 แสดงบริเวณถนนเลียบบนที่ ริมคลองอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา

ภาพที่ 90 แสดงบริเวณถนนเลียบบนที่ ริมคลองอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวาในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ ที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

ภาพที่ 91 แสดงให้เห็นภายในบริเวณตลาดอัมพวาในวันที่ไม่มีตลาดน้ำอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 92 แสดงให้เห็นภายในบริเวณตลาดอัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวา ในวันศุกร์ เสาร์ และ อาทิตย์ ที่หนาแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

การศึกษาวิจัยผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาในด้านสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านที่เกิดคุณประโยชน์ และในด้านที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับสังคมชุมชนอัมพวา ดังนี้

2.1 ผลกระทบด้านบวกทางสังคม

เมื่อตลาดน้ำอัมพวาได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง นักท่องเที่ยวรู้จักอย่างแพร่หลาย มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสัมผัสบรรยากาศวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม อันเป็นเสน่ห์ดึงดูดความสนใจทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ ชุมชนอัมพวาจึงได้รับผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการในช่วงระยะเวลาไม่นานนัก จากการศึกษาพบว่าผลกระทบในด้านบวกได้แก่

2.1.1 การสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมด้านสาธารณูปโภค

ปัจจุบันการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวาเป็นที่นิยมและเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาจำนวนมาก ทำให้ทั้งตลาดน้ำอัมพวาเอง และชุมชนโดยรอบได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามา มาก และเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทางเทศบาลตำบลอัมพวาได้จัดให้มีการพัฒนาอาคารให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น การจัดทำห้องสุขา การให้บริการข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ด้านไฟฟ้า น้ำประปา มีถนนลาดยางเพื่อให้รถวิ่งอย่างสะดวก มีเรือรับส่งนักท่องเที่ยว การพัฒนาเส้นทางเดินเท้าโดยรอบตลาดน้ำอัมพวา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญที่ได้รับการพัฒนาของชุมชนอัมพวา เมื่อชุมชนอัมพวาได้รับการพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวอัมพวา มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น เป็นการสร้างสรรค์ความเจริญแก่สังคมชุมชนอัมพวา ดังนั้นการท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น ทำให้มีการก่อสร้างสิ่งใหม่

ภาพที่ 93 แสดงถึงการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค ทั้งมีความพร้อมในด้านความปลอดภัยของชุมชน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

2.1.2 การป้องกันการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากร

ในอดีตผู้คนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวซึ่งเป็นวัยทำงานจำเป็นต้องไปทำงานต่างถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือ จังหวัดสมุทรสาครซึ่งเป็นจังหวัดใกล้เคียงที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อการท่องเที่ยวในชุมชนมีการเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก จึงมีโอกาสนในการสร้างสรรค์การงาน อาชีพต่าง ๆ มากขึ้น การท่องเที่ยวได้สร้างอาชีพให้แก่ชุมชน อัมพวาไม่ว่าจะเป็นการค้าขายที่ตลาดน้ำอัมพวา ธุรกิจที่พัก รีสอร์ท โฮมสเตย์ ธุรกิจเรือรับจ้าง และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จึงช่วยป้องกันไม่ให้นักในชุมชนอัมพวา อพยพไปทำงานที่เมืองอื่น อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการถูกหลอกลวงเอาเปรียบด้านแรงงานในเมือง ชาวชุมชนอัมพวารักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ดังนั้นหากมีโอกาสประกอบอาชีพที่เหมาะสมในชุมชนของตนเอง และมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพแล้ว ย่อมไม่อยากจากชุมชนอัมพวาไปถิ่นอื่น การท่องเที่ยวจึงส่งผลกระทบในด้านที่ดี สามารถสร้างงานสร้างอาชีพ และลดอัตราการอพยพโยกย้ายประชากรเข้าไปหางานทำที่อื่นเป็นอย่างดียิ่ง

2.1.3 การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม

การจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวาทำให้เกิดความร่วมมือกันภายในชุมชน โดย 10 ชุมชนโดยรอบตลาดน้ำอัมพวาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมอย่างสม่ำเสมอ การแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา มีคณะกรรมการ 10 ชุมชนเป็นหลัก และยังเกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มต่อต้านยาเสพติดในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งชมรมต่าง ๆ ได้แก่ ชมรมกลุ่มตลาดน้ำอัมพวา ชมรมแม่ค้าแผงลอย ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือชมรมก็ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา

สังคมในด้านที่ดีแก่ชุมชนอัมพวา ซึ่งความร่วมมือในชุมชนอัมพวานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเอง ทำให้เกิดความสามัคคี เกิดความรู้สึกรักภักดีต่อถิ่นที่ตนอาศัย เกิดความรักและหวงแหนชุมชนของตนเองจึงเป็นผลกระทบในด้านดีอีกประการหนึ่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 94 แสดงถึงการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมการร้องเพลง

ภาพที่ 95 แสดงถึงกลุ่มผู้ให้บริการการค้าขายทางเรือ

ภาพที่ 96 แสดงถึงกลุ่มผู้ให้บริการทางเรือบริการนักท่องเที่ยว

2.1.4 การเสริมสร้างการศึกษาให้ความรู้แก่ชุมชน

เมื่อตลาดน้ำอัมพวาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง มีการพัฒนาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว ทำให้ชาวชุมชนอัมพวามีความต้องการด้านการศึกษารอบร้อมมากขึ้น เพราะในอดีตชุมชนอัมพวาอยู่กันอย่างเงียบสงบ แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากจึงต้องสนใจในเรื่องการบริการการท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ ชาวบ้านจึงต้องมีความรู้เพิ่มมากขึ้น มีการพาพ่อค้าแม่ค้าไปดูงานที่ตลาดน้ำอื่น ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาการจัดการตลาดน้ำอัมพวา และการท่องเที่ยวก็ทำให้เกิดการอบรมยุวมัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนในโรงเรียน เพื่อนำความรู้ และเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้ในการนำเที่ยว และยังสามารถนำความรู้ไปช่วยทางบ้านประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับตัวเอง ส่วนครูอาจารย์ ก็มีอาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น ค้าขาย เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว สร้างรีสอร์ท เป็นต้น

นอกจากนี้ การที่ชุมชนอัมพวามีการพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลให้ชาวชุมชนอัมพวาได้รับการอบรมจากองค์กรต่าง ๆ มากมาย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เช่น โครงการสร้างความตื่นตัวและเข้าใจเรื่องอาหารปลอดภัย ที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขอนามัย การดูแลความสะอาดของอาหาร และยังมีกรอบฉายรูปร้านค้าที่ไม่ถูกสุขลักษณะ นำมาให้ดูกันในการอบรมเพื่อการปรับปรุงแก้ไข มีการจัดให้พ่อค้าแม่ค้าไปดูงานยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกันกับตลาดน้ำอัมพวา พ่อค้าแม่ค้าจึงมีความรู้เพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่ทางเลือกในการประกอบอาชีพที่

หลากหลาย อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้ประกอบอาชีพทำสวน ทำเกษตรกรรมมีการพัฒนาผลผลิตของตน เพื่อส่งสินค้าเข้าสู่ตลาด และยังมีกรฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าออกมาจำหน่าย เช่น ของที่ระลึก ขนมหอยโบราณ เป็นต้น และยังนำความคิดสร้างสรรค์มาสร้างเป็นผลงานผลิตภัณฑ์นำมาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ โปสการ์ด สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ตุ๊กตาทำมือ หนังสือทำมือ ของประดับตกแต่งบ้าน เป็นต้น ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นสินค้าที่นักท่องเที่ยวนิยมมาซื้อเป็นของฝาก

ภาพที่ 97 แสดงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกะลามะพร้าว สินค้าและของที่ระลึกต่างๆ เป็นสินค้าที่ทำด้วยฝีมือแรงงานของคนในชุมชน

ภาพที่ 98 แสดงเครื่องเบญจรงค์ ได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จนได้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชุมชนอัมพวา เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 99 แสดงสินค้าทำจากวัสดุเหลือใช้ ก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเช่นกัน

ภาพที่ 100 แสดงการจัดทำโครงการสร้างความตื่นตัวและ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง อาหารปลอดภัย แก่คนในชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 101 แสดงการอบรมเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องอาหารปลอดภัย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนา และปรับปรุงภาชนะที่ใช้บรรจุ อาหารสินค้าของตนเอง ให้มีความสวยงามและถูกสุขลักษณะ ปลอดภัยแก่ผู้บริโภค

ภาพที่ 102 แสดงกิจกรรมภายในโครงการสร้างความตื่นตัวและเข้าใจเรื่องอาหารปลอดภัย

การท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคมชุมชนอัมพวาในด้านที่ดี ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีโลกทัศน์ที่กว้างยิ่งขึ้น และสามารถนำเอาความรู้ที่ได้จากการอบรม การศึกษา การประชุมสัมมนาต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยงของชุมชนให้เจริญก้าวหน้าโดยฝึกทักษะความรู้ในการเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง และประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตได้อีกทางหนึ่งด้วย

2.1.5 การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

เมื่อชุมชนอัมพวาเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป จึงทำให้มีผู้มาเยี่ยมชมชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก เป็นตัวอย่างที่ชุมชนอื่นๆ ให้ความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยว ตลาดน้ำเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีผู้ที่สนใจเดินทางมาศึกษาดูงานอย่างสม่ำเสมอ การที่มีผู้คนเข้ามา มากนั่นเอง จึงเกิดความสนใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รวมถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนอัมพวา ดังนั้นผู้คนที่เข้ามาจึงมีความเข้าใจชุมชนเป็นอย่างดี เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจใน วัฒนธรรมความเป็นคนอัมพวาที่ถูกต้อง เช่น นักท่องเที่ยวจะทราบว่าสังคมชุมชนริมน้ำมีความ เป็นอยู่อย่างไร การทำมาหากิน การประกอบอาชีพที่สำคัญของคนอัมพวา ซึ่งสิ่งเหล่านั้นอาจจะ มี สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น ดังนั้นการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น นับเป็นโอกาสได้มีการไปมาหาสู่และคบค้า สมาคมกันขึ้น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสิ่งอื่น ๆ ต่อกัน ยังผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ ดี และความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

2.2 ผลกระทบด้านลบทางสังคม

การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสังคมของชุมชนอัมพวาไม่เพียงแต่ด้านบวกด้านเดียวเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบในด้านลบต่อสังคมของชุมชนอัมพวาด้วย ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหรือปัญหาของการท่องเที่ยว โดยผลกระทบด้านลบทางสังคมได้แก่

2.2.1 การลักทรัพย์และการโจรกรรมในชุมชน

เมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งคนดีและคนไม่ดี จึงมีผลกระทบเกี่ยวกับปัญหาการลักทรัพย์และการโจรกรรมเกิดขึ้นในชุมชน และจากการศึกษาไม่พบปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในลักษณะที่รุนแรงมากนัก แต่สิ่งที่พบเช่น การลักทรัพย์ การขโมยของภายในบ้านเรือนร้านค้าของชาวบ้าน การโจรกรรมรถยนต์ของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

โดยทางเทศบาลตำบลอัมพวา และทางตำรวจ ได้ช่วยกันกวดขัน ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานี้กับคนในชุมชน และนักท่องเที่ยว โดยมีมาตรการรักษาความปลอดภัยในเรื่องการโจรกรรมรถยนต์คือ การให้มีบัตรจอดรถ เพื่อเป็นการจัดระเบียบสถานที่จอดรถไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวต้องให้ความร่วมมือกับทางราชการ ช่วยกันดูแลซึ่งกันและกันด้วยความไม่ประมาท จะเป็นการป้องกันอีกทางหนึ่ง ดังนั้นเมื่อการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวจึงส่งผลกระทบในทางด้านลบของสังคมชุมชนอัมพวาอีกประการหนึ่ง

2.2.2 ความขัดแย้งภายในชุมชน

ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมีทั้งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน โดยจำแนกออกเป็น

ปัญหาความขัดแย้งในด้านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาการไล่ที่เพื่อหาประโยชน์จากที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว เมื่อการท่องเที่ยวมีการเจริญเติบโตเป็นอย่างมากเจ้าของที่ดินซึ่งเคยให้คนในชุมชนได้เช่าอาศัย จึงต้องการให้เลิกเช่าเพื่อนำมาทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ได้แก่ การทำโฮมสเตย์ การทำร้านอาหารของ เพื่อหาประโยชน์จากการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาด้านที่อยู่อาศัยกับชาวบ้านส่วนหนึ่งซึ่งถูกไล่ที่

ปัญหาคนบนเรือและคนบนฝั่งคลองขัดแย้งกัน เนื่องจากความไม่เข้าใจกัน เช่น การจอดเรือเกะกะขวางทางหน้าบ้านเรือนผู้อาศัยริมคลอง เสี่ยงรบกวนจากเรือ ปัญหาเรือวิ่ง

เร็วทำให้ตลิ่งพัง ชาวบ้านที่อยู่บ้านริมคลองจึงเกิดความไม่พอใจเกิดความขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เสมอ

ปัญหาคนเรือด้วยตัวเอง ทั้งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างเรือค้าขายด้วยตัวเอง หรือเรือค้าขาย กับเรือบริการท่องเที่ยวทางน้ำ หรือเรือบริการท่องเที่ยวทางน้ำขัดแย้งกันเอง เช่น ขัดแย้งในเรื่องการแย่งท่าจอดเรือ การแย่งลูกค้าที่มาใช้บริการ จึงเกิดความขัดแย้งภายในชุมชน

ปัญหานักท่องเที่ยวขัดแย้งกับคนในชุมชน ด้วยเหตุที่ว่าที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งการพักแบบนี้เป็นการที่นักท่องเที่ยวเข้าพักอาศัยกับเจ้าของบ้าน สิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาคือ นักท่องเที่ยวส่งเสียงดัง ดื่มสุราแล้วอาจจะวาดทำลายข้าวของซึ่งบางส่วนเป็นของชุมชน สร้างความรำคาญกับบ้านเรือนใกล้เคียงที่เป็นบ้านพักอาศัยของชาวบ้าน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ทุกฝ่าย และทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรได้มีการพูดคุย ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียม และมีความยุติธรรมต่อกัน เป็นการสร้างมิตรภาพอันดีระหว่างกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 103 แสดงสภาพบ้านเรือนริมคลองที่ประสบปัญหาตลิ่งพัง ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่อาศัยริมคลอง และคนขับเรือ

2.2.3 ความแออัด

เมื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวาเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงเป็นอย่างมากทำให้มีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมากในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ซึ่งมีตลาดน้ำอัมพวาในบางสัปดาห์มีมากจำนวนถึงหลักหมื่นคน แต่เนื่องด้วยพื้นที่ของตลาดน้ำอัมพวาที่มีอย่างจำกัด จึงมีพื้นที่ไม่เพียงพอในการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก จึงทำให้เกิดปัญหาความแออัดเกิดขึ้น อาทิเช่น การจราจรติดขัด สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ การจอดรถไม่เป็นระเบียบ กำลังพลในการดูแลการจัดการด้านการจราจรไม่เพียงพอ ทำให้บริเวณตลาดน้ำอัมพวาเกิดความแออัดเป็นอย่างมาก และไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้อีกจึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 104 แสดงความแออัดของผู้คนภายในบริเวณตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา

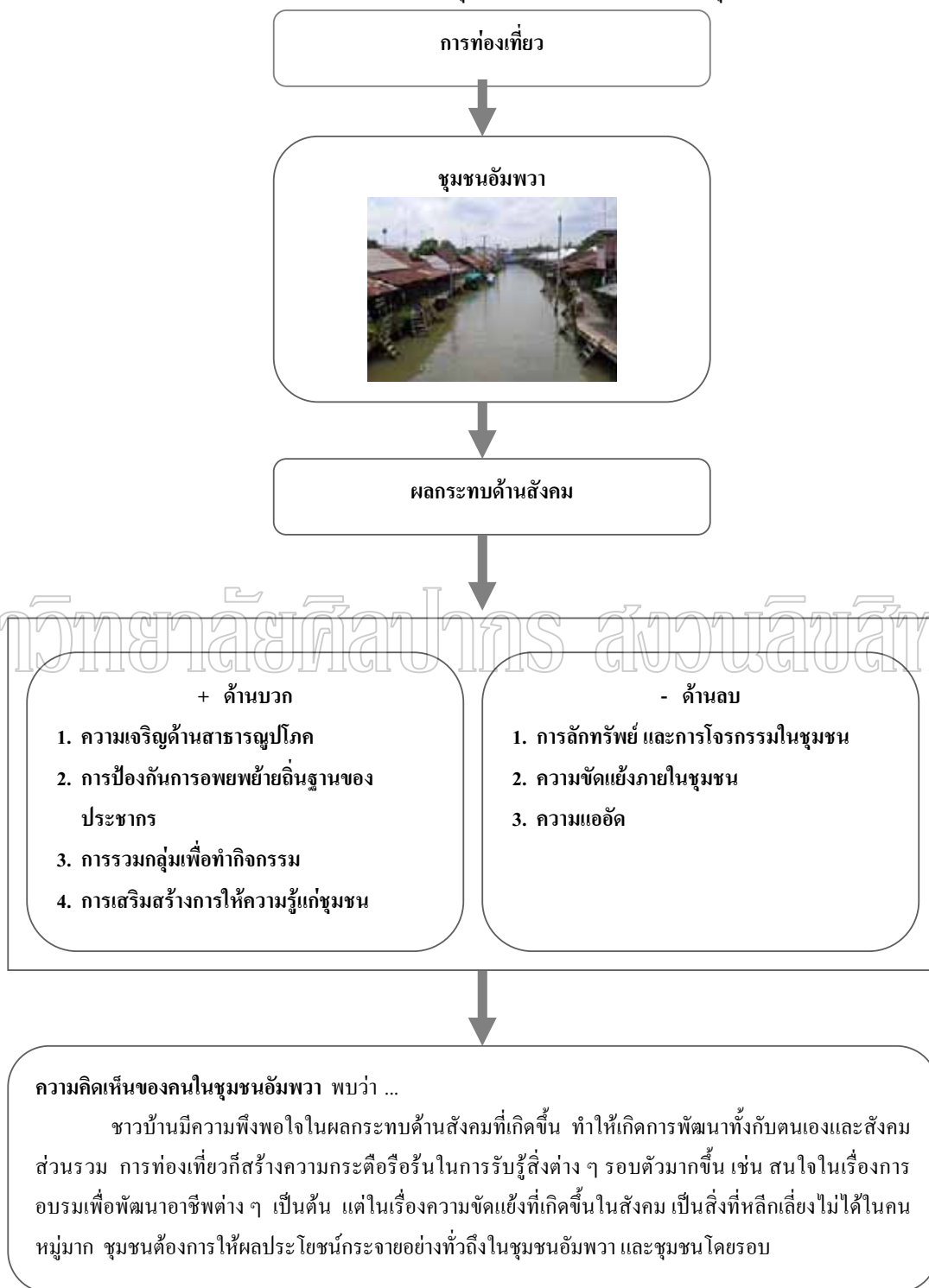

ภาพที่ 105 แสดงความแออัดของเรือที่จอยคริมสองฝั่งคลอง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

2.3 ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาด้านสังคม

ผลการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสังเกตข้อเท็จจริงจากชาวบ้านถึงผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนอัมพวามีความพึงพอใจในผลกระทบด้านสังคมที่เกิดขึ้น เนื่องจากสร้างความเจริญให้กับสังคมมากกว่าผลเสีย ทำให้เกิดการพัฒนากับตนเองและสังคมส่วนรวม เมื่อมีการท่องเที่ยวก็สร้างความกระตือรือร้นในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวมากขึ้น เช่น สนใจในเรื่องการอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพต่าง ๆ เข้าใจในเรื่องการดูแลสุขภาพมากขึ้น เป็นต้น แต่ก็ยอมรับในเรื่องความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในคนหมู่มาก แต่คนในชุมชนยังมีความหวังและต้องการให้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวกระจายอย่างทั่วถึงในชุมชนอัมพวา และชุมชนโดยรอบ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสังคม สรุปได้ดังแผนภาพดังนี้

แผนภูมิที่ 8 แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสังคม

3. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านความเป็นอยู่

สำหรับวิถีชีวิตชาวอัมพวาที่ประกอบอาชีพในชุมชนอัมพวาอยู่แล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองเช่นกัน ผู้ที่ประกอบการค้าขายในตลาดจะทำงานเพียง 3 วัน คือวันที่มีตลาดน้ำยามเย็น วันศุกร์ – เสาร์ – อาทิตย์ ส่วนที่เหลืออีก 4 วัน วันจันทร์จนถึงวันพฤหัสบดีเป็นวันหยุด และสำหรับผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ ก็ยังสามารถมีรายได้พิเศษเพิ่มเติมจากอาชีพประจำของตนเองในวันที่มีตลาดน้ำยามเย็น ทำให้เหนื่อยเพิ่มมากขึ้นเพราะต้องทำงานตลอดทั้งสัปดาห์ไม่มีวันหยุด อย่างเช่น อาชีพรับราชการทำงานวันจันทร์ถึงวันศุกร์ แต่ในวันพฤหัสบดีต้องเตรียมของมาขายในวันศุกร์ – เสาร์ – อาทิตย์ หรือต้องจัดเตรียมสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว สำหรับผู้ที่มีกิจการเกี่ยวกับบ้านพัก รีสอร์ท และกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

จากการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการส่งเสริมความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เช่น อาชีพค้าขายมีการอบรมในด้านสุขลักษณะในการประกอบอาหาร อบรมเรื่องความสะอาดของร้านค้า การบริการเรือ และมักคุเทศก์นำเที่ยวมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนอัมพวา ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศชายฝั่ง รวมไปถึงการอยู่อาศัยของสัตว์ที่สำคัญ เช่น ปลาตีน หิ่งห้อย เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีความสอดคล้องกัน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีดังนี้

จากการสัมภาษณ์ระดับลึก นายอำเภอสำราญ ดันเรืองศรี นายอำเภออัมพวา ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ถ้ากล่าวถึงผลกระทบในด้านความเป็นอยู่ก็ยังไม่เห็นชัดเจนเท่าใดนัก แต่ที่พบคือในด้านสุขภาพจิต ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง จะมีสุขภาพจิตที่ดี และที่เป็นปัญหาหนักคือวิถีชีวิตความเป็นส่วนตัวของคนที่รักสงบ ก็จะหายไป เพราะความสงบ จะสวนทางกับรายได้ ก็ต้องแลกกันมีรายได้ดีแต่ความสงบหายไป”

ร้อยโทพิชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “ในด้านความเป็นอยู่เห็นว่าจะมีแต่ผลที่ดีคือชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีทักษะ ความรู้เพิ่มมากขึ้น โดยทางเทศบาลก็นั้นในเรื่องที่ต้องการให้การท่องเที่ยวมีส่วนในการทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอยู่แล้ว”

ซึ่งสอดคล้องกับ คุณนิภา จารุพัฒน์ ที่ได้บอกว่า “วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ในด้านสุขภาพมีการรวมกลุ่มชมรมเพื่อดูแลผู้สูงอายุในชุมชน แต่คนทำงานในด้านการบริการนักท่องเที่ยว ทำงานหนักมากขึ้นโดยเฉพาะในวันที่มีตลาดน้ำ แต่ก็ทำงานแค่ 3 วัน ได้หยุด 4 วัน”

นอกจากนี้ คุณชนัดดา เทียนศิริ ได้กล่าวไว้ที่น่าสนใจว่า “การท่องเที่ยวทำให้การอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ได้ เช่น พระพายเรือบิณฑบาต ประเพณีชักพระ เพราะ

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ก็ต้องมารวมกันเห็นสิ่งที่เก่าแก่ดั้งเดิม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนก็พยายามกันอนุรักษ์ไว้เพื่อให้คนมาเที่ยวมาดู แต่ปัญหาในด้านความเป็นอยู่ก็มีเหมือนกันที่พบชัดเจนคือการแออัดอยู่เฉพาะที่ กระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่ม แล้ววิถีชีวิตก็เปลี่ยนไป คนมีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น ขาดความถ้อยทีถ้อยอาศัย เมื่อมีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้องทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การแย่งที่ตั้งร้านค้า ค่าเช่าห้องขึ้นราคา การไล่ที่เพื่อทำโฮมสเตย์ อยากให้คนในชุมชนมีน้ำใจต่อกันเหมือนตอนก่อนๆ”

อาจารย์นัฐวดี พูลผล กล่าวว่า “วิถีชีวิตเปลี่ยนไป จากเดิมที่มีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน มีความสามัคคี แต่เมื่อมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเกิดความบาดหมางกันมากขึ้น มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เช่น เกิดปัญหาการไล่ที่เพื่อทำรีสอร์ท โฮมสเตย์ มีความวุ่นวายในการดำรงชีวิตมากขึ้น อันเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว แล้วก็ได้รับความรำคาญจากเสียงเรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น การร้องคาราโอเกะ และการแข่งขันกันทำเวลาของเรือ แม้กระทั่งคนที่ทำอาชีพตกกุ้ง ทำงานไม่ได้เต็มที่ วันศุกร์ – เสาร์ – อาทิตย์ ทำงานไม่ได้เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ เรือวิ่งเร็ว น้ำไม่นิ่ง ทำให้ตกกุ้งไม่ได้เลย ทำให้คนบางส่วนที่ไม่ได้ประโยชน์ก็เกิดความเครียด เกิดความวิตกกังวลในการทำมาหากิน”

อาจารย์อิน อันล้ำเลิศ ก็บอกไว้เช่นกันว่า “วิถีชีวิตเปลี่ยนไป มีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม” ข้อมูลที่ได้ตรงกับคุณสังค์ เหล่าประทุม ประธานชุมชนริมเขื่อน ที่ให้สัมภาษณ์ว่า “การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีงานทำมีรายได้ทำให้มีความเครียดน้อยลง เพราะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ทำให้คนในชุมชนมีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ความเอื้ออาทรต่อกันลดน้อยลง”

คุณปัญญา กิตติโรจน์ อาจารย์โรงเรียนวัดธรรมจริยาภิรมย์ บ้านแพ้ว เป็นผู้พักอาศัยบ้านริมคลองอัมพวา ได้ให้ความคิดเห็นว่า “หลัก ๆ ที่เห็นว่ามันกระทบชัดเจนคือ วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ในวันที่ทำงานก็มีความวุ่นวายเป็นอย่างมาก อีกทั้งตนเองได้รับความรำคาญจากเสียงของเรือ และคลื่นที่เกิดจากเรือวิ่งเร็วทำให้ตลิ่งพังที่ผ่านมามีจะเสียหายค่าใช้จ่ายที่นำหินมาถมป้องกันตลิ่งพัง”

คุณปณิษฐ์ ดันประเสริฐ ร้านตัดเสื้อสตรี ริมคลองอัมพวา บอกถึงผลกระทบด้านความเป็นอยู่ที่เกิดขึ้นกับตนเองและชาวบ้านในชุมชนว่า “ชาวบ้านได้รับความรำคาญจากเสียงดังของเรือกิจกรรมท่องเที่ยวมีความมั่งง่าย วิถีชีวิตของเราเดิมมีความเรียบง่ายสงบ เวลากลางคืนเงียบสงบ แต่เมื่อเจ้าของบ้านแถว ๆ นี้ทำโฮมสเตย์ทำให้เกิดปัญหากับคนบ้านใกล้เคียงคือ นักท่องเที่ยวไม่มีความเกรงใจ ส่งเสียงดัง เราคนทำงานกลางวันก็ต้องการพักผ่อนในเวลากลางคืน ก็เลยทำให้มี

การทะเลาะกันบ้างระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน ทำให้ความสงบหายส่งผลกับสุขภาพกายและใจ การทะเลาะเบาะแว้ง ความเห็นแก่ตัวก็เป็นปัญหาที่พบอย่างชัดเจน”

ภาพที่ 106 แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับสายน้ำ ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปนานเพียงใด สายน้ำก็ยังเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงคนในชุมชนอัมพวา

คุณบุญลือชัย ทองเปี่ยม เจ้าของร้านไอศกรีมบางแคให้ข้อมูลว่า “วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงมาก เดิมนี่ทำงาน 3 วัน สุกร์-เสาร์-อาทิตย์ หยุด 4 วัน แต่ถ้าด้านดีที่ดีมาก ๆ คือ สุขภาพจิตดีมากๆ เพราะเศรษฐกิจดี ไม่มีหนี้สิน ใคร ๆ ก็ชอบทั้งนั้น แต่ด้านลบก็มีเหมือนกันแต่คิดว่าน่าจะแก้ไขได้ เช่น การสร้างความรำคาญจากเรือ เสียงเรือ น้ำมันเครื่องจากเรือ ตลิ่งพัง โดยมีชาวบ้านร้องเรียนจากทางราชการ แต่ปัญหานี้แก้ไขได้ โดยพวกเรือต้องช่วยกัน เมื่อถึงจุดชมหึ่งห้อย ให้ดับเครื่อง ลอยลำ ห้ามฉายไฟ และนักท่องเที่ยวต้องใส่ชูชีพก่อนลงเรือ ทั้งนี้ชาวบ้านควรช่วยกันดูแล” และคุณอรพินท์ โชติกประคัลภ์ ประธานชมรมแพลงลอยในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา บอกว่า “ปัญหาที่พบคือได้รับความรำคาญจากเสียงดังจากเรือ และการขายของคนที่ได้รับประโยชน์สุขภาพจิตที่ดีเป็นธรรมดา มีรายได้ดีก็ไม่ต้องคิดมากทำให้ไม่เครียดเรื่องหนี้สินเงินทอง สุขภาพจิตก็ดีไปด้วย”

ผู้กำกับวุฒิ ศรีรัตนวุฒนิ ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านความเป็นอยู่ของเจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติงาน โดยเฉพาะด้านการจราจรได้ให้ความคิดเห็นว่า “ผมมองว่าผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ก็จะถูกรบกวนการใช้ชีวิตต่าง ๆ เช่น บ้านริมคลองที่มีต้นลำพู เวลากลางคืนถูกรบกวนจากการดูหึ่งห้อยของนักท่องเที่ยว ส่วนของผู้ทำงานด้านจราจรได้รับปัญหาเพราะ

กำลังพลน้อยไม่เพียงพอ ทำให้ในวันที่มีตลาดน้ำแต่ละคนทำงานอย่างหนักมาก เกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตใจ และร่างกายคือ เกิดความเครียดจากการทำงานมาก ส่งผลให้เกิดโรคต่าง ๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคคอเลสเตอรอลสูง ไขมันอุดตันในเส้นเลือด เป็นต้น ความเป็นส่วนตัวลดลง เพราะเวลาในการทำงานมากและเคร่งเครียด ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัว การใช้เวลากับครอบครัวลดลง แล้วเวลาในการพักผ่อนลดน้อยลงด้วย”

ภาพที่ 107 แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่พบได้ทั่วไปในชุมชนอัมพวา

ข้อมูลที่ได้จึงไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ทั้งนี้อาจารย์บุญลือ คชเสนีห์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “มีปัญหาด้านสุขภาพกาย โดยได้รับจากคว้นพิษรถยนต์ และเรือ และปัญหาด้านสุขภาพจิต จากการจราจรที่หนาแน่น การเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ มีความล่าช้า ในวันที่มีตลาดน้ำจะไปแค่โรงเรียนยังต้องใช้เวลาเป็นชั่วโมงเลย เกิดความเครียดมาก”

อาจารย์เจเลีย อัครี ยังได้กล่าวเสริมอีกว่า “ความเป็นอยู่ปกติ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดเจน แต่ที่ชุมชนบ้านหัวแหลมกำลังจะมีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ โฮมสเตย์ และ บ้านขุนวิจิตรสมรรถกาญจน์ ก็จะเปิดให้ท่องเที่ยว โดยได้งบประมาณจากกระทรวงวัฒนธรรม แต่คาดว่าปัญหาอาจเกิดขึ้นตามมา เพราะเมื่อมีธุรกิจเกี่ยวข้องไปตรงไหน ความวุ่นวายในชุมชนก็จะเกิดขึ้น เช่น ปัญหาการแย่งชิงลูกค้า ปัญหาการใส่ร้ายป้ายสีกัน เป็นต้น ถ้ามองปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ปัญหาเรื่องท้องครด และรถที่มาจอด ปัญหาด้านความปลอดภัย ปัญหาด้านการดูแลสุขภาพารณูปโภค การรบกวนจากเสียงเรือ ไฟส่อง คันท่อไอเสียรถยนต์ และเรือ ที่เห็นชัดเจน”

คุณสัจด์ เหล่าประทุม ประธานชุมชนริมเขื่อน ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “ปัญหาที่พบคือเกิดความแออัด ในบริเวณตลาด และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ชาวบ้านได้รับปัญหาคือเสียงดังจากเรือ คลื่นจากเรือที่วิ่งเร็ว ทำให้คลื่นพัง” อีกทั้งคุณบุญชู กอสนาน ผู้ประกอบการเรือชมหิ่งห้อย ยังได้กล่าวอีกว่า “การท่องเที่ยวทำให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์บ้านเรือนบ้าง แต่ภาพรวมยังไม่เห็นชัดเจน ยังอยู่เฉพาะกลุ่ม ส่วนของที่พักโฮมสเตย์ ส่งเสียงดังสร้างความรำคาญให้กับเพื่อนบ้าน”

จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่อัมพวาในวันที่มีตลาดน้ำยามเย็นจะเห็นว่าอาชีพรับราชการตำรวจก็น่าสนใจเพราะก่อนที่จะมีการท่องเที่ยวในสมัยที่ผู้วิจัยยังเรียนอยู่ที่อัมพวา ตำรวจที่คอยอำนวยความสะดวกด้านการจราจรจะทำงานหนักก็ช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน ช่วงเย็นเลิกเรียน และช่วงวันที่มีงานอุทยานรัชกาลที่ 2 เท่านั้น แต่ในปัจจุบันตำรวจจะต้องดูแลและอำนวยความสะดวกมากขึ้นกว่าเดิม ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็เรื่องการจราจรเนื่องจากรถของนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก ทำให้รถติด ที่จอดรถไม่เพียงพอการจัดระเบียบการจอดรถทำได้ยากเพราะพื้นที่รองรับการจอดรถมีไม่เพียงพอ

การมีคนต่างถิ่นเข้ามาทำการลักขโมยและการทะเลาะวิวาทจึงตามมาด้วยตำรวจจึงต้องทำงานหนักขึ้น ด้วยกำลังพลที่มีจำกัด การดูแลเรื่องการจอดรถจึงต้องขอความร่วมมือจากอาสาสมัครชุมชนมาช่วยดูแลเรื่องการจัดการจอดรถ และจากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ตำรวจบางท่านเกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำงานในปัจจุบัน จึงได้ทราบว่าการทำงานในปัจจุบันของตำรวจนั้นค่อนข้างยากและไม่มีวันหยุดเพราะในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ จะต้องทำงานหนักขึ้นกว่าเดิม ทำให้มีความเครียดมากสุขภาพแยลง แต่การท่องเที่ยวก็มีข้อดีที่ทำให้แม่บ้านตำรวจได้มีรายได้เสริมที่ดีจากการค้าขายและประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในด้านความเป็นอยู่จึงเป็นการศึกษาผลกระทบที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอัมพวา โดยจะประกอบด้วย สุขภาพ อาหารการกิน การใช้เวลาในการทำงาน กิจวัตรประจำวัน เนื่องด้วยชุมชน

อัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาพบว่าผลกระทบด้านความเป็นอยู่มีดังนี้

3.1 ผลกระทบด้านบวกด้านความเป็นอยู่

เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่แต่อาจมองเห็นไม่ชัดเจนนัก ทั้งนี้เนื่องจากผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนมักเกิดขึ้นพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจากการคมนาคม การสื่อสารและความทันสมัย การท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอัมพวาในด้านความเป็นอยู่ทางด้านบวก หรือเป็นประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

3.1.1 การเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุข

สุขภาพกายและสุขภาพจิตเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหรือธุรกิจการท่องเที่ยว กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวามีรายได้ดี มีงานทำ และยังทำให้มีเงินเหลือเก็บ สามารถใช้หนี้สินที่กู้ยืมมาหมดภายในระยะเวลาอันสั้น ทำให้ความกังวลในด้านการใช้จ่ายหมดไป ส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี และนอกจากนี้ยังมีรายได้เพียงพอ มีอำนาจในการใช้จ่ายเพื่อดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว ในการดูแลรักษาร่างกายอีกด้วย ดังนั้นเมื่อความเจริญที่มากับการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น มีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการดูแลสุขภาพสุขภาพมากยิ่งขึ้น ผลกระทบของการท่องเที่ยว ด้านนี้จึงเป็นผลกระทบในทางที่ดี

ภาพที่ 108 แสดงรอยยิ้มของชาวบ้านอันเป็นเสน่ห์ ให้เห็นถึงมิตรไมตรีจิตของชาวชุมชนอัมพวา

3.1.2 มีวันหยุดพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น

การท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวาจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ส่วนในวันอื่น ๆ ที่ไม่มีตลาดน้ำ ภายในชุมชนและบริเวณตลาดค่อนข้างเงียบเหงา ทำให้การเปิดร้านค้าในวันนี้ขายของไม่ได้ดีเท่าไรนัก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนที่ทำการค้า และทำกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงหยุดทำงานในวันที่ไม่มีตลาดน้ำ และทำงานอย่างหนัก ในวันที่มีตลาดน้ำ เสาร์ อาทิตย์ จึงกล่าวได้ว่าในหนึ่งสัปดาห์ทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความพึงพอใจที่มีการเปลี่ยนแปลงวันทำงานเช่นนี้ เนื่องจากมีวันหยุดพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น จึงจัดว่าเป็นผลกระทบที่ดีในด้านความเป็นอยู่ที่ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3.1.3 การอนุรักษ์และการเผยแพร่เอกลักษณ์ชุมชน

การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวาตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนอันได้แก่ วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา และยังเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา เป็นเหตุให้ชาวบ้านช่วยกันฟื้นฟูและส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อที่จะได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำให้ชาวบ้านมีรายได้ ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยนำเอาทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว เช่น ตามที่พัทโฮมสเตย์มีการจัดกิจกรรมล่องเรือชมวิถีชีวิตชาวบ้าน การตัดกระดาษพระที่พายเรือบิณฑบาต การนำเอากะลามะพร้าวมาทำเป็นของที่ระลึก การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชนในชุมชนอัมพวาซึ่งจะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษา เรียนรู้ และสัมผัสสำหรับกับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 109 แสดงเรือนไทยบริเวณมูลนิธิชัยพัฒนาที่ได้รับการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 110 แสดงป้ายประกาศที่มอบให้กับอาคารบ้านเรือนที่ได้รับการดูแลและอนุรักษ์

ภาพที่ 111 แสดงการอนุรักษ์เรือพาย ชาวบ้านส่วนใหญ่กลับมาใช้เรือมากขึ้น

3.2 ผลกระทบด้านลบด้านความเป็นอยู่

ผลกระทบทางลบ ที่มักเกิดขึ้นกับคนหมู่มากในชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการจัด
ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา จึงเป็นการสร้างความเดือดร้อน ความเสียหายให้กับ
ชุมชนผลกระทบทางลบที่พบ ได้แก่

3.2.1 วิธีชีวิตความเป็นส่วนตัวเรียบง่ายหายไป

การท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวาเมื่อมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้มี
นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่เดิมความเป็นอยู่วิถีชีวิตของชาวชุมชนอัมพวาค่อนข้างเรียบง่าย
สงบ อยู่กันอย่างเรียบง่าย ไม่มีความวุ่นวายเนื่องจากไม่มีคนจำนวนมากอย่างทุกวันนี้ แน่แน่นอนว่า
เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก และที่พิกส่วนใหญ่ในชุมชนอัมพวาเป็นที่พักแบบ
โฮมสเตย์ซึ่งเป็นการพักอาศัยที่ใกล้ชิดกับชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อมีคนมากก็เกิดความวุ่นวายมาก
ความเรียบง่ายที่เคยมีจึงหายไป ดังนั้นชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณตลาดน้ำอัมพวาและชุมชน
โดยรอบจึงได้รับความรำคาญจากเสียงที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น เสียงเรือรบกวน
ในเวลากลางคืนซึ่งเป็นเวลาพักผ่อน เสียงร้องเพลงร้องคาราโอเกะ เป็นต้น โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้
ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงได้รับผลกระทบด้านลบในข้อนี้เป็นอย่างมาก การท่องเที่ยวจึง
ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบด้านความเป็นอยู่อีกประการหนึ่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร งามนลินสิทธิ์

ภาพที่ 112 แสดงกิจกรรมการร้องคาราโอเกะ ภายในบริเวณริมคลองตลาดน้ำอัมพวา เพื่อสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านในชุมชนยามค่ำคืน

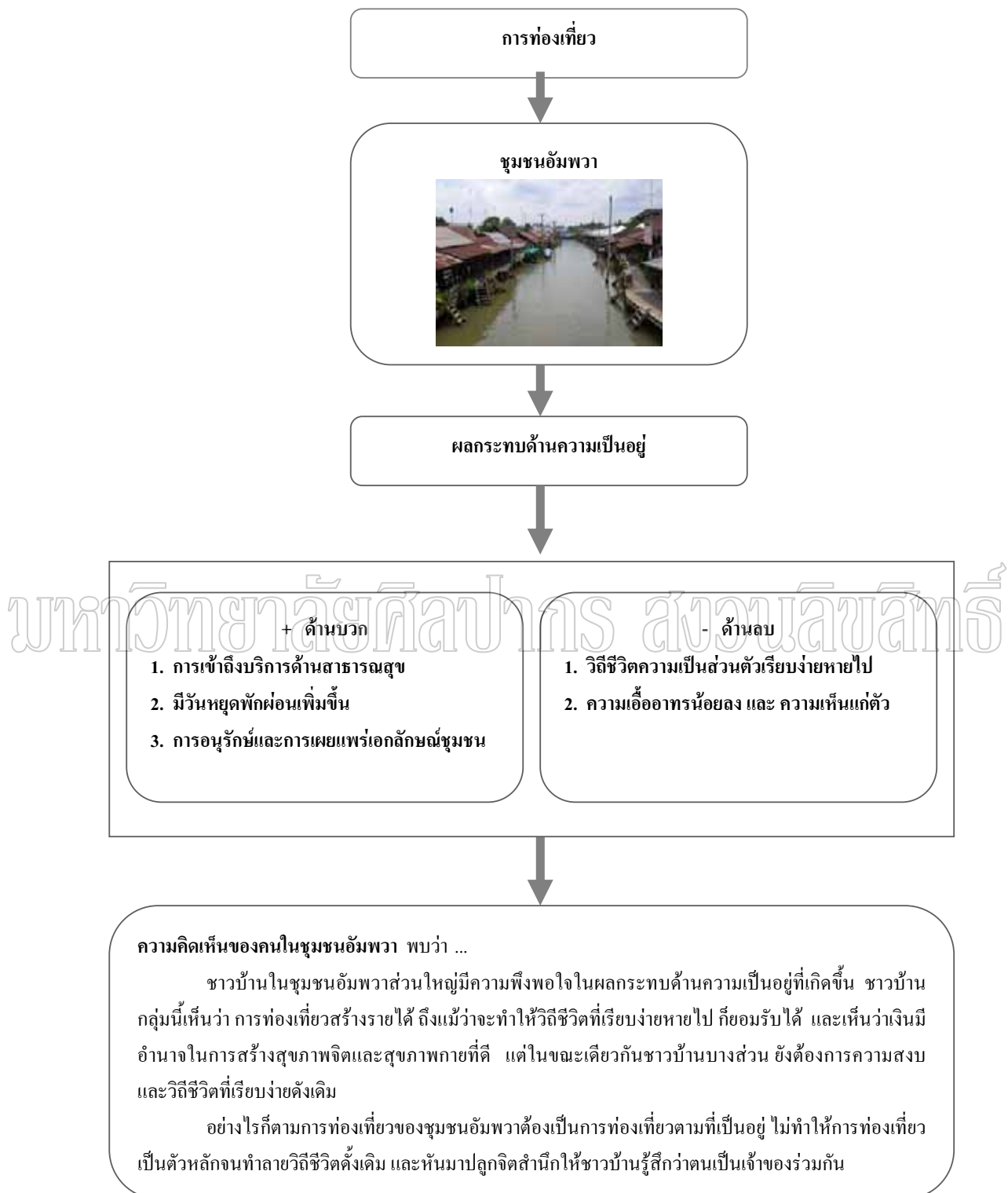
3.2.2 ความเอื้ออาทรน้อยลง และความเห็นแก่ตัวของคนในชุมชน

เมื่อตลาดน้ำอัมพวาและกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ สามารถสร้างผลประโยชน์เป็นจำนวนเงินมหาศาล ทำให้ชาวบ้านต้องการส่วนแบ่งจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลาดน้ำจึงเกิดปัญหาการแย่งชิงผลประโยชน์กันเกิดขึ้น ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวจึงมาก่อนเป็นอันดับแรก ทำให้ความเห็นแก่ตัวของชาวบ้านมีมากขึ้น ความเห็นอกเห็นใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกันมีน้อยลงเช่นแต่เดิม บริเวณหน้าบ้านริมคลองอัมพวาใครจะวางของขาย หรือจอดเรือท่าหน้าที่ไหนก็ได้แบ่งปันกัน แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดการแย่งชิงที่ขายของ ที่จอดเรือ เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน เกิดผลเสียในด้านความเป็นอยู่ชุมชนอีกประการหนึ่ง

3.3 ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาด้านความเป็นอยู่

ผลการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสังเกตข้อเท็จจริงจากชาวบ้านถึงผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในผลกระทบด้านความเป็นอยู่ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านกลุ่มนี้เห็นว่า การท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้เป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจะทำให้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายหายไป ก็ยอมรับได้ และเห็นว่าเงินมีอำนาจในการสร้างสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดี แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านบางส่วน ยังต้องการความสงบและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายดังเดิม อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาต้องเป็นการท่องเที่ยวตามที่เป็นอยู่ ไม่มีการปรุงแต่ง เสริมไปกับวิถีชีวิตปกติ ไม่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นตัวหลักจนทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิม ส่วนภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ไม่เอาตัวเองเป็นเจ้าของไม่คิดแทนชาวบ้าน เพราะจะไม่เกิดประโยชน์อะไร หากชาวบ้านไม่รู้สึกรู้สีกว่าเค้าเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เอง และหันมาปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าของร่วมกันเกิดความรักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิดของตนที่กำลังจะถูกแปรสภาพเป็นทุนเพราะอิทธิพลจากภายนอก ก็จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาแห่งนี้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านความเป็นอยู่ สรุปได้ดังแผนภาพดังนี้

แผนภูมิที่ 9 แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านความเป็นอยู่

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวส่งผลให้มีการปรับปรุงทางด้านภูมิทัศน์ของชุมชน โดยจะมีการดูแลรักษาความสะอาดในพื้นที่ชุมชน มีการปรับปรุงบ้านเรือนของตนเองเพื่อให้หน้าอยู่น่ามอง รวมทั้งการปรับปรุงในด้านความปลอดภัย เช่น ทางเดินเลียบริมคลองอัมพวา ตรงไหนที่ชำรุดก็ทำการซ่อมแซมเพื่อให้เกิดความปลอดภัยมากขึ้น โดยสมาชิกในชุมชนริมคลองอัมพวาก็เกิดการรวมตัวกันขึ้นเพื่อพลิกฟื้นความรุ่งเรืองเช่นในอดีตขึ้นมาอีกครั้งตามโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ที่ทางคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เข้ามาเป็นแม่ข่ายในการฟื้นฟู โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์รูปแบบของชุมชนที่มีอาคารเรือนแถวไม้ชั้นเดียวหลังคามุงกระเบื้องสองฟากฝั่งคลองอัมพวาอันเป็นเอกลักษณ์ อาคารไม้เหล่านี้เป็นเครื่องบอกเล่าถึงความเป็นมาของชุมชนการค้าริมสายน้ำได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนอัมพวาเอาไว้ได้ และเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

การฟื้นฟูชุมชนหมู่บ้านอัมพวา หมู่บ้านซึ่งมีอายุนับร้อยปี เป็นหมู่บ้านชุมชนริมน้ำต้นแบบถวายสมเด็จพระเทพ ส่งเสริมการใช้ชีวิตดั้งเดิม อนุรักษ์วัฒนธรรมแบบจริงจัง จะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป นอกจากนี้เมื่อมีชีวิตความเป็นอยู่ในแบบอนุรักษ์แล้ว ธรรมชาติก็จะได้รับการอนุรักษ์ตามไปด้วย ต้นไม้ แม่น้ำ สัตว์น้อยใหญ่ และที่สำคัญหิ้งห้อย ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ของอัมพวา ก็ได้รับการอนุรักษ์ไปด้วย ซึ่งในปัจจุบันชุมชนคลองอัมพวาและพื้นที่ต่อเนื่องได้ถูกระบุให้เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและศักยภาพสูงสุดในจังหวัดสมุทรสงครามในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนา

คลองอัมพวา จึงถูกเรียกขานว่า เป็นเมืองเวนิช ตะวันตกของกรุงเทพฯ และเมืองไทย ในวันธรรมดาปกติที่ไม่มีตลาดน้ำ (วันจันทร์ - พฤหัส) คลองอัมพวาเงียบสงบ มีเรือแล่นผ่านไม่มากมากนัก การดำเนินชีวิตของชาวบ้านผูกพันกับสายน้ำ เช่น เด็กๆ ลงเล่นน้ำในคลองอย่างสนุกสนาน มีคนแก่นั่งเฝ้าลูกหลานอยู่ริมคลอง หรือไม่กี่ลำด้วยลำซาม อยู่ริมน้ำ มีสาว ๆ นุ่งกระโจมอกอาบน้ำ ในคลองตามธรรมชาติ มีกัวยเตี้ยเรือ และสินค้าอื่นๆ ล่องเรือขายไปตามลำคลองต่างๆ

ข้อมูลจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาในด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่เห็นชัดเจนมากนัก เมื่อพิจารณาในด้านปริมาณขยะ หรือ มลพิษต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังอยู่ในปริมาณที่ไม่สร้างปัญหาให้กับชุมชนอัมพวา อีกทั้งทางเทศบาลมีการจัดเก็บที่ดี โดยวิธีการแปลงขยะเป็นเงิน ได้แก่ ขวดพลาสติก ขวดน้ำ ถุงพลาสติก มีราคาสามารถนำมาขายเป็นเงินได้ เมื่อคนในชุมชนเห็นขยะเหล่านั้นจึงเก็บมัน ส่งผลให้ชุมชนมีความสะอาด เป็นต้น

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการสร้างความตระหนักให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน

โดยมีเทศบาลตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา และหน่วยงานสถาบันการศึกษาเข้ามาเป็นแกนนำในการรณรงค์ การจัดอบรมให้ความรู้ อีกทั้งวิธีการให้รางวัลกับผู้ที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน อาทิเช่น การให้รางวัลและเกียรติบัตร กับบ้านที่สามารถดูแลรักษาต้นลำพูไว้ได้เป็นอย่างดี การให้รางวัลกับบ้านเรือนริมน้ำที่เจ้าของบ้านสามารถดูแลรักษาไว้ และยังคงอนุรักษ์บ้านโบราณไว้ได้ เป็นต้น เพราะการท่องเที่ยวต้องเกิดขึ้นอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถ และสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเองอีกด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีความสอดคล้องกัน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกมีดังนี้

นายอำเภอตำราญ ดันเรื่องศรี นายอำเภออัมพวา ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การท่องเที่ยวทำให้มีการพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อมได้แก่ มีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยยังคงเอกลักษณ์ความเป็นอัมพวาไว้ได้ ชาวบ้านและหน่วยงานช่วยกันอนุรักษ์บ้านเรือนไทยไว้ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่เห็นชัดเจนแต่ที่พบคือ ขยะจำพวกโฟม ถุงพลาสติกมีมากขึ้น แต่ไม่เป็นปัญหามากนักเพราะยังมีการจัดการที่ดีอยู่ นอกจากนี้ก็อากาศเกิดมลพิษ เนื่องจากท่อไอเสียรถยนต์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวก็ทำให้หิ้งห้อยถูกรบกวน ทำให้มีจำนวนลดลง”

ร้อยโทพัชโรดม อุณสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม แต่สำหรับเรื่องขยะไม่เป็นปัญหาเพราะใช้การจัดการที่แปลงค่าขยะเป็นเงิน ชาวบ้านเมื่อเห็นจึงเก็บทำให้ยังคงความสะอาดอยู่”

และความคิดเห็นของคุณชนัดดา เทียนศิริ กล่าวว่า “บ้านเรือนได้รับการพัฒนาให้สวยงามน่ามอง โดยยังคงอนุรักษ์สภาพเดิมไว้ นอกจากนี้มีการรณรงค์ให้ช่วยกันใช้วัสดุที่ทำจากธรรมชาติ แทน โฟม และถุงพลาสติก และปัญหาเรื่องขยะ โฟม ถุงพลาสติก ก็มีบ้างเล็กน้อยตรงตลาดน้ำอัมพวาไม่ค่อยเป็นปัญหาเพราะมีคนเก็บมีการจัดการที่ดีมาก แต่ตามแม่น้ำลำคลองมีขยะเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการกัดเซาะริมตลิ่ง จากเรือวิ่งเร็ว และ กระแสน้ำตามธรรมชาติ”

สอดคล้องกับคุณนิภา จารุพัฒน์ ที่ได้กล่าวว่า “ทำให้เกิดการพัฒนาบ้านเรือนให้ดีขึ้นสวยงามมากขึ้นทั้งทางเดินเท้า และที่เกี่ยวข้องกับทางเรือ ส่วนขยะเพิ่มขึ้น แต่มีการจัดการที่ดีจึงไม่เป็นปัญหามากนัก โดยเทศบาลมีการจัดเก็บขยะในทุก ๆ เช้า ทำให้ไม่เป็นปัญหาเท่าใดนัก”

ข้อมูลที่ได้จากท่านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลในเรื่องของการพัฒนาด้านภูมิทัศน์ที่สวยงามน่ามอง เกิดการอนุรักษ์สิ่งของบ้านเรือนดั้งเดิม รวมไปถึงธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดสนใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ อีกทั้งปัญหาขยะ เมื่อมีคนเข้ามาพักก็มากขึ้นตามไปด้วย แต่ก็ไม่ได้เป็นปัญหาที่หนักหนามากนัก เพราะมีการจัดการที่ค่อนข้างดี ขยะจึงเป็นปัญหาที่เล็กน้อยเท่านั้น ในโรงเรียนก็เกิดปัญหาที่น่าสนใจเช่นกัน จากการเข้าไปสัมภาษณ์ในโรงเรียนได้ข้อมูลดังนี้ อาจารย์บุญลือ คชเสนีห์ ได้กล่าวว่า “เท่าที่เห็นคือขยะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะที่จอดรถในโรงเรียนอัมพวันที่มีนักท่องเที่ยวเอารถมาจอดในวันที่มีตลาดน้ำ ทำให้การจัดการมีความลำบากมากขึ้น ส่วนใหญ่เกิดจากความมั่งง่ายของนักท่องเที่ยว ไม่ใช่ใจดูแลความสะอาดของสถานที่ที่มาใช้ สร้างความลำบากให้กับโรงเรียนเป็นอย่างมาก”

และอาจารย์อิน อันล้ำเลิศ กล่าวว่า “ปัญหาส่วนใหญ่คือปัญหามลพิษจากควันรถยนต์ ปัญหาขยะ โดยเฉพาะทางเข้าโรงเรียน และวัดอัมพวัน และหิ้งห้อยมีจำนวนลดลง เนื่องจากถูกรบกวนวงจรชีวิต จากกิจกรรมการท่องเที่ยว การฉายไฟ น้ำมันเรือ และแรงคลื่นจากเรือที่วิ่งเร็ว ทำให้มันถูกรบกวน ส่วนตัวมีความคิดเห็นว่ามันลดจำนวนลงไปมากกว่าแต่ก่อน”

สำหรับการแบ่งประเภทสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวาแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ น้ำ อากาศ ดิน สัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

ดังนั้นเมื่อชุมชนอัมพวามีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมทั้งด้านบวกและผลลบดังต่อไปนี้คือ

4.1 ผลกระทบด้านบวกด้านสิ่งแวดล้อม

ความสำคัญของการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายความรวมถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ต่าง ๆ การท่องเที่ยวจึงส่งผลกระทบในทางบวกด้านสิ่งแวดล้อมดังนี้

4.1.1 การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

เมื่อตลาดน้ำอัมพวามีการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านในชุมชนจึงมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาบ้านเรือนของตนเองให้มีความสวยงาม เพื่อเป็นการต้อนรับและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ภายในชุมชนบริเวณโดยรอบตลาดน้ำได้รับการพัฒนาอย่างเห็นชัดเจน มีการพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อม จัดบ้านเรือนให้สะอาดสวยงาม โดยการนำกระถางต้นไม้ดอกไม้มาประดับบนทางเดินรอบตลาดน้ำ

อัมพวา บ้านเรือนหลายหลังทาสีใหม่ อีกทั้งในส่วนที่ทำเป็นโฮมสเตย์ได้จัดแต่งอาคารอย่างสวยงามเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และยังคงสามารถอนุรักษ์บ้านเรือนไทยริมน้ำไว้ เป็นการช่วยป้องกันปัญหาความเสื่อมถอยของสภาพแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 113 แสดงบริเวณทางเดินเท้าที่ได้รับการปรับปรุง ให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินได้โดยรอบชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 114 แสดงที่นั่งที่นำมาจัดวางเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

ภาพที่ 115 แสดงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศที่ดี

4.1.2 สร้างความตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา เป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม มีความต้องการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนอัมพวา ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวในชุมชน การอนุรักษ์ อาทิเช่น มีการอนุรักษ์บ้านทรงไทย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การให้รางวัลและประกาศชื่นชมแก่ผู้ที่รักษาต้นไม้ได้เป็นอย่างดี การที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม การรณรงค์ให้ใช้วัสดุธรรมชาติแทนการใช้โฟมในการบรรจุอาหาร เป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง

การท่องเที่ยวที่ชาวบ้านในชุมชนอัมพวาควรมีส่วนร่วมในการจัดการ เพราะหากเป็นคนอื่นเข้ามาเป็นเจ้าของกิจการ มักจะไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่นี่ ซึ่งเป็นคนรักความสงบ เรียบง่าย ใช้ชีวิตอยู่กับสายน้ำ ดังนั้นชาวบ้านนั้นจะต้องเข้าใจลักษณะเด่นของชุมชนตนเองมีองค์ความรู้ในการจัดการกับผลจากการท่องเที่ยวที่เป็นภัยคุกคาม ทำให้มีจิตสำนึกใน

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และมีการจัดการและการใช้ประโยชน์ โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 116 แสดงถึงขยะที่จัดวางให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 117 แสดงถึงขยะที่จัดวางเพื่อบริการนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 118 แสดงการรณรงค์ให้ช่วยกันรักษาความสะอาด

4.2 ผลกระทบด้านลบด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา โดยการท่องเที่ยวมิใช่มีผลกระทบด้านบวกต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพียงด้านเดียว แต่ยังส่งผลกระทบในด้านที่สร้างปัญหาหรือด้านลบดังต่อไปนี้

4.2.1 มลพิษจากรถยนต์และเรือ

การท่องเที่ยวโดยเฉพาะในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวา มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากซึ่งหมายถึงจำนวนรถยนต์ที่ใช้เป็นพาหนะในการเดินทางมีมากด้วยเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนอัมพวามีจำกัดและมีขนาดไม่ใหญ่เท่าใดนัก ส่งผลให้การจราจรติดขัดสถานที่จอดรถไม่เพียงพอ รถยนต์ที่ติดขัดนั่นเองส่งผลให้เกิดมลพิษจากควันท่อไอเสียรถยนต์สร้างปัญหาให้กับบ้านเรือนที่ติดถนนและโดยเฉพาะที่ใกล้เคียงกับที่จอดรถและตลาดน้ำอัมพวา นอกจากนี้ยังมีมลพิษที่เกิดจากเรือด้วยเช่นกัน เมื่อมีความแออัดเกิดขึ้น และมีผู้คนสัญจรมาเป็นจำนวนมากจึงเกิดปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 119 แสดงรถยนต์จำนวนมากที่เข้ามาจอดครด ทำให้พื้นที่บริเวณโดยรอบได้รับควันพิษจาก
รถยนต์

4.2.2 ขยะ

ปัญหาในข้อนี้ยังไม่เห็นชัดเจนเท่าไรนัก เนื่องจากในส่วนของตลาดน้ำมีการจัดที่ดีมาก แต่จะเกิดปัญหาในส่วนของโรงเรียนอัมพวันซึ่งเป็นที่จอดรถแห่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ขยะที่เกิดขึ้นมาจากความมั่งง่ายของนักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ที่ดูแลในด้านความสะอาดมีไม่เพียงพอ และทางโรงเรียนใช้ผู้บริจาคในการรับความช่วยเหลือในการดูแลค่าใช้จ่ายในเรื่องขยะ ซึ่งไม่เป็นผลเท่าใดนัก และอีกส่วนหนึ่งคือขยะในแม่น้ำ คลอง มีสิ่งปฏิกูลมากขึ้น อาจเป็นเพราะโดยปกติชาวบ้านใช้น้ำในคลองทำความสะอาดภาชนะและอุปกรณ์ต่าง ๆ เมื่อมีคนเข้ามาในชุมชนมากขึ้น สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ก็มากขึ้นตามจำนวนคนเช่นกัน ดังนั้นจึงเกิดผลด้านลบกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวาอีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 120 แสดงขยะที่ลอยอยู่ผิวน้ำ

4.2.3 หิ้งห้อยถูกรบกวาน

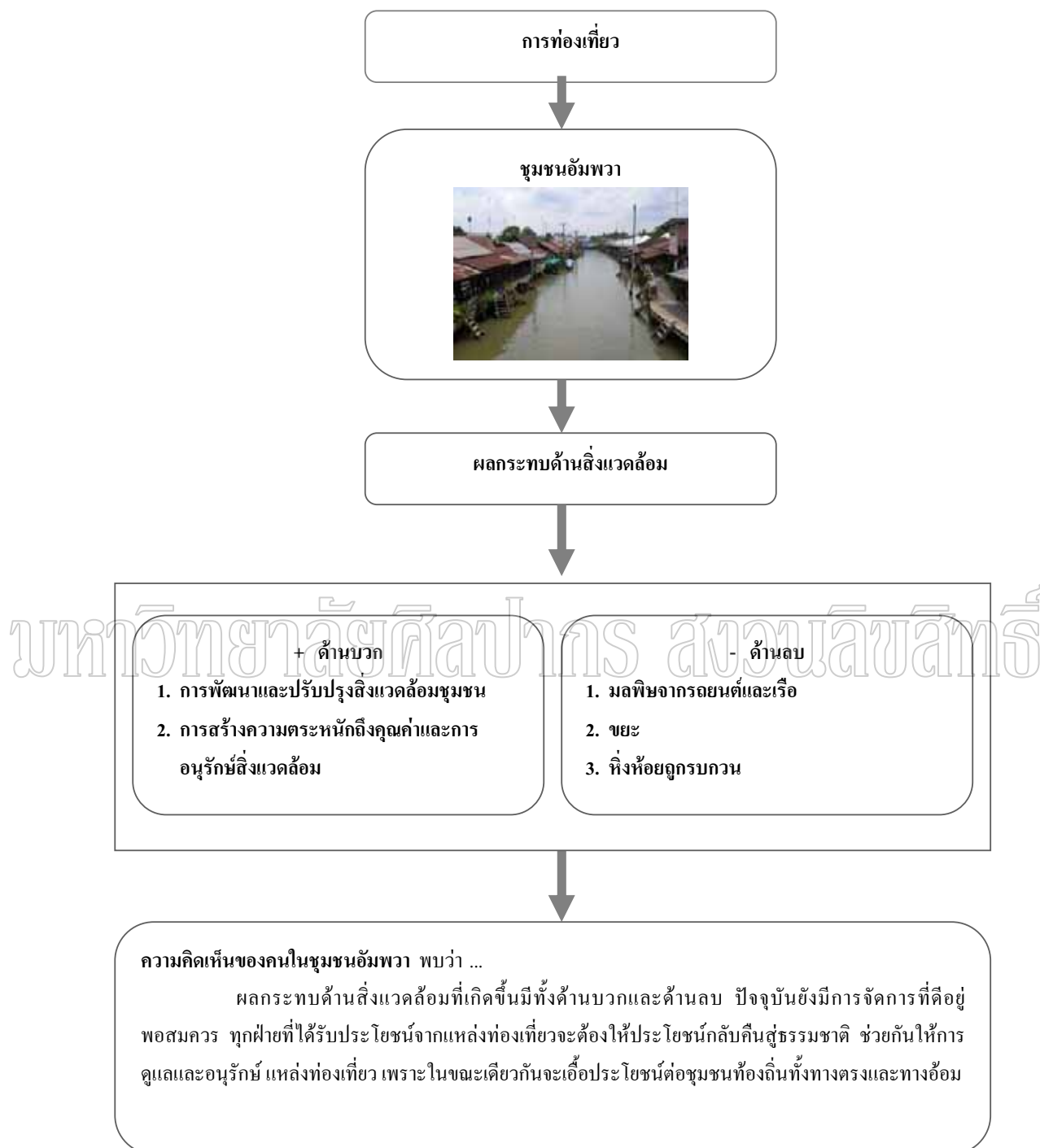
หิ้งห้อยเป็นสัตว์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนิดหนึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในการล่องเรือชมหิ้งห้อย นักท่องเที่ยวและคนขับเรือส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจถึงวิธีการดูแลหิ้งห้อยที่ถูกต้อง คนขับเรือต้องการเอาใจนักท่องเที่ยวมากเกินไป ขับเรือเข้าไปใกล้มากเกินไป ทำให้หิ้งห้อยได้รับผลกระทบทั้งการฉายไฟ จากไฟฉายของนักท่องเที่ยว ทั้งเขม่าควันจากเรือ น้ำมันเครื่องจากเรือ คลื่นน้ำจากเรือที่เข้ามาใกล้ ส่งผลให้วงจรชีวิตของหิ้งห้อยถูกรบกวาน ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง

4.3 ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสังเกตข้อเท็จจริงจากชาวบ้านถึงผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้วิจัย พบว่าชาวบ้านในชุมชนอัมพวามีความเห็นว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ปัจจุบันยังมีการจัดการที่ดีอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตามทุกฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวจะต้องให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ ช่วยกันให้การดูแลและการอนุรักษ์ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว เพราะในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ จะต้องมุ่งเน้นที่คุณค่าของสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังแผนภาพดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

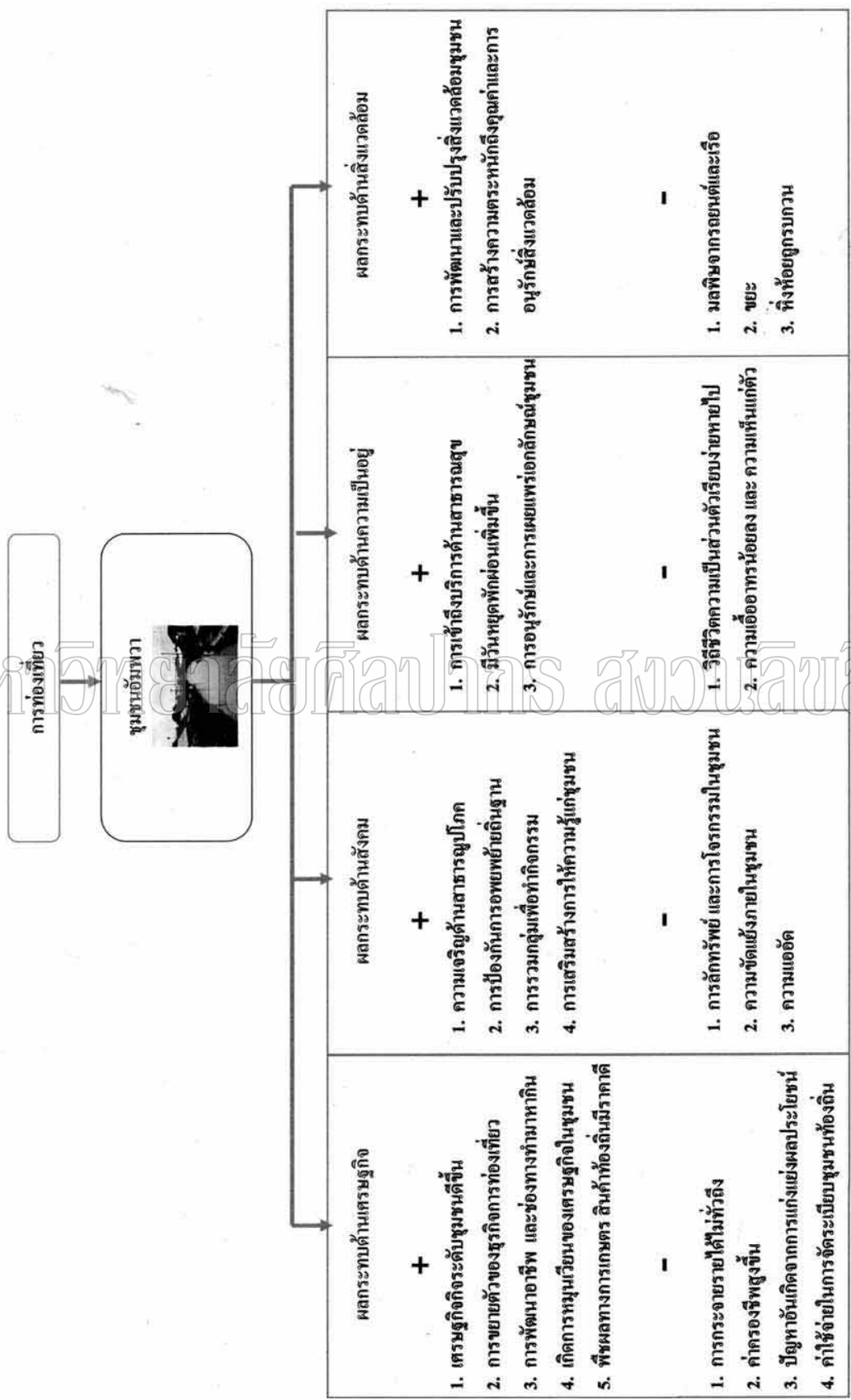

แผนภูมิที่ 10 แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวาในด้านสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น พื้นที่ของชุมชนอัมพวา และการจัดการของชุมชนจึงมีทั้งในส่วนที่มีความพร้อม และในสิ่งที่ยังไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้การท่องเที่ยวส่งผลต่อชุมชนอัมพวาเมื่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี หรือสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน หรือสภาพแวดล้อมในชุมชนมีอันต้องเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดผลกระทบทั้งที่เป็นคุณประโยชน์และโทษ หรือด้านบวกและด้านลบต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา สิ่งเหล่านี้ชุมชนต้องร่วมกันเรียนรู้และปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนและสร้างประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

จึงสามารถสรุปผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภูมิที่ 11 แสดงสรุปผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอัมพวา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยกำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยไว้ 2 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวาที่มีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาชุมชนอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทำการวิจัยโดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Studies) และศึกษาภาคสนาม (Field Studies) การศึกษาจากเอกสารเป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับประเด็นการวิจัย เนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับชุมชนอัมพวา เพื่อให้ได้เนื้อหาในแง่มุมที่กว้างขึ้น ตลอดจนข้อมูลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิจัย ส่วนการศึกษภาคสนามเป็นการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นในวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เป็นไปตามประเด็นที่ศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การวิจัยตามความมุ่งหมายในการศึกษาสภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอัมพวา

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนอัมพวา

ความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ เป็นชุมชนริมน้ำที่มีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต เดิมเรียกว่า “แขวงบางช้าง” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับต้นสกุลราชวงศ์จักรี เป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (บุญรอด) พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่พระมหากษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์อีกหลายพระองค์เสด็จประพาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสจังหวัดสมุทรสงครามถึง 4 ครั้ง คือ ในพ.ศ. 2416 พ.ศ. 2439 พ.ศ. 2447 และครั้งสุดท้ายในพ.ศ. 2452

อำเภออัมพวา ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ไม่มากนักต่อมาเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2310 ผู้คนอพยพมาอยู่กันมากขึ้น เพราะมีทำเลเหมาะแก่การเพาะปลูกและเป็นที่อยู่อาศัย ในปี พ.ศ. 2437 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนล่างของแขวงบางช้างได้ยกฐานะเป็นอำเภออัมพวา ขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม มณฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศรวมท้องที่ตำบลอัมพวา และตำบลบางกะพ้อมเข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวา และทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าตำบลอัมพวามีประชากร ความเจริญ และรายได้ท้องถิ่นถึงเกณฑ์ที่จะจัดตั้งเป็นเทศบาลได้ จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะตำบลอัมพวา ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวาในปี พ.ศ. 2483

1.2 สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาในอดีต

ในอดีตชุมชนอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ การคมนาคมทางน้ำเป็นจุดพักระหว่างการเดินทาง จากตรงนี้เองจึงเกิดการเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ดังนั้นชุมชนอัมพวาจึงเคยเป็น ตลาดน้ำศูนย์กลางค้าขายทางน้ำที่รุ่งเรืองในอดีต ปรากฏหลักฐานว่ามีชุมชนเรียกกันว่า “ตลาดบางช้าง” ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำแม่กลอง อัมพวาจึงเป็นที่รู้จักในด้านการเป็นชุมชนค้าขายและแหล่งของชาวสวน โดยผลผลิตจากสวนผลไม้หลัก ๆ ได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น และนอกจากอาชีพเกษตรกรรมที่คนส่วนใหญ่นิยมทำกันแล้ว การค้าขายบริเวณริมคลองอัมพวาก็เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา และจากข้อความที่ว่า “บางช้างส่วนนอก บางกอกส่วนใน” บางช้างคือตำบลหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้ ซื่อดังที่ส่งเข้าถวายวังหลวงมาแต่อดีต

ปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ ในอดีตแรงงานในภาคเกษตรกรรมเป็นบุคคลในครอบครัว ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนของอัมพวาเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม ตลาดน้ำที่รุ่งเรืองมาในสมัยก่อน การค้าขายบริเวณริมคลองอัมพวาก็เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวาในสมัยก่อน นอกจากนี้ประชากรบางส่วนในอัมพวายังประกอบอาชีพรับราชการ ซึ่งทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และรายได้ประชากรเป็นไปตามลักษณะการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจของอัมพวาจึงมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงมาตั้งแต่สมัยอดีต

1.3 สภาพสังคมและพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวา

ชุมชนอัมพวามีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสวนผสม จนกล่าวกันว่าอัมพวาเป็นเสมือน

อู่ข้าวอู่น้ำของกรุงศรีอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของประชาในอดีตนั้น สร้างบ้านเรือนหันหน้าเข้าหาคลองเพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภค และการคมนาคมขนส่งสินค้าทางการเกษตรในชีวิตประจำวัน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวามีลักษณะการตั้งถิ่นฐานของตัวอาคารที่ทอดยาวไปตามแนวสองฝั่งคลอง โดยหันหน้าอาคารบ้านเรือนเข้าสู่ลำคลองทั้งสองฝั่ง โดยการตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำดังเช่นอดีต

ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 การคมนาคมทางน้ำได้ลดบทบาทลง การสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านในยุคหลัง ๆ จึงมักหันหน้าเข้าหาถนน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางบกที่เข้ามาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ จึงทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะของกลุ่มบ้านทอดตัววางยาวไปตามเส้นทางถนนเพิ่มขึ้นเช่นกัน ทำให้เกิดเป็นชุมชนกระจุกตัวตามเส้นทางคมนาคมในรูปแบบที่ต่างกัน ชุมชนจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ชุมชนชาวสวนและชุมชนริมน้ำ โดยภาพรวมชุมชนริมน้ำยังคงรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองอยู่

ความสัมพันธ์ของชุมชนอัมพวาระบบความสัมพันธ์เป็นแบบใกล้ชิดสนิทสนมกันภายในชุมชน ไม่มีกฎระเบียบตายตัว ฟังพาอาศัยกัน อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน วัตถุประสงค์กลางของศูนย์รวมจิตใจและสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้เป็นอย่างดี ศาสนาจึงเป็นสถาบันที่ทำให้การจัดระบบความสัมพันธ์มีความสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างปกติ

1.4 สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาในอดีต

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวามีความเรียบง่าย อยู่อย่างพอเพียงในอดีต มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองนั้นชัดเจนและตรงกับความเป็นชุมชนอัมพวามากที่สุด และส่งผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรต่าง ๆ ชาวบ้านในชุมชนจึงมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ซึ่งแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ในชุมชนอัมพวาในอดีต ชุมชนอัมพวามีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน ผูกพันกับแม่น้ำลำคลองทั้งสิ้น

สภาพนิเวศวิทยาของชุมชนอัมพวา ประกอบด้วยคลองน้อยใหญ่ที่เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแม่กลองหลายสาย แต่ละสายมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ริมน้ำ และพื้นที่ใกล้เคียง เพราะประชาชนใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และการสัญจรซึ่งในปัจจุบันการสัญจรทางน้ำจะเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ยังสามารถพบกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง เช่น การอาบน้ำในคลอง การจับปลา วิถีชีวิตของประชาชนริมน้ำจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา

1.5 สภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวาในอดีต

พื้นที่ชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน ทำให้มีน้ำไหลขึ้นลงตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชุมชนอัมพวาได้ชื่อว่าเป็นเมือง 3 น้ำ คือมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม การเป็นเมืองสามน้ำของชุมชนอัมพวาส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศทำให้เกิดมีพรรณไม้ยืนต้นและพุ่มไม้ต่าง ๆ มากมาย เช่น ลำพู จาก แสมดำ แสมขาว เหงือกปลาหมอ เป็นต้น มีสัตว์น้ำที่สำคัญได้แก่ ปลากระบอก ปลาตะเพียน ปลาตีน กุ้งแม่น้ำหรือกุ้งก้ามกราม ปูที่พบมากได้แก่ ปูแสม ปูก้ามดาบ และหอยต่าง ๆ มีนก อพยพ และนกประจำถิ่นกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควาย นกยางรอก เหยี่ยวแดง นกเอี้ยง เป็นต้น และมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น กิ้งก่า และตัวเงิน ตัวทอง นอกจากนี้ยังมีแมลงนานาชนิดอีกเป็นจำนวนมาก

1.6 สถานที่ท่องเที่ยว และพัฒนาการการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

ในอดีตอัมพวายังไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก จะมีเพียงอุทยาน ร.2 และวัดต่าง ๆ ที่จะมีนักท่องเที่ยวแวะมาเยี่ยมชมบ้างเมื่อมีการจัดงานประจำปีตามเทศกาลต่าง ๆ ในอดีตอัมพวามีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนสถานที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตั้งแต่อดีต สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนอัมพวา ได้แก่ ตลาดน้ำยามเย็น อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(อุทยาน ร.2) วัดอัมพวันเจติยาราม วัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดประดู่ ค่ายบางกุ้ง วัดจุฬามณี วัดบางกะพ้อม วัดเขายี่สาร เป็นต้น

โดยสิ่งที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนอัมพวาสามารถฟื้นฟูในด้าน การท่องเที่ยว จนทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์เนื่องจากเป็นเมืองราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นเมืองราชินิกุล อัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขาย และชุมชนชาวสวน นอกจากนี้ยังมีพันธุ์พืชท้องถิ่นที่หายาก เช่น ต้นอัมพวา ส้มแก้ว พริก บางช้าง ฯลฯ สถาปัตยกรรมของชุมชนยังคงมีเอกลักษณ์ ประกอบด้วยอาคารเรือนไทย เรือนแพ ดั้งเดิม เรือนพื้นดิน คนในท้องถิ่นมีความชำนาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ทำให้อุทิศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การนั่งเรือชมหิ่งห้อย เป็นต้น การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อัมพวาที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตลาดน้ำอัมพวาจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

2. การวิจัยตามความมุ่งหมายในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวาที่มีผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2544 ชมรมเผยแพร่อัมพวา และเทศบาลตำบลอัมพวาต้องการที่จะประชาสัมพันธ์ให้อัมพวาเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป จึงเริ่มจัดงานเทศกาลอาหารริมเขื่อนขึ้น และหลังจากนั้นประมาณ 2 ปี จึงเกิดตลาดน้ำอัมพวา

เป็นเวลาเกือบ 5 ปี ที่ทางเทศบาลตำบลอัมพวา ฟื้นฟูคลองอัมพวาและตลาดน้ำอัมพวา ขึ้นมาแบบพลิกฝ่ามือทีเดียว ตลาดน้ำอัมพวาที่เคยเงียบเหงา ชบเซา และร้างลามาเป็นเวลากว่า 20 ปี เกิดขึ้นมาใหม่ในช่วงของวันเวลาใหม่ จากตลาดน้ำยามเช้าเป็นตลาดน้ำยามเย็นและเริ่มต้นตั้งแต่วินวันศุกร์ - เสาร์-อาทิตย์ จากเรือพ่อค้าแม่ค้า นำสินค้ามาขายสินค้าพื้นบ้านพื้นเมืองที่เมื่อเริ่มต้นใหม่ๆ ทางเทศบาลต้องจ้างพ่อค้าแม่ค้ามาขายวันละ 300 บาทประมาณ 10 กว่าลำ สินค้าที่จำหน่ายเหลือ ที่เป็นสินค้ารับทานได้ ก็แจกจ่ายกันไป

ปัจจุบันมีเรือจำหน่ายสินค้าและอาหาร กว่า 100 ลำ ทางเทศบาลมีรายได้จากการเก็บค่าเช่าและค่าทำความสะอาดได้อีกทางหนึ่ง นักท่องเที่ยวจากร้อยคน เป็นหมื่นคนในปัจจุบัน นอกจากนี้ ตลาดน้ำยามเย็นของชาวอัมพวา ยังต่อยอดไปถึงการบริการท่องเที่ยวทางน้ำ โดยการล่องเรือชมทิวทัศน์และทัศนียภาพ ตลอดวิถีชีวิตของชาวชุมชนคลองอัมพวาทั้งสองฝั่งคลอง และในพบค้า ยังมีการบริการล่องเรือชมหิ่งห้อย สัตว์ปีกเรืองแสงมหัศจรรย์ ซึ่งกลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ณ ปัจจุบัน ที่เกาะบนต้นลำพูในคลองอัมพวาและคลองผีหลอกอีกด้วย

ชุมชนอัมพวาในปัจจุบันพบว่า อาคารบ้านเรือนหลายหลังถูกเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจ จากเดิมที่เคยเป็นบ้านพักก็เปลี่ยนเป็นร้านค้าหรือบ้านพักโฮมสเตย์ แต่ยังคงมีร้านค้าเก่าแก่ที่ยังคงเปิดให้บริการอยู่ วันก่อนที่ดั้งเดิมเป็นตลาดน้ำแห่งวัฒนธรรม และคลองแห่งวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันกำลังจะเปลี่ยนแปลงเป็นตลาดแห่งธุรกิจและเศรษฐกิจ ไปในที่สุด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างมากมาย ชุมชนจึงต้องพัฒนาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

มีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มต่อต้านยาเสพติด แต่ละกลุ่มมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป ตามบทบาทหน้าที่ในสังคม ปัจจุบันความเป็นอยู่ของชาวอัมพวามีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างจะเร่งรีบ โดยเฉพาะในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ที่มีตลาดน้ำอัมพวา สิ่งหนึ่งที่แตกต่างไปจากอดีต คือ ความมุ่งหมายของตลาดน้ำในอดีตเพื่อการค้าขายเพื่อการยังชีพ แต่ในปัจจุบันการค้าขายที่ตลาดน้ำเป็นการนำทรัพยากรสภาพแวดล้อมความเป็นชุมชนอัมพวา มาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ

ปัจจุบันคลองอัมพวาเริ่มเปลี่ยนไป ยิ่งเฉพาะเย็นวันศุกร์ เสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดพิเศษ คลองอัมพวาเริ่มคึกคัก คลาคล่ำ ไปด้วยนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศ บ้านพักในรูปแบบ โฮมสเตย์ รีสอร์ท เกิดขึ้นนับร้อยๆหลัง เรือบริการนักท่องเที่ยว มีเป็นร้อยๆลำ บ้านเรือนอาคาร ห้องแถว ถูกตกแต่งขึ้นมาใหม่ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและแขกเรือ ผู้เยี่ยมเยือน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านเศรษฐกิจ

ภายหลังที่การท่องเที่ยวของตลาดน้ำอัมพวาเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ ดังนี้คือ

ผลกระทบด้านบวกหรือ ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระดับชุมชนดีขึ้น จากเดิมเป็นแบบเกษตรกรรม เปลี่ยนไปเป็นแบบรองรับการบริการด้านการท่องเที่ยว เกิดการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว อาทิเช่น ธุรกิจให้เช่าที่พัก โฮมสเตย์ รีสอร์ท การผลิตสินค้าต่าง ๆ ทั้งอาหาร ของที่ระลึก เกิดการพัฒนาอาชีพ มีช่องทางทำมาหากิน และการสร้างสรรค์อาชีพ การสร้างงาน ช่วยทำให้ลดภาวะการว่างงาน เป็นผลดีก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น มีเงินในการใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้น จึงเกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจชุมชน อีกทั้งยังเป็นการยกระดับฐานะพืชผลทางการเกษตรอีกทางหนึ่ง พืชผลทางการเกษตรและสินค้าท้องถิ่นมีราคาดีขึ้น

ผลกระทบด้านลบ หรือผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลเสียมีดังนี้ การกระจายรายได้ยังไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร กระจุกตัวอยู่ในส่วนของผู้ที่ได้รับประโยชน์เฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ไม่ได้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ราคาสินค้าจึงแพงขึ้น และเป็นเหตุให้ชาวบ้านในชุมชนอัมพวาที่จำเป็นต้องซื้อสินค้าต้องประสบภาวะเกี่ยวกับปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหาอันเกิดจากการแก่งแย่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ได้แก่ สินค้ามีคุณภาพลดลง การเอาัดเอาเปรียบกันของคนในชุมชน เป็นต้น และค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนมีมากขึ้น

2.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านสังคม

เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนอัมพวาเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและผลกระทบในด้านสังคม มีดังนี้

ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ได้แก่ ชุมชนอัมพวาได้รับการพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวอัมพวาที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น เป็นการสร้างสรรค์ความเจริญแก่สังคมชุมชนอัมพวา เป็นการป้องกัน

การอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากร สามารถสร้างงานสร้างอาชีพ และลดอัตราการอพยพโยกย้าย ประชากรเข้าไปหางานทำที่อื่น เกิดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการสร้างความสามัคคีแก่ชุมชน การเสริมสร้างการศึกษาการให้ความรู้แก่ชุมชน โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ผลกระทบทางสังคมด้านลบ ก่อให้เกิดผลเสียหรือผลลบ ได้แก่ จากการศึกษาไม่พบปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในลักษณะที่รุนแรงมากนัก แต่สิ่งที่พบการลักทรัพย์และการโจรกรรมในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมีทั้งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน เกิดปัญหาความแออัดเกิดขึ้น อาทิเช่น การจราจรติดขัด สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ การจอดรถไม่เป็นระเบียบ กำลังพลในการดูแลการจัดการด้านการจราจรไม่เพียงพอ ทำให้บริเวณตลาดน้ำอัมพวาเกิดความแออัดเป็นอย่างมาก

2.3 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านความเป็นอยู่

ผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอัมพวาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความเป็นอยู่ มีดังนี้

ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านบวก หรือด้านเกิดประโยชน์แก่ชุมชน ได้แก่ โอกาสในการเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุข และการดูแลสุขภาพมีมากขึ้น ทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เนื่องด้วยมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหรือธุรกิจการท่องเที่ยว เมื่อมีรายได้ดี มีงานทำ ความกังวลด้านต่าง ๆ จึงหมดไป และมีความสนใจในการดูแลสุขภาพมากยิ่งขึ้น การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวันทำงาน ทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ทำให้มีวันหยุดพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความพยายามในการอนุรักษ์และการเผยแพร่ทรัพยากรชุมชนอย่างเห็นคุณค่า เพราะทรัพยากรเหล่านี้มีประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวชุมชนจึงช่วยกันดูแลรักษา

ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านลบ ซึ่งส่งผลเสียแก่ชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายหายไปและมีความเร่งรีบ ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณตลาดน้ำอัมพวาและชุมชนโดยรอบจึงได้รับความรำคาญจากเสียงที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ความแออัดอาหารน้อยลง และความเห็นแก่ตัวของคนในชุมชน เกิดการแย่งชิงเพื่อผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

2.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนอัมพวาด้านสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีดังนี้

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านบวก อันเป็นผลประโยชน์กับชุมชน ได้แก่ การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน ชาวบ้านในชุมชนจึงมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาบ้านเรือนของตนเองให้มีความสวยงาม เพื่อเป็นการต้อนรับและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สร้างความตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านลบ ที่ก่อให้เกิดผลเสียกับชุมชน ได้แก่ มลพิษจากรถยนต์และเรือ โดยเฉพาะที่ใกล้เคียงกับที่จอดรถและตลาดน้ำอัมพวา ขยะ สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ก็มากขึ้นตามจำนวนคนเช่นกัน หิ้งห้อยถูกรบกวน จากกิจกรรมการท่องเที่ยว

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจ

การฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ของการค้าขายของชุมชนบ้านเรือนริมคลอง ตลาดน้ำอัมพวาได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และได้มีการประชาสัมพันธ์จากทางราชการและสื่อมวลชนต่าง ๆ ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ปัจจุบันคลองอัมพวาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเย็นวันศุกร์ เสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดพิเศษ คลองอัมพวามีความคึกคักไปด้วยนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศ ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนอัมพวาเกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากเดิมเป็นแบบเกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นแบบเศรษฐกิจธุรกิจเพื่อรองรับการบริการด้านการท่องเที่ยว เกิดการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว เกิดการสร้างสรรค้อาชีพ การสร้างงาน ทำให้ลดภาวะการว่างงาน ส่งผลให้มีฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น ยกกระดับมาตรฐานการครองชีพ และเป็นการยกระดับฐานะพืชผลทางการเกษตร และผลกระทบด้านลบ ได้แก่ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง และปัญหาค่าครองชีพสูงขึ้น

ผลกระทบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของกษมา ประจง (2546) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย การวิจัยพบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวกที่เกิดขึ้นเมื่อมีการท่องเที่ยว ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน การยกมาตรฐานการครองชีพ และลดภาวะการว่างงาน ผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาผลประโยชน์และการถือครองที่ดิน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของฤทธิ อนุจรพันธ์ (2543) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการวิจัยพบว่า เมื่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ย่านการค้า และบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายหลัก ได้เปลี่ยนจากที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่การค้าและการบริการซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภวรรณ โปธินาค (2545) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี การวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้านบวกคือ การท่องเที่ยวทำให้มีความหลากหลายของทางเลือกในการประกอบ อาชีพมากขึ้น และก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นทางเลือก นอกเหนือจากการทำประมงรายย่อย และสอดคล้องกับงานวิจัยของบานเย็น ชาญธนะวัฒน์ (2545) ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านถ้ำลอดมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการค้าขาย และให้บริการนักท่องเที่ยว เกิดอาชีพใหม่ ๆ ในชุมชน ซึ่งอดีตเมื่อ 20 - 30 ปีที่แล้วมาชาวบ้านไม่เคยทำกันมาก่อน เช่น อาชีพพ่อ-ลุงแพ อาชีพหิ้วตะเกียง อาชีพขายอาหารปลา อาชีพไกด์นำทางนักท่องเที่ยวและอาชีพอื่น ๆ อาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ นับว่ามีรายได้ดีกว่าค่าแรงงานที่รับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ยังมีชาวกะเหรี่ยง และชาวลีซอจากหมู่บ้านอื่นในเขตอำเภอปางมะผ้าเดินทาง เข้ามาวางขายสินค้าหัตถกรรมให้แก่นักท่องเที่ยว ที่หมู่บ้านถ้ำลอดด้วย ซึ่งชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับอาชีพที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางเศรษฐกิจจากการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ มาสู่การค้าขายและให้บริการ นักท่องเที่ยวนี้ ได้ทำให้ชาวบ้านเกิดกระแสนิยม มุ่งแสวงหาเงินตราเพื่อ ใช้จ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเพิ่มสูงขึ้น

2. ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสังคม

เมื่อการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาโดยเฉพาะตลาดน้ำยามเย็น เป็นพื้นที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดสิ่งเปลี่ยนแปลงในสังคมชุมชนอัมพวาอีกประการหนึ่งคือ ชาวชุมชนอัมพวาจากเดิมที่ไม่ได้รับแขกต่างถิ่นก็กลับมาสนใจในเรื่องการท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านบวก ได้แก่ การสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมด้านสาธารณสุขโลก ป้องกันการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชน เกิดการสร้างสามัคคีแก่คนในชุมชน การเสริมสร้างการศึกษาทำให้คนในชุมชนมีความรู้มากขึ้น และ

ผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ การลักทรัพย์และการโจรกรรมรถยนต์ ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ปัญหาความแออัด โดยเฉพาะในพื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา

ผลกระทบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของกษมา ประจง (2546) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การสร้างความเจริญทางสังคม การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการเสริมสร้างการศึกษา และผลกระทบทางด้านลบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมความไม่เป็นธรรมในสังคม อาชญากรรมและความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของบานเย็น ชาญธนะวัฒน์ (2545) ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบในด้านสังคม การท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว มีการอพยพของคนหลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรมเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านถ้ำลอดเพิ่มขึ้น มีการจัดกลุ่มทางสังคมขึ้นมาใหม่ ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ แต่ละกลุ่มได้มีการ จัดระเบียบข้อบังคับขึ้นมา ใช้เป็นมาตรฐานการปฏิบัติตัวของสมาชิกในกลุ่ม เกิดการ กระตุ้นให้เห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษ

ดังนั้นการเพิ่มบทบาทและความสำคัญของความรู้ในสังคมและชุมชน เมื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศได้เปิดโลกการเรียนรู้ออกไปอย่างไร้ขีดจำกัด รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ โดยความรู้จะกลายเป็นสิ่งที่มีค่า (สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้) ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ได้โดยหลากหลาย ทำให้ชาวบ้านชุมชนอัมพวา นำความรู้มาใช้ในการสร้างความได้เปรียบและแข่งขันกันในการธุรกิจการท่องเที่ยว

3. ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านความเป็นอยู่

จากการที่ชุมชนอัมพวาได้รับการพัฒนาการท่องเที่ยวจนทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก การดำเนินชีวิต การทำงาน ก็เปลี่ยนไป มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะในวันที่มีตลาดน้ำอัมพวา สุกรี – เสาร์ – อาทิตย์ ที่คนที่มีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเกิดผลกระทบในด้านความเป็นอยู่ในทางบวก ได้แก่ ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ส่งผลในทางที่ดี ชาวบ้านมีความกังวลเกี่ยวกับภาวะทางการเงินลดลง การเปลี่ยนแปลงวันทำงาน โดยทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีความพึงพอใจที่เป็นเช่นนี้ เกิดการอนุรักษ์และเผยแพร่ทรัพยากรชุมชน ในทางด้านลบ ได้แก่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายหายไป เกิด

ความเร่งรีบในการดำเนินชีวิต ความเอือมอาทรต่อกันลดลง และความเห็นแก่ตัวของคนในชุมชนอันเนื่องมาจากผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

พบว่าชาวบ้านมีความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว แม้ว่าจะส่งผลในด้านลบบ้างผลกระทบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของมาณะวรัตน์ บุญยศิริโรตม์ (2546) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของชาวสมุทรสงครามต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามพบว่าชาวสมุทรสงครามส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นดีเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม

ในช่วงปี พ.ศ. 2544 คณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อม แม่น้ำคู คลอง ได้คัดเลือก “ชุมชนคลองอัมพวา” เข้าร่วมในโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำคู คลอง เนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ที่เกี่ยวข้องกับต้นราชวงศ์จักรี มีประเพณี วัฒนธรรมสืบทอดจากคนรุ่นเก่า มีชุมชนริมน้ำที่เคยมีความรุ่งเรือง มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และการตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศน์คลองอัมพวา ยังคงมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ น้ำมีคุณภาพดี นอกจากนี้สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ยังได้มอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ในช่วงปี พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน รัฐบาลเดนมาร์ก ในนาม DANIDA (Danish International Development Assistance) ได้ให้การสนับสนุนรัฐบาลไทยผ่านทางสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของไทย โดยเน้นความร่วมมือของท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ ชุมชนคลองอัมพวา ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่อง นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมในชุมชน ผลกระทบด้านบวก ได้แก่ มีการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน เกิดการตระหนักในคุณค่าและเกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ เกิดมลพิษจากรถยนต์และเรือเกิดปัญหาขยะ และทำให้หิ้งห้อยถูกรบกวนจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลกระทบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กษมา ประจง (2546) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย การวิจัยพบว่า ผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านบวก ได้แก่ การตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณค่าและพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลกระทบทางด้านลบ ได้แก่ การทำลายทางชีวภาพและการทำลายภูมิทัศน์ของชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ฤทธิอนุชพันธ์ (2543) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งการเข้าประกอบกิจการค้าขายและ

บริการของคนต่างถิ่นทำให้จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเพิ่มมากขึ้นซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2 ด้านคือ ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นและปัญหาจากการปล่อยน้ำเสียของที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์ และโรงแรมต่าง ๆ

นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของบานเย็น ชาญชนะวัฒน์ (2545) ได้ทำการศึกษา การท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวได้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมของชุมชน มีการเร่งพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค ขึ้นพื้นฐานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมา เกิดการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ของชุมชนใหม่ให้ร่มรื่น น่าดู โดยคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผลคือชาวบ้าน จำนวนมาก มีรายได้โดยการยึดอาชีพค้าขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทำให้ ชาวบ้าน ลดปริมาณการตัดไม้ทำลายป่า หรือล่าสัตว์ลง ซึ่งนับว่าเป็นผลดีทางด้าน ภายภาพ ส่วนผลเสียทางด้านกายภาพนั้น การที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เดินทางมา ถ้ำน้ำลอด ทำให้ถ้ำมีผลกระทบได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือน และชุมชนตามมาด้วย

และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภวรรณ โปธินาค (2545) ได้ทำการศึกษา ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี พบว่าการท่องเที่ยวทำให้พบปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งคือ เรื่องขยะ และน้ำเสีย ที่มาจากนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1.1 ควรนำผลการศึกษาวิจัยมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนอัมพวา ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.2 ควรนำผลการศึกษาดังกล่าวเผยแพร่ต่อประชาชนในชุมชนเพื่อช่วยกันหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนของตนเอง

1.3 ควรนำปัญหาและข้อเสนอแนะที่พบจากการวิจัย นำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบาย วางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงเพื่อการพัฒนาที่สมบูรณ์และยั่งยืน

1.4 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกเหนือไปจากแหล่งท่องเที่ยวยังเป็นแหล่งความรู้เชิงเกษตรที่ดีให้กับชาวบ้านในชุมชนอัมพวาอีกด้วย

1.5 การจัดการหึ่งห้อยเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สิ่งสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการพาชมหึ่งห้อยนั้นสำคัญที่สุด คือ ต้องให้ชาวบ้านรู้ว่าหึ่งห้อยมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร กินอะไรเป็นอาหาร ชอบอะไร ไม่ชอบอะไร หึ่งห้อยไม่ชอบเสียงดัง หึ่งห้อยไม่ชอบความสกปรก ดังนั้นต้องช่วยกันดูแลความสะอาดของแม่น้ำลำคลองถื่นอาศัย ขยายพันธุ์ของหึ่งห้อย ไม่ฉายไฟ ไม่เขย่าต้นไม้ที่หึ่งห้อยอยู่ และการจัดท่องเที่ยวก็ควรมาจากชาวบ้านในพื้นที่ ไม่ใช่มาจากบริษัทท่องเที่ยว หากมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดียอมนำมาซึ่งรายได้ชุมชนเจ้าของพื้นที่ในที่สุด

1.6 ข้อควรปฏิบัติในการล่องเรือชมหึ่งห้อย โดยนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวที่อัมพวา สามารถที่จะเช่าเรือล่องชมหึ่งห้อยได้ตามสถานที่ต่างๆที่จัดไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยว และควรปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ ไม่ควรดื่มสุรา หรืออื่นๆ ในระหว่างล่องเรือ เพราะอาจจะก่อให้เกิดอันตรายได้ ไม่ควรส่งเสียงดัง เพราะหึ่งห้อยจะไม่ชอบเสียงดัง และจะเป็นการรบกวนผู้อื่น โดยเฉพาะชาวบ้านซึ่งอยู่ในบริเวณนั้นๆ ควรนั่งเรือตรงกลาง ไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ใส่เสื้อชูชีพทุกครั้ง ใ้ตลอดเวลาไม่ถอดออกระหว่างการเดินทาง ไม่ทิ้งเศษอาหาร หรือขยะอื่นๆ ลงในแม่น้ำ ไม่จับหรือทำสิ่งใดที่เป็นกรรบกวนหึ่งห้อยโดยเด็ดขาด ปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ให้บริการ คนขับเรืออย่างเคร่งครัด

1.7 ในทุกวันนี้ตลาดน้ำมีความเก่าผสมกับความใหม่ ห้างแถวเดิมเปลี่ยนมือจากผู้เช่ารายเดิมเป็นผู้เช่ารายใหม่ เปิดร้านขายของในเมืองกันมากขึ้น สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเริ่มลดน้อยลง ถึงวันที่ชุมชนอัมพวาควรจะทบทวนว่า ถ้าหากตัวตลาดน้ำอัมพวาเปลี่ยนไปนักท่องเที่ยวน้อยลง ตลาดอัมพวาจะอยู่ได้หรือไม่ เพราะตลาดน้ำอัมพวาไม่ใช่แค่แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังเป็นทั้งชุมชนริมน้ำเก่าแก่ ซึ่งคนหลายรุ่นได้อยู่อาศัยกัน จึงควรต้องพัฒนาให้ตลาดน้ำให้มีความยั่งยืน

1.8 หากจตุรร่วมกันหรือจุดสมดุลระหว่าง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียจาก การท่องเที่ยว เพื่อให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการพัฒนาการท่องเที่ยว และ อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข อีกทั้งยังเป็นการร่วมกันขจัดปัญหาหรือผลกระทบในด้านลบต่างๆที่เกิดขึ้น

1.9 การสร้างการมองชุมชน ไม่ใช่เป็นแหล่งหาประโยชน์จากธุรกิจการท่องเที่ยว ให้มองในฐานะชุมชนที่มีคุณค่า และชุมชนต้องการให้คนต่างถิ่นเข้ามาศึกษา เยี่ยมชม ด้วยรู้คุณค่า ต้องมองถึงผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้วย “ชุมชนอัมพวาไม่ใช่ชุมชนของผู้ที่หาประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่เป็นของคนอัมพวาทุกคน”

1.10 การสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันของนักท่องเที่ยว และชาวบ้านในชุมชน เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้ว ต้องปฏิบัติตามระเบียบในชุมชน ไม่ใช่หน้าที่ที่ชุมชนต้องพยายามหาสิ่งต่าง ๆ มาเอาใจ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจมากเกินไป เพราะหากต้องการศึกษาวิถีชีวิตนักท่องเที่ยวแบบเชิงอนุรักษ์อย่างแท้จริง ต้องให้ชุมชนมีความเป็นธรรมชาติอย่างที่เป็น ไม่ต้องแต่งเติม หรือสร้างสิ่งต่าง ๆ ให้ผิดแปลกไปจากเดิม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการสานต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.1 หน่วยงานราชการควรกำหนดนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนอัมพวาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์แบบชุมชนอัมพวา โดยเฉพาะ เพื่อไม่ให้การท่องเที่ยวขยายตัวจนทำให้เอกลักษณ์ความเป็นชุมชนลดน้อยลง แบบการท่องเที่ยวโดยทั่วไป เช่น พัทยา เชียงใหม่ ภูเก็ต เป็นต้น

2.2 สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมให้นักศึกษาได้มาศึกษาตัวอย่างในพื้นที่เกี่ยวกับ ลักษณะภูมิทัศน์ ทิวทัศน์ การศึกษาเชิงนิเวศที่มีความเฉพาะของชุมชน รวมถึงการสนับสนุน หลักสูตรทางวิชาการกับการพัฒนาเฉพาะด้านเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสมดุล

2.3 ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นต้องทบทวนปัจจุบัน ว่าจุดดี จุดด้อยของตลาดน้ำอัมพวาเป็นอย่างไร เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายเอกลักษณ์ที่ดีของชุมชนอัมพวา และการเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชน ให้รู้พอดี และรู้คุณค่าของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของตนเอง

3. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

3.1 ด้านเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวในประเทศมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่ามหาศาล ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ อย่างไรก็ตามการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลงเนื่องจากปัญหาที่สำคัญหลายประการ

การจัดการการท่องเที่ยวในปัจจุบันยังขาดมาตรฐานคุณภาพ เนื่องจากยังไม่มี การวางกติการ่วมกันในการควบคุมให้มีการปฏิบัติจริง ทั้งจากชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวขาดความรู้ในการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยชุมชน โดยจะเห็นได้จาก ปัญหาของการท่องเที่ยวประการสำคัญคือ ใช้การท่องเที่ยวเป็นสินค้าหวังประโยชน์แก่ผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้องฝ่ายเดียว จึงทำให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเน้นการสร้าง
สาธารณูปโภคเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแต่เพียงมิติเดียว

หากคนภายนอกเข้ามาประกอบธุรกิจก็ไม่สามารถห้ามได้ แต่ต้องอยู่ในกรอบ
คือ ไม่เข้ามาทำลาย วิถีความเป็นอยู่ ทำลายที่อยู่อาศัย ทำลายสภาพจิตใจของชาวบ้าน การท่องเที่ยว
นั้นชาวบ้านควรมีส่วนร่วมในการจัดการ เพราะหากเป็นคนอื่นเข้ามาเป็นเจ้าของกิจการ มักจะไม่
เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่นี่ ซึ่งเป็นคนรักความสงบ เรียบง่าย ใช้ชีวิตอยู่กับสายน้ำ ดังนั้น
ชาวบ้านจะต้องเข้าใจลักษณะเด่นของชุมชนตนเอง มีองค์ความรู้ในการจัดการกับการท่องเที่ยวที่
เป็นภัยคุกคาม รู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของร่วมกัน เกิดความรักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิดของตนที่
กำลังจะถูกแปรสภาพเป็นทุนเพราะอิทธิพลจากภายนอก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วย
แก้ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และเท่าเทียมในการใช้ทรัพยากร
การท่องเที่ยวของชุมชน ก็จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวาแห่งนี้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
อย่างแท้จริง

3.2 ด้านสังคม

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อสังคมชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ผู้วิจัยมี
ความคิดเห็นว่า สิ่งที่ยังเป็นปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การขาดเครือข่ายการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลความเคลื่อนไหวของเครือข่ายชุมชนการ
ท่องเที่ยว ทั้งในด้านการตลาด รวมทั้งการทำวิจัยร่วมกัน เครือข่ายการท่องเที่ยวระดับชุมชนจะทำ
ให้มีการจัดการในพื้นที่ใกล้เคียงร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ การเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกับนักวิจัย
นักวิชาการ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จะสร้างความร่วมมือด้านวิชาการ
การตลาด การวิจัย และการพัฒนาระบบการจัดการมาตรฐานคุณภาพ และยังคงสร้างกติกาสังคม
สังคมโดยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนด เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้ที่ไม่
มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อยู่ร่วมกันได้อย่างดี อีกทั้งควรสร้างกติการะหว่างชุมชนและ
นักท่องเที่ยวด้วย เพื่อให้เข้าใจถึงการท่องเที่ยวที่แท้จริงที่ไม่ทำลายชุมชน หากมีการปรับปรุงแก้ไข
ในด้านนี้ เชื่อว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะส่งผลให้เกิดผลดีต่อสังคมโดยรวม

ทั้งนี้ ชาวบ้านในชุมชนมีองค์ความรู้ในชุมชนอยู่ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จัดการการ
ท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่หากจะให้การจัดการท่องเที่ยวสมบูรณ์ ทุกภาคส่วนควรเข้ามามีส่วน
เสริมให้กับชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการกำหนดทิศทาง เพื่อให้ชุมชนก้าวไปข้างหน้า
นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว เช่น การจัดเทศกาลแห่เทียนจะต้องให้
ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการร่วมกันกับภาครัฐและเอกชน เริ่มตั้งแต่การวางแผน

การกำหนดรูปแบบของการจัดงานประเพณี เพื่อให้งานประเพณีนี้มีความสำคัญและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนจริงๆ และทุกคนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

3.3 ด้านความเป็นอยู่

การท่องเที่ยวส่งผลในด้านความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนเช่นเดียวกับด้านอื่นๆ เนื่องจาก สังคมไทยปัจจุบันกำลังอยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยเหตุผลของทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนทำให้มองเห็นว่าทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นแสวงหา “ความทันสมัย” โดยไม่ทำความเข้าใจพื้นฐานของชุมชนดั้งเดิม ควรสร้างระบบหรือกลไกให้คนในชุมชน และเยาวชน ได้เรียนรู้ร่วมกันถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และความสำคัญของชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักและสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้น

การพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน ต้องเข้าใจรากฐานของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาไทย และหาความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ภาษา อาหารและความเป็นอยู่ของชุมชน จะทำให้เราทราบและเข้าใจถึงแรงบันดาลใจที่มีการดำรงวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนในรูปแบบต่างๆตลอดจนทราบถึงประโยชน์ และความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีต่างๆที่ถูกจัดขึ้นที่มีต่อชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านี้ ดังนั้นชุมชนอัมพวาต้องปลูกฝังให้ลูกหลานศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ต้องป้องกันไม่ให้คนภายนอกมาทำลายวัฒนธรรมของชุมชน

3.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนอัมพวาที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ “สามน้ำ” อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนอัมพวา ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ควรสร้างเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อช่วยในการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น การสร้างพรรณไม้ตัวชี้วัดคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมต่อการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อม

ธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ การที่หลายฝ่ายพยายามที่จะให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเนื่องจาก คนในท้องถิ่นย่อมทราบภาวะการณ์ต่างๆ ลักษณะของทรัพยากรฯ ปัญหา ที่สำคัญคือมีความรักและผูกพันกับสิ่งต่างๆ ในพื้นที่อยู่เป็นทุนเดิมจึงเป็นโอกาสอันดีที่ชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของตนเอง เมื่อชุมชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม ความรู้สึกรักผูกพัน และหวงแหนทรัพยากรฯ ในฐานะที่เป็นเจ้าของก็จะเพิ่มขึ้น เกิดความตระหนักในการปกป้องและอนุรักษ์ นอกจากนี้ชุมชนยังมีความรู้สึกที่ดี

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรศึกษาบทบาทขององค์ภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

4.2 ควรศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนอัมพวาให้ยั่งยืน

4.3 ควรศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว ปริมาณนักท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการ ของชุมชนอัมพวาต่อการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม

4.4 การศึกษาถึงสภาพการจัดการของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวในด้านการบริหารจัดการโดยชุมชน การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอัมพวา

4.5 การสร้างจิตสำนึก และความตระหนักของผู้ประกอบการการท่องเที่ยว แบบเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นไปตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และมาตรฐานการท่องเที่ยวไทย

4.6 การศึกษาศักยภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชน

4.7 การศึกษาความต้องการของชุมชนต่อการท่องเที่ยวว่าเป็นอย่างไร โดยใช้แบบแผนการศึกษาในอนาคต (Future Study)

4.8 ควรมีการศึกษาเรื่องความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวของชุมชนอัมพวา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ก ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.
- _____. ข แผนปฏิบัติการพัฒนาบริการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : บริษัท
คอร์ แพลนนิ่ง แอนด์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด, ม.ป.ป.
- กุลวรา สุวรรณพิมล. หลักการมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2548.
- กษมา ประจง. “ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา บัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเลย, 2546.
- ไกรนุช ศิริพล. เที่ยววัดไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ : บริษัทนิวไตรมิตรการพิมพ์ (1966) จำกัด, 2547.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “อัมพวา.” วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ 3 (2548 - 2549). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. “สารคดีชีวิตที่แม่กลอง ชุมเรือเล่นทะเลม.” ผลงานสารคดีวิชาการ จากการศึกษาภาคสนามของนักศึกษาวิชาเอกสังคมศาสตร์การพัฒนา ชั้นปีที่ 4 ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- จังหวัดสมุทรสงคราม. เมืองแม่กลอง สมุทรสงคราม 2550. ม.ป.ท., 2550.
- ฉันทิชย์ ชามาตย์. “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชนโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- เชาวนะ ไตรมาศ. ก้นดักของสงครามการเปลี่ยนแปลง : ทางเลือกและทางรอดของสังคมการเมืองไทยในสหัสวรรษใหม่. กรุงเทพฯ : สุขุมและบุตร, 2543.
- บันเทิง พาพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2547.

- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2544.
- มธุวรรณ พลวัน. “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ตลาดน้ำท่าคา ตำบลท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545.
- มาฆะวรัตน์ บุญยศิริโรตม์. “ทัศนคติของชาวสมุทรสงครามต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- วสิน อิงคพัฒนากุล. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- วีรนุช ไม้ไทย. การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเพิ่มประสิทธิภาพของสถาบันส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวกับการพัฒนาทางวัฒนธรรม. กรมศิลปากร. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยากับการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543.
- ศุภวรรณ โพธิ์นาค. “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.
- ศรัณญา วรากุลวิทย์. ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เฟื่องฟ้า พรินต์ติ้ง, 2546.
- สาขาวิชานโยบายและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกริก. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง เสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ม.ป.ท., 2546.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ. โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ. ม.ป.ท., 2536.
- สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองสมุทรสงคราม. ใต้ฟ้าเมืองแม่กลอง สมุทรสงคราม. สมุทรสงคราม : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2543.
- สุรจิต ชีรเวทย์, บรรณาธิการ. คนแม่กลอง. พิมพ์ครั้งที่ 4. สมุทรสงคราม : หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549.

- สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนและเมืองมหบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สุเทพ สุนทรเกตุช. ทฤษฎีสังคมวิทยาาร่วมสมัย : พื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : โกลบอลวิชั่น จำกัด, 2540.
- สุภาวค์ จันทวานิช. ก การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- _____ . วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวทางศึกษา วิเคราะห์ และวางแผน. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, 2536.
- ส่วนอุทยานแห่งชาติ สำนักทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้. “เอกสารประกอบการสัมมนาหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน ครั้งที่ 3 เรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอุทยานแห่งชาติ.” วันที่ 23 – 25 สิงหาคม 2545.
- สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม. ท่องเที่ยววิถีไทย ต้องไปสมุทรสงคราม. สมุทรสงคราม : โรงพิมพ์ประสานมิตร, 2547.
- สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. 2549.
สมุทรสงคราม : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม, 2549.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว. นนทบุรี : พี. เอส. พรินท์, 2547.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- อภิณพ ธารสาร. “การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- อาภรณ์ จันทรสมวงศ์. “วิถีชีวิตและสวนไทยบริบทการพัฒนา : กรณีศึกษาชุมชนชาวสวน ในจังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- อุดม เขยกิจวงศ์, ประชิต สกณะพัฒน์ และ วิมล จิโรจพันธุ์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2548.

ภาษาต่างประเทศ

McIntosh, R.W. and C.R. Goeldner. Tourism principle, practices, philosophies. 5 th ed. New York : John Wileysons, 1986.

Chuck, Y. Gee, James C. Makens and Dexter J. L. Choy. The Travel Industry. 2 nd ed. New York : Van Nostrand Reinhold, 1989.

Smith, Mick and Rosaleen Duffy. The Ethics of Tourism Development. London : Routledge, 2003.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก

บุคคลสำคัญในอดีต

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จังหวัดสมุทรสงคราม แม้จะเป็นเมืองที่เล็กที่สุดของประเทศไทย แต่คุณค่าความเป็นสมุทรสงครามหาได้เล็กตามพื้นที่ที่มีอยู่ไม่ หากแต่เป็นเมืองเล็กที่อัดแน่นไปด้วยคุณค่า ที่ควรแก่ความภาคภูมิใจ เพื่อให้ผู้นุชนคนรุ่นใหม่ได้จดจำเรื่องราวที่แสนประทับใจ ซึ่งนับเป็นสิ่งประเสริฐสุดยอด ยากที่จะหาท้องถิ่นใดเสมอเหมือน ทั้งด้านเหตุการณ์สำคัญ สถานที่สำคัญ และบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะบุคคลสำคัญทางด้านดนตรีไทยซึ่งเป็นศิลปะชั้นสูง โดยนอกจากต้นสกุลราชวงศ์ที่มีความสำคัญต่อเมืองสมุทรสงครามแล้ว ยังมีบุคคลที่มีชื่อเสียงของเมืองแม่กลองในอดีต บุคคลสำคัญในอดีต ได้แก่ (จังหวัดสมุทรสงคราม 2550 : 9 – 16)

ภาพที่ 121 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(ฉิม) ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 4 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี) กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี(นาค) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(ฉิม) ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 ตรงกับวันขึ้น 7 ค่ำเดือน 4 ปีกุน ที่ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา บริเวณพระวิหารวัดอัมพวันเจติยาราม ในปัจจุบัน ทรงเริ่มเข้ารับการอบรมศึกษาที่วัดระฆัง โดยมีสมเด็จพระวันรัต (ทองอยู่) เป็นพระอาจารย์ถวายความรู้

พ.ศ. 2318 ทรงมีพระชนมายุ 8 พรรษา ได้โดยเสด็จสมเด็จพระราชบิดาออกสงครามสู้รบหลายครั้ง และ พ.ศ. 2325 ทรงมีพระชนมายุ 15 พรรษา ได้รับการสถาปนาให้ดำรงพระยศ “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร” ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกเป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ และได้โดยงานพระราชสงครามหลายครั้งจนได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ดำรงตำแหน่งยกกระบัตรทัพ

พ.ศ. 2331 ทรงมีพระชนพรรษา 21 พรรษา ทรงอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) แล้วเสด็จไปประทับที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ในสำนักของพระปัญญาวิสารเถระ (นาค) ตลอดพรรษา พ.ศ. 2349 ทรงมีพระชนพรรษา 39 พรรษา ได้รับการสถาปนาให้เป็นองค์รัชทายาท โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระยศเป็น “พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” และต่อมาพ.ศ. 2352 ทรงมีพระชนพรรษา 42 พรรษา เสด็จขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” และได้อภิเษกสมรสกับสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ (บุญรอด)

พ.ศ. 2367 ทรงมีพระชนพรรษา 57 พรรษา เสด็จสวรรคต โดยได้เสวยราชสมบัติอยู่เป็นเวลา 16 ปี พ.ศ. 2447 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ัญเชิญพระบรมอัฐิมาไว้ที่วัดอัมพวันเจติยาราม โดยโปรดให้สร้างพระปรารักษ์ครอบทับไว้ และพ.ศ. 2510 ได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระบรมรูปหล่อขนาดเท่าพระองค์จริงประดิษฐานอยู่ตรงกลางลานวัดด้านหน้าพระอุโบสถ และพระปรารักษ์ใหญ่อยู่เบื้องหลัง ณ พระปรารักษ์ใหญ่ที่ปรากฏอยู่กลางวิหารคดนี้เอง คือจุดที่ตั้งบ้านเรือนอันเป็นที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อกว่า 200 ปีที่ผ่านมาในระหว่างที่ครองราชย์สมบัติอยู่นั้นพระองค์ได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างจริงจังในทุกๆ ด้านจนได้รับการขนานนามว่า ทรงเป็นทั้งกษัตริย์นักรบ นักปกครอง นักการทูต นักการศาสนา และโดยเฉพาะนักศิลปะทรงมีพระปรีชาสามารถด้านศิลปะเป็นเลิศในหลายด้าน เช่น

วรรณกรรม ทรงพระราชนิพนธ์บทละครว่า เรื่อง อิเหนา รามเกียรติ์ คำวิ สังข์ทอง ไชยเชษฐ ใกรทอง มณีพิชัย สังข์ศิลป์ชัย เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างแล้วเข้าห้องนางแก้วกิริยา กับตอนขุนแผนพานางวันทองหนี

นาฏกรรม ทรงเป็นทั้งนักดนตรีและละคร ทรงฝึกเด็กผู้หญิงเพื่อจัดตั้งคณะละครขึ้น และทรงใช้บทละครเรื่องอุณรุทเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นบทแสดง จนเป็นแบบอย่างของละครว่าในเวลาต่อมา ในด้านดนตรี พระองค์ทรงเป็นนักดนตรีที่พระหัตถ์เป็นเลิศ ทรงสนพระทัยต่อกิจการดนตรีเป็นอย่างมาก ได้ทรงสร้างซอสามสายขึ้นเป็นซอคู่พระหัตถ์พระราชทานนามว่า “ซอสายฟ้าฟาด” เล่ากันว่าถึงกับทรงพระสुบินบทเพลง โดยในคืนวันหนึ่งเมื่อได้ทรงสี่ซอสามสายจนดึกแล้วก็

เสด็จเข้าที่บรรทม ได้ทรงพระสุบินว่า เสด็จพระราชดำเนินไปในสถานที่ซึ่งมีความสวยงามมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นดวงจันทร์ลอยเข้ามาใกล้ พร้อมทั้งได้ทรงสดับเสียงดนตรีอันไพเราะจับใจ ครั้นแล้วดวงจันทร์ก็ค่อยๆ เลื่อนลอยลับไปพร้อมกับเสียงดนตรีที่ค่อยๆ จางหายไปด้วย เมื่อทรงตื่น พระบรรทมเสียดนตรีนั้นก็ยังคงก้องกังวานอยู่ในพระโสต จึงโปรดให้เจ้าพนักงานดนตรีต่อเพลงนั้นไว้ แล้วพระราชทานชื่อว่า “เพลงบุหลันลอยเลื่อน” หรือ “เพลงทรงพระสุบิน” เพลงพระราชนิพนธ์เพลงนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีอยู่สมัยหนึ่งและต่อมาได้ถูกยกเลิกไป แต่ถึงอย่างไรก็ดี เพลงพระราชนิพนธ์ดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ถูกนำมาดัดแปลงเป็นเพลงประจำกองเสือป่าในเวลาต่อมา จะสังเกตได้ว่าบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์เมื่อนำมาเป็นบทขับร้อง จะเข้ากับจังหวะดนตรี เป็นที่นิยมกันทั่วไป เพราะผสมผสานกลมกลืนกับท่วงทำนองและจังหวะดนตรีอย่างสละสลวยยิ่งนัก เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน บทพากย์รามเกียรติ์ และ กาพย์เห่เรือ โดยเฉพาะบทเพลงพระราชนิพนธ์ “บุหลันลอยเลื่อน” ซึ่งถือกันว่าเป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ อันเปรียบเสมือนพระจันทร์ในสมัยของพระองค์ได้พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามแก่เจ้าของสวนที่มีต้นมะพร้าวช่อ คือมีกะลามะพร้าวเป็นปุ่มสามเส้า สำหรับทำ

ช่อสามสาย เพราะเป็นของหายากและพระองค์ทรงโปรดช่อสามสาย ซึ่งเข้าใจว่าทรงนำกะโหลก

มะพร้าวช่อมาจากสวนในอำเภออัมพวา ไปทำกะโหลกช่อของพระองค์ ศิลปกรรม ทรงมีพระปรีชาสามารถทั้งในด้านประติมากรรม ทรงแกะสลักบานประตูวัดสุทัศน์เทพวราราม ด้านสถาปัตยกรรม ทรงเป็นราชสถาปนิกออกแบบวางผังพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม และด้านจิตรกรรม มีผลงานที่สำคัญ คือ เครื่องเบญจรงค์ และลายน้ำทอง ที่มีสีสันลวดลายงดงามมาก จนเป็นแบบอย่างต่อมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าผลงานจากพระราชกรณียกิจด้านศิลปะของพระองค์ มีความโดดเด่นยิ่งนัก ทางราชการจึงได้กำหนดให้วันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ คือวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นวันศิลปินแห่งชาติ เพื่อรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระองค์ที่มีต่อพสกนิกรชาวไทย

สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระราชชนนีพันปีหลวง เป็นพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นพระบรมราชินีพระองค์แรกในสมัยรัตนโกสินทร์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงประสูติเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2280 ที่ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา ทรงมีพระนามเดิมว่า “นาค” เป็นบุตรของเศรษฐีเชื้อมอญตระกูลใหญ่ตระกูลหนึ่งซึ่งมีนามว่า ทอง ภรรยาชื่อสั้น มีพี่น้องชายหญิง ทั้งหมด 10 คน เป็นผู้มีความสวยงามมากจนเป็นที่เลื่องลือเข้าไปจนถึงวังหลวง ถึงกับมีกองสอดแนมออกมาสืบหาเพื่อที่จะได้จขื่อเข้าไปถวายตัวเป็นสนมของพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งทำความหนักใจให้กับ ท่านทองและท่านสั้นมากเพราะไม่อยากจะให้บุตรสาวต้องเข้าไปเป็นพระสนม จึงยกท่านนาคให้แต่งงานกับนายทองด้วงบุตรชาย

นายทองดี (หลวงพินิจอักษร) ซึ่งได้รับพระราชทานให้กินเมืองเป็นหลวงยกกระบัตร (ราชบุรี) ทองดีนี่เป็นที่รู้จักมักคุ้น ชอบพอกับท่านทอง ท่านสั้นมาก และทั้งสองก็ล้วนพอใจกันอยู่แล้วด้วย โดยได้แต่งงานกัน ในปี พ.ศ. 2304 มีเรื่องเล่าต่อๆ กันมาว่าเมื่อสมัยยังเป็นสาวรุ่น พระองค์ท่านเคยไปทำบุญกับท่านสั้น มารดา ที่วัดบางลี่น้อย (วัดภุมรินทร์กุฎีทองในปัจจุบัน) ท่านสมภารเคยทำนายไว้ว่า ต่อไปภายภาคหน้าจะได้เป็นนางพญามหากษัตริย์ ซึ่งคำทำนายนี้แม่นยำนัก เพราะในเวลาต่อมาก็เป็นความจริงตรงตามนั้น พระองค์จึงได้สร้างกุฎีซึ่งทำด้วยไม้สักทองลงรักปิดทอง ทั้งหลัง ถวาย 3 หลัง ปัจจุบันเรียกว่ากุฎีทอง ซึ่งทางวัดภุมรินทร์กุฎีทองได้เก็บรักษา และนำมาปรับปรุงให้อยู่ในสภาพที่เหมือนเดิมมากที่สุดในปัจจุบัน

สมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี เดิมทรงมีพระนามว่า เจ้าฟ้าบุญรอด พระองค์มีนิวาสสถานเดิมอยู่ที่ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา ทรงเป็นพระราชธิดาของท่านแก้ว (พระพี่นางของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) กับท่านขรรค์เงิน ทรงอภิเษกสมรสกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และทรงเป็นพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเฉลิมพระนามอภิไธย เป็นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้เปลี่ยนพระนามอภิไธยเป็น สมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี

ภาพที่ 122 เจ้าเมืองสมุทรสงคราม

พระยามหิศรราชสัมพันธ์ราชินิกุลกุรานุรักษ์วงศาพิทักษ์ประธานาธิบดีโดยอภัยพิริยพาหะ (บุญ ฌ บางช้าง) ผู้ว่าราชการเมือง (เจ้าเมือง) สมุทรสงคราม (ถ่ายที่จวนเจ้าเมืองสมุทรสงคราม ประมาณรัชกาลที่ 4 ตอนปลาย หรือรัชกาลที่ 5 ตอนต้น)

ภาพที่ 123 หลวงประดิษฐ์ไพเราะ

หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลวงประดิษฐ์ไพเราะ สมญานามว่า “กิตกวีเทวดา” เดิมชื่อ ศร ศิลปะบรรเลง เกิดเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2424 หมู่บ้านคลองดาวดึงส์ อำเภอมโนรมย์ สามารถเล่นดนตรีได้ตั้งแต่อายุ 5 ปี เริ่มมีชื่อเสียงจากการตีระนาดเมื่ออายุ 11 ปี และได้เล่นระนาดถวายสมเด็จพระยาภาณุพันธุ์ วงศ์วรเดช จนได้เข้ามาเป็นมหาดเล็กในวังบางขุนพรหม ทั้งยังสร้างผลงานทางดนตรีมากมายและนำความรู้ทางดนตรีจากต่างประเทศเข้ามาสู่ประเทศไทย รวมทั้งคิดค้นความรู้ทางดนตรีใหม่ๆ ขึ้นมาด้วยตนเอง นับว่าเป็นยุคทองแห่งดนตรีไทยฟูเฟื่องอย่างแท้จริง ตลอดช่วงระยะเวลาที่หลวงประดิษฐ์ไพเราะมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์ผลงานไว้เป็นสมบัติแก่ลูกหลานมากมายด้วยฝีมือชั้นครูที่มีลีลาในการเล่นและแต่งเพลงที่ยอดเยี่ยมหาคนเปรียบเทียบได้ยากมาก อาทิเช่น คิดโน้ตตัวเลขสำหรับเครื่องดนตรีไทยขึ้น จนได้รับการปรับปรุงใช้กันมาจนถึงทุกวันนี้ และยังได้ประดิษฐ์เพลงที่มีท่อนนำขึ้นเป็นต้นตำรับการบรรเลงดนตรีไทย ต้นตำรับการเปลี่ยนเพลงเป็นทางต่างๆ ต้นตำรับเพลงกรอที่อ่อนหวานไพเราะ เดี่ยวระนาด 2 รางด้วยลีลาที่เหมาะสม บรรเลงและแต่งเพลง 4 ชั้น รวมถึงเป็นผู้นำอังกะลุงของชาวเข้ามาในเมืองไทยอีกด้วย นอกจากนั้นยังได้แต่งบทเพลงไว้หลายบท เช่น กระแตไต่ไม้ไหมโรง เขมรราชบุรีสามชั้น เขมรปากท่อเถา แหกสาหร่ายเถา แสนคำนิ่งเถา นกเขาจะแมร์เถา ลาวเสียงเทียนเถา ภิรมย์สุรางค์เถา พรหมณ์ดีคน้ำเต้า และอื่นๆ อีกมากมาย

ภาพที่ 124 ครูเอื้อ สุนทรสนาน

ครูเอื้อ สุนทรสนาน เกิดเมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2453 ที่ตำบลเมืองใหม่ อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้เล่าเรียนจนจบประถม 3 จากโรงเรียนโฆษิตาราม จากนั้นจึง ศึกษาต่อที่โรงเรียนพรานหลวงที่มีการเรียนการสอนทางดนตรีทั้งไทยและสากล ไวโอลิน แซกโซโฟน จนมีความชำนาญและได้เข้ารับราชการในกรมศิลปากร ต่อมาได้โอนมาอยู่ กรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) เป็นหัวหน้าวงดนตรีสุนทราภรณ์ มีผลงานการประพันธ์ และขับร้องเพลงที่มีความไพเราะไว้มากมายนับพันเพลง เพลงแรกที่ขับร้องคือ เพลงในฝัน และ เพลงสุดท้ายคือ เพลงพระเจ้าทั้งห้า ผลงานที่ฝากไว้ให้นุชนรุ่นหลัง ได้แก่ เพลงปลุกใจ และเพลง สดุดี และเพลงถวายพระพร ถวายความจงรักภักดี มากกว่า 100 เพลง เพลงประจำสถาบัน เพลง ประจำจังหวัดทั้งที่บันทึกเสียงแล้ว และยังมีได้บันทึกเสียง มากกว่า 700 เพลง เพลงเพลงอื่นๆ ที่มี ทั้งเพลงรัก เพลงลีลาศ เพลงร่ำวง เพลงพื้นบ้าน เพลงละคร เพลงประกอบภาพยนตร์

ในช่วงที่มีชีวิตอยู่ ครูเอื้อ สุนทรสนาน สามารถใช้เวลาที่มีอยู่ได้มากกว่าวันละ 24 ชั่วโมง ด้วยซ้ำ เพราะเป็นผู้ที่ทำงานอย่างหาญรุ่มหามคำ จนได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งนายก สมาคมดนตรีแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด “ตติย จุลจอมเกล้าวิเศษ” ในปี พ.ศ. 2518 ได้รับพระราชทานโล่เกียรติยศในฐานะศิลปินตัวอย่าง สาขา ผู้ประพันธ์เพลงประจำปี พ.ศ. 2523 และได้รับแผ่นเสียงทองคำ พระราชทาน ถึง 4 ครั้ง จนกระทั่ง วาระสุดท้ายได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ภูพานราชนิเวศน์จังหวัดสกลนคร เพื่อร้อง เพลง “พรานทะเล” ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงโปรด ถวายเป็นครั้งสุดท้าย ในปลายปี พ.ศ. 2523 สุขภาพที่แข็งแรงมาจากอดีต เริ่มเสื่อมทรุดลงจนกระทั่งเสียชีวิตจากไปด้วย โรคมะเร็งที่ทรวงอก ที่โรงพยาบาลพญาไท ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524

ภาพที่ 125 ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์

ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ เกิดเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2466 ที่บ้านริมน้ำแม่กลอง บ้านบางจาก ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ก้าวหน้า อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์จนจบปริญญาเอกยังได้ศึกษาค้นคว้าด้านดนตรีไทยไปพร้อมๆ กันด้วย โดยได้ตั้งคณะเครื่องสาย “บางขุนนนท์” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2489 ศึกษาและฝึกซ้อมสามสายจากพระยาภูมิเสวี (จิตร จิตเสวี) จนสามารถเดี่ยวขอออกรายการวิทยุจนหลวงประดิษฐ์ไพเราะได้ฟังแล้วชื่นชม รับเป็นศิษย์เรียนปีพาทย์ และครอบครัวให้อ่านโองการทำพิธีไหว้ครูสืบต่อจากท่าน ในปี พ.ศ. 2496

ตลอดชีวิตของ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้พยายามอย่างแรงกล้าที่จะทำให่วงการดนตรีไทยเป็นที่รู้จักและสนใจของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันสูงส่งงดงามไว้คู่คนไทยชั่วกาลนาน โดยการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ดนตรีไทยให้เป็นที่รู้จักแก่คนรุ่นใหม่ จัดตั้งวงดนตรีไทย เพื่อออกแสดงประกอบการบรรยายเผยแพร่ให้ชาวไทยและต่างชาติรู้จักและฟังดนตรีไทย คิดค้นแสวงหาวิธีใหม่ๆ ให้คนไทยหันมาสนใจ ด้วยการแต่งเพลงไทยเดิมแบบเนื้อเต็มขึ้นมากกว่า 100 เพลง ให้มีท่วงทำนองและบทเพลงสนุกสนาน เพื่อดึงดูดให้คนสนใจเพลงไทยเดิม และเป็นพื้นฐานในการให้ความสนใจเพลงไทยเดิมชั้นสูงอีกชั้นหนึ่ง ประดิษฐ์ระนาดอลูมิเนียมระบบครึ่งเสียง 14 เสียง นอกจากนั้นยังมีผลงานอีกมากมาย เช่น เขียนตำราวิชาการ และบทความทางเศรษฐศาสตร์ การบัญชี ตำราและบทความดนตรีไทย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่เป็นจำนวนมากมาย ก่อตั้งสมาคมสงเคราะห์สหายศิลปิน ฯลฯ ซึ่งผลงานเหล่านี้เป็นสาเหตุให้คนไทยหันมาสนใจดนตรีไทยมากขึ้น

ภาพที่ 126 อนุสรณ์สถาน อิน-จัน แผลดสยาม

แผลดสยาม อิน – จัน เป็นแผลดสยามชาวไทยตัวติดกันคู่แรกที่ชาวโลกรู้จัก เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2354 ที่แพริมน้ำแม่กลอง ตำบลแหลมใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จนเมื่ออายุ 13 ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้เข้าเฝ้า และพระราชทานของขวัญให้

อิน-จัน เกิดที่สมุทรสงคราม ใช้ชีวิตอยู่ที่สหรัฐอเมริกาโดยเปิดการแสดงในสหรัฐอเมริกาและยุโรปอย่างน้อย 8 ประเทศ 24 เมือง มีลูกหลานสืบสกุล “บังเกอร์” 6 รุ่น มากกว่า 1,000 คน และยังมีชีวิตอยู่มากกว่า 200 คน พวกเขาได้พบกันเมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยการจัดงานรวมญาติขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการที่ บริษัทกันตนาได้ริเริ่มดำเนินการสร้างภาพยนตร์สารคดีชีวิตพิสดารของ อิน-จัน ออกเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ ปัจจุบันจังหวัดสมุทรสงครามโดยได้รับการสนับสนุนจากเอกชนได้จัดสร้างอนุสรณ์สถาน อิน-จัน แผลดสยาม ขึ้น ณ หมู่ที่ 4 ตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม โดยมีรูปหล่อโลหะผสมขนาดเท่าครึ่งของตัวจริงตั้งอยู่เพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่แผลดสยาม อิน-จัน ผู้นำชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทย จนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก

ภาพที่ 127 อภิเดช ศิษย์หิรัญ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อภิเดช ศิษย์หิรัญ เจ้าของฉายา “จอมเตะแห่งบางนกแขวก” เกิดที่ตำบลบางนกแขวก

อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีความสามารถในการใช้ศิลปะมวยไทยเป็นอย่างมาก จนได้เป็นแชมป์มวยไทยรุ่นไลท์เวท และเวลเตอร์เวท ในฐานะนักกีฬามวยอาชีพที่นำชื่อเสียงมาสู่ประเทศชาติ ทำให้มีชื่อติดอยู่ในบอร์ดแสดงประวัตินักกีฬาเกียรติยศ ณ หอเกียรติยศ พิพิธภัณฑสถานกีฬาแห่งชาติ การกีฬาแห่งประเทศไทย ราชมังกลาภิปราสาท

เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2548 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม ร่วมกับจังหวัดสมุทรสงครามได้จัดพิธีเชิดชูเกียรติ และมอบโล่ประกาศเกียรติคุณให้กับอภิเดช ศิษย์หิรัญ เนื่องจากเป็นบุคคลที่ทำความประโชชน์ และสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดเพื่อเป็นการยกย่อง และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้นำไปศึกษาเป็นแบบอย่าง เพราะอภิเดช ศิษย์หิรัญได้สร้างชื่อเสียงด้านกีฬาให้กับจังหวัดสมุทรสงครามและประเทศไทยเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติเป็นระยะเวลาถึง 11 ปี (พ.ศ. 2503-2514) จึงสมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติอย่างยิ่ง

ภาพที่ 128 ทูล ทองใจ

ทูล ทองใจ เกิดเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2472 เสียชีวิตวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 ทูล ทองใจ หรือนายน้อย ทองใจ เดินทางจากสมุทรสงครามเข้ากรุงเทพฯ ตั้งแต่อายุ 19–20 ปี เบญจมิตร ได้ฝึกร้องเพลงและแต่งเพลงให้ร้องปี พ.ศ. 2499 ในนามของทูล ทองใจ ซึ่งเบญจมิตรตั้งให้เป็นชื่อใหม่ ได้ร้องเพลงบันทึกแผ่นเสียงเป็นครั้งแรกด้วยเพลง พี่ทุยหน้าท่อนับเป็นเพลงแจ้งเกิดในฐานะนักร้องอาชีพ และโด่งดังขึ้นด้วยบทเพลงที่เบญจมิตรแต่งให้ร้องอีกหลายเพลงตามมา เช่น กลิ่นปรางนางหมอง โปรดเถิดดวงใจ (พ.ศ. 2500) ในฝัน ปรารถนา ฯลฯ ร้องเพลงประมาณ 700 เพลง ราววัลแผ่นเสียงทองคำพระราชทาน 2 ครั้ง คือเพลงรักใครไม่เท่านี้เอง และนางรอง ผลงานของครูพยงค์ มุกดา

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 2668

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มิถุนายน 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายกเทศมนตรีเทศบาลอัมพวา

ด้วย นายณรงค์ชัย อิ่มสุทธิ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ . ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งเจ้าหน้าที่ ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย จินะคังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศช 0520.107 (นฐ)/ 2669

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

15 มิถุนายน 2550

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายอำเภออัมพวา

ด้วย นายณรงค์ชัย อิ่มสุทธิ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดแจ้งเจ้าหน้าที่ ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ สธ 0520.107 (นฐ) 2670

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

๑๘ มิถุนายน 2550

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย

ด้วย นายณรัตน์ชัย อิมสุทธิ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากครูผู้ปฏิบัติการสอนในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขออนุญาตเคราะห้จากท่าน โปรดแจ้งเจ้าครูผู้ปฏิบัติการสอนทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ศึกษาคงกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุญาต จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (บฐ) / 2671

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

๒ มิถุนายน 2550

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอมัฆวา

ด้วย นายณรัตน์ชัย อิมสุทธิ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดแจ้งตำรวจ ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

๐๗ ๗

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะคังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ — สกุล นายนรรัตน์ชัย อิ่มสุทธิ
 ที่อยู่ 27 หมู่ 9 ต.บางยี่รงค์ อ. บางคนที จ.สมุทรสงคราม

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2539 โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย
 อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม
- พ.ศ. 2544 ปริญญาตรี สาขาวิชาเอกดุริยางค์ศาสตร์ (ไทย)
 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)
 กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2547 ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา
 คณะศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์